ספרות עזר · דקדוק

ספר אותיות הנוח (תרגום רמבג)

רבי יהודה חיוג'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר אותיות הנוח (תרגום רמבג)

רבי יהודה חיוג'

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-אותיות-הנוח-תרגום-רמבג/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת המתרגם 4
הקדמת המחבר 5
מאמר א 7
שער א 7
שער ב 9
שער ג 11
שער ד 12
שער ה 13
שער ו 15
שער ז 17
שער ח 20
שער ט 27
שער י 28
שער יא 29
שער יב 30
מאמר ב 44
שער א 44
שער ב 46
שער ג 48
שער ד 49
שער ה 51
שער ו 51
שער ז 52
שער ח 52
שער ט 54
שער י 56
מאמר ג 82
שער א 82
שער ב 88
שער ג 90
שער ד 92

רבי יהודה ב"ר דוד חיוג

הקדמת המתרגם

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף נבחר
בה אהגה תמיד, בה אשנה, כי טוב סחרה מכל מסחר
לא ארדוף אחר הרשעים, גם למדעים אל לא אתחר

זה ספר אשר חברו איש שכל יודע מבין בדקדוק לשון יהודית ומשכיל בהגיון שפת עברית, עוד ינקב בשמו ושם אביו ויודע בסוף הדברים כי כן היה בראש המדברים ומביני תכונת לשון עברית. אך מפני אשר גברו עלינו עם לועז ונבלענו בגוים עמקי שפה וכבדי לשון, ושה פזורה ישראל אריות הדיחו, עד יום דינה יתיב וספרין פתיחו, ושקעה לשון הקדש בין לשונות החול אשר רבו בעליהן כחול, ונשארנו מעט מהרבה, ואבדה חכמת חכמינו ונסתתרה בינת נבונינו, ולא נשאר ממי נשמע תוכן הלשון, ולא נותר ממי נלמוד כל עניניה כי אם מה שנזֻהֵר מן הנמצא בכתבי הקדש ונלמוד מן הנכתב בספרי הנבואה, והוא מעט מזער מן הכל, לפי שלא באו הנביאים לחקור כל הלשון כי אם לפי צרכם בדברי נבואתם ועניני חזיונם; ולזאת הצרכו מחברי דקדוקי לשון הקדש ומבארי רזי שפת עברית לחבר ספריהם בלשון ערבית, מפני שהיא עוברת בפי אומה גוברת, והיא מבוארת, ולשון עברית עלומה, ולשון ערבית גלויה ומפורשת, ולשון הקדש סתומה, ויכון לפרש הנעלם במבואר ולפרש הסתום במפורש. רק אנשי צרפת היושבים בגבול אחינו בני עשו, אין רובם מכיר בלשון ערבי, והרבה מחבבים לשון הקדש ורגילים לדבר בה.

אז העיר ה' את רוח איש תבונה בחור חמד, בתורת ה' חפצו, מבורכת ה' ארצו, ר' יצחק הנעים ברבי שלמה הנשיא ברכת ה' עליהם, ולטוב יזכרו שניהם, ובקש להבין עניני הספר אשר חבר ר' יהודה ברבי דוד דממדינת פאס המכונה חיוג ולעמוד על סודו. ולא נמצא בכל הלשון עמוקים ונפלאים מן הפעלים והשמות אשר יהיו בהם אותיות אהו"י, יש כשיהיו בתחלתם, ויש כשיהיו בתוכם, ויש כשיהיו בסופם. והאותיות האלה ידועות בלשון ערבית 'חרוף אללין'. וגם הפעלים אשר יהיה תוכם וסופם שתי אותיות כפולות דומות זאת לזאת, וקרואים בלשון ערבית 'דואת אל מתלין'. ועל כן בחר המחבר לגלות רזיהם ולבאר סודיהם, כי בהגלות רזי אלה יגלו שאר רזי לשון עברית למבין דבר מתוך דבר ולנזהר מן הקצת על הכל, כענין שנאמר תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד (משלי ט ט).

ולפי שלא מצאנו כל כנויי לשון ערבית בלשון הקדש, אם מפני שהיא אין עמנו כולה, ואם מפני שלא שוּתה לשונם ללשוננו בכל המלים ולא דמתה אליה בכל הדברים, לא נכון שתהיה מלה כנגד מלה, כי אם בסבה ועלילה, שיסבבו למלה ערבית שהיתה בספר המחבר הרבה מלים בלשון עברית עד שיתבאר הענין ויכון בלב הקורא כמו שהוא בלשון ראשון. ובקש ר' יצחק זה זכור לטוב ממני, אני משה הכהן ברבי שמואל הכהן נ"ע דממדינת קרטבה, שאתרגם לו זה הספר בלשון עברית, וכן עשיתי.

ואחל בראשית דברי ואומר: ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, הוא אלהים חיים ומלך עולם; חי מאין תמותה, וכל חי זולתו ימות; חכם בלי סכלות, וכל חכם בלעדיו יסכל; גבור באין חלושה, וכל גבור מלבדו יחלש; יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה; הוא גלא עמיקתא ומסתרתא, ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא. והחכמה מאין תמצא ונעלמה מעיני כל חי, וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצוא. אך לא ימנע מהתבונן והבין ויחדל מהזהר והזהיר כפי היכולת והשגת הכח ומצוא היד; ומה' מענה לשון; כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה. ובשמו הגדול אחל אני משה הכהן לתרגם הספר הזה. וזאת תחלת דברי המחבר בהודות ה' אדֹניו והלל אלהים קוניו, וכן אמר —

הקדמת המחבר

תהלה לאל לו נאוה תהלה, היה באין תחלה, ויהיה עד לאין תכלה, בורא עולם ומושלו, גוזר אומר ויקום לו, אשר יצר אדם בגבורתו, נבחר בתמונתו, ונפרד בתבונתו, מדה טובה בה הועילו, וגמולת חסד אותה גמלו, ארוממנהו כי רמו רוממותיו, ומכל קדוש קדשו שמותיו, ואודנו בתודה תגיע עד רצותו, ותסבב תוספת טובתו, ואשאלנו להזהר ולהזהיר, ואדרשנו להתבונן והבין.

אמר יהודה בן דוד. חפצי בספר הזה להתבונן ולהזהר על אותיות הסתר והמשך אשר בלשון עברית ולהורות דרכיהם, כי נפלא סודם מרבים בני אדם, כי רבו עֲלותם ורחבו עניניהם ועמקו רזיהם, עד אשר לא ידעו תכונת הפעלים אשר בם האותיות האלה. והרבה מהם אשר ידברו בם במשליהם ושיריהם על לא נכון, וינהגום על דרך לא נכוחה. כאשר אמר במקצת דבריו: הן נמצא האדם נודע טרם הבראו ומקודש טרם **צְרוֹתוֹ**; חשב כי מוצא צְרוֹתוֹ אשר פצה מן יָצַר, יָצַרְתִּי, ולא ידע כי צְרוֹתוֹ יאות להיות מן צָרָה, על משקל עֲשׂוֹתוֹ מן עָשָׂה. וכאשר אמר עוד מַה לִּבְנִי פִּרְחַח / **לָעוּד** נֶזֶם וְחָח; לקח מלת לָעוּד במחשבתו מן **וְעָדִית** עֲדִי (יחזקאל כג מ), ולא הבין כי משקל וְעָדִית – וְעָשִׂית, ועל כן יאות להיות לַעֲדוֹת כמו לַעֲשׂוֹת, ולא יתכן לאמר לָעוּד שהוא על משקל לָקוּם, לָשׁוּב.

וכמו אשר אמר עוד (מחברת מנחם - פתיחת המחבר) כי אין במלת **וַתּוֹפֶהוּ** מַצּוֹת (ש"א כח כד) שרש כי אם אות הפ"א, ולא שם אל לבו הו"ו אשר לפניה, אשר במקום האל"ף אשר במלת אָפָה. וכמו אשר יאמר (מחברת מנחם אות הבית) כי עיקר הוֹבִישׁ בי"ת שי"ן בלבד, ולא השכיל כי היו"ד אשר נראת במלת **יָבְשׁוּ** עַצְמוֹתֵינוּ (יחזקאל לז יא), **יָבְשָׁה** הָאָרֶץ (בראשית ח יד), היא אשר נהפכה ו"ו נסתרת בהוֹבִישׁ. ועוד אשר יאמר במלת קָם אין עיקר כי אם קו"ף ומ"ם בלבד (מחברת מנחם אות הקוף), ובמלת דָּשׁ, יָדוּשׁ – דל"ת שי"ן בלבד (מחברת מנחם אות הדלת), וגם שָׂתָה, יִשְׂתֶּה, אין העיקר כי אם שי"ן תי"ו בלבד (מחברת מנחם אות השין). אם העיקר בכל אלה שתי אותיות, ואין בעיקר וַתּוֹפֶהוּ מַצּוֹת כי אם הפ"א בלבד, הרי יש לך לומר מן וַתּוֹפֶהוּ – וַתְּפֵהוּ בלא ו"ו, אם איננה במקום אל"ף אָפָה. ועוד יש לך לומר מן הוֹבִישׁ – בָּשׁ, יָבוּשׁ, כמו קָם, יָקוּם, או בָּשָׁה, יִבְשֶׁה, כמו שָׂתָה, יִשְׂתֶּה. ואם יָצַר כמו קָם שתי אותיות בלבד, יש גם לומר יָקַם, יָקַמְתִּי, כמו יָצַר, יָצַרְתִּי; יָדַשׁ, יָדַשְׁתִּי. או קָמָה, קָמִיתִי, דָּשָׁה, דָּשִׁיתִי, כמו עָשָׂה, עָשִׂיתִי. ויש עוד לומר מן שָׂתָה, יִשְׂתֶּה – שָׂת, שַׂתִּי, או יָשִׁית, יָשִׁיתִי. כמו שיחפוץ החפץ לומר יאמר, וכמו שירצה הרוצה לדבר ידבר. אז תחרבנה בניני הלשון ותהרסנה חומותיה וינתצו כל גבוליה. כי הפועל אשר במקום הפ"א ממנו אות נסתרת, תהפך בו לעי"ן או ללמ"ד; והפועל אשר במקום העי"ן אות נסתרת, תהפך בו לפ"א או ללמ"ד; והפועל אשר במקום הלמ"ד ממנו אות נסתרת, תהפך בו לפ"א או לעי"ן.

אז בראותי זה ההפך והשנוי אשר יקרה באותיות האלה, חברתי בהם בעזרת ה' הספר הזה, אשר פרשתי בו כל דרכיהם הנעלמים, ובארתי כל רזיהם הסתומים, והבינותי מקומות נפילתם מן המלים והתהפכם בפעלים ומקומות דגשות רפיונם, אחר שבארתי למה נקרא שמם 'אותיות סתר ומשך' וזולת כל זאת ממה שצורך הדבר תלוי בו, ואני מייחל להועיל בהזכירו קוראו. ובכל זאת אני לומד מן הכתוב במקרא, ונזהר מן הנמצא בו על שלא נמצא. כי עת אשר אמצא במקרא תוכן שירות מקצת פעל ולא אמצא מקצתו, למדתי מן הנמצא על שלא נמצא, ונזהרתי מן הכתוב על אשר לא כתוב, בהיות דברי מוכיחים על עניני, ואין למחות בידי בראיות נכוחות ועדים נאמנים. וקבצתי כל הפעלים הנמצאים בשרשיהם אותיות האלה בכל המקרא, וסדרתים על סדריהם, ואספתי כל איש מהם למינו, וכנסתי כל אחד עם ריעו וכל נפרד עם הדומה לו, בעבור יהיה טוב כמו שזממתי לבארנו. וקויתי להועיל ממנו בעזרת ה'. ואין עמי בכל זאת דברי צחות ומלים ברורים לבד ממה שלא יצא מענינו ויורה על אופניו, כי אין חפצי ורצוני כי אם להבין עניני ולעמוד בסוד לבבי באי זה מִדְבָּר שיתכן לי ועל כל פני מַחְבָּר שיקרה לפני.

ואולי הקורא בספר הזה ידוננִי לכף זכות ויחשוב עלי לטובה בזה ובזולתו מכל טעות ושגגה שימצא בו ויגלה לו ברצון אלהים.

ויש עלינו אנחנו המשתוקקים לספר בלשון הקדש והמתאוים לדעת דרכיה, ללמֹד בה מדברי העברים הראשונים הנולדים עליה והגדלים על שביליה והמציבים את גבוליה, אף כי לשון החזון ומִדבר לנבואה, על אחת כמה וכמה שננהג בה מנהגם ונעמידנה על מעמדם, כי בעשותנו זאת יבנה דברנו על יסודו ויעמוד על מכונו ויצמח משרשיו, ונדע מן הלשון מה שהסכלנו, ונועיל באשר ידענו.

וחלקתי ספרי לשלש מחלקות שהן שלשה מאמרים:

המאמר האחד בזכר מה שהצרכתי לזכרו וקדם שראיתי לקדמו מעניני אותיות הסתר והמשך, לפני אשר אזכיר שֹרוּת הפעלים ושמושם, ובזכר הפעלים אשר ראש אותיותיהם, והיא במקום פ"א פָּעַל, אות מאותיות הסתר – או אל"ף או יו"ד. כי מלת פָּעַל היא שלש אותיות – פ"א ועי"ן ולמ"ד, ומשם נלקח משקל ודמיון לכל הפעלים. על כן האות אשר היא תחלתם, כמו שי"ן שָׁמַר ואל"ף אָמַר, נקראת 'פ"א הפֹּעל', כי היא למול פ"א פָּעַל; ומ"ם שָׁמַר ואָמַר – 'עי"ן הפֹּעל', כי היא לעומת עי"ן פָּעַל; ורי"ש שָׁמַר ואָמַר – 'למ"ד הפועל', כי היא כנגד למ"ד פָּעַל. ומזאת נלמוד לכל הפעלים, כשיחסרו או פ"א או עי"ן או למ"ד, למלאת חסרונם ולהשלימם, בעת כי נבין עקריהם ומוצאיהם. כמו וַתּוֹפֶהוּ מַצּוֹת שגזרתו מן אָפָה, וחסר אל"ף מן המכתב והוא פ"א הפועל. וכמו קָם, **וְדֵשׁ** חִטִּים (דה"א כא כ), שעיקרם מן **קַיָּם** דִּבְרֵי הַפָּרִים (אסתר ט לב), וְהִשִּׁיג לָכֶם **דַּיִשׁ** (ויקרא כו ה), וחסר היו"ד מן הכתב, והוא עי"ן הפועל. וכמו וַיֵּבֶן, וַיְקֶן, שחסר ה"א בָּנָה, קָנָה, והוא למ"ד הפועל.

המאמר השני בפעלים אשר תוכם, שהוא עי"ן הפועל, מאותיות אלה – או ו"ו או יו"ד.

והמאמר השלישי בפעלים אשר סופם, שהוא למ"ד הפועל, מאותיות אלה – ה"א רפה.

מאמר א

שער א

הדבר אשר היה על אודות הנע והנח מן האותיות

ולפני הזכירי ענין מעניני אותיות הסתר והמשך, אבאר מה הוא ה'נע' ומה הוא ה'נח'. ואומר כי האות הנעה היא אשר יהגו בה באחת משבע תנועות, ונקראות 'מלכים'. והם אָה ושמו 'קמץ', ואַה ושמו 'פתח', ואֵי ושמו 'צרי', ואֶי ושמו 'סגול', ואִי ושמו 'חרק', ואוֹ ושמו 'חלם', ואוּ ושמו 'שרק'. והאות הנחה היא אשר לא יניעוה באחת מאלה. ולולי כובד

האריכות ושלא לצאת מענין הספר, אז פרשתי אלה התנועות האוגרות לשון העברים באר היטב, ולִמדתי על מקומות הקמצין והפתחין כמשפט.

ואומר כי העברים לא יחלו בראש מליהם באות נחה, ולא יכלו בסופם באות נעה, ולא תמצא בלשונם אות נח כי אם אחרי נע שתחל בו. לפי שכל שוא שאתה מחל בה בראש המלה, אתה מניע אותה. ותוכן תנועתה על פנים נחלקים ודרכים שונים. כי מהם אשר תנוע בתנועת האות שאחריה – כשתהיה האות אשר אחריה אל"ף או ה"א או חי"ת או עי"ן. שאם תהיה אחת מארבע אלה אחרי השוא מונעת בפתח, תהיה השוא לפניה מונעת בפתח; ואם תנוע בשרק, תהיה גם היא לפניה בשרק; ואם תהיה בחרק, תהיה גם היא לפניה בחרק. כמו **יְאַבֵּד** הוֹן (משלי כט ג) – תנועת היו"ד בפתח, בעבור כי האל"ף פתוחה אחריה; וכמו תְּאֵנָה – תנועת התי"ו בצרי בפני שהאל"ף אחריה בצרי; **קָחוּ** לָכֶם (בראשית מה יט) – תנועת הקו"ף בשרק מפני שהחי"ת אחריה בשרק; **קָחֵי** רֵחַיִם (ישעיהו מז ב) – הקו"ף נוטה בחרק בעבור כי החי"ת בחרק; וכמו דְּעִי, **דָּעָה** חָכְמָה (משלי כד יד), **סָחֵי** וּמָאוֹס (איכה ג מה), **יְהִי** אוֹר (בראשית א ג), שָׁם **יְהוּא** (קהלת יא ג), לעולם תנועת השוא כתנועת האות אשר אחריה, כשתהיה האות אחת מארבע אלה באי זו תנועה תנוע משבעה המלכים מבלעדי הקמץ, כי לא יקרא אדם ו"ו וְהָיָה בקמץ כמו ה"א וְהָיָה, אלא פתוחה, לפי שיכבד על לשונם להניע השוא לפני אחת מארבע אלה בקמץ כשתהיה היא אחריה קמוצה, ועל כן יניעוה בפתח שהוא קל. כמו גְּעָרָה, קְעָרָה, שְׂעָרָה, נְעָרִים, לְהָבִים, רְהָבִים, נְהָרָה, דְּאָגָה, דְּאָבָה, שְׂחָקִים, פְּחָדִים, פְּחָתִים, לא הניעו השוא בכל אלה בקמץ כי אם בפתח להקל.

ויש מאלה השואים אשר יניעום בחרק – בהיות האות אשר אחריהם יו"ד מונעת באי זו תנועה תהיה מהשבעה המלכים, תהיה תנועת השוא לפניה לעולם בחרק. כמו **בְּיַד** מֹשֶׁה (שמות ט לה), וַיְרְדּוּ, וְיִרְדּוּ, וְיָדְעוּ, וְיֵדְעוּ, יוֹם **בְּיוֹם** (עזרא ג ד), הנעת השוא לעולם בחרק. והשאר מלבד אלה, שאין אחריהם אחת מאותיות אחה"ע ולא יו"ד, תהיה תנועתם בפתח לעולם. כמו בָּרְכָה, קְלָלָה, רְשָׁעִים, שְׁמָנִים, נְדוּדִים, נְבוּכִים, דְּשֵׁנִים, כְּבֵדִים, גְּלִילִים, רְבִיבִים, הנעת השוא לעולם בפתח. בלתי לשון רבים שהאחד מהם בחלם בתחלתו, שישוב לקמץ חטף ברבים; כמו קֳדָשִׁים, שהקו"ף בקמץ חטף, שהאחד מהם קֹדֶשׁ; וחֳדָשִׁים, שהאחד מהם חֹדֶשׁ; גֳּרָנוֹת, שהאחד גֹּרֶן. וכמו אֳנִיָּה, **אֳנִי** חִירָם (מ"א י יא), שעיקרו אֹנִי; אֶל **רֳאִי** (בראשית טז יג), שעקרו ראוי להיות רֹאִי מלעיל; והוא הדין לְמָה **חֳרִי** (דברים כט כג), אַל **דֳּמִי** לָךְ (תהלים פג ב), שראוים להיות חֹרִי, דֹּמִי – בחלם, כמו קִדְּמֵנִי יְמֵי **עֹנִי** (איוב ל כז).

ולא כן משפט השוא אשר תהיה בראש המלים תחת אחת מאותיות אחה"ע, להניע אותה כתנועה אשר אחריה משאר האותיות, כי יש לתנועתה דרכים ופנים. יש כשיניעוה בפתח חטף, כמו עֲבָרִים, אֲמָרִים, ויש כשיניעוה בסגול חטף, כמו אֱלֹהִים, אֱמוּנָה, ויש כשיניעוה בקמץ חטף, כמו חֳרֵם ובֵית עֲנָת (יהושע יט לח). ובתנועת הגעיא אשר תהיה עם השוא בראש המלה אתה נזהר על כל שאמרתי לך.

ואומר עוד, כי העבריים לא יתחברו בלשונם שני שואים נחים כאחד באמצע התבה, כי אם בהתם דבר והפסק מאמר. ועל כן בהפגש שוא עם שוא בתוך מלה או בסופה, הראשונה נחה והשנית נעה, ותוכן תנועתה על הפנים שהזכרתי כבר בשוא שאתה מחל בה. כמו יִשְׁמְעוּ, יִשְׁמְרוּ – השי"ן נחה והמ"ם נעה; אך תניע מ"ם יִשְׁמְרוּ בפתח, ותניע מ"ם יִשְׁמְעוּ בשרק מפני העי"ן שאחריה שהיא אחת מאותיות אחה"ע והיא מונעת בשרק. וכן יְרֻמָּיְהוּ, יֶחְדָּיְהוּ (דה"א כד כ) – הרי"ש והחי"ת נחות, והמ"ם והדל"ת נעות בחרק מפני היו"ד המונעת אחריהם. וכן וַיִּבְךְּ עֲלֵהֶם (בראשית מה טו), וַיִּבְךְּ עַל צַוָּארָיו (בראשית מו כט), אַל תּוֹסֶף עַל דְּבָרָיו (משלי ל ו), יַפְתְּ אֱלֹהִים (בראשית ט כז), וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי (איוב לא כז), וַיִּשְׁבְּ יִשְׁמָעֵאל (ירמיהו מא י), אַל יִשְׁטְ אֶל דְּרָכֶיהָ לִבֶּךְ (משלי ז כה), יִלַּדְתְּ בֵּן (בראשית טז יא), עַד לֹא שָׁמְתְּ אֵלֶּה (ישעיהו מז ז), השוא השנית בכל אלה והדומה להם נעה לעולם, שהמלה הראשונה מתגלגלת עם השנית ואין הדבר נפסק. אבל בהפסק הטעם והפרד המלים תהיה גם השנית נחה, כמו וַיִּשָּׂא אֶת קֹלוֹ וַיִּבְךְּ (בראשית כט יא). וממה שאתה צריך לדעתו ולעמוד עליו, שהעבריים לא יקבצו בלשונם שלש תנועות זו אחר זו עד שיפסיק אות נחה ביניהם, כי אם במלה שבתוכה אחת מאותיות אחה"ע, או שתי אותיות דומות זו לזו. כמו יַעֲמוֹד, יַחֲלֹף, יַהֲרֹג, יֶאֱסֹף, שאלה ארבע אותיות אחה"ע נעות בפתח חטף וסגול חטף, ולפניהם שתי תנועות זו אחר זו. ואלו היתה במקומם אות אחרת היתה נחה, כמו יִשְׁמֹר, יִשְׁמַע, והיה הנח מפסיק בין התנועות. וכן שיהיו שתי אותיות דומות, כמו קַלֶּלֶת יוֹתָם בֶּן יְרֻבָּעַל (שופטים ט נז), רִבֲבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר י לו), שהלמ"ד והבי"ת הראשונות פתוחות, ונתקבצו התנועות אשר לפניהם ואחריהם. ואלו היו משאר אותיות היתה שוא נחה ומפסקת בין התנועות, כמו צְדָקַת ה' (דברים לג כא), צְדָקוֹת ה' (שופטים ה יא).

שער ב

הדבר אשר היה על אותיות הסתר והמשך

אותיות הסתר והמשך שלש, והן או"י. מראה האותיות האלה נחלק בלשון העברים לשני ענינים שונים בטעמם. הענין האחד, תנועה נראית ונטעמת ונוח נראה ונטעם כאשר כל

האותיות בנוֹעם ונוֹחם; והענין השני, נוח נסתר ונחבא ולא נטעם. על כן נראה מראה שלש אותיות אלה משונה מכל האותיות, יש בהן שני מיני נוח שונים, האחד נראה ונטעם והשני נסתר ולא נטעם.

ודמות הנראה, כמו אל"ף אשר באַל **תֶּאְטַר** עָלַי בְּאֵר פִּיהָ (תהלים סט טז), **וַיֶּאְסֹר** אֶת רִכְבּוֹ (שמות יד ו), שהיא בשוא נחה ולא הונעה באחד מן המלכים, היא נראית ונטעמת, שמוצאה מן הגרגרת בקרוב לריאה. וכמו הו"ו שיש בלֹא **שָׁלַוְתִּי** (איוב ג כו), כֻּלֹּה **מְקַלְלַוְנִי** (ירמיהו טו י), שהיא נראית בנשיקות שפתים, והיא נחה. וכמו היו"ד (שבְיַדַּבֵּר) ([שבוַיְדַבֵּר]), וַיְשַׁבֵּר, שמוצאה מן החיך, והיא נחה.

והמין השני הנסתר, כמו אל"ף הכתובה בוָקָאם שָׁאוֹן (הושע י יד), **רָפָא** נָא לָהּ (במדבר יב יג), שהיא נחה ונסתרת ואיננה יוצאה בדבור הלשון. וכן הו"ו אשר במלת שׁוֹפָר, עוֹלָם, והיו"ד אשר בדָּוִיד וְרָבִיד וּדְבִיר. ובעבור מין זה האחרון נקראו אותיות אלה 'אותיות סתר', שהן נסתרות ונעלמות, ולא יראה להן טעם ולא מוצא בדבור הלשון, אך יורה עליהם האות אשר לפניהם המונעת באחת התנועות, ויהיו אלה נחים נסתרים מוטלים על התנועות אשר לפניהם המורות עליהם.

ומפני מה נקראו 'אותיות משך', מפני שיהיו מוספים על עיקרי המלים, ולא יהיו משרשיהם, כי אם מחמת המשך אשר יקרה בתנועות בלבד, כמו ו"ו שִׁכּוֹר וּגְבוֹר, כי עיקרם שי"ן כ"ף רי"ש, גימ"ל בי"ת רי"ש, כמו שנ' **שָׁכְרוּ** וְלֹא יַיִן (ישעיהו כט ט), כִּי **גָּבְרוּ** עָלֵינוּ (ש"ב יא כג), וסרו הו"וין מהם שלא היו עיקרם, כי מפני הִמשך החלם לפניהם. וכן יו"ד **שָׁרִיד וּפָלִיט** (יהושע ח כב). וכמו הנחים הנסתרים אשר קרו בפעלים העוברים אשר על משקל שָׁמַר ואָמַר וחָכַם, וגם השמות אשר על משקלם; כי יש בין השי"ן והמ"ם בשָׁמַר, והאל"ף והמ"ם באָמַר, נחים נסתרים, אע"פ שאינם כתובים, הן נקראין בהמשך הקמצין, והיו ראוים להכתב אל"פין הם וכיוצא בהם, כמו שנכתב צַוָּאר בכל המקרא, ולְעֶת צֵאת **הַמְּלָאכִים** (ש"ב יא א).

וזה לך כלל יהיה לאות ולסימן בידך שתדע מתי תהיה אחת מאותיות אלה עיקר במלים ומתי תהיה מוספת מפני המשך או מפני דבר אחר, כשתמצא אותה מלה שלמה בעלת שלש אותיות, יהיו לעומת פ"א הפועל ועי"ן שלו ולמ"ד שלו, שים אותה מוספת ואינה מן העיקר. ואם תמצאנה חסרה אחת מאלה, שים אותה אות משלמת לחסרון המלה במקום אשר תהיה בו, או פ"א או עי"ן או למ"ד. ודמיון הדבר, כי ו"ו **שְׁמוֹר** וְשָׁמַעְתָּ (דברים יב כח) איננה עיקר, שהרי שלש אותיותיה כולן קיימות, אבל ו"ו **קוּם** בָּלָק וּשְׁמָע

(במדבר כג יח) היא עומדת במקום מ"ם שְׁמוֹר, והיא עי"ן הפעל שהיא יו"ד בקַיְּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים (אסתר ט לב).

ודע כי גם הה"א תהיה אות נחה נסתרת, ובלבד שתהיה באחרית המלים, ותכתב במקום האל"ף הנחה בסוף המלים והשמות הרבה מאד, ואך לא יקרה לה נוח נעלם באמצע המלים כמו שיקרה לאו"י. ואם יאמר אדם כי מלת פֹּעל הָלַךְ ושמושו נאמר בנוח הה"א והַסתירה, כמו שנאמר הָלוֹךְ **אֵלֵךְ** עִמָּךְ (שופטים ד ט), לפי שנסתרה ה"א הָלוֹךְ בין אל"ף אֵלֵךְ והלמ"ד, והיה לו לומר אֶהֱלוֹךְ. וכן **יֵלְכוּ** הָלוֹךְ, לפי שהנח הנסתר אשר באֵלֵךְ, יֵלְכוּ, אחרי האל"ף והיו"ד, במקום ה"א הָלוֹךְ. נשיבנו כי יתכן להיות אֵלֵךְ, הָלַךְ, יֵלְכוּ הָלוֹךְ שני עיקרים, והיה עיקר אֵלֵךְ, יֵלְכוּ – יָלַךְ, כמו אֵרֵד, יֵרְדוּ – יָרַד; אך הגו בם העברים יחד, שענינם שוה ומדברם דומה.

ועוד דע כי יש בלשון העברים להחסיר הנחים הנסתרים מן המכתב להקל מעליהם, והם נסמכים על מה שהם נשמעים במקראם. כמו גִּבּוֹר ושׁוֹפָר ועוֹלָם, שנהגו לכתבם בו"ו ובלא ו"ו, וכן דָּוִיד ביו"ד ובלא יו"ד, להודיע שהוא נכון. וכן יַעֲקֹב ואַבְשָׁלוֹם פעמים בו"ו ופעמים בלא ו"ו, ונְשִׂיאִים ונְבִיאִים ביו"ד ובלא יו"ד. כלל הדברים, כי כל זמן שאנחנו רואים אותם שכותבים מלה שיש בה אחת מאותיות אלה פעמים חסרה ופעמים מלאה, לאלתר אנו יודעים שכן הוא חוקם ודתם.

ועוד דע כי כמו אָמַרְתָּ, שָׁמַרְתָּ, נָתַתָּ, בָּנִיתָ וכל הדומה להם שיש באחריתו תי"ו קמוצה או תי"ו רפויה, שדין הוא שיכתבו בה"א אחרי התי"ו הדגושה או התי"ו הרפויה, ומקצתן נכתבות כן על נכון. וכן כמו יָדְךָ, יָדֶיךָ, עֵינְךָ, עֵינֶיךָ, רַגְלְךָ, רַגְלֶיךָ, כללו של דבר כל תיבה שבסופה כ"ף או כ"ף קמוצות, משפטה שתכתב בה"א אחר כ"ף הדגושה או כ"ף הרפויה, ויש אשר נכתב מהם על העיקר. וכן משפט כמו אֵלֶיהָ, יָדֶיהָ, רַגְלֶיהָ, עֵינֶיהָ וכל מלה שבסופה ה"א קמוצה, שיכתב אחרי הה"א אל"ף או ה"א; וכבר נמצאה מהם מלה אחת כתובה באל"ף אחר הה"א, והיא אֲשֶׁר עַל אַחֲרֶיהָ **וְאַתִּיקֶיהָא** (יחזקאל מא טו); אבל גרעו אלה הנחים הנסתרים מן המכתב, ומשם למדנו את חקם לכתוב את השם או המלה פעמים חסרים ופעמים מלאים.

שער ג

זה השער לדבר בו על אודות הִבלע הנח הנסתר באות שאחריו

נהגו העבריים להבליע הנח הנסתר באות הסמוך לו מאחריו, וידגש האות לכך. רק באמצע התיבות הוא מעט מזער במקרא, כמו כִּי **אֶצָּק** מַיִם (ישעיהו מד ג) – הצד"י דגושה, כי יו"ד יָצַק נבלעה בתוכה, לפי שהוא מן **וְיָצַקְתָּ** עָלֶיהָ שָׁמֶן (ויקרא ב ו); וכמוהו

אַתָּה **הִצַּבְתָּ** (תהלים עד יז), **הִצִּיבוּ** מַשְׂחִית (ירמיהו ה כו), שהם יוצאים מעיקר **וַיִּתְיַצֵּב** (שמות לד ה); וכמוהו אִם לֹא **יַשִּׂים** עָלֵיהֶם נְוֵהֶם (ירמיהו מט כ), שהוא נחצב מן וְהַבָּמוֹת **תִּישָׁמְנָה** (יחזקאל ו ו); וכמוהו עוד בְּטֶרֶם **אֶצָּרֵךְ** בַּבֶּטֶן (ירמיהו א ה), שהוא מן יָצַר, יָצַרְתִּי.

אבל הנחים הנסתרים הנבלעים מסוף המלים בסמוך להם מראש המלים הרבה מאד נמצא, ששמו שתי המלים הסמוכות בדבר אחת ובמכתב שתים, כמו קוּמוּ **צְאוּ** (בראשית יט יד), כי הצד"י דגושה לפי שנבלעה ו"ו קוּמוּ הנחה הנסתרת בתוכה, ונעשה קוּמוּ צְאוּ לזאת במקרא מלה אחת ובמכתב שתים. וכמוהו נָתַתָּה **לִּי** (דברים כו י), תִּשְׁתֶּה **מַּיִם** (דברים יא יא), וְעָשִׂיתָ **קְּעָרֹתָיו** (שמות כה כט), וּמִשְׁנֶה **כֶּסֶף** (בראשית מג טו), וְעָשִׂיתָ **פֶּסַח** (דברים טז א), מַה **בְּרִי** וּמַה **בַּר** בִּטְנִי (משלי לא ב), מַה **נֹּאמַר**... מַה **נְּדַבֵּר** (בראשית מד טז), מַה **זֶּה** שַׁבְתֶּם (מ"ב א ה), מַה **לָּכֶם** (יהושע כב כד), אלה כולם קרואים בדגש מפני הבלעת הנחים אשר לפניהם בתוכם, ונעשו שתי המלים במקרא מלה אחת. ואִלו היו נרפים, היו הנחים נקראים והמלים נפרדות במקרא כמו הם במכתב.

אמר יהודה: אף לזאת רצו לכתוב **מַזֶּה** בְיָדֵךְ (שמות ד ב), **מַלָּכֶם** תְּדַכְּאוּ עַמִּי (ישעיהו ג טו), בלא ה"א, מפני שהבליעוה בתוך הזי"ן והלמ"ד, ושמו שתי המלים במקרא ובמכתב אחת, לפי שעשוה כמלה אחת, ונמצא הנח הנסתר הנבלע כאלו הוא באמצע המלה, ורוב הנחים הנסתרים הנבלעים באמצע תיבות נופלים מן המכתב.

שער ד

זה השער לדבר בו על בגדכפ"ת הסמוך לאותיות אהו"י הנסתרות מאחריהם

דע כי אותיות בגדכפ"ת יהגו בהן בלשון עברית על שני דרכים. הדרך האחד: בי"ת גי"מ"ל דל"ת כ"ף פ"א תי"ו דגושין, והדרך השני: בֵּי"ת גִּי"מ"ל דָּל"ת כַּ"ף פֵּ"א תָּי"ו רפוין. ולזאת נקרא שם הראשון 'כבד' ושם השני 'קל', לפי שהראשון נמצא כבד וקל בלשון עברית, והשני לעולם קל. והכבד מאד: כמו יְשַׁבֵּר, יְדַבֵּר, **הָרַכָּה** בְּךָ **וְהָעֲנֻגָּה** (דברים כח נו), **וְרַפֹּא יְרַפֵּא** (שמות כא יט), **וַיְבַתֵּר** אֹתָם (בראשית טו י), כָּל אֵלֶּה **עֲבָתָה** (יחזקאל ו יג), כִּי עֶשֶׂרֶת **הַבְּתִים** חֹמֶר (יחזקאל מה יד), מַה **בְּרִי** וּמַה **בַּר** בִּטְנִי (משלי לא ב), מַה **תֹּאמַר** (ש"א כ ד), וּמִשְׁנֶה **כֶּסֶף** (בראשית מג טו). זה הוא כבד שבכבדים, והוא הדגש באמת. אך הקל שבכבד זה שהוא הראשון, כמו שתאמר **בְּרֵאשִׁית בָּרָא** אֱלֹהִים (בראשית א א), **תַּחַת גְּעָרָה** (משלי יז י), יִשְׁגֶּה, יִרְפֶּה. וכמו תי"ו וּמָלְאוּ **בָתֶּיךָ וּבָתֵּי** כָל עֲבָדֶיךָ **וּבָתֵּי** כָל מִצְרַיִם (שמות י ו), וכמו הֲלֹא **כְּכַרְכְּמִישׁ** (ישעיהו י ט), הֲלוֹא **כְּגַעַת** בָּהּ (יחזקאל יז י

עי"ש), בְּהִכָּבְדִי **בְּפַרְעֹה** (שמות יד יח), וַיְהִי **בְּבוֹאָהּ** (יהושע טו יח). והשני לא ימצא בלשון עברי כי אם קל לעולם. ולזאת נקרא המין הראשון 'כבד' כשתחברנו אל המין השני, לא מפני שהוא כבד על כל פנים.

ולכן אומר כי המין הזה שהוא קל מן הכבד וכבד מן הקל, לא יהיה אחר נח נסתר באמצע המלים לעולם, כי אם במלת בָּתִּים בלבד, לפי שלא נרפת תי"ו שלו כמו תי"ו **לַעֲזָתִים** (שופטים טז ב), **שׁוּכָתִים**, **שִׁמְעָתִים** (דה"א ב נה), ושאר אותיות בגדכפ"ת הסמוכים לנחים הנסתרים שהם רפוים לעולם, כמו דָּגִים, שָׂבִים. רק בסוף המלים יסמכו אליהם במקומות מעטים, כמו מִי **כָּמֹכָה** נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ (שמות טו יא), שלא היתה כ"ף כָּמֹכָה הראשונה רפה כמו מִי **כָמֹכָה** בָּאֵלִם (שם). וכן כִּי גָאֹה **גָּאָה** (שם פסוק א ופסוק כא), נִלְאֵיתִי **כַּלְכֵּל** (ירמיהו כ ט), הֲלוֹא **כְּגַעַת** (יחזקאל יז י עי"ש), הֲלֹא **כְּכַרְכְּמִישׁ** (ישעיהו י ט), וַיְהִי **בְּבוֹאָהּ** (יהושע טו יח), וְאִכָּבְדָה **בְּפַרְעֹה** (שמות יד ד), וכמוהם מעט מזער, שאין דת הלשון וחקה בתבות אשר סופם אהו"י סתורות כי אם להיות בגדכפ"ת בראש הסמוכות להם רפיות. וכן החוק גם באמצע התבות זולתי בָּתִּים לבדו, ואין דומה לו בכל המקרא.

שער ה

שער באותיות אהו"י בדבר

מנהג העבריים להמיר אל"ף בה"א וה"א באל"ף. ועל כן נאמר וְאַחֲרֵי כֵן **אֶתְחַבַּר** יְהוֹשָׁפָט (דה"ב כ לה), וראוי להיות הִתְחַבַּר; וכן וְכָל מַלְבּוּשַׁי **אֶגְאָלְתִּי** (ישעיהו סג ג), ומשפטו הִגְאָלְתִּי; **אֶשְׁתּוֹלְלוּ** אַבִּירֵי לֵב (תהלים עו ו), ויכון להיות הִשְׁתּוֹלְלוּ, **אַשְׁכִּים** וְדַבֵּר (ירמיהו כה ג), במקום הַשְׁכֵּם; **אַזְכָּרָה** (ויקרא כד ז) כמו הַזְכָּרָה; וְאֵת יֶתֶר **הָאָמוֹן** (ירמיהו נב טו) כמו הֶהָמוֹן. וכן נאמר **הַתָּיוּ** לְאָכְלָה (ירמיהו יב ט), ועקרו אַתָּיוּ, כמו **אַתָּיוּ** אֶקְחָה יַיִן (ישעיהו נו יב), שהוא מן **יֶאֱתָיוּ** חַשְׁמַנִּים (תהלים סח לב); **וְהַהַרְאֵל** אַרְבַּע אַמּוֹת (יחזקאל מג טו) כמו וְהָאֲרִיאֵל; **וְהֵיךְ** יוּכַל (דניאל י יז) כמו וְאֵיךְ; **בְּלַהֲטֵיהֶם** (שמות ז יא) כמו בְּלַאֲטֵיהֶם, כי הוא מן **לָאַט** אֶת פָּנָיו (ש"ב יט ה), אך הניחו בו את האל"ף והפילוה מן הכתב ואמרו **בְּלָטֵיהֶם** (שמות ז כב); וכן נאמר **הֲדָרָם** (דה"ב י יח) ו**אֲדָרָם** (מ"א יב יח); **הֲדָר** (דניאל יא כ) ו**אֲדָר** (זכריה יא יג); ונאמר **לָהּ** מפיק ה"א ו**לוֹ** בה"א רפה (במדבר לב מב, זכריה ה יא, רות ב יד), וענינם שוה, והה"א הנסתרת היא האל"ף הנסתרת בהיות האות אשר לפניה מונעת בקמץ גדול; **כָּלְהּ** מפיק ה"א ו**כָלְא** באלף נסתרת (יחזקאל לו ה), והענין אחד; **שִׁמָּרְהּ** נָצַח (עמוס א יא) בה"א נחה, ולו היתה מפיק היה טוב.

וכן נאמר וַיְהִיוּ **תְּלוּיִם** (יהושע י כו) ביו"ד, וְעַמִּי **תְּלוּאִים** (הושע יא ז) באל"ף; **בְּלוֹאֵי** הַסְּחָבוֹת (ירמיהו לח יב) – **וּבְלוֹיֵי** (ירמיהו לח יא); **אִישַׁי** (דה"א ב יג) – **יִשַׁי**; **אֲשַׁרְאֵלָה** (דה"א כה ב) – **יְשַׁרְאֵלָה** (דה"א כה יד); **אֶלִיאָתָה** (דה"א כה ד) – **אֱלִיָּתָה** (דה"א כה כז); **מְנָאוֹת** (נחמיה יב מד) – **מְנָיוֹת** (נחמיה יב מז). וכבר נאמר **הַהַגְרִיאִים** (דה"א ה יט), **הָעַרְבִיאִים** (דה"ב יז יא), באל"ף במקום יו"ד היחס שבעִבְרִיִּים, פְּלִשְׁתִּיִּים, מִצְרִיִּים, כּוּשִׁיִּים, שזאת היו"ד היא ליחס האיש אל אבותיו או אל משפחתו או אל מדינתו; תאמר מִצְרִי, כּוּשִׁי, עִבְרִי, וכשיהיו רבים תבליע זאת היו"ד ביו"ד שאחריה ללשון רבים ותדגש; ויש כשתכתב אחת, ויש כשיכתבו שתים. ויש כשיפילו יו"ד היחס וישאירו יו"ד הרבים בלבד, ויאמר מִצְרִים, עִבְרִים, כּוּשִׁים.

ויש מלה שתאמר באל"ף ובו"ו, כמו **פּוּאָה** (דה"א ז א) **וְפָוָה** (בראשית מו יג). ויש שתאמר בו"ו וביו"ד – **פְּנוּאֵל** (בראשית לב לב) **וּפְנִיאֵל** (שם פסוק לא); **פּוּנֹן** (במדבר לג מג) **וּפִינֹן** (בראשית לו מא); **עַלְוָן** (בראשית לו כג) **וְעַלְיָן** (דה"א א מ); **עוֹבָל** (בראשית י כח) **וְעֵיבָל** (דה"א א כב); **שֻׁפּוֹ** (בראשית לו כג) **וְשֻׁפִּי** (דה"א א מ); **מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל** (בראשית ד יח), יש בְּמְחִיָּיאֵל שני יו"דין, הראשונה עומדת במקום ו"ו מְחוּיָאֵל, והיא נבלעת בשנית הכתובה, ולכן נדגשה; **וַעֲקָן** (בראשית לו כז) – **יַעֲקָן** (דה"א א מב); **וְקוֹיֵי יְיָ** (ישעיהו מ לא) – אֲשֶׁר לֹא יֵבֹשׁוּ **קַוָּי** (ישעיהו מט כג). וכבר נאמר וְאֶת הַנְּעָרִים **יוֹדַעְתִּי** (ש"א כא ג), ועקרו הוֹדַעְתִּי. ויתכן להיות כל אלה לשונות שונות, יש מי שאמר כזאת ויש מי שאמר כזאת.

אבל הדבר שהושוו בו ואין לחלוק עליו ואין לדבד בלעדיו – כנהפוך אל"ף אָמַר שהוא על משקל פָּעַל לו"ו ביֹאמַר שהוא על משקל יִפְעַל. שאע"פ שהיא במכתב אל"ף, איננה במקרא כי אם ו"ו. וכמוהו אָכַל – יֹאכַל, אָחַז – יֹאחַז. וכן יו"ד יָלַד, יָדַע, לו"ו בנוֹדַע ונוֹלַד, שהוא על משקל נִפְעַל, נמצאו שני ו"ויהן עומדין במקום פ"א נִפְעַל. וכן הנח הנסתר אשר בשֶׁב וקָם, שהוא על משקל פָּעַל, והנח עומד במקום עי"ן, כנהפך לו"ו ביָקוּם, יָשׁוּב, שגם ו"וין וחבריהם הם עי"ני הפעלים. וכן הה"א הרפה אשר בסוף עָשָׂה, רָאָה והדומה להם, אשר נהפכה ליו"ד בעָשִׂיתִי, רָאִיתִי, ולפי מה שיתפרש אחרי כן.

וכן הֵהפך ו"ו יוֹם אל"ף נחה בְיָמִים, שמוכחת עליה קמצות היו"ד שהוא במקום ו"ו יוֹם. וכן ההפך ו"ו רֹאשׁ במקרא, שהוא על משקל יוֹם אע"פ שהיא כתובה אל"ף, לאל"ף נחה בְרָאשִׁים; אע"פ שזאת כתובה ואל"ף יָמִים לא כתובה, שניהם שוים במשקל ובדבר הלשון.

ומן הדבר שהוא כלל לשון שוה בכל מה שאנחנו קוראים – ו"ו התוספת המונעת בשרק אשר תהיה בראש המלה ויהיה אחריה אחד מאותיות במ"ף סימן, בין שתהיה אחת מהן מונעת באחד משבעה מלכים או נחה בשוא, או יהיה אחר הו"ו אחת משאר האותיות נחה בשוא בלבד. והדמיון מן האחרונים: **וּשְׁמַרְתֶּם** (שמות יב יז), **וּקְרָאתֶם** (ויקרא כג כא); ומן הראשונים: **וּבָאוּ** שָׁמָּה (יחזקאל יא יח), **וּמִפֶּתַח** אֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא ח לג), **וּפָתַח** אֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא ח לה), **וּבַיְּ** (יהושע כב יט), **וּמַיְ** (משלי טז א), **וּבֵאלֹהִים**, **וּפָרוּ** וְרִבוּ (בראשית ח יז), לא תקרא ו"ו כלל. וטעם דבר זה נראה הוא, שמוצא הו"ו במלים האלה כבד על הלשון. ודבר זה מסורת בידינו מאבותינו הראשונים והעתקנוהו מזקנינו הקדמונים.

שער ו

שער מאותיות אהו"י במכתב

דע כי מוצא האל"ף והה"א הנחות הנסתרות בלשון עברית שוה ואין מבדיל ביניהם, בסוף התיבות בלבד, ורק בהניע האות אשר לפניהם בקמץ גדול. ולענין זה נכתב אל"ף במקום שהיה ראוי להכתב ה"א. כמו **וְשִׁנָּא** אֵת בִּגְדֵי כִלְאוֹ (מ"ב כה כט) הנכתב באל"ף במקום ה"א, שהוא מן **מְשַׁנָּה** פָּנָיו (איוב יד כ), כִּי אֲנִי יְיָ לֹא **שָׁנִיתִי** (מלאכי ג ו). וכמוהו כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ **שֵׁנָא** (תהלים קכז ב), עַל כֵּן **גָּבְהָא** קֹמָתוֹ (יחזקאל לא ה), כִּי תָפוּשׁוּ כְּעֶגְלָה **דָּשָׁא** (ירמיהו נ יא עי"ש) קְרֶאן לִי **מָרָא** (רות א כ). כי זאת האל"ף הכתובה היא במקום ה"א הנקבה, כמו אִשָּׁה, חֻכְמָה, טוֹבָה, בשמות; וכמו שָׁמְרָה, עָשְׂתָה, בפעלים.

וכבר נכתב **אָתָא** בִּקֵּר (ישעיהו כא יב עי"ש) באל"ף, **וְאָתָה** מֵרְבִבֹת קֹדֶשׁ (דברים לג ב) בה"א; בְּנִי אִם יְפַתּוּךְ חַטָּאִים אַל **תֹּבֵא** (משלי א י) באל"ף, לֹא **תֹאבֶה** לוֹ (דברים יג ט) בה"א; **אָנָא** באל"ף ובה"א; **הֲוָה** גְבִיר (בראשית כז כט) בה"א, **הֲוָא** אֶרֶץ (איוב לז ו) באל"ף; **חַרְבוֹנָא** באל"ף (אסתר א י) ובה"א (אסתר ז ט); **יְרוּשָׁא** בַּת צָדוֹק באל"ף (מ"ב טו לג) ובה"א (דה"ב כז א). ודע כי הה"א אשר במלת **צֹנָּה** וַאֲלָפִים כֻּלָּם (תהלים ח ח) היא האל"ף הכתובה במלת **לְצֹנַאֲכֶם** (במדבר לב כד), בלא ספק.

ונכתב **בְּצֹאתָיו** וּגְבָאָיו (יחזקאל מז יא) באל"ף וראוי להכתב בו"ו, שהאחת בְּצָה והרבות בְּצוֹת, כמו שָׂדֶה ושָׂדוֹת. וכן וְהָיוּ **שֹׁאסַיִךְ** (ירמיהו ל טז) באל"ף במקום ו"ו, שהוא כמו עוֹשַׂיִךְ, בּוֹנַיִךְ. וכן נכתב **וְרָצֹאתִי** אֶתְכֶם (יחזקאל מג כז), **רְפָאנוּ** אֶת בָּבֶל (ירמיהו נא ט) באל"ף במקום יו"ד, שהם על משקל **וְעָשִׂיתִי**, **דְּמִינוּ** אֱלֹהִים (תהלים מח י). ועל זה המוצא נוציא אֲשֶׁר **לֹא** יְעָדָהּ (שמות כא ח), אֲשֶׁר **לֹא** כְרָעַיִם (ויקרא יא כא), אֲשֶׁר **לֹא** חֹמָה (ויקרא כה ל) וזולתם ממה שהיו ראוים להכתב בו"ו ונכתבו באל"ף. וכמו שנהגו

לכתוב **כָּלֹה** (ש"ב ב ט), **וַיֵּט אָהֳלֹה** (בראשית יב ח), בה"א במקום הו"ו, כן נהגו בלא אשר נזכר שנכתב באל"ף במקום ו"ו, שפעמים רבות תכתב האל"ף וה"א במקום ו"ו. ואם נמצא לא שענינו 'אין' נכתב בו"ו, הוצאנוהו על המוצא הזה, אף כי החלם מורה על ו"ו נחה; אך כי להבדיל בינו ובין לוֹ אשר פשרו 'לפלוני', נכתב באל"ף בכל המקרא, כי אם במקומות מועטים שנכתב בו"ו, כמו **לוֹ** יַעֲשֶׂה אָבִי (ש"א כ ב). ויש שנכתב בה"א, כמו **הֲלֹה** הִוא בְּרִבַּת בְּנֵי עַמּוֹן (דברים ג יא).

וגם כתבו יו"ד אחרי אות מונעת בקמץ גדול, והיה ראוי להכתב באל"ף, והמלים האלה הם כמו יָדָיו וַרַגְלָיו, בְּגָדָיו, סוּסָיו, פָּרָשָׁיו וכל הדומה להם. אך יש טעם למה נכתבו ביו"ד, לפי שזאת היו"ד היא יו"ד הרבים או השנים אשר בְיָדַיִם וַרַגְלַיִם, בְּגָדִים, סוּסִים ופָּרָשִׁים, וכשרצו לטפלם אל אחד אשר איננו פה, הניעו אשר לפני היו"ד בקמץ והשאירו היו"ד במכתב על העיקר, להוכיח על לשון רבים כמו שהיה לפני הטפלה. אך בדבור הלשון היא אל"ף נחה.

ודע כי הה"א הכתובה במלת פֶּה היא גם היו"ד אשר בפִּי ופִיהוּ ופִיךְ. וכן ה"א **שֶׂה** תָמִים (שמות יב ה) היא יו"ד **שֵׂיוֹ** (דברים כב א) **וְשָׂיֵהוּ** (ש"א יד לד). וכן תכתב הה"א במקום הו"ו, כמו **בָּנֹה** בָנִיתִי (מ"א ח יג), **רָאֹה** רָאִיתִי (שמות ג ז), **שָׂתֹה** תִשְׁתּוּ (ראה ירמיהו כה כח), כִּי **עָשֹׂה** יַעֲשֶׂה לוֹ כְנָפַיִם (משלי כג ה) ורבים כמוהם. וגם תכתב ה"א עוד במקום הו"ו, כמו **אָהֳלֹה** (בראשית ט כא), **כָּלֹה** (ש"ב ב ט), **הֲמוֹנֹה** (יחזקאל לב לא), **וְהִזְהִירֹה** (מ"ב ו י). ועוד תכתב הה"א במקום ו"ו הרבים המוספת בעדם, כמו **שֶׁפְכֹה** אֶשֶׁרִי (תהלים עג ב) לֶאמֹר **שָׁמֳמָה** (יחזקאל לה יב), עָרִים לֹא **נוֹשָׁבָה** (ירמיהו כב ו), **נְצָתָה** (ירמיהו ב טו). וכן פֹּה פעמים נכתב בה"א, ופעמים נכתב בו"ו (יחזקאל מ י ועוד), ופעמים נכתב באל"ף (איוב לח יא). וכן אֵיפוֹ על הדרך הזה. שדרכם לכתוב הה"א והאל"ף במקום הו"ו. אבל מה שכתבו **לוּא** קָרַעְתָּ שָׁמַיִם (ישעיהו סג יט) באל"ף אחרי הו"ו, ולא הוצרך הדבר כי אם לו"ו בלבד, כן הוא כמו שאומר, כי הו"ו הנכתב בכל לוּ שהוא בלא אל"ף, יתכן שיכתב באל"ף במקום הו"ו, ואחר כן יביאו הו"ו עוד בין הלמ"ד והאל"ף לשומו מלא בו"ו הנוספת, כמו שהוא חסר זולתה כשיכתב באל"ף לבדה. ולכן אומר בלוּא קָרַעְתָּ שָׁמַיִם, כי האל"ף הכתובה בו תמורת הו"ו שהיא עיקר במלה, והו"ו נוספת. ואלו נכתב באל"ף לבדה בלא ו"ו היה גם זה נכון, כמו שיכון לשום החסר מלא והמלא חסר. על כן יקרא שם לו[א] מלא בעבור הו"ו הנוספת, ולא בעבור האל"ף. וכזה אומר בלא אשר ענינו אין ואפס, כשיכתב בו"ו בין הלמ"ד והאל"ף, שהאל"ף מעקר המלה והו"ו נוספת. וכמוהו אֵפוֹא הנכתב בו"ו בין הפ"א והאל"ף, כי האל"ף היא הכתובה במקום הו"ו,

והו"ו נוספת. וככה יצא משפט **מַחֲטוֹא** (תהלים לט ב) הנכתב בו"ו בין הטי"ת והאל"ף, שהאל"ף היא העיקר, שהיא מן חָטָא, והו"ו נוספת כמו שיוסיפוה בכל מלא. כי יתכן לכתוב מֵחֲטֹא בלא ו"ו, כמו שנכתב חָלִילָה לִּי **מֵחֲטֹא** לַייְ (ש"א יב כג) בלא ו"ו. ועוד יכתבו זאת האל"ף ו"ו, כמו שכתבו וָאֶחְשֹׂךְ גַּם אָנֹכִי אוֹתְךָ **מֵחֲטוֹ** לִי (בראשית כ ו), הו"ו הזאת היא העיקר, והיא במקום האל"ף אשר במֵחֲטֹא לַייְ, והיא למ"ד הפועל. והיא הדין לִנְגֹף **וְרָפוֹא** (ישעיהו יט כב) שאל"ף רָפוֹא היא למ"ד הפועל, והו"ו נוספת למלאת את המלה. כי בעת תשקול רָפוֹא על משקל פָּעוֹל, תהיה האל"ף במקום הלמ"ד, וו"ו רָפוֹא כמו ו"ו פָּעוֹל שהוא מלא. ואלו נכתב רָפֹא בלא ו"ו היה חסר, כמו וְאִם **אָמֹר** יֹאמַר (שמות כא ה), כִּי **אָבֹד** תֹּאבֵדוּן (דברים ד כו).

רק **הֲהָלְכוּא** אִתּוֹ (יהושע י כד) הנכתב באל"ף אחרי הו"ו לא יצא על הדרך הזה; שאם אמרנו כי האל"ף נכתבה במקום ו"ו הרבים, מה טעם כתיבת הו"ו לפניה, שאין חוצץ לעולם ולא מבדיל בין למ"ד הפועל וו"ו הרבים, וכמו שאין חוצץ בין שני רי"שין אָמְרוּ, שָׁמְרוּ ובין שני ו"ויהן, ואי אפשר להביא אות אחרת בין זה לזה עד שיאמר כי הוא מלא מפני הו"ו. ואם נאמר שו"ו הֲהָלְכוּא אִתּוֹ לרבים, מה טעם כתיבת האל"ף אחריה, כי אם שנאמר כי היא מוספת על המלה ויתירה בה; וזה מנהג ידוע נוהג אצלם, כמו שכתבו וְלֹא **אָבוּא** שְׁמוֹעַ (ישעיהו כח יב). אבל מה שכתבו הוּא והִיא באל"ף, הוא מה שהסכימה דעתם עליו ונכון הדבר לפניהם וישר בעיניהם, לפי שלא מצאנום בכל המקרא כתובים בלא אל"ף, או באל"ף לבדה מאין ו"ו ולא יו"ד.

ובכל מה שהבאתי מן הראיות וכנסתי מן הדברים ואגרתי מעניני אותיות סתר ומשך, מה שאני מוחיל להועיל בו במה שאני עתיד להזכיר מן הפעלים שיש בהם אחת מאותיות אלה עיקר בעזרת ה'.

שער ז

תחלת הפעלים בעלי אותות סתר

אחל בעזרת ה' לפרש אלה הפעלים, ואקדם מכללם אשר ראשיתם – והוא לעמת פ"א פָּעַל – אל"ף. וראשית מה שאקדם להם, שאין פועל מכל (שפעלים) ([הפעלים]) נבנה על פחות משלש אותיות. כי אם חסר אות מאותיותיו או נפל ממנו או נגרע, אז יאמר עליו כי הוא פועל 'חסר' או 'נופל' או 'נגרע', והיה משפטו להיות כן וכן, בראיות ודמיונות. לפי שהעבריים יחסרון ויגרעון וישימו תמורת החסרון באותה מלה, ויש אשר לא ישימו ותשאר חסרה מאין תמורה, ולפי מה שאני עתיד לבאר.

וחלקתי הפעלים לשני מחלקים: 'פועל קל' ו'פועל כבד'. וקראתי שם הקל הבא על משקל פָּעַלְתִּי שהוא קל מכל הבנינים, ושם הכבד הבא על זולת משקל פָּעַלְתִּי, כמו הִפְעַלְתִּי ופוֹעַלְתִּי וזולתם מן הבנינים והמשקלים. ומטעם זה אמרתי כי פָּעַלְתִּי קל מכולם, בעבור כי הנח הנסתר בין הפ"א הקמוצה והעי"ן שהיא אל"ף נסתרת בלשון, יפול מן המְדבר כשתאמר ממנו פועל עתיד, ותשוב הפ"א הקמוצה בשוא נחה, ותאמר אֶפְעַל, יִפְעַל, נִפְעַל, תִּפְעַל. וכשתגזור ממנו פועֵל או פעוּל, לא תוסיף מה בתחלתו כדרך שתוסיף בנגזר מן הפועל הכבד, כשתאמר מן הִשְׁלִיךְ שם פועֵל מַשְׁלִיךְ ושם פעוּל מוּשְׁלָךְ, ומן דִּבֵּר הכבד – שם פועל מְדַבֵּר ושם פעול מְדֻבָּר; אך תאמר מן פָּעַל הקל פּוֹעֵל, כמו **שׁוֹמֵר** יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא ד) מן שָׁמַר; ופָּעוּל, כמו **שָׁמוּר** לְךְ לֵאמֹר (ש"א ט כד). וכן קראתי שם הִפְעַלְתִּי 'כבד', מפני הה"א הנוספת בתחלתו, ושגזרת פועל ופעול ממנו בתוספת מ"ם כמו שהזכרתי. וגם קראתי שם פִּעַלְתִּי, כמו דִּבַּרְתִּי ושִׁבַּרְתִּי, ופּוֹעַלְתִּי, כמו וְאֶת הַנְּעָרִים **יוֹדַעְתִּי** (ש"א כא ג), וזולתם ממה שלא יצא על משקל פָּעַלְתִּי, 'כבדים', בעבור כי הנח הנסתר אשר בין הפ"א והעי"ן בפועל העובר קיים בפועל העתיד, או שתהיה העי"ן דגושה בו ובאשר בניניו, ועם כל זאת שלא יהיה הפועל והפעול מהם אלא בתוספת מ"ם. לכן לא תמצא בכל הבנינים והמשקלים קל מבנין פָּעַלְתִּי, כי יפול הקמץ מן הפ"א בפועל העתיד, והמ"ם מן הפועל והפעול הנבנה ממנו.

ודע כי כל פִּעַל ופִּעֵל, כמו **אִבַּד** **וְשִׁבַּר** (איכה ב ט), וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה **שִׁבַּר** (שמות ט כה), שהם פעלים עוברים, כי הם דגושי העי"ן, לא ישונה זה הבנין לעולם ולא ינתק מדגשות לרפיות או שיהיו על משקל פֶּעֵל או פֶּעַל, כי אם בהיות במקום העי"ן אחת מאותיות חמש – אהחע"ר. כמו מֵאַן יָיִן (במדבר כב יג), **כֶּהָה** הַנֶּגַע (ויקרא יג ו), **בִּעֵר** יֹאשִׁיָּהוּ (מ"ב כג כד), כִּי **נִחַם** יָיִן (ישעיהו מט יג), **וְשִׁחֵת** אֶת אֶחָיו (במדבר ח כו). לפי שחמש אותיות אלו נפרדות בדרכים ופנים, אינם כאשר כל דרכים. ואני איחד להם מאמר בפני עצמו שאבאר בו כל דרכיהם וטעמיהם בעזרת ה'. אך בהיות הפעלים אלה נמלטים מאהחע"ר, לא ישנו ולא יחלפו לעולם, אלא שיהיו דגושי העי"ן, כמו **אָזַן** **וְחָקַר** (קהלת יב ט) והדומה להם. לבד מפליט אחד ואין ללמוד ממנו, לפי שזכרתי מלה אחת רפת העי"ן ואין בה אחת מחמש אותיות אלו – וַאֲבִיכֶן **הֵתָל** בִּי (בראשית לא ז), (כִּי) אִם **כְּהָתֵל** בֶּאֱנוֹשׁ **תְּהָתֵלּוּ** בוֹ (איוב יג ט), אַל יִסֵּף פַּרְעֹה **הָתֵל** (שמות ח כה), והיתה התי"ו ראויה להדגש בכל אלה. וכבר שבה אל עיקרה ומשפטה, ונאמר **וַיְהַתֵּל** בָּהֶם אֵלִיָּהוּ (מ"א יח כז).

ויש מן הפעלים שלא נמצא ממנו כי אם בנין פָּעַל לבדו או הִפְעִיל לבדו או פִּעֵל לבדו או פֹּעֵל לבדו; ויש אשר נמצא ממנו פָּעַל והִפְעִיל כאחת, כמו שָׁבַת והִשְׁבִּית; או הִפְעִיל ופִּעֵל, כמו הֶמְלִיט או מִלֵּט; ויש אשר נאמר בו פָּעַל והִפְעִיל ופִּעֵל, כמו סָגַר והִסְגִּיר וסִגֵּר. ואומר עוד, כי העבריים, בעת יכבד בלשונם פועל שאחת מאותיותיו היסודות בו אל"ף או ו"ו או יו"ד, להניע אותן והראותם במוצא הלשון, אז הניחום במקום הנעתם והסתירום תחת הראותם. כמו שעשו באָכַל ואָמַר, כשהביאו בתחלתם ארבע אותיות אינ"ת סימן המורות על הפועל העתיד, הפכו האל"ף לו"ו נסתרת, הורה עליה החלם לפניה, ואמרו אוֹמַר, יֹאמַר, נֹאמַר, תֹּאמַר, אוֹכַל, יֹאכַל, נֹאכַל, תֹּאכַל, שמשקלם אֶפְעַל, יִפְעַל, נִפְעַל, תִּפְעַל. הו"ו שהיא במקרא ו"ו ובמכתב אל"ף היא כנגד הפ"א, ולכן כתבוה פעם אל"ף על העיקר, ופעם ו"ו על מדבר הלשון. נעשה ו"ו אוֹמַר, אוֹכַל, אשר אחר האל"ף שהוא למדבר בעבור עצמו, במקום פ"א אֶפְעַל. וכן כִּי **יוֹכְלוּ** אַתִּיקִים (יחזקאל מב ה), הו"ו אשר אחר היו"ד היא אל"ף אָכַל, נהפכה לו"ו נסתרת, ולכן העמידו טעם כִּי יְוֹכְלוּ אַתִּיקִים עד שיֵּראה מקום הו"ו בלשון, שהיא נהפכת מן האל"ף שבאָכַל. ועוד יחסירו אותה מן המכתב, לפי שהיא קיימת בדבר להמשך האות לפניה, כמו וְלַעֲמָשָׂא **תֹּמְרוּ** (ש"ב יט יד). ואל יחשוב החושב כי האל"ף נפלה מן המקרא כמו שנפלה מן הכתב, בעבור כי התי"ו מועמדת בגעיא, ללמד על הו"ו הנחה אחריה הנהפכת מאל"ף אָמַר. וכמהו **אֹמַר** אֶל אֱלוֹהַּ (איוב י ב), **וְאֹכַל** פִּתִּי לְבַדִּי (איוב לא יז), הו"ו אע"פ שנפלה מן המכתב, קיימת בהגות הלשון. והנוספות אשר ביֹאמְרוּ, תֹּאמְרוּ, אֹמְרָה, יֹאכְלוּ, תֹּאכְלוּ, **וְאֹכְלָה** מְצֵיד בְּנֵי (בראשית כז כה), תמוכות בגעיא לעולם בעבור הדבר הזה. ועל כן כל מי שיקרא אחת מהם בלא תמיכה והעמדה, נחזיקנו עם הבורים ונמננו בתוך הכסילים, לפי שיגרע מן המקרא פ"א הפועל שמלמדת עליו התמיכה והעמדה. רק **וְאָכְלָה** מְצֵידִי (בראשית כז יט), נחטפת האל"ף ממנו ואינה התמיכה, מפני שהאל"ף היא פ"א הפועל, והיא לשון אמירה לזכר שיאכל, כמו שָׁמְרָה, זָכְרָה, האל"ף במקום שי"ן שָׁמְרָה וכנגד זי"ן זָכְרָה. ולא להעמיד האל"ף כי אם בהיותה נוספת, כמו וְאֹכְלָה מְצֵיד בְּנִי, שמשקלו וְאֶפְעֲלָה, הו"ו נהפכה מאל"ף אָכַל ועומדת במקום פ"א וְאֶפְעֲלָה ושי"ן וְאֶשְׁמְעָה. וכן **וָאֹכְלָה** וַתְּהִי בְּפִי (יחזקאל ג ג). תועמדנה שתי אל"פין אלה שהן נוספות למדבר בעבור עצמו, ופ"ה הפועל הו"ו הנהפך אחריהם מאל"ף אָכַל.

ואחר שקדמתי כללות אלה, אחל בפרט הפעלים שתחלתן אחת מאותיות אלה, ראשון ראשון בעזרת ה'.

שער ח

ואלה הפעלים שתחלת אותיותיהם אל"ף לא נמלטה מנוח ומהפך

אבד – וּמָנוֹס **אָבַד** מִנֶּהֶם (איוב יא כ), **אָבַדְתָּ** עַם כְּמוֹשׁ (במדבר כא כט). וכבר נהפכה זאת האל"ף לו"ו נחה בדבור הלשון: **יֹאבַד** יוֹם (איוב ג ג), אַל נָא **נֹאבְדָה** (יונה א יד), **וַיֹּאבְדוּ** (במדבר טז לג), נו"ן נֶאבְדָה ויו"ד יֶאבְדוּ תמוכות ומועמדות, ללמד על פ"א הפועל שאחריהם.

ויש בענין זה פועל כבד מתעבר, ופתרון 'מתעבר', הוא הפועַל הנפרד מן הפועֵל ונופל על הפעוּל, פעמים שהוא קל, כמו אָכַל, אָחַז, שהמאכל והאחיזה יוצאים מן האוֹכֵל והאוֹחֵז ונופלים על האָכוּל והאָחוּז; אבל אינו יוצא מן האוֹבֵד, שהוא אובד לעצמו, וכשתבקש להעבירו אל פעול תאמר הֶאֱבִיד, כמו **וְהֶאֱבִיד** שָׂרִיד מֵעִיר (במדבר כד יט), **מַאֲבִיד** (מִפְּנֵיהֶם) ([מִפְּנֵיכֶם]) (דברים ח כ). וכבר נהפכה גם האל"ף הזאת לו"ו נחה, כמו **אֹבִידָה** עִיר (ירמיהו מו ח), האל"ף אשר בו למדבר בעבור נפשו, והו"ו אחריה נהפכה מאל"ף הֶאֱבִיד, כי כבד עליהם לקבוץ שני אל"פין כאחד, ומשפטו להיות אַאֲבִידָה.

וגם יש בלשון זה פועל כבד שני, גם הוא מתעבר ונופל על פעול: **אֹבַד** וְשֹׁבֵר (איכה ב ט), **יֹאבַד** הוֹן (משלי כט ג), אַאֲבֵד, וָאֲחַלְּלְךָ מֵהַר אֱלֹהִים **וַאֲבַדְתִּיךָ** (יחזקאל כח טז), הנח הנסתר המוטל על הו"ו הקמוצה אשר בוַאֲבַדְתִּיךָ הוא במקום אל"ף המדבר בעבור עצמו, כי הניחו האל"ף והפילוה מן הכתב סמוכים על שהיא קיימת בלשון, וזאת האל"ף הכתובה פ"א הפועל, ועקרו וַאֲאַבֵּדְךָ בשני אל"פין, והראשנה מונעת בשוא ופתח, כמו **וַאֲאַלֶּפְךָ** חָכְמָה (איוב לג לג). **מְאַבְּדִים** וּמְפִצִים (ירמיהו כג א).

אבה – לֹא **אָבָה** יְיָ הַשְׁחִיתֶךָ (דברים י י), אִם **תֹּאבוּ** וּשְׁמַעְתֶּם (ישעיהו א יט), לֹא **תֹאבֶה** לוֹ (דברים יג ט), גם זאת האל"ף נהפכה לו"ו בדבור הלשון למשמע האזן. ופעמים שנופלת מן הכתב בעבור כי היא קיימת בהגות הלשון, כמו אִם יְפַתּוּךָ חַטָּאִים אַל **תֹּאבֶא** (משלי א י), עמד הנח הנסתר שבין התי"ו והבי"ת במקום אל"ף אָבָה ובמקום פ"א הפועל, והאל"ף שבסוף התיבה כתובה במקום ה"א, שהרבה תכתב במקומה.

אהב – אָהַב אֶת יוֹסֵף (בראשית לז ג), לֹא יֶאֱהַב לֵץ (משלי טו יב). ויש כשתנוח אל"ף זאת כשתקדמנה אל"ף המדבר, שכבד עליהם לקבץ שני אל"פין יחד, ונאמר אֲנִי אֹהֲבַי **אֵהָב** (משלי ח יז), אל"ף זאת הכתובה איננה היא אל"ף אָהַב ובמקום פ"א אֶפְעַל, ומשפטו להיות אֶאֱהַב. ויש כשיהפכו אותה לו"ו נסתרת, ותוכיח עליה הנעת האל"ף לפניה בחלם, כמה שנאמר **וָאֹהַב** אֶת יַעֲקֹב (מלאכי א ב), שהיה ראוי להיות וָאֶאֱהַב, ועמדה הו"ו במקום האל"ף השנית שהיא כנגד פ"א וָאֶפְעַל, ונאמר **תְּאַהֲבוּ** פֶּתִי (משלי

א כב), והיה משפטו להיות תֶּאֱהָבוּ בשני סגולין, אחד תחת התי"ו ואחד תחת האל"ף, ותהיה הה"א בשוא, על משקל **וַיֶּאֱרְבוּ** עַל שְׁכֶם (שופטים ט לד), **יֶחֱרְדוּ** כְּצִפּוֹר (הושע יא יא), אך כבד עליהם, מפני שקרוב מוצא האל"ף ממוצא הה"א, והפכו סגול התי"ו לשוא, והוסיפו על שוא הה"א פתח, ונמשכה תנועת האל"ף, ולכן נהפך גם הסגול שהיה תחתיה לצרי.

ויש בלשון אהב עוד פועל כבד: אֹהַב, אֹהַבְתִּי, מְאֹהָבִים, קָרֹאתִי **לַמְאֹהָבַי** (איכה א יט). והיתה הה"א ראויה להדגש, לולא שהיתה מאותיות אחה"ע.

אהל – **וַיֶּאֱהַל** עַד סְדֹם (בראשית יג יב).

ויש בעיקר הזה פועל כבד: הֶאֱהִיל, הֶאֱהַלְתִּי, הֵן עַד יָרֵחַ וְלֹא **יַאֲהִיל** (איוב כה ה). ויש כשתנוח האל"ף ותפול מן הכתב וקימת בדבור הלשון, נאמר וְלֹא **יַהֵל** שָׁם עֲרָבִי (ישעיהו יג כ), ומשפטו יַאֲהֵל, כמו אַל **יַאֲמֵן** (איוב טו לא).

אזל – כִּי הַלֶּחֶם **אָזַל** מִכֶּלֵינוּ (ש"א ט ז), **אָזְלוּ** מַיִם (איוב יד יא), מַה **תָּזֹלִי** מְאֹד (ירמיהו ב לו). בין התי"ו והזי"ן נח, הוא במקום פ"א תִּפְעֲלִי ובמקום שי"ן תִּשְׁמְעִי. ולכן עמדה התי"ו בגעיא ונקדה בצרי ללמד עליו.

אזן – נאמר מזה העיקר פועל כבד על משקל הִפְעִיל: וְלֹא **הֶאֱזִין** אֲלֵיכֶם (דברים א מה). והפועל עתיד: מִי בָכֶם **יַאֲזִין** זֹאת (ישעיהו מב כג). וכבר הניחו האל"ף הזאת והפילוה מן הכתב והוכיחה עליה קמצות האל"ף לפניה: **אָזִין** עַד תְּבוּנֹתֵיכֶם (איוב לב יא), עיקרו להיות אַאֲזִין בשני אל"פין, כמו לֹא **אַאֲמִין** (איוב ט טז), כִּי **אַאֲרִיךְ** נַפְשִׁי (איוב ו יא). וכן נאמר שֶׁקֶר **מֵזִין** עַל לְשׁוֹן הַוּת (משלי יז ד), ומשפטו להיות מַאֲזִין.

ובעקר זה מין אחר מן הפועל הכבד: **וְאֹזֵן** וְחִקֵּר (קהלת יב ט), יְאֹזֵן, על משקל אֹמֵץ, יְאֹמֵץ, מְאֹמָץ. ולא יתכן להניח זאת האל"ף, בעבור הזי"ן הדגושה אחריה, ואלו הניחוה אז כבד הדבר בזי"ן דגושה אחר אל"ף רפה, ואין חפצם בהנחה כי אם להקל ולא להכביד, ולכן הניחו אל"ף אַזִּין וְאֹהֵב (משלי ח יז), והפכו אל"ף אֹבִידָה (ירמיהו מו ח), אֹסְפָה (ש"ב יב ח) לו"ו נחה, כי האות שאחריהם רפיה ולא דגשה.

אזר – **אָזְרוּ** חַיִל (ש"א ב ד), וְאַתָּה **תֶּאְזֹר** מָתְנֶיךָ (ירמיהו א יז).

והפועל הכבד: **וַתְּאַזְּרֵנִי** שִׂמְחָה (תהלים ל יב). וכבר הפילו האל"ף הזאת מן הכתב והמקרא יחד והשיבו תנועתה על התי"ו לפניה והרפו את הזי"ן הדגושה, ואמרו **וַתַּזְּרֵנִי** חַיִל (ש"ב כב מ). וטוב מזה הטעם כי נאמר כי וַתַּזְּרֵנִי חַיִל יוצא מעקר אָרְחִי וְרִבְעִי **זֵרִיתָ** (תהלים קלט ג), ויפתר לפי הענין. ואע"פ שוַתְּזְרֵנִי וזֵרִיתָ שני מינים מן הפועל הכבד – וַתַּזְּרֵנִי יוצא מן הִזָּרָה, וזֵרִיתָ מן זָרָה.

אחד – **אֶחָד** הָיָה אַבְרָהָם (יחזקאל לג כד), **הִתְאַחֲדִי** הֵימִנִי (יחזקאל כא כא). ותהפך האל"ף הזאת ליו"ד בכמו **יַחַד** עַל עָפָר (איוב כא כו), מִיַּד כֶּלֶב **יְחִידָתִי** (תהלים כב כא), וְרַק הִיא **יְחִידָה** (שופטים יא לד), כְּמִסְפֵּד עַל **הַיָּחִיד** (זכריה יב י). ותנוח היו"ד הזאת, נאמר בְּקָהָלָם אַל **תֵּחַד** כְּבוֹדִי (בראשית מט ו), אַל **יֵחַדְ** בִּימֵי שָׁנָה (איוב ג ו), היו"ד הנחה בין התי"ו והחי"ת בתֵּחַד ובין היו"ד והחי"ת באַל יֵחַדְ, תמורת אל"ף אֶחָד. ויתכן להיות אחד ויחד שני עיקרין.

אחז – **אָחַזְתָּ** שְׂמֹרוֹת עֵינָי (תהלים עז ה). וכבר נהפכה גם זאת האל"ף לו"ו נחה, נאמר **וָאוֹחֵז** בְּפִילַגְשִׁי (שופטים כ ו), **וַתֹּחֶז** יַד יְמִין יוֹאָב (ש"ב כ ט), הו"ו אשר אחר אל"ף המדבר בעבור עצמו בוָאוֹחֵז, והו"ו אשר אחר התי"ו בוַתֹּחֶז, היא נהפכה מאל"ף אָחַז, והיא פ"א הפעל. וכמהו **יֹאחֵז** בְּעֻקֵּב פֶּחַ (איוב יח ט).

ולשון נִפְעַל: **נֶאֱחַז** בַּסְּבַךְ (בראשית כב יג), **וַיֵּאָחֲזוּ** בָהּ (בראשית מז כז), נו"ן נֶאֱחַז נבלע באל"ף וַיֵּאָחֲזוּ, והיה ראוי להדגש, כמו נו"ן **וַיִּנָּתְקוּ** מִן הָעִיר (יהושע ח טז) וסמ"ך **וַיִּסָּכְרוּ** מַעְיְנֹת תְּהוֹם (בראשית ח ב), אבל אותיות אחהע"ר לא ידגשו במקום שהם ראוים להדגש. וגם לשון נִפְעַל מעקר זה, נחה האל"ף ממנו ונהפכה לו"ו נסתרת בדבור הלשון, אע"פ שהיא כתובה אל"ף היא קרואה ו"ו, נאמר **וְנֶאֱחֲזוּ** בְּתוֹכָם (במדבר לב ל), ומשקלו נִפְעֲלוּ, כמו נִשְׁמְרוּ, נִכְרְתוּ.

ויש ממנו פועל כבד: הֶאֱחִיז, יַאֲחִיז, מַאֲחִיז. ולשון מֻפְעָל: מָאֳחָז, וְכֶבֶשׁ בַּזָּהָב לַכִּסֵּא **מָאֳחָזִים** (דה"ב ט יח). וכמוהו הָיָה **מָעֳמָד** בַּמֶּרְכָּבָה (מ"א כב לה), שהיא מֻפְעָל מן הֶעֱמִיד. והיה משפטם להיות מָאְחָז, מָעְמָד, בשורק תחת המי"מים ושוא תחת האל"ף והעי"ן, על משקל **מַשְׁלָךְ** (ש"ב כ כא), **מַשְׁכָּב** (מ"ב ד לב), אבל זה דרך מדרכי אחה"ע, לפי שכל מֻפְעָל שיבא אחר המ"ם אחת מאותיות אלה, יסע השורק מן המ"ם ויהיה במקומו קמץ גדול, ויהיה תחת אות שהוא מאחה"ע והוא פ"א הפועל, קמץ חטף.

ויש עוד בעקר זה פועל כבד אחר, נאמר אֹחֵז, יְאַחֵז, **מְאַחֵז** פְּנֵי כִסֵּה (איוב כו ט), ומשפטו להיות החי"ת דגושה, על משקל מְדַבֵּר, מְשַׁבֵּר, לולא שלא תדגש החי"ת בלשון עברית.

אחר – יש בו פועל כבד: וְלֹא **אֻחַר** הַנַּעַר (בראשית לד יט), החי"ת משפטה להדגש, שהוא על משקל **אֻבַּד** וְשֻׁבַּר (איכה ב ט). ולשון רבים: מַדּוּעַ **אֻחֲרוּ** (שופטים ה כח), ואלו היה פעל קל היה אומר אָחֲרוּ בקמצות האל"ף, כמו כֵּן **אָהֲבוּ** (ירמיהו יד י). וגם זה היה דגש לולא החי"ת. ולעתיד: אַל **תְּאַחֲרוּ** אֹתִי (בראשית כד נו). וכשתצוה זכר תאמר לו אַחֵר, כמו **דַּבֵּר** אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יד ב), אבל לא ידגש מפני החי"ת.

ובעיקר מין אחר מן הפועל הכבד, נהפכה בו האל"ף לו"ו נחה, נאמר הוֹחִיר, יוֹחִיר, **וַיּוֹחֶר** מִן הַמּוֹעֵד (ש"ב כ ה), כמו הוֹסִיף, יוֹסִיף, וַיּוֹסֶף, הוֹרִיד, יוֹרִיד, וַיּוֹרֶד.
וגם מעקר זה פועל קל: אָחַר, אָחַרְתִּי, בקמצות האל"ף, כמו אָהַב, אַהַבְתִּי, יֹאחַר, **וָאֵחַר** עַד עָתָּה (בראשית לב ה), האל"ף למדבר בעבור נפשו, והנח הנעלם שבינה לבין החי"ת במקום פ"א הפועל, והיה ראוי להיות כמו וָאֶאֱחַר בשני אל"פין, ועל פי מה שהזכרתי באֹהֲבֵי **אֱהָב** (משלי ח יז). ויתכן להיות **וַיּוֹחֶר** מִן הַמּוֹעֵד נגזר מגזרת פועל זה הקל, ונהפכה בו אל"ף אָחַר לו"ו, כמו שנהפכה אל"ף אָמַר ו"ו בוֹיאֹמֶר, ואל"ף אָחַז ו"ו בוֹיאֹחֶז (ש"ב ו ו).
אכל – אָכַלְתִּי. תהפך גם זאת האל"ף בפועל העתיד לו"ו נחה במקרא ותשאר אל"ף במכתב, אבל יוצאה בהגות הלשון ו"ו מונע אשר לפניה בחלם, נאמר יֹאכַל, נֹאכַל, תֹּאכַל. ויש כשתכתב ו"ו כמו שהיא בדבר: כִּי **יוֹכְלוּ** אַתִּיקִים (יחזקאל מב ה), ויש כשתפול מן הכתב, כמו **וְאֹכַל** פִּתִּי לְבַדִּי (איוב לא יז), **וְאֹכְלָה** מִצֵּיד בְּנִי (בראשית כז כה), **וָאֹכְלָה** וַתְּהִי בְּפִי (יחזקאל ג ג).
והפועל אשר לא נקרא שם פועלו: אֲכַל. והייתי סבור כי הַסְּנֶה אֵינֶנּוּ **אֻכָּל** (שמות ג ב), ולרבים: **אֻכְּלוּ** כְּקַשׁ יָבֵשׁ (נחום א י), חֶרֶב **תְּאֻכְּלוּ** (ישעיהו א כ), כמהו פועל עובר לא הוזכר פועלו, וקמצות הכ"ף בעבור כי הוא סוף פסוק, מפני שרוב המלים והשמות אשר באתנח ובסוף פסוק קמוצות במקום הפתחם בזולתם; עד שהתבוננתי **לֶקַח** מֵאִתָּךְ (מ"ב ב י), וראיתי הקו"ף קמוצה ואיננה באתנח ולא בסוף פסוק, אז ידעתי כי אֵינֶנּוּ אֻכָּל, לֶקַח מֵאִתָּךְ, מקומם להיות אָכוּל, לָקוּחַ, על משקל פָּעוּל, ובאו על משקל פּוּעָל, כי הוא שוה בענין ובפתרון יותר. לפי שאלו היה לֶקַח במקום זה פועל עובר לא הוזכר פועלו, היה פתח, כמו כִּי **לַקַח** עַמִּי חִנָּם (ישעיהו נב ה), **וְלַקַח** מֵהֶם קְלָלָה (ירמיהו כט כב), וכמו **וְשֻׁפַּךְ** דָּמָם כָּעָפָר (צפניה א יז) וזולתם הרבה מאד. וכבר נכון להיות עוד לֶקַח מֵאִתָּךְ לולי הקמץ פועל עובר מתעבר אל הפעול אשר לפניו שהוא אוֹתִי, שיפול עליו הפועל פעם מאחריו, כמו וְאֹתִי **צִוָּה** יְיָ (דברים ד יד), ופעם מלפניו כמו כִּי כֵן **צִוָּה** אֹתִי (מ"א יג ט), וכמו וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים **וַתִּצְפְּנוֹ** (יהושע ב ד), שיתכן להיות וַתִּצְפְּנוֹ לשון יחיד נופל על מלת אֶת, לפי שאֶת תיבה מיוחדת לאחד ולשנים ולרבים. ועוד יתכן להיות וַתִּצְפְּנוֹ על ענין שני האנשים, שהוא זוג אחד. ואלו נאמר על לשון רבים נאמר וַתִּצְפְּנֵם. וכשראיתי לֶקַח מֵאִתָּךְ קמץ קו"ף בהסמך ולא בהפסק, אמרתי שענינו פָּעוּל, ומשקלו פּוּעָל. ויש לאֻכָּל ולֶקַח שני דומים במקרא, והם שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל **מוּעָדֶת** (משלי כה יט), כי מוּעָדֶת משקלו פּוּעָלֶת מן וְלֹא **מָעֲדוּ** קָרְסֻלָּי (ש"ב כב לז), והשני **יוּקָשִׁים** בְּנֵי

הָאָדָם (קהלת ט יב), שהוא כמו כְּשֵׁךְ **יְקוּשִׁים** (ירמיהו ה כו), אך הוא על משקל פּוֹעֲלִים. ולא אזכור מלה חמשית כערכן בכל המקרא.

אמר – אָמַרְתִּי. זה הפועל הרבה נשתמשו בו בלשונם, והניחו האל"ף בעתיד הנאמר ממנו והפכו אותה לוי"ו נחה במקרא ודבור הלשון, והיא כתובה אל"ף על העיקר, אמרו יֹאמַר, נֹאמַר, תֹּאמַר. ויש כשכותבין אותה ו"ו כמו שהיא במקרא – אִם אֶרְעַב לֹא **אוֹמַר** לָךְ (תהלים נ יב עי"ש), ויש כשמחסרין אותה מן הכתב, כמו **אֹמַר** אֶל אֱלוֹהַּ אַל תַּרְשִׁיעֵנִי (איוב י ב), **וְאֹמַר** אַעֲלֶה אֶתְכֶם (שמות ג יז), וְלַעֲמָשָׂא **תֹּמְרוּ** (ש"ב יט יד). **אֹמַר** קֹהֶלֶת (קהלת א ב) – לפי הענין והניח הלשון, לפי שקֹהֶלֶת לשון נקבה, כמו יוֹשֶׁבֶת, שׁוֹפֶטֶת; ונאמר **אָמְרָה** קֹהֶלֶת (קהלת ז כז) על פי הלשון ונעזב הענין, לפי שקֹהֶלֶת זכר שהוא שם לשלמה והוא לשון נקבה, סמכו על מה שיש בדעת, בין תדע.

ויש עוד בעקר זה פעל כבד מענין אחר: וַיְ **הֶאֱמִירְךָ** הַיּוֹם (דברים כו יח), אֶת יְיָ **הֶאֱמַרְתָּ** (שם פסוק יז).

אסף – **וְאָסַף** אִישׁ טָהוֹר (במדבר יט ט), לֵךְ **וְאָסַפְתָּ** (שמות ג טז), **אָסֹף אֶאֱסֹף** (מיכה ב יב), וְלֹא **נֶאֱסֹף** אֶת תְּבוּאָתֵנוּ (ויקרא כה כ). ויש כשהופכין אותה לוי"ו נחה והאות אשר לפניה מונעת בחלם: **אֹסְפָה** הַצֹּלֵעָה (מיכה ד ו), והה"א אשר בסוף המלה נוספת, כמו שהיא באֶשְׁמָעָה, אֶזְכְּרָה, ומשפטו להיות אֶאְסְפָה, אך פעמים יכבד עליהם לדבר בשני אל"פין כאחד, ואע"פ שנאמר אֶאֱסֹף, מפני שאֶאֱסֹף קל על הלשון יותר מן אֶאְסְפָה. ומאמרך לזכר שתצונו לעשות: **אֶסֹּף** אֶת הָעָם (במדבר כא טז), ונאמר גם **אֶסְפָה** לִי (במדבר יא טז), וזה נפרד מאחיו, לפי שהמנהג הנוהג בכל הנאמר ממנו פָּעֹל ותוסיף עליו הה"א שמשפט העברים להוסיפה בו, להיות פָּעְלָה בקמץ חטף תחת הפ"א, כמו שָׁמֹר – שָׁמְרָה, וְזכֹר – זָכְרָה, אֱכֹל – אָכְלָה. ובמה שראוי להיות בלא ה"א פִּעֵל, שיהא בתוספת ה"א פִּעְלָה, כמו שָׁמַע – שָׁמְעָה, שָׁלַח – שָׁלְחָה. כי אם אחד נפרד מאלה, כמו שנפרד אֶסְפָּה מן הראשונים, נאמרה גם כן **קָרֵב** אַתָּה וּשְׁמָע (דברים ה כד) – קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְּאָלָהּ (תהלים סט יט). והיה זה ראוי להיותו קָרְבָה בחרק, כמו שהיה ראוי להיות אֶסְפָּה לִי – אָסְפָה בקמץ חטף.

ולשון נִפְעַל מן אסף: **נֶאֱסַף** אֶל עַמָּי (בראשית מט כט), כַּאֲשֶׁר **נֶאֱסַף** אַהֲרֹן אָחִיךָ (במדבר כז יג). נֶאֱסַף אֶל עַמֵּי קמץ שהוא שם לנפעל שהוא כן בכל זמן, אבל נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ פתח, שהוא לשעבר. ודע כי כל נפעל יחלק בראשית מחלקותיו לשתי מחלקות, או שיהיה פתרונו נפעל כבר, או שיהיה פתרונו נפעל ועומד בכל זמן. ונפעל שהוא לשעבר יחלק עוד לשתי מחלקות, או שיהיה פתח בהסמך הטעמים והתחבר המלים, וזה הוא

עקרו ומשפטו, או שיהיה קמץ בהפסק טעמים, כמו אתנח וסוף פסוק, וזקף במקצת מקומות. אך נפעל שהוא נפעל ועומד קמץ בכל מקום, כי אם תטפלנו לדבר אחר יהיה פתח, כמו **נֶאֱמָן** הוּא (במדבר יב ז), בְּמָקוֹם **נֶאֱמָן** (ישעיהו כב כג), שהן קמצין, אבל **וְנֶאֱמַן** רוּחַ (משלי יא יג) פתח, שהוא טפל אל רוּחַ. ולכן גם זה נחלק לשני פנים כראשון. אך כשנבקש לדבר מן אסף נפעל שענינו לשעבר, נאמר נֶאֱסַף פתח הסמ"ך בהתחבר המלים, או קמץ הסמ"ך בהפסק הטעמים. וכשנוסיף ה"א לנקבה על המחובר, נאמר נֶאֱסְפָה בשוא תחת הסמ"ך, ואם הוספנוה על הנפסק נאמר נֶאֱסָפָה בקמצות הסמ"ך, כמו שהיה לפני תוספת הה"א. (ואם נרצה לאמר מן אסף נפעל שהוא נפעל ועומד בכל זמן, נאמרנו בקמצות הסמ"ך, כמו שהיה לפני תוספת הה"א.) ואם נבקש לאמר מן אסף נפעל שענינו לאשר הוא שם ולכל זמן, נאמרנו בקמצות הסמ"ך בכל מקום, אלא כשנטפול אותו אל דבר אחר כמו שאמרתי כבר. ואם הוספנו עליו ה"א הנקבה, תהיה הסמ"ך קמוצה לעולם כמו שהיה קודם לכן. אבל הסופרים מתקני הטעמים שמו בין נִפְעָלָה שענינו כבר היתה כשיהיה בהפסק טעם ובין נִפְעָלָה שהוא לעכשיו הפרש, ששמו טעם הראשון בעי"ן הפועל, כמו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא **נִשְׁבָּרָה** (תהלים לד כא), שהבי"ת מן נִשְׁבָּרָה במקום העי"ן מן נִפְעָלָה; ושמו טעם השני בלמ"ד הפעל, כמו זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ **נִשְׁבָּרָה** (תהלים נא יט), שהרי"ש מן נִשְׁבָּרָה במקום למ"ד הפועל מן נִפְעָלָה.

אסר – **וְאָסְרָה** אִסָּר (במדבר ל ד), **וַאֲסָרֻהוּ** לְעֵנּוֹתוֹ (שופטים טז ה), **וַיֶּאְסֹר** אֶת רִכְבּוֹ (שמות יד ו), אֲשֶׁר **אֲסוּרִים** (בראשית מ ה). ונהגו העברים להניח אל"ף אֲסוּרִים והחסירֻהָ מן הכתב כשהוסיפו לפניה ה"א הדעת, כמו שאמרו כִּי מִבֵּית **הָסוּרִים** יָצָא לִמְלֹךְ (קהלת ד יד), שהוא אֲסוּרִים קודם הה"א, ולולא זאת היה אומר הַסּוּרִים בדגשות הסמ"ך, כמו **הַפּוּרִים** (אסתר ט כח), **הַשּׁוֹמְמִים** (במדבר יא ה), **הַזּוּזִים** (בראשית יד ה). וכן עשו באֲזֻקִים, כשהביאו עליו הה"א או הבי"ת הניחוה והסתירוה, ואמרו **הָאֲזֻקִים** (ירמיהו מ ד), **בָּאזֻקִים** (ירמיהו מ א), אך השאירוה במכתב נחה, ומשפטו הָאֲזֻקִים, בָּאֲזֻקִים – בפתח חטף תחת האל"ף. וכמוהו **וְהָאסַפְסֻף** (במדבר יא ד), וַיֵּשֶׁב אֲבִימֶלֶךְ **בָּארוּמָה** (שופטים ט מא), בהניחה, והיה ראוי להראותה; **הָאָרְרִי** (ש"ב כג לג), ומשפטו הָאֲרֻרִי בהנעת האל"ף. וכן בָּרוּךְ יְיָ **וַאֹעְשֹׁר** (זכריה יא ה) בהניחה והטיל הפתח אשר היה ראוי להיות תחתיה על הו"ו לפניה, ומשפטו וְאַעְשִׁיר, כמו **וְאַעֲלִים** עֵינַי (ש"א יב ג); **וַאֹעַנֵּה** אֶת זֶרַע דָּוִד (מ"א יא לט) בהנחת האל"ף, כל זאת להקל. וֲאֶחַלֶּלְךָּ מֵהַר אֱלֹהִים **וַאֹבֲדֵךְ** (יחזקאל כח טז), הנח הנעלם שיש בין הו"ו והאל"ף הוא במקום אל"ף המדבר בעבור נפשו, הניחוהו להקל, והאל"ף הכתובה היא פ"א הפועל, והיה ראוי להיותו וַאֲאַבֲדֵךְ, האל"ף

הראשונה בשוא ופתח והשניה בפתח, על משקל **וַאֲאַלֶּפְךָ** חָכְמָה (איוב לג לג). בֵּאלֹהִים, כֵּאלֹהִים, וְאלֹהִים, לֵאלֹהִים, בהנחת האל"ף להקל, והיה ראוי להראותה. ונאמר כי זֹבֵחַ **לָאֱלֹהִים** יָחֳרָם (שמות כב יט) נאמר כהוגן וכשורה בקמצות הלמ"ד, מפני שהוא מודע, והיה ראוי לְהָאֱלֹהִים, וכשהחסירו הה"א מן הכתב הטילו הנעתה על הלמ"ד אשר לפניה, כמו שאמרו **לְהַמְזַבֵּחַ** (דה"ב כט כז), **לְהַגְדוּד** (דה"ב כה י), וכשגרעו הה"א הפתוחה מן הכתב, הטילו תנועתה על הלמ"ד לפניה, ואמרו לַמְזַבֵּחַ, לַגְדוּד. וכן עשו באמרם יֵיְ כשתכנס על האל"ף אחת מארבע אותיות שהן בוכ"ל, הניחוה להקל מעליהם, ואמרו בַּיְיִ, וַיְיִ, לַיְיִ. וכן בלשון אדונות, כמו אֲדוֹנַי, אֲדוֹנֵיהֶם, כשיבואו אותיות אלה עליהם תנוח האל"ף לעולם ותחסר במוצא הלשון. וכבר נמצאו מהם שבעה שיוצאת האל"ף בהם בדבור הלשון וננקדת בשוא ופתח: **לַאֲדֹנֵיהֶם** (בראשית מ א), **וַאֲדֹנֵינוּ** מִכָּל אֱלֹהִים (תהלים קלה ה), הוֹדוּ **לַאֲדֹנֵי** הָאֲדֹנִים (תהלים קלו ג), וְהָאֹמְרֹת **לַאֲדֹנֵיהֶם** (עמוס ד א), **וַאֲדֹנֵינוּ** דָּוִד (מ"א א יא), כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם **לַאֲדֹנֵינוּ** (נחמיה ח י).

אפה – וּמַצּוֹת **אָפָה** (בראשית יט ג), **אֲפִיתִי** עַל גֶּחָלָיו (ישעיהו מד יט), **וַתֹּפֶהוּ** מַצּוֹת (ש"א כח כד), אל"ף אָפָה נהפכה לו"ו נחה בוַתֹּפֶהוּ מַצּוֹת, ולכן הו"ו עומדת במקום פ"א וַתְּפָעֲלֵהוּ.

אצל – הֲלֹא **אָצַלְתָּ** לִי בָּרָכָה (בראשית כז לו), **וְאָצַלְתִּי** מִן הָרוּחַ (במדבר יא יז). ולא נמלט גם זה העיקר מנוח והסתר, נאמר **וַיָּאצֶל** מִן הָרוּחַ (במדבר יא כה), והיה ראוי להיות וַיֵּאָצֵל, כמו **וַיֵּאָמֶן** אָכִישׁ (ש"א כז יב), והוא פועל כבד. נאמר לשעבר הֶאֱצִיל כמו הֶאֱמִין, ולעתיד יַאֲצִיל וַיַּאֲצֵל כמו יַאֲמִין וַיַּאֲמֵן. אך הו"ו הפתוחה הנופלת על היו"ד הדגושה הופכת הענין לשעבר, אע"פ שהוא לשון עתיד.

אשם – **תֶּאְשַׁם** שֹׁמְרוֹן (הושע יד א), לְמַעַן (יֶחֱרְבוּ) ([יֶחֳרְבוּ]) **וְיֶאְשְׁמוּ** (יחזקאל ו ו). ולא נמלט גם זה ממקרה הנוח והסתר, שכבר נהפכה האל"ף הזאת ליו"ד ונאמר וְהַבָּמוֹת **תִּישָׁמְנָה** (יחזקאל ו ו), שדומה לו **תִּכְרַעְנָה** (איוב לט ג), **תִּשְׁלַחְנָה** (שופטים ה כו), היו"ד עומדת במקום פ"א תִּפְעַלְנָה וכ"ף תִּכְרַעְנָה ושי"ן תִּשְׁלַחְנָה. ויש כשיחסירוה מן הכתב בטוחים על מה שהיא מְצוּאה בדבר הלשון ומשמע האזן, נאמר וְהָאֲדָמָה לֹא **תֵּשֵׁם** (בראשית מז יט), **וַתֵּשֵׁם** אֶרֶץ (יחזקאל יט ז). ויתכן להיות מעיקר זה **יִשֹּׁם** וְיִשְׂרֹק (ירמיהו יט ח), מפני שלשון יִפְעֹל ויִפְעַל נאמר כאחד, כמו **וַיִּשְׁבֹּת** הַמָּן (יהושע ה יב), לָמָּה **תִּשְׁבַּת** הַמְּלָאכָה (נחמיה ו ג), ויהיה האות הנסתר נבלע בתוך השי"ן, ולכן נדגשה שי"ן יִשֹּׁם, כי מנהגם להבליע נחים אלו באותיות שאחריהם, כמו כִּי **אָצַק** מַיִם (ישעיהו מד ג) שהוא מן **וְיָצַקְתָּ** עָלֶיהָ (ויקרא ב ו), בְּטֶרֶם **אֶצָּרֵךְ** (ירמיהו א ה) שיוצא מן יָצַר.

ויתכן גם להיות **וַנַּשִּׁים** עַד נֹפַח (במדבר כא ל), אִם לֹא **יַשִּׁים** עָלֵיהֶם נְוֵהֶם (ירמיהו מט כ), מעיקר זה על מבנה הפועל הכבד, והאות הנח נבלע בשי"ן הדגושה, וראוים להיות וַנָּאֶשִׁים, אם לא יָאֶשִׁים.

שער ט

הדבר אשר היה על הפעלים שתחלתם יו"ד ועומדת במקום הפ"א מהם

הפעלים שתחלתם יו"ד ועומדת במקום הפ"א מהם, כמו יָרַד, יָשַׁב, יָצָא, יָדַע, כשנשתמשו בפעלים אלה עם ארבע האותיות הנוספות שמלמדות על העתיד, הניחו היו"ד והחסירוה מן הדבר להקל מעליהם, ואמרו יֵשֵׁב, יֵרֵד, יֵצֵא, יֵדַע, הנה הנסתר שאחרי היו"ד הוא במקום פ"א יִפְעַל. וכן יֵרְדוּ, נֵרְדָה, תֵּרְדוּ, אֵרְדָה, יֵשְׁבוּ, תֵּשְׁבוּ, אֵשְׁבָה, נֵשְׁבָה, יֵדְעוּ, תֵּדְעוּ, אֵדְעָה, נֵדְעָה, יֵצְאוּ, תֵּצְאוּ, אֵצְאָה, נֵצְאָה, הנוספות תמוכות בגעיא ללמד על הנח אשר אחריהן. וכל הקורא אחד מהם בלא תמיכה והעמדה כבר סכל ונבער, לפי שהפיל פ"א הפועל מן הדבר. וכן יֵרְדוּ, יֵשְׁבוּ וחבריהם, שמשקלם יִפְעֲלוּ, הנח הנסתר לעולם במקום פ"א הפועל עומד, ובמקום שי"ן יִשְׁמְרוּ, יִשְׁמְעוּ.

וראיתי רוב אנשים נעלם מהם הפרש בין וְיָדְעוּ הנקרא קמץ יו"ד ובין וְיֵדְעוּ הנקרא צרי יו"ד, אע"פ שהוא גלוי ומפורש, עד כי אמרו מקצתם שהוא סוד עמוק ונפלא, אין כמוהו לדעת בגולה, ומקצתם אמרו שהוא אחד ואין ביניהם להבדיל, ונעלם מהם ההפרש בעבור היו"ד שתחסר מן המכתב ולא יראוה כתובה במלה ולא יכירו כי היא קיימת בדבור הלשון. ולכן אומר כי יו"ד וְיָדְעוּ שהוא קמץ פ"א הפועל, כמו וּפָעֲלוּ ושי"ן **וְשָׁמְרוּ** דֶּרֶךְ יְיָ (בראשית יח יט), ונו"ן **וְנָהֲרוּ** אֶל טוּב יְיָ (ירמיהו לא יא), לפי שהפועל העובר יָדַע, ולשון רבים יָדְעוּ, וכשנוספה הו"ו הנקוד תחתיה בשוא על הפעלים העוברים הפכה ענינם לעתיד, כמו **וְיָצְאוּ וְרָאוּ** (ישעיהו סו כד) שהוא לעתיד, **וּבָנוּ** בְנֵי נֵכָר (ישעיהו ס י), **וְשָׁמְרוּ** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות לא טז), **וְזָכְרוּ** פְּלִילֵיטֵיכֶם (יחזקאל ו ט). נעשה תוספת הו"ו במלת וְיָדְעוּ הקמץ היו"ד כתוספתו בוְזָכְרוּ פְּלִילֵיטֵיכֶם, וּבָנוּ בְנֵי נֵכָר, להשיב הדבר לעתיד בו"ו, שהיא לשעבר מבלתי הו"ו. וגם יש כשישאר הענין לשעבר בו"ו כמו שהיה לפניה, כמו **וְיָצְאוּ וְהִכּוּ** בָעִיר (יחזקאל ט ז), **וְעָלוּ** אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים (שופטים טז יח). אבל וְיֵדְעוּ הנקוד בצרי לא יהיה לעולם כי אם לעתיד, כי היו"ד הכתובה בו אחת מארבע אותיות אית"ן המוספות לעתיד, והיו"ד שהיא פ"א הפועל הוא הנח הנסתר שאחריה, ולכך נתמכה היא בגעיא להוכיח עליה. ומשקל וְיָדְעוּ הקמץ היו"ד – וּפָעֲלוּ, ומשקל

וְיֵדְעוּ הצרי היו"ד – וְיִפְעָלוּ. וכדבר על וְיָדְעוּ – וְיֵדְעוּ, כן הדבר על וְיָשְׁבוּ – וְיֵשְׁבוּ, וְיָרְדוּ – וְיֵרְדוּ, וכל הדומה להם.

וצווי הזכר שתאמר לו מן הפעלים האלה יהיה בגרוע היו"ד מן הכתב והדבר כאחת להקל, נאמר מן יָרַד, יֵרֵד – רֵד; ומן יָשַׁב, יֵשֵׁב – שֵׁב; ומן יָצָא, יֵצֵא – צֵא; ומן יָדַע, יֵדַע – דַּע. והנעת עי"ן הפועל בהם כהנעתו בפועל העתיד. וגם נאמר צווי הזכר מן יָעַץ, אִיעַץ – עוּץ, **עֲצָה** וְתֵפָר (ישעיהו ח י); והוא מרעיו נפרד ואין דומה לו, והיה ראוי להיות עֵץ כמו שֵׁב, או עַץ כמו דַּע, או יְעַץ כמו יְרַשׁ, יָם וְדָרוֹם **יְרָשָׁה** (דברים לג כג), או יְעוּץ כמו וְגַם **יְצֹק** בּוֹ מָיִם (יחזקאל כד ג) שבאו כמשפטם.

וכבר נוספה הה"א בלשון צווי זה הנמצא נגרע מתחלתו, נאמר רְדָה, שְׁבָה, וכן נאמר **דְּעֶה** חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ (משלי כד יד), אע"פ שִׁדְּעֶה בסגול והם קמוצים. על כן גם יתכן להיות דְּעֶה שם הפועל ולא לשון צווי, כאילו נאמר דַּעַת חָכְמָה. וגם יוסיפו התי"ו באחרית שמות הפעלים תמורת היו"ד שנפלה מראשיתם, נאמר רֶדֶת, שֶׁבֶת, דַּעַת – בפתחות העי"ן, שכבד עליהם לאמר דֶּעֶת בסגול. ונאמר צֵאת בהניח האל"ף שהיה ראוי להניעה ולהראות מוצאה מן הלשון.

שער י

שער לדבר בו על אודות נִפְעַל

דע כי כל נִפְעַל, הפ"א שלו נחה נקודה בשוא, כמו נִשְׁמַע, נִכְרַת, נִשְׁבַּר, נִשְׁמַר; כי אם בהיות הפ"א אל"ף או חי"ת או ה"א או עי"ן, או תהיה מונעת. וכשיהגו בנִפְעַל שאין בו אחה"ע עם ארבע האותיות הנוספות לעתיד, הבליעו נו"ן נִפְעַל בפ"א ודגשוה ונקדו תחתיה בקמץ גדול, אמרו יִפָּעֵל, כמו יִשָּׁמֵר, יִגָּרַע, יִכָּרֵת, יִשָּׁבֵר.

ובזמן שגוזרין גזרת נִפְעַל מן הפעלים האלה שתחלתם יו"ד, הניחו היו"ד והפכוה לו"ו נחה, והניעו האות אשר לפניה בחלם ברב דבריהם, אמרו נוֹשַׁע, נוֹדַע, נוֹרָא, נוֹסַד, נוֹתַר, נוֹעַץ. הו"ו הזאת היא במקום יו"ד יָעַץ ובמקום שי"ן נִשְׁמַר ופ"א נִפְעַל.

וכשדברו בנוֹשַׁע, נוֹדַע וחבריהם עם ארבע האותיות הנוספות המלמדות על העתיד, הבליעו הנו"ן בו"ו, ונדגשה הו"ו לזאת; אמרו מן נוֹשַׁע – יִוָּשַׁע, **תִּוָּשַׁע** יְהוּדָה (ירמיהו כג ו); ומן נוֹדַע – יִוָּדַע; ומן נוֹלַד – יִוָּלֵד; ומן נוֹרָא – יִוָּרֵא; ומן נוֹתַר – יִוָּתֵר; ומן נוֹעַץ – יִוָּעֵץ; **וְנוֹעַדְתִּי** לְךָ שָׁם (שמות כה כב) – **אִוָּעֵד** לְךָ (שמות ל ו); **וְנוֹקְשׁוּ** וְנִלְכָּדוּ (ישעיהו ח טו) – **תִּוָּקֵשׁ** בּוֹ (דברים ז כה); והוא הדין לנוֹסַד – יִוָּסֵד, **בְּהִוָּסְדָם** יַחַד עָלַי (תהלים לא יד); וכמוהם שָׁם יָשָׁר **נוֹכַח** עִמּוֹ (איוב כג ז), הכ"ף קמוצה לפי שם בעל תוכחות, ואיננו

לשעבר, כמו שהזכרתי קודם לכן, והפועל העתיד: לְכוּ נָא **וְנִוָּכְחָה** (ישעיהו א יח), לפי שהנו"ן בנִוָּכְחָה לשון הרבים המדברים, ונו"ן נִפְעַל נבלע בו"ו, ולכן נדגשה.
רק **וְנִוָּסְרוּ** כָּל הַנָּשִׁים (יחזקאל כג מח) נפרד מאחיו, לפי שהנו"ן של לשון נִפְעַל, והיה ראוי להיות ונוסָרו, כמו **וְנִוָּקְשׁוּ**, **נוֹסְדוּ** יָחַד (תהלים ב ב). ויתכן להיות משפטו וְנִתְוַסְּרוּ, והובלעה התי"ו בתוך הוו"ו, ולזאת נדגשה. וכמוהו **וְנִכַּפֵּר** לָהֶם הַדָּם (דברים כא ח), עיקרו וְנִתְכַּפֵּר, לפי שיש בלשונם נִתְפַּעֵל – **וְאֵשֶׁת** מִדְיָנִים **נִשְׁתָּוָה** (משלי כז טו).
וצווי הזכר אשר תדבר אליו: הִוָּשַׁע, הִוָּדַע, הִוָּסֵר. ולרבים הזכרים: פְּנוּ אֵלַי **וְהִוָּשְׁעוּ** (ישעיהו מה כב). ולנקבה: **הִוָּסְרִי** יְרוּשָׁלַם (ירמיהו ו ח). ועל משקלם: **הִשָּׁמְרוּ** לָכֶם (שמות יט יב), **הִשָּׁמְרִי** נָא (שופטים יג ד), **הֵרָגְעִי** וָדֹמִּי (ירמיהו מז ו), היתה הרי"ש ראויה להדגש, אלא שהרפוה כמנהגם באותיות אחהע"ר לרפותם במקום (שרויים) ([שראויים]) להדגש. והמקור שהוא שם הפועל – ולמה נקרא 'מקור', שממנו יוצאים כל בניני הפעלים למיניהם עוברים ועתידים, ושמות האנשים כולם שם הפועל אתה מוצא בם והוא מקורם וממנו תוצאותם, על כן יש לכל בנין מקור – ומקור מבנה נִפְעַל: הִפָּעֵל, כמו אִם **הִפָּקֵד** יִפָּקֵד (מ"א כ לט). לפי שלא יתכן לִנְפָּקֵד בלא הִפָּקֵד, כמו שאי אפשר לפוֹעֵל ולפָּעוּל בלא פָּעוֹל. וכן תאמר מן נוֹסַד – הִוָּסֵד, **בְּהִוָּסְדָם** יַחַד עָלַי (תהלים לא יד).

שער יא

שער אחר

כשירצו העברים לבנות בנין הִפְעִיל מן הפעלים האלה שתחלתם יו"ד, הפכו היו"ד ברוב דבריהם לו"ו נחה מונע אשר לפניה בחלם, אמרו הוֹשִׁיעַ, הוֹדִיעַ, הוֹצִיא, הוֹשִׁיב, הוֹרִיד, הוֹבִישׁ, הו"ין האלה כולם במקום הפ"א מן הִפְעִיל, והדומה להם: הִשְׁמִיד, הִכְרִית, הִקְרִיב. וכשנשתמשו בהִפְעִיל מן הפעלים האלה עם ארבע המוספות, הפילו ה"א הִפְעִיל להקל מעליהם, ואמרו יוֹדִיעַ, יוֹשִׁיעַ, יוֹרִיד, יוֹשִׁיב, יוֹצִיא, כמו שאמרו יַשְׁמִיד, יַכְרִית. והיה ראוי שלא תסור זאת הה"א, לפי שכל פועל עובר מבלעדי הבנין הזה כל אותיותיו נמצאות בעתיד ממנו. וכבר נמצאו מלים מועטים מהם בקיום הה"א על הראוי, נאמר כִּי לֹא בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית **יְהוֹשִׁיעַ** יְיָ (ש"א יז מז), דַּלּוֹתִי וְלִי **יְהוֹשִׁיעַ** (תהלים קטז ו), וּמַשִּׁירִי **אֲהוֹדֶנּוּ** (תהלים כח ז), עַל כֵּן עַמִּים **יְהוֹדֶךָּ** (תהלים מה יח), מֹשְׁלוּ **יְהֵילִילוּ** (ישעיהו נב ה), לפי שהפועל העובר מהם: הוֹשִׁיעַ, הוֹדָה, הֵילִיל.
ודע כי בעת יחברו אל הִפְעִיל התי"ו המלמדת על הפועֵל, יפילו היו"ד אשר אחר העי"ן, ויאמרו מן הוֹדִיעַ – הוֹדַעְתִּי, הוֹדַעְתָּ, הוֹדַעְתֶּם, ומן הוֹשִׁיעַ – הוֹשַׁעְתֶּם, ומן הוֹשִׁיב – הוֹשַׁבְתִּי. והדומה להם: הִשְׁמַדְתִּי מן הִשְׁמִיד, הִקְרַבְתִּי מן הִקְרִיב, הִשְׁמַעְתִּי מן הִשְׁמִיעַ.

וציווי הזכר מן הוֹשִׁיעַ, הוֹדִיעַ וחבריהם: **הוֹשַׁע** יְיָ (ירמיהו לא ו), **הוֹדַע** אֶת יְרוּשָׁלַם (יחזקאל טז ב) – בפתח בעבור העי"ן, **הוֹשֵׁב** אֶת אָבִיךְ (בראשית מז ו), **הוֹרֵד** עֶדְיֵךְ (שמות לג ה), **הוֹצֵא** אֶת בִּנְךָ (שופטים ו ל), הו"ו הנחה היא פ"א הפועל שהיתה יו"ד בעיקר. ויש כשיהיה הצווי מהם על עיקרו, כמו **הַיְשַׁר** לְפָנַי דַּרְכֶּךָ (תהלים ה ט), **הַיְצֵא** אִתָּךְ (בראשית ח יז).

והפועל שלא הוזכר פועלו מן הפעלים שתחלתם יו"ד, בהפוך אותה לו"ו והניע הה"א לפניה בשרק. וכן כל פועל שלא הוזכר פועלו, ראשית אותיותיו מונע לעולם בשרק או בקמץ חטף או בחלם. כמו **וְהַשְׁכֵּב** בְּתוֹךְ עֲרֵלִים (יחזקאל לב לב), **שְׁדֹד** מוֹאָב (ירמיהו מח טו), **הָכְרַת** מְנֻחָה (יואל א ט), **שָׁדְדָה** נִינְוֵה (נחום ג ז), כִּי **גֹרְשׁוּ** מִמְּצְרַיִם (שמות יב לט), **וַיְגֹאֲלוּ** מִן הַכְּהֻנָּה (עזרא ב סב), לא נזכר המשכיב והשודד והמכרית והמגרש והמגאל בכל אלה. ועל משפט זה יאמר מן הפעלים האלה הוֹרֵד – וְיוֹסֵף **הוֹרַד** מִצְרָיְמָה (בראשית לט א) – לא נזכר המוריד, אַךְ אֶל שְׁאוֹל **תּוּרָד** (ישעיהו יד טו), הוּא **מוּצֵאת** (בראשית לח כה), **הַמּוּצָאִים** (יחזקאל יד כב), **מוּדַעַת** זֹאת (ישעיהו יב ה), **הוּצַק** חֵן (תהלים מה ג).

ואחר זאת אקבץ את כל הפעלים שתחלתם יו"ד הנמצאים במקרא, ואזכיר כל ענין וכל בנין אשר נמצא לכל אחד מהם חוץ מחברו בעזרת ה'.

שער יב

זה כלל כל הפעלים שתחלתם – שהוא פ"א הפועל מהם – יו"ד

יאל – נמצא משרש זה הפועל הכבד אשר על משקל הִפְעִיל: כִּי **הוֹאִיל** הָלַךְ אַחֲרֵי צָו (הושע ה יא), הִנֵּה נָא **הוֹאַלְתִּי** (בראשית יח כז), וְלוּ **הוֹאַלְנוּ** וַנֵּשֶׁב (יהושע ז ז), הו"ו פ"א הפועל. והם על משקל הוֹרִיד, הוֹרַדְתִּי, וְכֶסֶף אַחֵר **הוֹרָדְנוּ** בְיָדֵנוּ (בראשית מג כב), שנאמר מן יָרַד. וצווי הזכר אשר תדבר אליו: **הוֹאֶל** נָא וְלִין (שופטים יט ו).

ויש ענין אחר בעיקר והוא לשון נִפְעַל: אֲשֶׁר **נוֹאַלְנוּ** (במדבר יב יא), **נוֹאֲלוּ** שָׂרֵי צֹעַן (ישעיהו יט יג) – הנו"ן נו"ן נִפְעַל, והו"ו אחריה פ"א הפועל. ולעתיד: אִוָּאֵל, יִוָּאֵל, כמו **אִוָּרֵשׁ** (משלי ל ט), **אֶכָּבֵד** (ויקרא י ג), **תִּוָּקֵשׁ** בּוֹ (דברים ז כה). והצווי לזכר: הִוָּאֵל, וכן המקור.

יאש – **לְיַאֵשׁ** אֶת לִבִּי (קהלת ב כ), פועל כבד, והוא מקור שהוא שם לפועל גופו. ותאמר לשעבר יָאֵשׁ כמו דִּבֵּר, יִאַשְׁתָּ כמו דִּבַּרְתָּ. ולעתיד: אֲיַאֵשׁ, יְיַאֵשׁ, נְיַאֵשׁ, כמו אֲדַבֵּר, נְדַבֵּר, יְדַבֵּר. ושם הפועל: מְיַאֵשׁ, כמו מְדַבֵּר. ושם הפעול: מְיוֹאָשׁ כמו מְדֻבָּר. ולולא האל"ף שהוא מן אהח"ע, היה דגש כמוהו.

ולשון נִפְעַל כמו שהודעתיך, בהפוך היו"ד לו"ו מונע אשר לפניה בחלם – **וְנוֹאַשׁ** מִמֶּנִּי שָׂאוּל (ש"א כז א). ולעתיד בדגשות הו"ו כי הובלעה הנו"ן בה – אִוָּאֵשׁ, יִוָּאֵשׁ.

יאת – יָאַת, יַאֲתִי – פָּעַלְתִּי, תבליע התי"ו שהיא במקום למ"ד פָּעַלְתִּי בתי"ו האחרת שמלמדת על הפועל המדבר בעבור עצמו, כמו **כָּרַתִּי** בְרִית (ירמיהו לד יג). כִּי לְךָ **יָאָתָה** (ירמיהו י ז). והפועל העתיד: **נֵאוֹת** לָכֶם (בראשית לד טו), **יֵאֹתוּ** לָנוּ הָאֲנָשִׁים (בראשית לד כב), הנח הנסתר אחר הנוספות בדבור הלשון הוא היו"ד אשר בְיָאָתָה. ומשקל נֵאוֹת – נְשְׁמוֹר, יֵאֹתוּ – יִשְׁמוֹרוּ.

יבל – הוֹבִיל, הוֹבַלְתִּי, מִי **יִבַּלֵּנִי** (תהלים ס יא), **יוּבַל** שַׁי (ישעיהו יח ז), **יוֹבִילוּ** שַׁי (תהלים עו יב).

יבש – כִּי **יָבְשׁוּ** אֲפִיקֵי מָיִם (יואל א כ), **יָבְשָׁה** הָאָרֶץ (בראשית ח יד), **יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ** (זכריה יא יז), **וַיִּיבַשׁ** הַנָּחַל (מ"א יז ז).

והפועל הכבד בהפוך היו"ד לו"ו נחה: אֲשֶׁר **הוֹבִישׁ** יְיָ (יהושע ב י), **הוֹבַשְׁתִּי** עֵץ לָח (יחזקאל יז כד).

ובעיקר זה ענין אחר: ויאמר **הִבַּשְׁתָּ** הַיּוֹם (ש"ב יט ו), **הִבִּישׁוּ** חֲכָמִים (ירמיהו ח ט), כֹּל **הוֹבִישׁ** (ישעיהו ל ה).

ומין אחר מן הפועל הכבד: יְבֵשׁ, יִבַּשְׁתִּי, אֲיַבֵּשׁ, **תְּיַבֶּשׁ** גֶּרֶם (משלי יז כב), גּוֹעֵר בַּיָּם **וַיַּבְּשֵׁהוּ** (נחום א ד). ויש מי שיחשוב שיו"ד יבש נפל מן וַיַּבְּשֵׁהוּ, ולכן אבאר כי איננה נופלת, לפי שכשאנחנו מביאים היו"ד המלמדת על הזכר שאיננו נמצא עמך, יתקבצו שני יו"דין, זאת היו"ד והיו"ד שהיא פ"א הפועל, ויאמר יְיַבֵּשׁ כמו יְשַׁבֵּר. ונודע כי יו"ד יְשַׁבֵּר, כשתוסיף עליו הו"ו הפתוחה, יהפוך ענין עתיד לשעבר, ויאמר וַיְשַׁבֵּר, וַיְדַבֵּר. וכן כשתוסיף ו"ו זאת על יְיַבֵּשׁ ותאמר וַיְיַבֵּשׁ בשני יו"דין, הראשונה בשוא והשנית בפתח, הראשונה כנגד יו"ד וַיְשַׁבֵּר, וַיְדַבֵּר, והשנית כנגד שי"ן וַיְשַׁבֵּר ודל"ת וַיְדַבֵּר. אז יכבד על הלשון, על כן תבליע הראשונה בשנית ותדגש לכך, ותאמר וַיַּבֵּשׁ, וַיַּבְּשֵׁהוּ, כמו וַיְשַׁבֵּר, וַיְשַׁבְּרֵהוּ. נשארה יו"ד וַיַּבְּשֵׁהוּ הדגושה עומדת במקום שי"ן וַיְשַׁבְּרֵהוּ, והיא פ"א הפועל, והיו"ד הראשונה שהיא במקום יו"ד וַיְשַׁבְּרֵהוּ, מובלעת בה, ולכן נדגשה ועמדה במקום שתים. וכבר נראה שפ"א הפועל בוַיְשַׁבְּרֵהוּ קיימת ואינה נופלת. והדומה לו במשקלו ובניינו: **וַיְיַשְּׁרֵם** לְמַטָּה מַעֲרָבָה (דה"ב לב ל). גם זה היו"ד הראשנה נבלעה בשנית שהיא פ"א הפועל, ונכתב בשני יו"דין על העיקר, ואין במקרא אלא אחת הדגושה. הבין תדע בעזרת ה'.

יגר – יָגַרְתִּי כָל עַצְבֹתָי (איוב ט כח), אֲשֶׁר אַתָּה יָגוֹר (ירמיהו כב כה).

ידע – יָדַע, יָדַעְתִּי. ותנוח היו"ד הזאת בפועל העתיד ותפול מן הכתב – אֵדַע, תֵּדַע, ומשקלם אֶפְעַל, תִּפְעַל.

ולשון נִפְעַל: **וְנוֹדַע** יְיָ לְמִצְרַיִם (ישעיהו יט כא), לֹא **נוֹדַע** מִי הִכָּהוּ (דברים כא א), לֹא **נוֹדַעְתִּי** לָהֶם (שמות ו ג). הו"ו עומדת במקום שי"ן נִשְׁבַּעְתִּי, נִשְׁכַּחְתִּי, ופ"א נִפְעַלְתִּי. ולעתיד: **יִוָּדַע** לָכֶם (יחזקאל לו לב), וְאַחֲרֵי **הִוָּדְעִי** (ירמיהו לא יח).

והפועל הכבד: וַיְיָ **הוֹדִיעַנִי** (ירמיהו יא יח), וְאַתָּה לֹא **הוֹדַעְתַּנִי** (שמות לג יב), **הוֹדִיעוּ** בָעַמִּים (ישעיהו יב ד), **הוֹדַע** אֶת יְרוּשָׁלַם (יחזקאל טז ב). וכבר דברו בלשון ביו"ד במקום הה"א: וְאֶת הַנְּעָרִים **יוֹדַעְתִּי** (ש"א כא ג), שהוא כמו הוֹדַעְתִּי. וטוב מזה שתהיה יו"ד יוֹדַעְתִּי פ"א הפועל, ויהיה משקלו פּוֹעַלְתִּי על משקל שׁוֹפַטְתִּי שנאמר ממנו **לְמִשְׁפְּטִי** אֶתְחַנָּן (איוב ט טו). שאלו נאמר מן שָׁפַטְתִּי, אז נאמר לִשׁוֹפְטִי אתחנן.

ויש בעקר ענין אחר: **וַיֵּדַע** בָּהֶם אֵת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת (שופטים ח טז).

יהב – הַשְׁלֵךְ עַל יְיָ **יְהָבְךְ** (תהלים נה כג). פועל עובר על משקל יְדָעֲךָ. וצווי הזכר אשר תדבר אליו: הַב, כמו דַּע. ויתכן להיות יְהָבְךְ שם מאומה, ולא יהיה פועל.

יזע – לֹא יַחְגְּרוּ **בַיָּזַע** (יחזקאל מד יח). וכבר נאמר המקור הוא שם הפועל בלא יו"ד: **בְּזַעַת** אַפֶּיךָ (בראשית ג יט), ומשקל דֵּעָה מן יָדַע ושֵׁנָה מן יָשַׁן.

יחם – יְחֵם, יְחַמְתִּי, אַיְחֵם, **יְחֵמַתְנִי** אִמִּי (תהלים נא ז) – על משקל פְּעַלְתַּנִי, על משקל מַדּוּעַ **אָחֳרוּ** (שופטים ה כח). והיתה החי"ת ראויה להדגש, כמו מ"ם **צִמְּתַתְנִי** קִנְאָתִי (תהלים קיט קלט), אלא שהיא מאותיות אהח"ע. והמקור והוא שם הפועל: בְּעֵת **יַחֵם** הַצֹּאן (בראשית לא י), על משקל **טַהֵר** אֶת הָאָרֶץ (יחזקאל לט יב), **לְיַחְמַנָּה** בַּמַּקְלוֹת (בראשית ל מא) על משקל לְטַהֲרָנָה.

ויש בעקר זה פועל קל: **וַיֶּחֱמוּ** הַצֹּאן (בראשית ל לט) – וַיִּפְעֲלוּ; **וַיֵּחַמְנָה** בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת (בראשית ל לח) – וַיִּפְעַלְנָה, והיה ראוי וַתֵּחַמְנָה, כמו **וַתִּבְלַעְנָה** (בראשית מא ז), **וַתִּקְרַבְנָה** (במדבר כז א), אך מצאתי דמיונו: **וַיִּשְׁרָנָה** הַפָּרוֹת (ש"א ו יב), מִגּוֹי **יַעֲמֹדָנָה** (דניאל ח כב). ודע כי לא מצאתי העתיד מן הפועל הכבד שעל משקל פְּעַל או פָּעַל, כמו שִׁבַּר ושָׁבַר, או פֵּעַל או פָּעֵל, כמו בֵּרַךְ ושָׁרַת, כי אם פתוח הפ"א לעולם בדגוש העי"ן או משך הפ"א בקמץ גדול בשאינו דגוש; ולכן אמרתי כי **וַיֶּחֱמוּ** הַצֹּאן, **וַיֵּחַמְנָה**, פועל קל, לפי שהיו"ד הדגושה שהיא פ"א הפועל איננה פתוחה ולא משוכה בקמץ גדול. **הַנֶּחָמִים** בָּאֵלִים (ישעיהו נז ה) – הַנִּפְעָלִים, בין הנו"ן והחי"ת פ"א הפועל, והוא הנח שהוא במקום יו"ד יחם.

יחל – **וְיִחֲלוּ** לְקַיֵּם דָּבָר (יחזקאל יג ו), **יִחַלְנוּ** לָךְ (תהלים לג כב) על משקל וְטִהֲרוּ, טְהַרְנוּ. והוא פועל כבד, והיו"ד פ"א הפועל. והפועל העתיד: וְלֹא **יְיַחֵל** לִבְנֵי אָדָם (מיכה ה ו), הֵן יְקַטְלֵנִי לוֹ **אַיַּחֵל** (איוב יג טו), **וַיֶּחֱל** עֹוד (בראשית ח י). היו"ד הדגושה הכתובה בוְיֶחֱל עֹוד היא פ"א הפועל, והיו"ד שהיא כנגד יו"ד וַיְמַהֵר מובלעת בה. והיה ראוי להיות וַיְיַחֵל בשני יו"דין, ראשונה בשוא ושנית בפתח, כמו שהזכרתי לך בַּיַּבְּשָׁה**וּ**. אבל חזר הטעם מן החי"ת אל היו"ד בעבור עוֹד שאחריו, שכן דרך מתקני הטעמים להחזיר הטעם לאחור בתיבה שיש אחריה תיבה קטנה, כדי לתת ריוח בין הטעמים. אך **וַיֶּיֱחֶל** עוֹד (בראשית ח יב) הוא לשון נִפְעַל, ומשקלו וַיִּפָּעֵל, כמו וַיִּשָּׁאֵר, וַיִּכָּתֵת ([נ"א: וַיִּכָּרֵת]). זאת תשובה לשואל על הפרש בין וַיֶּחֱל ובין וַיְיַחֵל.

ובעקר זה מין אחר מן הפועל הכבד, נהפכה בו היו"ד לו"ו נחה – הוֹחִיל, הֵן **הוֹחַלְתִּי** (איוב לב יא), מָה **אוֹחִיל** לַיְיָ (מ"ב ו לג). ושם הפועל: תּוֹחֶלֶת, על משקל תִּפְאֶרֶת, הו"ו מן תּוֹחֶלֶת כנגד פ"א מן תִּפְאֶרֶת.

יטב – יָטַבְתִּי, **וְתִיטַב** לַיְיָ מִשּׁוֹר פָּר (תהלים סט לב), **וַתִּיטַב** הַנַּעֲרָה בְּעֵינָיו (אסתר ב ט), **וַיִּיטַב** בְּעֵינָיו (ויקרא י כ), **וַיֵּיטִבוּ** דִּבְרֵיהֶם (בראשית לד יח). הנח הנסתר אשר בין היו"ד והטי"ת בוַיֵּיטִבוּ, הוא פ"א הפועל, ולכן עכבו והעמידו את היו"ד בגעיא, ומשקלו וַיִּשְׁמְרוּ.

ויש בעיקר זה פועל כבד מתעבר אל פעול: **הֵיטִיבוּ** אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ (דברים יח יז), **הֵיטַבְתָּ** לְרָאוֹת (ירמיהו א יב), משקלו הִפְעִילוּ, הִפְעַלְתָּ. והעתיד: הֲלוֹא (**יֵיטִיבוּ**) דְּבָרַי ([דְּבָרַי יֵיטִיבוּ]) (מיכה ב ז), מַה **תֵּיטִבִי** דַּרְכֵּךְ (ירמיהו ב לג). וראויין להיות יֵיְטִיבוּ, תֵּיְטִיבִי, בהראות היו"ד הנסתרת שהיא פ"א הפועל ופתחות הנוספות לפניו, כמו יַשְׁלִיכוּ, תַּשְׁלִיכִי, אך ראו להניח היו"ד והניע הראשונה הנוספת לפניה בצרי קל עליהם יותר. והפועל בלשון מַפְעִיל: מֵיטִיב, הֲמָה **מֵיטִיבִים** אֶת לִבָּם (שופטים יט כב). ואלו לא היתה היו"ד משרש המלה, אז נאמר מְטִיבִים, כמו **מְרִיקִים** שַׁקֵּיהֶם (בראשית מב לה), **מְשִׁיבִים** (שופטים יא ט), ואחרים מלבד אלה שאין בתחלתם יו"ד. **מֵיטַב** שָׁדֵהוּ (שמות כב ד) – מִפְעָל מעיקר זה, כמו מִסְחָר, מִשְׁפָּט.

אך מַה **טֹּבוּ** אֹהָלַיִךְ (במדבר כד ה), **הֶטִיבֹתָ** כִּי הָיָה עִם לְבָבֶךָ (מ"א ח יח), **טוֹב** לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה (קהלת ז כו), **הֲטוֹבָה** הִוא אִם רָעָה (במדבר יג יט), עיקר אחר מן הפעלים, שהעי"ן מהם אות נוח והסתר, תהיה ו"ו או יו"ד, כמו שאני עתיד לפרש.

יכל – הפועל העובר מעיקר זה נאמר על משקל פָּעוֹל, כמו וְלֹא **יָכֹל** יוֹסֵף (בראשית מה א), וּמַה **יָּכֹלְתִּי** עֲשׂוֹת כָּכֶם (שופטים ח ג), **יָקֹשְׁתִּי** לָךְ וְגַם נִלְכַּדְתְּ (ירמיהו נ כד), **יָגֹרְתִּי**

(דברים ט יט), **קָטַנְתִּי** (בראשית לב יא). ויש כשיגרעו הו"ו שהיא בעבור המשך ואיננה מעיקר המלה, להקל מעליהם, ויניעו האות אשר לפניה בקמץ חטף, ונאמר **וְיָכָלְתָּ** עָמֹד (שמות יח כג), פֶּן יֹאמַר אֹיְבִי **יְכָלְתִּיו** (תהלים יג ה), כמו שהפילוה מן וְלֹא **יָכְלָה** עוֹד הַצְּפִינוֹ (שמות ב ג), וְלֹא **יָכְלוּ** לַעֲשׂת הַפֶּסַח (במדבר ט ו), בהתכנס הדברים והתחברם. אך בהפסקם והכריתם תשוב הו"ו במלה, כמו נאמר לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים וְלֹא **יָכֹלוּ** (שמות ח יד). והפועל העתיד בהפוך היו"ד לו"ו נחה מונע אשר לפניה בשרק ללמד עליה, ובחרו השרק מן החלם, להבדיל בינו ובין הפועל העתיד הנאמר מן אָכַל בחלם – יֹאכַל; ונאמר מזה: יוּכַל – לֹא **יוּכַל** לְבַכֵּר (דברים כא טז), לֹא **תוּכַל** לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח (דברים טז ה), לֹא **אוּכַל** אָנֹכִי (במדבר יא יד), וּבַמֶּה **נוּכַל** לוֹ (שופטים טז ה), כַּאֲשֶׁר **יוּכְלוּן** שְׁאֵת (בראשית מד א), לֹא **תוּכְלִי** כַּפְּרָהּ (ישעיהו מז יא). ושם הפועל: מִבְּלִתִּי **יְכֹלֶת** יֵי (במדבר יד טז).

ילד – לֹא חַלְתִּי וְלֹא **יָלַדְתִּי** (ישעיהו כג ד), מַה **יֶּלֶד** יוֹם (משלי כז א), גַּם כִּי **יַלְּדוּן** (הושע ט טז), בְּעֶצֶב **תֵּלְדִי** בָנִים (בראשית ג טז). הנח הנסתר שאחרי הנוספות הוא פ"א הפועל. ושם הפועל: **יוֹלֵד** חָכָם יִשְׂמַח בּוֹ (משלי כג כד), **יֹלֵד** כְּסִיל לְתוּגָה לוֹ (משלי יז כא), הָרָה **וְיֹלֶדֶת** יַחְדָּו (ירמיהו לא ז).

אך הִנְךָ הָרָה **וְיֹלַדְתְּ** בֵּן (בראשית טז יא), בנין נתערב מן יוֹלֶדֶת וְיַלַּדְתְּ, לפי שיאות בלשונם להרכיב מלה אחת משתי מלים. וכמוהו **מְשָׁתַּחֲוִיתֶם** (יחזקאל ח טז) מן בנין מִשְׁתַּחֲוִים והִשְׁתַּחֲוִיתֶם; וַעֲתוּדוֹתֵיהֶם **שׁוֹשֵׁתִי** (ישעיהו י יג) שנבנה מן שׁוֹסָה ושָׁסִיתִי; בְּעוּתֵיךְ **צִמְּתוּנֵי** (תהלים פח יז) מן צִמְּתוּ וצִמַּתְתּוּנִי, לפי שאתה אומר צִמֵּת – צִמַּתְתָּ בשני ת"וין, הראשון למ"ד הפועל והשני לזכר הפועל שתדבר אליו, ויש להבליע הראשון בשני, תאמר צִמַּתְּ, כִּי אַרְצֵךְ **שְׁחַתְּ** (ישעיהו יד כ), וכשתרצה לאמר ממנו פְּעַלְתּוּנִי, תאמר צִמַּתּוּנִי בהבלעת התי"ו הראשונה בשנית הכתובה הדגושה; שִׁפְעַלְתּוּנִי והִפְעַלְתּוּנִי נאמרים בלשון עברית, כמו לָמָּה **הֶעֱלִיתָנוּ** (במדבר כא ה), הֲצוֹם **צַמְתֶּנִי** (זכריה ז ה). ומצאתי צִמְּתוּנֵי תחלתו מן צִמְּתוּ וסופו מן צִמַּתְתּוּנִי, ועל כן אמרתי שהוא מתערב ומחובר משניהם. וכן **שִׁכַּנְתְּ** עַל מַיִם רַבִּים (ירמיהו נא יג) נבנה מן שׁוֹכֶנֶת ושָׁכַנְתְּ; **וישַׁבְתְּ** בַּלְּבָנוֹן (ירמיהו כב כג) מן יוֹשֶׁבֶת ויָשַׁבְתְּ; **מְקֻנַּנְתְּ** בָּאֲרָזִים (שם) מחובר מן מְקֻנֶּנֶת וקָנַנְתְּ. והן מלים מועטות נפרדות, אין ללמוד מהן על אחרות. וגם יתכן להיות הִנְךָ הָרָה **וְיֹלַדְתְּ** בֵּן, **שִׁכַּנְתְּ** עַל מַיִם רַבִּים, **יִשַּׁבְתְּ** בַּלְּבָנוֹן **מְקֻנַּנְתְּ** בָּאֲרָזִים, פעלים עוברים לנקבות על משקל פּוֹעַלְתְּ, וגם שׁוֹשֵׁתִי – פּוֹעַלְתִּי, אלא שלמ"ד הפועל שהיא היו"ד היא נחה נסתרת, והדומה להם שׁוֹפַטְתִּי הנגזר מגזרת **לְמִשְׁפְּטִי** אֶתְחַנָּן (איוב ט טו), ועל פי מה שפרשתי בְּוֵאת הַנְּעָרִים **יוֹדַעְתִּי** (ש"א כא ג). וצווי הזכר שתדבר עמו: לֵד כמו שֵׁב, או יְלַד על העיקר.

ובעקר פועל כבד שהפכו בו היו"ד לו"ו נחה נסתרת: **וְהוֹלִיד** בֵּן (יחזקאל יח י), אֲשֶׁר **הוֹלִידוּ** בְּאַרְצָכֶם (ויקרא כה מה), אִם אֲנִי **הַמּוֹלִיד** (ישעיהו סו ט). וצווי הזכר אשר תדבר אליו: הוֹלִיד או הוֹלֵד, וכן המקור שהוא שם הפועל.

ועוד יש בו פועל כבד אחר: יִלֵּד, יְלַדְתִּי, אָיַלֵּד, מְיַלֵּד, וַתִּתַּקַּח **הַמְיַלֶּדֶת** (בראשית לח כח), **לַמְיַלֶּדֶת** הָעִבְרִיֹּת (שמות א טו). וצווי הזכר: יַלֵּד. ושם האיש, נאמר יֶלֶד ביו"ד, ונאמר בו"ו – אֵין לְהּ **וָלָד** (בראשית יא ל), עַל מִשְׁקַל חָכָם, רָשָׁע; כָּל הַבֵּן **הַיְלוּד** (שמות א כב) – כמו הַגִּבּוֹר, הַשִּׁכּוֹר.

אך שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה **יֹלְדֶךָ** (משלי כג כב), פועל קל עובר, והוא קודם הכ"ף יָלַד, ולפעול אשר תדבר אליו – יֹלְדֶךָ, ובהפסק כמו אתנח וסוף פסוק וזקף במקצת מקומות – יֹלְדֶךָ; כמו שנאמר אָבִיךָ **קָנָךָ** (דברים לב ו) בזקף, והיה קָנָךָ כמו הוּא **עָשָׂךָ** (שם).

ולשון נִפְעַל: נוֹלַד, **הַנּוֹלָדִים** לְךָ (בראשית מח ה), **אוֹלָד** בּוֹ (איוב ג ג). וכבר נבלעה הו"ו אשר בנוֹלַד בלמ"ד ונדגשה לזאת: אֵל **נוּלְדוּ** (דה"א כ ח), והונעה הנו"ן לפניה בשרק, לפי שקל עליהם יותר מן החלם.

ילל – עַד אֶגְלַיִם **יְלֻלָתָהּ** וּבְאֵר אֵילִים **יְלֻלָתָהּ** (ישעיהו טו ח).

ובעקר זה פועל כבד: וְ**הֵילִל** כֹּל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ (ירמיהו מז ב), **הֵילֵל** בְּרוֹשׁ... **הֵילִילוּ** אַלוֹנֵי בָשָׁן (זכריה יא ב). לשון הפועל העובר ולשון צווי הזכר שוים כאחד. וכן תאמר הֵיטִיב פועל עובר והֵיטֵב צווי; **וְהֵיטִיבוּ** אֲשֶׁר דִּבֶּרוּ (דברים יח יז) – פועל עובר לרבים, **הֵיטִיבוּ** דַּרְכֵיכֶם (ירמיהו ז ג) – צווי לרבים הזכרים. והפועל העתיד בנוח היו"ד שהוא פ"א הפועל ובהנעתה, נאמר בנוחה לָכֵן **יֵילִיל** מוֹאָב (ישעיהו טז ז עי"ש), ובהנעתה: כֻּלֹּה **יְיֵלִיל** (שם), וּמְשַׁבֵּר רוּחַ **תְּיֵלִילוּ** (ישעיהו סה יד). וכן לֹא **יֵיטִיב** יָיִן (צפניה א יב) בנוח היו"ד, וְאַלְמָנָה לֹא **יֵיטִיב** (איוב כד כא) – בהנעתה. וכן יֵדַע בנוח היו"ד, וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק **יֵיָדָע** (תהלים קלח ו) – בהנעתה.

ימן – אִם הַשְּׁמֹאל **וְאֵימְנָה** (בראשית יג ט), הרי היו"ד שאחרי האל"ף עקר, והיא במקום פ"א אַפְעִילָה, ושי"ן **אַשְׁכִּילָה** (תהלים קא ב), וזי"ן **אַזְכִּירָה** (תהלים מה יח). **מַיְמִינִים** וּמַשְׂמְאִלִים (דה"א יב ב) – בהראות היו"ד בדבור הלשון. וכבר המירוה באל"ף ואמרו (ו)כִּי **תַאֲמִינוּ** וְכִי תַשְׂמְאִילוּ (ישעיהו ל כא), והיה ראוי להיותו תַּיְמִינוּ. וצווי הזכר שתאמר לוֹ הַיְמִין בהראות היו"ד והֵימֵן בהסתרה והנעת הה"א לפניה בצרי, ולנקבה: הֵימִינִי – הִתְאַחֲדִי **הֵימִנִי** (יחזקאל כא כא). וכשאתה מכנה מאומה אל יד ימין, או כל דבר שהוא בא מחמת ימין, אתה אומר הַיְמָנִי, הַיְמָנִית. אבל כן עשו להפריש בינו ובין המיוחש אל שבט בנימן. ודע כי בְּנָיְמִין שתי מלים – בֶּן וִימִין, עשו מהן אחת. ויש

שכותבין אותו שתי מלים, כמו וַיְהִי אִישׁ **מִבְּנֵי יָמִין** (ש"א ט א), ונקרא אחת. ויש כשיחשׁו אל יָמִין לבדו ויגרעו בֵּן, ויאמרו אִישׁ **יְמִינִי** (שם). ויש כשיחשׁו אל שתי המלים, כמו שאמרו **לבנימיני** ([קרי: לַבֵּן יְמִינִי]) (דה"א כז יב).

ינק – **וְיָנַקְתְּ** חֶלֶב גּוֹיִם (ישעיהו ס טז), רֹאשׁ פְּתָנִים **יִינָק** (איוב כ טז), יוֹנֵק. יָנִיק, כמו פָּלִיט – רֹאשׁ **יְנִיקוֹתָיו** (יחזקאל יז ד).

והפועל הכבד: הֵנִיק, הֵינַקְתִּי, יֵינִיק. **וַיֵּנַקֵהוּ** דְבַשׁ (דברים לב יג), **וְתֵינִק** לָךְ (שמות ב ז), **וְהֵינִקוּ** לִי (שמות ב ט), מֵינֶקֶת.

יסד – **יָסַד** אֶרֶץ (תהלים קד ה), עַל יַמִּים **יְסָדָהּ** (תהלים כד ב). והפועל העתיד: אִיסוֹד, יְסוֹד, כמו לֹא **יִצַּק** עָלָיו שֶׁמֶן (במדבר ה טו). ושם מקום: **יְסוֹד** הַמִּזְבֵּחַ (שמות כט יב). וכבר נאמר שם הפועל בו"ו נחה: **מוֹסָד** מוּסָּד (ישעיהו כח טז) – הראשון הרפה שם הפועל, והשני הדגש שם פעול, ונדגשה הסמ"ך מפני שנבלעה בתוכה הו"ו, ואלו היתה רפה גם הוא היה יפה. והוא מגזרת הוּסַד לפועל העובר שלא הוזכר פועלו, כמו **הוּסַד** בֵּית יְיָ (עזרא ג יא). ולעתיד: יוּסַד; הפעול: מוּסָד.

ויש פועל כבד אחר על משקל פִּעֵל דגש העי"ן: יְסֵד, **יִסַּדְתָּ** עֹז (תהלים ח ג), יְדֵי זָרָבָבֶל **יְסָדוּ** הַבַּיִת הַזֶּה (זכריה ד ט), בִּבְכֹרוֹ **יְיַסָּדֶנָּה** (יהושע ו כו).

ולשון נִפְעַל: נוֹסַד, יִוָּסֵד, **בְּהִוָּסְדָם** יַחַד עָלַי (תהלים לא יד). והוא ענין אחר, אבל קרוב לראשון.

יסף – וְלֹא **יָסַף** עוֹד (בראשית לח כו), וְלֹא **יָסְפָה** שׁוּב אֵלָיו (בראשית ח יב), יֵיסוֹף. והפועל: יוֹסֵף, אִם **יֹסִפִים** אֲנַחְנוּ (דברים ה כב), כמו שׁוֹמֵר, שׁוֹמְרִים, אוֹמֵר, אוֹמְרִים. וכבר נאמר פועל על משקל פּוֹעִיל, כמו הִנְנִי **יוֹסֵף** לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה (ישעיהו כט יד). וכמהו: **תּוֹמִיף** גּוֹרְלִי (תהלים טז ה), שהוא מן תָּמַךְ, יִתְמוֹךְ.

והפועל הכבד: וְלֹא **הֹסִיף** עוֹד מָלֶךְ מִצְרַיִם (מ"ב כד ז), וּשְׁתַּיִם וְלֹא **אוֹסִיף** (איוב מ ה) בחרק, ולֹא **אֹסֵף** (דברים יח טז) בצרי, **יֹסֵף** יְיָ לִי בֵּן אַחֵר (בראשית ל כד). וכבר נכתבה הו"ו אל"ף: לֹא **תֹאסִפוּן** לָתֵת תֶּבֶן לָעָם (שמות ה ז), **וַיֹּאסֶף** שָׁאוּל לִרְאֹת מִפְּנֵי דָוִד (ש"א יח כט). אַל **תּוֹסֶף** עַל דְּבָרָיו (משלי ל ו) – נפלה תנועת הסמ"ך ועמדה השוא במקומה לסמכה עם המלה שאחריה.

יסר – יְסָרְתִּי, אִיסַּר כמו אִיעַץ, או אִיסוֹר כמו אִיצוֹק. **יֹסֵר** לֵץ (משלי ט ז). ושם הפועל נקרא במ"ם בתחלתו מונעת בשרק, ותהפך היו"ד אחריה לו"ו נחה בעבור זאת, נאמר **מוּסַר** יְיָ (דברים יא ב), **מוּסַר** אָב (משלי ד א).

והפועל הכבד: יִסַּר, **יִסְּרַנִי** יְהֹוָה (תהלים קיח יח), **וְיִסְּרָתִי** אֶתְכֶם (ויקרא כו כח), כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ יְיָ אֱלֹהֶיךָ **מְיַסְּרֶךָּ** (דברים ח ה), וְיָסַפְתִּי **לְיַסְּרָה** אֶתְכֶם (ויקרא כו יח), הֲרֹב עִם שַׁדַּי **יִסּוֹר** (איוב מ ב).

ובנין נִפְעַל בהפוך היו"ד לו"ו: נוֹסַר, יִוָּסֵר – בִּדְבָרִים לֹא **יִוָּסֵר** עָבֶד (משלי כט יט), **הִוָּסְרִי** יְרוּשָׁלַם (ירמיהו ו ח).

ויש בלשון זה ענין אחר: **אַיְסְּרֵם** כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם (הושע ז יב). וגם תהפך היו"ד הזאת לו"ו: **וּמְסֹרוֹת** עָרוֹד (איוב לט ה), **מוּסַר** מְלָכִים פִּתֵּחַ (איוב יב יח), **מוֹסְרוֹת** וּמַטּוֹת (ירמיהו כז ב). אבל **בְּמָסֹרֶת** הַבְּרִית (יחזקאל כ לז) חשוב אותו מן **וְאָסְרָה אִסָּר** (במדבר ל ד), והאל"ף נחה בין המ"ם והסמ"ך וגרעוה מן המכתב, וראוי היה להיות מַאֲסוֹרֶת, כמו **מַחֲגֹרֶת** (ישעיהו ג כד).

יעט – יָעַט, יַעֲטִתִי, מְעִיל צְדָקָה **יְעָטָנִי** (ישעיהו סא י), כמו שְׁמָרָנִי, אִיעַט, יוֹעֵט. לא יצא משורש זה **עִטָּה** אוֹר (תהלים קד ב), לפי שהוא מן עָטָה, כמו עוֹשֶׂה מן עָשָׂה; אבל יאמר מן יָעַט – יוֹעֵט, כמו שיאמר מן יָעַץ – יוֹעֵץ, ומן יָשַׁב – יוֹשֵׁב.

יעד – וַיּוֹחֶר מִן הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר **יְעָדוֹ** (ש"ב כ ה), אֲשֶׁר לוֹ **יְעָדָהּ** (שמות כא ח), וְאִם לִבְנוֹ **יִיעָדֶנָּה** (שם פסוק ט).

ולשון נִפְעַל: נוֹעַד, **וְנֹעַדְתִּי** שָׁמָּה (שמות כט מג), כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים **נוֹעֲדוּ** (תהלים מח ה), אֲשֶׁר אֲשֶׁר **אִוָּעֵד** לְךָ שָׁמָּה (שמות ל ו).

ויש ענין אחר בעיקר זה: הוֹעִיד, יוֹעִיד, כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי **יוֹעִידֵנִי** (ירמיהו מט יט), וְאִם לְמִשְׁפָּט מִי **יוֹעִידֵנִי** (איוב ט יט).

יעל – הוֹעִיל, הוֹעַלְתִּי, מָה **הוֹעִיל** (חבקוק ב יח), וְאֵין בָּם **מוֹעִיל** (ירמיהו טז יט).

יעף – יָעַפְתִּי, לֹא **יִיעַף** וְלֹא יִיגַע (ישעיהו מ כח), **וְיֵעָפוּ** נְעָרִים (ישעיהו מ ל), לִשְׁתּוֹת **הַיָּעֵף** (ש"ב טז ב).

יעץ – כִּי יְיָ צְבָאוֹת **יָעַץ** (ישעיהו יד כז), אֲשֶׁר **יָעַץ** (ש"ב טז כג), אֲשֶׁר **יְעָצָנִי** (תהלים טז ז), לְכָה **אִיעָצְךָ** (במדבר כד יד), יוֹעֵץ. וצווי הזכר אשר תאמר לו בא נפרד ואין דומה לו, נאמר **עֲצוּ** עֵצָה וְתֻפָר (ישעיהו ח י), והיה נכון לומר עֲצוּ. כמו רְדוּ, שְׁבוּ, או יַעֲצוּ בפתחות היו"ד מפני העי"ן, והיתה ראויה להיות בחרק, כמו **וְיִצְקוּ** עַל הָעֹלָה (מ"א יח לד), אבל זה דרך מדרכי אהח"ע, כמו **בַּחֲרוּ** לָכֶם הַיּוֹם (יהושע כד טו), שהפתח בבי"ת במקום חרק שי"ן שִׁמְעוּ.

ולשון נִפְעַל: אֶת מִי **נוֹעָץ** (ישעיהו מ יד). ולעתיד: **וְנִוָּעֲצָה** יַחְדָּו (נחמיה ו ז), נו"ן וְנִוָּעֲצָה לרבים, ונו"ן נוֹעַץ נבלע בו"ו; **וַיִּוָּעַץ** הַמֶּלֶךְ (מ"א יב ו).

יפח – **וְיִפַּח** חָמָס (תהלים כז יב), **תְּתַיַּפֵּחַ** תְּפָרֵשׂ כַּפֶּיהָ (ירמיהו ד לא).

יפע – וְחִלְּלוּ **יִפְעָתֶךָ** (יחזקאל כח ז).

והפועל הכבד: **הוֹפִיעַ** מֵהַר פָּארָן (דברים לג ב), וְעַל עֲצַת רְשָׁעִים **הוֹפָעְתָּ** (איוב י ג).

יצא – יָצָא, יָצָאתִי, לֹא **יֵצֵא** בַּצָּבָא (דברים כד ה), יֵצְאוּ, תֵּצְאוּ, **וּמֹיצִיאֵי** מֵעָיו (דה"ב לב כא).

והפועל הכבד בו"ו נחה – הוֹצִיא, יוֹצִיא. ושם הפעלים: לַמָּוֶת **תּוֹצָאוֹת** (תהלים סח כא), כִּי לֹא **מְמוֹצָא** וּמִמַּעֲרָב (תהלים עה ז), וַיְכִתֹּב מֹשֶׁה אֶת **מוֹצָאֵיהֶם** (במדבר לג ב).

יצב – נאמר ממנו פועל כבד: יְצֵב, יִצַּבְתִּי, אֲיַצֵּב, תְּיַצֵּב, והמקור שהוא שם הפועל: **יַצֵּב** גְּבֻלֹת עַמִּים (דברים לב ח).

ויש בעקר זה פועל כבד אחר בהבלעת היו"ד בצד"י: **הִצִּיבוּ** מַשְׂחִית (ירמיהו ה כו), אַתָּה **הַצַּבְתָּ** (תהלים עד יז), דֶּרֶךְ קַשְׁתּוֹ **וַיַּצִּיבֵנִי** (איכה ג יב), וְהִנֵּה **מַצִּיב** לוֹ יָד (ש"א טו יב). הצד"י דגושה מפני הבלעת היו"ד בה.

ולשון נִפְעַל גם בהבלעת היו"ד: **נִצַּב** לָרִיב (ישעיהו ג יג), **נִצְּבוּ** כְּמוֹ נֵד (שמות טו ח) – הנו"ן נו"ן נִפְעָלוּ, ([צריך להוסיף: והצד"י דגושה]) והיו"ד נבלעה בה שהיא במקום פ"א נִפְעָלוּ ושי"ן נִשְׁמְרוּ.

ולשון הִתְפַּעֵל: הִתְיַצֵּב. ולעתיד: **יִתְיַצֵּב** עַל דֶּרֶךְ לֹא טוֹב (תהלים לו ה), וַיָּבֹא יַיִן **וַיִּתְיַצֵּב** (ש"א ג י), **וַיִּתְיַצֵּב** מַלְאַךְ יְיָ (במדבר כב כב), **יִתְיַצְּבוּ** מַלְכֵי אֶרֶץ (תהלים ב ב), **וַתִּתַּצֵּב** אֲחוֹתוֹ (שמות ב ד), ומשקלו וַתִּפְתַּעַל, מפני שהיו"ד פ"א הפועל מוקדמת לתי"ו השנית, והיא נחה בין שתי הת"וין, ויורה עליה משך התי"ו הראשונה והנעתה בצרי. ותי"ו הִתְפַּעֵל בפעלים על שני פנים, יש כשתהיה מוקדמת לפ"א הפועל, ויש כשתהיה מאוחרת ממנה, לפי מה שיקל בלשונם או יכבד. אך אם יהיה פ"א הפועל סמ"ך או צד"י או שי"ן, תהיה מוקדמת על התי"ו לעולם, כמו **וְיִסְתַּבֵּל** הֶחָגָב (קהלת יב ה), **וְיִשְׁתַּמֵּר** חֻקּוֹת עָמְרִי (מיכה ו טז), מַה נְּדַבֵּר וּמַה **נִּצְטַדָּק** (בראשית מד טז). מפני שטי"ת נִצְטַדָּק במקום תי"ו, כדי לבאר מוצא הצד"י מן הלשון היטב. כי אילו באה תי"ו לאחריה היתה דומה לסמ"ך בדבור הלשון. וכמוהו וַיֵּלְכוּ **וַיִּצְטָיְרוּ** (יהושע ט ד), שהוא יוצא מלשון **צִיר** נֶאֱמָן (משלי כה יג), **הִצְטַיְּדוּ** אֹתוֹ (יהושע ט יב) מלשון צֵידָה. בלתי מלה אחת הקדימו בה התי"ו לשי"ן: **וְהִתְשׁוֹטַטְנָה** (ירמיהו מט ג), שיכבד עליהם לאמר וְהִשְׁתּוֹטַטְנָה, שלא לסמוך התי"ו אל שני הטי"תין כדי להרחיקה מהם, מפני שמוצא התי"ו והטי"ת מן הלשון קרוב. ואם יהיה פ"א הפועל מלבד אלה שלש האותיות, תהיה התי"ו מוקדמת לה לעולם, כמו **וָאֶתְנַפַּל** (דברים ט יח), **וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי** (יחזקאל לח כג). על הסדר

הזה נסדר לשון עברית, שתהיה התי"ו מוקדמת לפ"א הפועל כשלא תהיה סמ"ך או צד"י או שי"ן; חוץ מן וַתֵּתַצַּב, שפ"א הפועל שהוא היו"ד הנחה בין שתי הת"וין מוקדמת לתי"ו, שלא היה אפשר לקבעה אחריה מפני דגשות הצד"י כי אם בהראות מוצא היו"ד. וכבר נתפרש שמשקל וַתֵּתַצַּב – וַתִּתְפַּתַּעַל, ומשקל וַתִּתְיַצַּב – וַתִּתְפַּתַּעַל.

יצק – וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן (בראשית לה יד), לֹא יִצֹק עָלָיו (במדבר ה טו), וַיְיִצְקוּ לַאֲנָשִׁים (מ"ב ד מ) – מועמד בגעיא להורות על היו"ד שהוא פ"א הפועל, ומשקלו וַיְפָעֲלוּ. אבל וְיָצְקוּ עַל הָעֹלָה (מ"א יח לד) איננו כן, שהיו"ד פ"א הפועל, ותמיכתו בגעיא לא הוא עיקר, כי אם כמו מְשָׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן (שמות יב כא). ונאמר עוד הפועל העתיד בהבליע היו"ד בצד"י: כִּי אָצָק מַיִם (ישעיהו מד ג). וצווי הזכר שתדבר עמו ביו"ד: וְגַם יְצֹק בּוֹ מָיִם (יחזקאל כד ג). ובלא יו"ד: צַק לָעֹם (מ"ב ד מא). יְצַקִּים בִּיצֻקָתוֹ (מ"א ז כד). הוּצַק חֵן (תהלים מה ג) – נהפכה בו היו"ד לו"ו נחה מונע אשר לפניה בשרק להוכיח עליה; והוא נגזר מפועל כבד, שהוא הוֹצִיק, יוֹצִיק, מוֹצִיק, הֵם מַגִּשִׁים אֱלֹהָ וְהִיא מוֹצָקֶת (מ"ב ד ה).

יצר – אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר (בראשית ב ח), עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי (ישעיהו מג כא), וַיִּיצֶר יְיָ אֱלֹהִים (בראשית ב ז). וכבר נאמר בהבליע היו"ד בצד"י: בְּטֶרֶם אֲצָרֵךְ בַּבֶּטֶן (ירמיהו א ה), וּבַמַּקְבוֹת יְצָרֲחוּ (ישעיהו מד יב), משקלם: אֶשְׁמָרֵךְ, יִשְׁמְרֵהוּ. וַיְצָרֵי כַּצֵּל כֻּלָּם (איוב יז ז).

ולשון נִפְעַל: לְפָנַי לֹא נוֹצַר אֵל (ישעיהו מג י). אִוָּצֵר, יִוָּצֵר.

יקד – יָקַדְתִּי. וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית (דברים לב כב), יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ (ישעיהו י טז) – יִפְעַל פְּעוֹל כִּפְעוֹל. כְּמוֹקַד נְחֻרוּ (תהלים קב ד), עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו ב). היו"ד אשר במלת תִּיקַד, יֵקַד, יְקֹד, נהפכה לו"ו נחה במלת מוֹקְדָה, מוֹקֵד.

יקע – לא מצאנו מעיקר זה כי אם הפועל הכבד שנהפכה בו היו"ד לו"ו נחה: וְהוֹקַעֲנוּם לַיְיָ (ש"ב כא ו), וַיּוֹקִיעֵם בָּהָר (ש"ב כא ט), וְהוֹקַע אוֹתָם לַיְיָ (במדבר כה ד).

יקץ – יָקַץ, יָקַצְתִּי, וַיִּיקַץ יַעֲקֹב (בראשית כח טז), וַיִּיקָץ נֹחַ (בראשית ט כד), וְיָקְצוּ מְזַעְזְעֵיךְ (חבקוק ב ז) – זאת היו"ד מועמדת ותמוכה בגעיא להורות על היו"ד הנחה אשר אחריה, שהיא במקום פ"א וְיִפְעֲלוּ ושי"ן וְיִשְׁמְרוּ. אך לֹא הֵקִיץ הַנַּעַר (מ"ב ד לא), הָעִירָה וְהָקִיצָה (תהלים לה כג), הֶקִיצֹתִי וְאֶרְאֶה (ירמיהו לא כה), אינם באים מעיקר זה, כי אם מן הפעלים שבמקום עי"ן שלהם ו"ו או יו"ד נחים.

יקר – מַה יָּקָר חַסְדְּךָ (תהלים לו ח), מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי (ישעיהו מג ד), וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל (תהלים קלט יז), תִּיקַר נָא נַפְשִׁי (מ"ב א יג), וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו (תהלים עב

יד), **וְיִקַר** פִּדְיוֹן נַפְשָׁם (תהלים מט ט); נאמרו אלה בצרי, ונאמר **וַיִּיקַר** שְׁמוֹ (ש"א יח ל) בחרק, מפני שהחרק והצרי כדאי הם להורות על יו"ד נחה אחריהם, שמשקל כולם ויִפְעַל. והשם הנקרא לאיש או לדבר אחר: יָקָר, במשקל הפועל העובר, אלא שהקו"ף בפועל העובר פתוחה, והיא בזה קמוצה. נאמר **יָקָר** מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד (קהלת י א), על משקל חָכָם, רָשָׁע; ואם טפלת אותו אל דבר אחר תאמר **יְקַר** רוּחַ (משלי יז כז) הקו"ף פתוחה והיו"ד בשוא, כמו **חֻכַם** לֵבָב (איוב ט ד), אלא שחי"ת חֻכַם בשוא ופתח. וזה מדרכי אהח"ע, להנקד בשוא ופתח במקום שוא. ושם הפועל עצמו: יְקַר בשוא תחת היו"ד – אֲדֶר **הַיְקַר** (זכריה יא יג), והוא קמץ הקו"ף, וגם אם טפלת את זה יהיה פתח, כמו וְאֶת **יְקַר** תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ (אסתר א ד עי"ש).

ויש בזה הלשון פועל כבד מתעבר אל פעול: הוֹקִיר, יוֹקִיר, **אוֹקִיר** אֱנוֹשׁ מִפָּז (ישעיהו יג יב). אֱנוֹשׁ הוא הפעול וה' המוקיר.

יקשׁ – **יָקַשְׁתִּי** לָךְ וְגַם נִלְכַּדְתְּ (ירמיהו נ כד), כמו **קָטַנְתִּי** (בראשית לב יא), **שָׂכַלְתִּי** (בראשית מג יד). **יוּקְשִׁים** בְּנֵי הָאָדָם (קהלת ט יב) – פועלים, בא בענין פעולים. יְשׁוּר כְּשַׁךְ **יְקוּשִׁים** (ירמיהו ה כו) – פעולים.

ולשון נִפְעַל: **נוֹקַשְׁתָּ** בְאִמְרֵי פִיךָ (משלי ו ב), **וְנוֹקְשׁוּ** וְנִלְכָּדוּ (ישעיהו ח טו), פֶּן **תִּוָּקֵשׁ** בּוֹ (דברים ז כה). הִוָּקֵשׁ – לשון צווי, ולשון מקור שהוא שם להִפָּעֵל. כִּי **מוֹקֵשׁ** הוּא לָךְ (דברים ז טז) – הו"ו במקום יו"ד עומדת, כמו מוֹקֵד, מוֹעֵד; והם במקום כ"ף מַכְתֵּשׁ וחי"ת מַחְצֵב.

ירא – וְלֹא **יָרֵא** אֱלֹהִים (דברים כה יח), כִּי **יָרְאוּ** הַמְיַלְּדֹת (שמות א כא), כִּי **יָרֵאָה** (בראשית יח טו), כִּי לֹא **יְרֵאנוּ** אֶת יְיָ (הושע י ג). והפועל העתיד: סָמוּךְ לְבוֹ לֹא **יִירָא** (תהלים קיב ח), **וַיִּירָא** וַיֹּאמַר (בראשית כח יז), **וְאִירָא** כִּי עֵירֹם אָנֹכִי (בראשית ג י), **וַיִּירְאוּ** מִנֶּגֶשׁ אֵלָיו (שמות לד ל) וּפֶן יֵרַךְ לְבָבְכֶם **וְתִירְאוּ** (ירמיהו נא מו), **יִירְאוּ** מֵיְיָ (תהלים לג ח); משקלם וַיִּפְעָלוּ, וְתִפְעָלוּ, יִפְעֲלוּ, הנוספות מועמדות כדי להראות הנח הנסתר אשר ביניהם, שהוא במקום פ"א וַיִּפְעָלוּ. **וַתִּירָאן** הַמְיַלְּדֹת (שמות א יז) – וַתִּפְעַלְנָה, אך נשתנת הנעת רי"ש וַתִּירֶאנָה בסגול העי"ן מהנעת עי"ן וַתִּפְעַלְנָה, מפני האל"ף. **לֵרֹא** מִפְּנֵי דָוִד (ש"א יח כט) – לִפְעוֹל, והצרי מוכיח על היו"ד שהוא פ"א הפועל, ומשקלו לִשְׁמוֹר. ושם הפועל: יִרְאָה. וצווי הזכר: **יְרָא** אֶת יְיָ (משלי ג ז). אך **יִרְאוּ** אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו (תהלים לד י), האל"ף נופלת מן המקרא, והיא קיימת במכתב על העיקר. והיה ראוי להיותו יִרְאוּ בהוציא מוצא האל"ף מן הגרגרת ובחרק תחת היו"ד ושוא תחת הרי"ש, על משקל אִמְרוּ, שִׁמְרוּ. ויתכן שעשו כן כדי שלא יתערב ביִרְאוּ, שהוא פועל

עתיד לרבים מן פועל רָאָה, כמו **יִרְאוּ** בִי (תהלים כב יח), **יִרְאוּ** זָרוֹת (משלי כג לג). ושם הפועל עוד: **וּמוֹרַאֲכֶם** וְחִתְּכֶם (בראשית ט ב), יוֹבִילוּ שַׁי **לַמּוֹרָא** (תהלים עו יב), וְאֶת **מוֹרָאוֹ** לֹא תִירָאוּ (ישעיהו ח יב) – הו"ו הפוכה מיו"ד.

ולשון נִפְעַל: **נוֹרָא** מְאֹד (שופטים יג ו), **נוֹרָאוֹת** בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ (תהלים סה ו), לְמַעַן **תִּוָּרֵא** (תהלים קל ד).

והפועל הכבד: יֵרֵא, כמו גֵּרֵשׁ, ועקרו להדגש הרי"ש, כמו שִׁבֵּר. כִּי **יֵרָאֵנִי** הָעָם (ש"ב יד טו), כמו כִּי **גֵּרְשׁוּנִי** הַיּוֹם (ש"א כו יט). והפועל העתיד: יְיֵרֵא, אֲיֵרֵא. והפועל: מְיֵרֵא. ולרבים: כִּי כֻלָּם **מְיָרְאִים** אוֹתָנוּ (נחמיה ו ט). וצווי הזכר: יֵרֵא. והמקור שהוא שם הפועל גם הוא יֵרֵא – **לְיָרְאָם** וּלְבַהֲלָם (דה"ב לב יח).

ירד – **וְיָרַדְתִּי** וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ (במדבר יא יז), **יָרֹד יָרַדְנוּ** (בראשית מג כ), **אֵרֵד** עִמְּךָ (בראשית מו ד), נֵרְדָה, אֵרְדָה, יֵרְדוּ תֵּרְדוּ. הנוספות תמוכות בגעיא ללמד על פ"א הפועל הנחה שאחריהם. וכבר נגרעה היו"ד בצווי הזכר כשתאמר רֵד, ולנקבה: **רְדִי** וּשְׁבִי (ישעיהו מז א), ולרבות הנקבות: רֵדְנָה, כמו **לֵכְנָה** שֹׁבְנָה (רות א ח). ושם הפועל: וַיַּכּוּם **בַּמּוֹרָד** (יהושע ז ה), הֵם **בְּמוֹרַד** בֵּית חוֹרֹן (יהושע י יא), הו"ו עומדת במקום היו"ד.

והפועל הכבד: **וְהוֹרַדְתֶּם** אֶת אָבִי (בראשית מה יג), **הוֹרַדְנוּ** בְיָדֵנוּ (בראשית מג כב), **יוֹרִידוּ** אֹתוֹ הַלְוִיִּם (במדבר א נא), **וַיּוֹרֶד** כַּנְּהָרוֹת מָיִם (תהלים עח טז).

ירע – נַפְשׁוֹ **יָרְעָה** לּוֹ (ישעיהו טו ד), אִירַע, תִּירַע.

ירק – **יָרֹק יָרַק** בְּפָנֶיהָ (במדבר יב יד), **וַיְרַקֵּה** בְּפָנָיו (דברים כה ט). אך וְכִי **יָרֹק** הַזָּב בַּטָּהוֹר (ויקרא טו ח), מִכְּלִמּוֹת **וָרֹק** (ישעיהו נ ו), עַד בִּלְעִי **רֻקִּי** (איוב ז יט), לֹא **חָשְׂכוּ רֹק** (איוב ל י), מן רקק, כמו שתאמר תּוֹם מן תמם, אינם נאמרים מלשון זה כי אם מאחר.

ירש – יָרַשׁ, יָרַשְׁתִּי, **וְיָרַשׁ** יִשְׂרָאֵל אֶת **יְרֻשָּׁיו** (ירמיהו מט ב), **וַיְרַשְּׁנוּ** אֹתָהּ (במדבר יג ל), **וִירִשְׁתָּהּ** וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ (דברים יז יד), כִּי לֹא **יִירַשׁ** (בראשית כא י), אוֹתוֹ **תִּירָשׁ** (שופטים יא כד), **וַיִּירְשׁוּ** אֶת אַרְצוֹ (במדבר כא לה). וצווי הזכר נאמר על משפטו: יְרַשׁ, ובתוספת הה"א: יָם וְדָרוֹם **יְרָשָׁה** (דברים לג כג), כמו שְׁאַל – הַעְמֵק **שְׁאָלָה** (ישעיהו ז יא). ונאמר עוד בגרוע היו"ד: עֲלֵה **רַשׁ** (דברים א כא). ונאמר עוד: הָחֵל **רָשׁ** (דברים ב לא), בעבור הפסק הטעם. ולרבים: בֹּאוּ **וּרְשׁוּ** אֶת הָאָרֶץ (דברים א ח). ושם הפועל: מוֹרָשׁ, אֶת **מוֹרָשֵׁיהֶם** (עובדיה א יז), **לְמוֹרַשׁ** קִפֹּד (ישעיהו יד כג).

והפועל הכבד: הוֹרִישׁ, יוֹרִישׁ, אֵת אֲשֶׁר **יוֹרִישְׁךָ** (שופטים יא כד), **וְתוֹרִישֵׁנִי** עֲוֹנוֹת נְעוּרָי (איוב יג כו).

ויש בו ענין אחר: יְיָ אֱלֹהֶיךָ **מוֹרִישׁ** אוֹתָם מִפָּנֶיךָ (דברים יח יב), **לְהוֹרִישׁ** גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים (דברים ד לח), וְאִם לֹא **תוֹרִישׁוּ** אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ (במדבר לג נה).
ויש עוד בענין זה פועל כבד אחר: יֵרֵשׁ - **יְיָרֵשׁ** הַצָּלָצַל (דברים כח מב), כמו בֵּרֵךְ - יְבָרֵךְ.
וגם זה היה ראוי להדגש הרי"ש.
ולשון נִפְעַל ממנו: נוֹרַשׁ, כמו נוֹלַד. ולעתיד: יִוָּרֵשׁ, פֶּן **תִּוָּרֵשׁ** אַתָּה וּבֵיתֶךָ (בראשית מה יא), וּפֶן **אִוָּרֵשׁ** וְגָנַבְתִּי (משלי ל ט).

ישב - אַבְרָם **יָשַׁב** בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (בראשית יג יב), **וַיָּשַׁבְתָּ** בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן (בראשית מה י).
והפועל העתיד בהניח היו"ד כמו שהזכרתי והפיל אותה מן הכתב להקל, נאמר **יֵשֵׁב** עוֹלָם (תהלים סא ח), **יָשֹׁב אֵשֵׁב** עִם הַמֶּלֶךְ (ש"א כ ה), **יֵשְׁבוּ** לְכִסֵּא לָךְ (תהלים קלב יב), בַּסֻּכֹּת **תֵּשְׁבוּ** (ויקרא כג מב), **הַיֹּשְׁבִי** בַּשָּׁמָיִם (תהלים קכג א). ונאמר כי אִם **שׁוּב תֵּשְׁבוּ** (ירמיהו מב י), נהפך הנח הנסתר אשר בתֵּשְׁבוּ לפני השי"ן והוא במקום פ"א הפועל, לאחר השי"ן בשׁוֹב, ונעשה במקום עי"ן הפועל. ונאמר בצווי הזכר: שֵׁב, ולנקבה: שְׁבִי, ולרבים: **שְׁבוּ** נָא בָּזֶה (במדבר כב יט), ובהפסק הטעם: הַשְׁפִּילוּ **שֵׁבוּ** (ירמיהו יג יח).
ותהפך היו"ד לו"ו נחה נסתרת, נאמר **וּמוֹשַׁב** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יב מ).
ולשון נִפְעַל: עָרִים לֹא **נוֹשָׁבוּ** (ירמיהו כב ו), אֶל אֶרֶץ **נוֹשָׁבֶת** (שמות טז לה). ולעתיד: יִוָּשֵׁב, תִּוָּשֵׁב.
והפועל שלא הוזכר פועלו גם הוא בו"ו הפוכה מיו"ד: הוֹשֵׁב, **וְהוֹשַׁבְתֶּם** לְבַדְּכֶם (ישעיהו ה ח). והוא (כגזר) ([נגזר]) מן הפועל הכבד: הוֹשִׁיב, וְעָרִים נְשַׁמּוֹת **יוֹשִׁיבוּ** (ישעיהו נד ג), עֹד **אוֹשִׁיבֵךְ** בָּאֳהָלִים (הושע יב י), אֲשֶׁר **הֹשִׁיבוּ** נָשִׁים נָכְרִיּוֹת (עזרא י יח), **וַיּוֹשִׁבֵם** לָנֶצַח (איוב לו ז), **מוֹשִׁיבִי** עֲקֶרֶת הַבַּיִת (תהלים קיג ט), בְּמֵיטַב הָאָרֶץ **הוֹשִׁב** אֶת אָבִיךָ (בראשית מז ו).
ומין אחר מן הפועל הכבד: יְשֵׁב, יְשַׁבְתִּי, **וַיִּשְׁבוּ** טִירוֹתֵיהֶם (יחזקאל כה ד), אֲיַשֵּׁב, תְּיַשֵּׁב, מְיַשֵּׁב, מְיֻשָּׁב.

ישן - **יָשַׁנְתִּי** אָז יָנוּחַ לִי (איוב ג יג), **וְיָשְׁנוּ** שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ (ירמיהו נא לט), **וַיִּישַׁן** וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית (בראשית מא ה), עוּרָה לָמָּה **תִּישַׁן** אֲדֹנָי (תהלים מד כד). כִּי לֹא **יְשֵׁנוּ** אִם לֹא יָרֵעוּ (משלי ד טז), היו"ד הנוספת לענין עתיד מועמדת בגעיא, להורות על היו"ד הנחה לאחריה שהיא פ"א הפועל. ושם האיש: שֹׁכֵב **יָשֵׁן** (ש"א כו ז), ולנקבה: אֲנִי **יְשֵׁנָה** וְלִבִּי עֵר (שה"ש ה ב). אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ **לִישׁוֹן** (קהלת ה יא) - לִפְעוֹל, על משקל לִשְׁמוֹר. וכבר גרעו היו"ד משם הפועל - כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ **שֵׁנָא** (תהלים קכז ב), אַל תֶּאֱהַב **שֵׁנָה** (משלי כ יג), על משקל עֵצָה מן יָעַץ.

והפועל הכבד: יִשֵּׁן, יִשַּׁנְתִּי, **וַתְּיַשְּׁנֵהוּ** עַל בִּרְכֶּיהָ (שופטים טז יט), מְיַשֵּׁן, מְיֻשָּׁן.
ויש בעיקר זה ענין אחר: חֲדָשִׁים גַּם **יְשָׁנִים** (שה"ש ז יד), וַאֲכַלְתֶּם **יָשָׁן** (ויקרא כו י).
ולשון נפעל: נוֹשָׁן, **וְנוֹשַׁנְתֶּם** בָּאָרֶץ (דברים ד כה), צָרַעַת **נוֹשֶׁנֶת** הִוא (ויקרא יג יא), אִוֵּשׁ, יְוֻשֵּׁן.

ישׁע – יְצָאתָ **לְיֵשַׁע** עַמֶּךָ (חבקוק ג יג), כִּי כָל **יְשָׁעִי** וְכָל חֵפֶץ (ש"ב כג ה). והפועל הכבד בו"ו הפוכה מן היו"ד: כִּי **הוֹשִׁיעַ** יָיְ (תהלים כ ז), **הוֹשַׁע** יְיָ אֶת עַמְּךָ (ירמיהו לא ז), **הוֹשִׁיעֵנוּ** אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ (דה"א טז לה), וַיְהִי לְהֶם **לְמוֹשִׁיעַ** (ישעיהו סג ח).
ולשון נִפְעַל גם הוא בו"ו: עַם **נוֹשַׁע** בַּייָ (דברים לג כט), פתח השי"ן מפני שהוא לשעבר; אֵין הַמֶּלֶךְ **נוֹשָׁע** בְּרֹב חָיִל (תהלים לג טז) – קמץ, מפני שהוא ראוי לכל זמן. וּמִמָּנָּה **יִוָּשֵׁעַ** (ירמיהו ל ז), פְּנוּ אֵלַי **וְהִוָּשְׁעוּ** (ישעיהו מה כב).

ישׁר – לַאֲשֶׁר **יָשַׁר** בְּעֵינָי (ירמיהו כז ה), פתח השי"ן שהוא לשעבר, וְלֹא **יָשְׁרוּ** בְּעֵינָיו (מ"א ט יב), אוּלַי **יִישַׁר** בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים (במדבר כג כז), **וַתִּישַׁר** בְּעֵינֵי שִׁמְשׁוֹן (שופטים יד ז). **יָשָׁר** לִבִּי אֲמָרַי (איוב לג ג). ושם האיש או כל דבר נקרא **יָשָׁר** נוֹכַח עִמּוֹ (איוב כג ז), בְּדֶרֶךְ **יָשָׁר** (ירמיהו לא ח) – קמץ. וכשתטפול אותו אל דבר תנקד היו"ד בשוא והשי"ן בפתח, נאמר וְתוֹעֲבַת רָשָׁע **יְשַׁר** דָּרֶךְ (משלי כט כז). וְהָיָה הֶעָקֹב **לְמִישׁוֹר** (ישעיהו מ ד) – מְפֻעוֹל, על משקל מִזְמוֹר, מִבְחוֹר. מֵישָׁרִים – מִפְעָלִים, כמו מִשְׁפָּטִים.
והפועל הכבד: יִשֵּׁר, על משקל דִּבֵּר, עַל כֵּן כָּל פִּקּוּדֵי כֹל **יִשָּׁרְתִּי** (תהלים קיט קכח), **וַיְיַשְּׁרֵם** לְמַטָּה מַעְרָבָה (דה"ב לב ל), וַהֲדוּרִים **אֲיַשֵּׁר** (ישעיהו מה ב), **יַשְּׁרוּ** בָּעֲרָבָה (ישעיהו מ ג), **הַמְיַשְּׁרִים** אֹרְחוֹתָם (משלי ט טו), **מְיֻשָּׁר** עַל הַמְּחֻקָּה (מ"א ו לה). אך **וַיִּשַּׁרְנָה** הַפָּרוֹת (ש"א ו יב), יתכנו בו שני פנים, כי הוא דגש השי"ן; או שיהיה פועל קל ונבלעה היו"ד שהיא פ"א הפועל בשי"ן, ולזאת נדגשה כמקרא **אֲצַק** מַיִם (ישעיהו מד ג), **אֲצָרְךָ** בַבֶּטֶן (ירמיהו א ה), ומשקלו וַיִּפְעַלְנָה; או שיהיה פועל כבד נגזר מן פִּקּוּדֵי כֹל **יִשָּׁרְתִּי** (תהלים קיט קכח), ומשקלו וַיְפַעֲלְנָה בשוא תחת הנוספות, והיא הנבלעת בתוך הדגושה הנכתבת, שהיא במקום פ"א וַיְפַעֲלְנָה. והטעם הראשון נבחר מן האחרון, לפי שפ"א כל פְּעַל הנקודה בחרק, תנקד בפתח בפועל העתיד, כמו שִׁבֵּר – יְשַׁבֵּר, וכן היה ראוי לאמר וַיְשָׁרְנָה בפתחות היו"ד על משקל יְפַעֲלְנָה, לפי שלא נמצא יְפַעֲלְנָה בכל המקרא.
ועוד יש בעיקר זה פועל כבד אחר, נאמר בהראות היו"ד: הִיְשִׁיר, הִיְשַׁרְתִּי, וְעַפְעַפֶּיךָ **יַיְשִׁרוּ** נֶגְדֶּךָ (משלי ד כה). וצווי: הַיְשֵׁר, ונאמר **הַיְשַׁר** לְפָנַי דַּרְכֶּךָ (תהלים ה ט), כמו כַּפְּךָ מֵעֲלֵי **הַרְחַק** (איוב יג כא).

יתר – יָתַרְתִּי. ונאמר שם לאיש או לכל דבר, על משקל פּוֹעֵל ופָּעֵל, כמו שׂוֹכֵח ושָׁכֵחַ, נאמר **וְיִתֵּר** מֵהֶמָּה בְּנֵי הַזְּהֵר (קהלת יב יב), ונאמר **יָתֵר** מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק (משלי יב כו). ושם הפועל עצמו: **יֶתֶר** שְׂאֵת **וְיֶתֶר** עֹז (בראשית מט ג), מַה **יִּתְרוֹן** לָאָדָם (קהלת א ג). ונאמר עוד בשם הפועל בנין אחר, נהפכה בו היו"ד לו"ו: **וּמוֹתַר** הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה (קהלת ג יט). אך פַּחֲז כַּמַּיִם אַל **תּוֹתַר** (בראשית מט ד), כמדומה אני שהוא פועל שלא הוזכר פועלו, ואם בא בחלם ולא היה בשרק; כי כבר הודעתיך כי החלם והשרק שוין במקצת הבנינים ואין ביניהם הפרש. וגם יתכן להיות אַל תּוֹתַר פועל כבד, כמו זְכֹר מִלְחָמָה אַל **תּוֹסַף** (איוב מ לב).

ויש בלשון זה ענין אחר: יָתַר, יָתַרְתִּי, יֶתֶר, יוֹתֵר – וְאֶת **הַיּוֹתֵר** הֶחֱרַמְנוּ (ש"א טו טו). ושם הפועל עצמו: **יֶתֶר** הַגָּזָם (יואל א ד), **וּמִיֶּתֶר** הַשֶּׁמֶן (ויקרא יד יז).

ויש בעיקר זה פועל כבד מתעבר, נהפכה בו היו"ד לו"ו נחה – אֲשֶׁר **הוֹתִיר** הַבָּרָד (שמות י טו), **הוֹתִיר** לָנוּ שָׂרִיד (ישעיהו א ט), **וַיּוֹתִרוּ** אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ (שמות טז כ), אָכֹל **וְהוֹתֵר** (מ"ב ד מג).

ולשון נִפְעַל: וְלֹא **נוֹתַר** מֵהֶם אִישׁ (במדבר כו סה), **וְהַנּוֹתָר** בַּשֶּׁמֶן (ויקרא יד יח), וְאִם **יִוָּתֵר** (שמות כט לד), לֹא **יִוָּתֵר** דָּבָר (מ"ב כ יז).

תם המאמר הראשון מספר מחברת אותיות הנח והמשך שחבר ר' יהודה בר דויד המכונה חיוג נ"ע, שתרגם אותו בלשון הקדש ר' משה הכהן בר שמואל הכהן נ"ע קרטבי.

מאמר ב

וזה הוא המאמר השני האוגר את כל הפעלים שתוכן, שהוא עי"ן הפועל, אות נח נסתר.

אמר יהודה: כבר נגמר הדבר על הפעלים שהפ"א שלהן נח נסתר, ואני מזכיר במאמר זה הפעלים שהעי"ן שלהם, שהוא האות השני מהן, נח נסתר. לפי שכל פועל נבנה יסודו משלש אותיות לעומת פ"א ועי"ן ולמ"ד, שמלת פָּעַל היא אב לכל הפעלים וכולם נקראים על שמו, בין פעלים עוברים ובין פעלים עומדים, כולם על שמו נקראים. ולפני חבורם וקבוצם אפרוש להם פירושים ובאורים, יעמידום על יסודם ויגלו פלאות סודם, ומה' העזר.

שער א

הדבר אשר היה על הפעלים שעי"ן שלהם אות נח וסתר

כשירצו העבריים לאמר פועל קל עובר, או שם איש או מדת כל כלי, או מספר כל מאומה, מן הפעלים שעי"ן שלהם אות נח נסתר, הניחו את העי"ן ושמוה אל"ף נסתרת

בדבור הלשון, וגרעו אותה מן המכתב ולא כתבוה כי אם במלים אחדים ונפרדים. אמרו וְהָיָה כִּי **קָם** הַפְּלִשְׁתִּי (ש"א יז מח), **קָמוּ** עָלַי (תהלים נד ה), בין הקו"ף והמ"ם נח נסתר, הוא עי"ן הפעל. ומשפטו להיות קִיַם על משקל פָּעַל שהוא יוצא מן **קִיַם** דִּבְרֵי הַפְּרִים (אסתר ט לב), **לְקַיֵּם** דָּבָר (יחזקאל יג ו). וכבר כתבו נח זה שהוא עי"ן הפועל במלים מעט מזער, כמו **וְקָאם** שָׁאוֹן (הושע י יד). וכמו עי"ן נח זה: **צָדוּ** צְעָדֵינוּ (איכה ד יח), **צוֹד** צָדוּנִי (איכה ג נב) – העי"ן בין הצד"י והדל"ת. וראויים להיות צָיְדוּ, צָיוֹד צָיְדוּנִי, כמו שָׁמְרוּ, שָׁמוֹר שְׁמָרוּנִי, שהוא יוצא מן צַיִד, צַיָדִים. וכן **וְקָץ** עָלָיו הָעַיִט (ישעיהו יח ו) הנאמר מן **וְקַיִץ** וְחֹרֶף (בראשית ח כב); וכמוהו **דָּשׁ** חִטִּים (דה"א כא כ) היוצא מן וְהִשִּׁיג לָכֶם **דַּיִשׁ** (ויקרא כו ה); וכן דָּן, דָּנוּ, מן וְהָיָה יְיָ **לְדַיָּן** (ש"א כד טו); **שָׁטוּ** הָעָם וְלָקְטוּ (במדבר יא ח) מן אֲנִי **שַׁיִט** (ישעיהו לג כא). והוא הדין לְאֲשֶׁר **שָׂר** לַיְיָ (תהלים ז א), **רָר** בְּשָׂרוֹ (ויקרא טו ג), **רָשׁוּ** וְרָעֵבוּ (תהלים לד יא), כִּי **שָׁת** לִי אֱלֹהִים (בראשית ד כה), **שָׁב** הַגִּלְגָּלָה (מ"ב ד לח), וכמוהם הרבה מאד. ודע כי גם **מֵת** הַיֶּלֶד (ש"ב יב יח) מכלל אלה הפעלים, שהוא מן **מָוֹת** וְחַיִּים (משלי יח כא), **הַמָּוְתָה** לַחֲסִידָיו (תהלים קטז טו). ובבאור זה הופרה עצת האומרים שאלה הפעלים עיקרם אותיות שתים בלבד.

ויש כשיפול הנח הנסתר שהוא עי"ן הפעל מן המכתב ומן המקרא כאחת, כשיאמרו מפעלים אלה וּפְעַלְתִּי וענינו לעתיד, כמו **וְשַׁבְתִּי** בְשָׁלוֹם (בראשית כח כא), **וְגַלְתִּי** בִירוּשָׁלַם **וְשַׂשְׂתִּי** בְעַמִּי (ישעיהו סה יט), **וּמַשְׁתִּי** אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ הַהִיא (זכריה ג ט), **וְקַמְתִּי** עַל בֵּית יְרָבְעָם (עמוס ז ט). וגם יפול עוד כשיאמר מהם פְּעַלְתֶּם, כמו וְהִנֵּה **קַמְתֶּם** (במדבר לב יד), **וְסַרְתֶּם** מִן הַדֶּרֶךְ (דברים יא כח), מַה זֶּה **שַׁבְתֶּם** (מ"ב א ה), וכן לכולם. ודע כי רוב השמות הנגזרים מן הפעלים האלה לאנשים או לכל מאומה, שהוא שוה למבנה הפועל העובר מהם בדבר. תאמר שם איש למי שהוא עומד: קָם, ולרבים – **קָמִים** עָלַי (תהלים ג ב), וכן תאמר בפועל העובר: וְהָיָה כִּי **קָם** הַפְּלִשְׁתִּי (ש"א יז מח). וכן צַד שם לאיש שהוא צַיָד, כמו הוּא **הַצָּד** צַיִד וַיָּבֵא לִי (בראשית כז לג), וכמוהו בפועל העובר: צוֹד **צָדוּנִי** (איכה ג נב). כי הו"ו בצָדוּנִי כנוי הפועלים הרבים, והנו"ן והיו"ד אחריו כנוי הפעול המדבר בעבור עצמו, כשתסלקם מן המלה ישאר צָד. וכן שָׁם – הִנֵּה אָנֹכִי **שָׁם** אֶת יְרוּשָׁלַם (זכריה יב ב), שלא תוכל לאמר 'הנה אנכי עֹשֶׂה' ולא 'הנה אנכי שָׂמַר', אבל אתה אומר הִנֵּה אָנֹכִי **עֹשֶׂה** (ש"א ג יא), הִנֵּה אָנֹכִי **שֹׁלֵחַ** מַלְאָךְ (שמות כג כ), כמו שתאמר 'הנה אנכי מֵשִׂים', לכן הרי הוא כמו שם איש, אך נקרא שמו מן הפועל שפועל או מן המדה שהוא עומד בה; וכמוהו לפועל העובר: אֲשֶׁר **שָׂם** מֹשֶׁה (דברים ד מד). וכן שָׁב – הֹלֵךְ **וָשָׁב** (ש"א יז טו) – למי שהוא כן; וְהָעָם לֹא **שָׁב** (ישעיהו ט יב) –

שהיה כבר. וכן רָשׁ – אֶחָד עָשִׁיר וְאֶחָד **רָשׁ** (ש"ב יב א), ולמי שנעשה דל תאמר גם רָשׁ, כמו שאמרת לרבים **רָשׁוּ** וְרָעֵבוּ (תהלים לד יא). וכן **מֵת** למי שהוא כן, ולמי שהיה כבר – מֹשֶׁה עַבְדִּי **מֵת** (יהושע א ב). ואלה השמות והפעלים וזולתם ממה שהוא על בנינם, עיקרם להניע העי"ן על משקל פָּעַל או פָּעֵל לפי ענינם. וחשוב כי עיקר מֵת בענין שהוא שם ובענין שהוא פועל עובר, שיהיה מָוֵת בצרי תחת העי"ן שהיא הו"ו, על משקל חָפֵץ ויָבֵשׁ, שהם גם הם שמות ופעלים עוברים. חָפֵץ שם: כִּי לֹא אֵל **חָפֵץ** רֶשַׁע אָתָּה (תהלים ה ה); וחָפֵץ פועל עובר: כִּי **חָפֵץ** בְּבַת יַעֲקֹב (בראשית לד יט). ויָבֵשׁ שם: הֵן אֲנִי עֵץ **יָבֵשׁ** (ישעיהו נו ג), שהוא שם לעץ, ויָבֵשׁ פועל עובר: **יָבֵשׁ** חָצִיר נָבֵל צִיץ (ישעיהו מ ז). אך כשהניחו ו"ו מָוֵת, נפל קמצות המ"ם, והונע המ"ם בצרי שהיה תחת הו"ו להורות על עיקרו. וכמוהו רֵק וזֵר ועֵר וכֵן – **כֵּנִים** אֲנַחְנוּ (בראשית מב יא).

שער ב

שער

דע כי הפועל העתיד מאלה הפעלים בהנחת העי"ן והשיבה ו"ו נחה נסתרת, מונע האות אשר לפניה בשורק ברוב המלים, או בחולם במעוטם. נאמר יָקוּם, יָשׁוּב, יָסוּר, יָמוּת, יָפוּץ, יָמוּט. ולא יבנה כי אם בנח נוסף אחרי אותיות אינ"ת הנוספות בתחלתן לענין עתיד. זאת הסכמה שהסכימו עליה, ועל זאת נבנתה לשון העברית. והטעם אשר ממנו נוסף הנח הזה אחרי אותיות אלה בפעלים אלה, מפני שנח עי"ן הפועל שהיה ראוי להניעה, וכמו שנגרעה תנועתה וחסרה המלה ממה שהיתה, כשאתה מניע היו"ד בשוא, נמצאת לא תצא על משקל יִפְעַל. אבל כשתמשוך היו"ד בקמץ, ויולד נח בינו לבין הקו"ף, נמצאת שקולה כנגד יִפְעַל וימלא חסרונה.

ואוסיף עוד לבאר, ואומר כי משפט יָקוּם להיות יִקְיוֹם, כמו יִשְׁפֹּט, יִשְׁמֹר, וכבד עליהם להניע היו"ד שהוא עי"ן הפועל והניחוה. וכשהניחוה והיתה הקו"ף נם היא נחה נקודה בשוא, אז נקבצו ארבעה נחים במלה, הראשון הקו"ף הנקודה בשוא, והשני עי"ן הפועל שהוא נח ועומד במקום מ"ם יִשְׁמוֹר ופ"א יִשְׁפֹּט, והשלשי ו"ו המשך שכנגד ו"ו יִשְׁמוֹר, יִשְׁפֹּט, והרביעי המ"ם שלעומת רי"ש יִשְׁמוֹר וטי"ת יִשְׁפֹּט. ואין כח בלשון להגות בהם ולא יתכנו במוצא שפתים, אז גרעו ו"ו המשך והניעו הקו"ף בתנועת הו"ו שהוא עי"ן הפועל, וכשנעה הקו"ף שהיתה נחה, וחסרה המלה תנועת העי"ן, שהרי הוטלה על הקו"ף ונגרע נח הקו"ף שהיה בשוא, אז התרועעה והתמוטטה, על כן הביאו אחרי הנוספות הנח הנעלם למלאת חסרונה ולהשלים מגרעה. שמור זה והבן בדבר, כי לא תמצא נח נסתר אחר הנוספות כי אם בפועל שחסר מקצת תנועותיו, כמו יָקוּם, שהיה

ראוי להיות יְקִיוֹם, וכמו יָשֹׂמוּ, יָסֹבּוּ, שמשפטם להיות יִשְׂמְמוּ, יִסְבְּבוּ. או חסר מקצת אותיותיו, כמו **יִכֶל** בְּשָׂרוֹ מֵרֹאִי (איוב לג כא), **יְצָף** יָיִ (בראשית לא מט) **וַיְקֶן** אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה (בראשית לג יט), שעקרם יִכְלֶה, יִצְפֶּה, יִקְנֶה, ולפי מה שאני עתיד לפרש.

ואל ידמה בנפשו התועה כי אלה הו"וין אשר ביָקוּם, יָשׁוּב וחבריהן, מוספות במלים מפני המשך, כמו הו"וין אשר ביִשְׁמוֹר, יִשְׁפּוֹט. כי ו"וי יָקוּם, יָשׁוּב וְיָנוּס וחבריהם קימים בהתחבר אליהם ו"וי הרבים, בין בהסמך הדברים בין בהפסקם. תאמר יָשׁוּבוּ, יָקוּמוּ, יָמוּתוּ, יָסוּרוּ, יָצוּמוּ. אך ו"וי יִשְׁמוֹר, יִשְׁפּוֹט וחבריהם, נופלות בהתחבר אליהם ו"וי הרבים בהסמך הדברים, תאמר יִשְׁמְרוּ, יִשְׁפְּטוּ, ותעמד השוא במקומה. וכבר נראה שו"וי יָשׁוּב, יָקוּם, אינן נוספות כמו אלה, וכי הם עי"ני הפעלים, ומשפטן להיות נעות, והניחון להקל מעליהם.

אך בסמוך אל אלה הפעלים כנויי הפעולים, יסור זה הנח שאחרי הנוספות שאיננו מן העיקר, נאמר **יְצוּדֶנּוּ** לְמַדְחֵפֹת (תהלים קמ יב) מן **יָצוּד** צַיִד (ויקרא יז יג). נעשה במקום הקמץ מן יָצוּד שבא תחת יו"ד יְצוּדֶנּוּ, ונפל הנח מן הדבר. וכן אַל **תְּצַרֵם** (דברים ב יט), **תְּרֹעֵם** בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל (תהלים ב ט), אַל **תְּבוֹאֵנִי** רֶגֶל גַּאֲוָה (תהלים לו יב), הוּא **יְשׁוּפְךָ** רֹאשׁ (בראשית ג טו), **אֲשׁוּרֶנּוּ** וְלֹא קָרוֹב (במדבר כד יז), **וַיְכַלֶּנּוּ** בָּרֶחֶם אֶחָד (איוב לא טו), (ותמוגגנו) ([**וַתְּמוּגֶנּוּ**]) בְּיַד עֲוֹנֵנוּ (ישעיהו סד ו). וכן יפול בהוסיף עליהם הנו"ן שמנהג העברים להוסיפה אחרי ו"ו הרבים, נאמר יְקוּמוּן, יָשׁוּבוּן, יָמוּתוּן, יְרוּמוּן, יבוֹאוּן, וכן לכולם.

ודע כי יאות לומר יָשׁוּב בשורק ויָשׁוֹב בחולם, וכן יָקוּם ויָקוֹם, יָמוּת ויָמֹת, יָרוּם ויָרֹם, יָנוּס, יָנֹס. לפי שהחולם והשורק במקצת המלים שוין. וכשיוסיפו על יָשׁוּב ויָקוּם שהם בחולם ובשורק וחבריהם, הו"ו הפתוחה שהופכת ענין עתיד לשעבר, תפול הו"ו שהיא עי"ן הפועל בהסמך הדברים, וישאר האות אשר לפניה בקמץ חטף להורות על הו"ו אשר נפלה, כמו **וַיָּמָת** אַבְרָהָם (בראשית כה ח), **וַיָּקָם** שְׁדֵה עֶפְרוֹן (בראשית כג יז), **וַיָּשָׁב** מְיָמִים לְקַחְתָּהּ (שופטים יד ח), **וַיָּגָר** בִּגְרָר (בראשית כ א), **וַיָּנָס** הַחוּצָה (בראשית לט יג), **וַיָּעָף** אֵלַי (ישעיהו ו ו), **וַיָּפָג** לִבּוֹ (בראשית מה כו), **וַיָּצָם** דָּוִד (ש"ב יב טז), **וַיָּרָץ** אֲחִימַעַץ (ש"ב יח כג), **וַיָּמָל** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יהושע ה ג). על המנהג הזה נוהג השער כולו, כי אם בהיות פ"א הפעל עי"ן או חי"ת או בהיות למ"ד הפועל עי"ן או חי"ת או רי"ש, שיש כשיכבד עליהם להניע אשר לפניהם בקמץ חטף ופתחו אותם. כמו **וַיַּעַף** דָּוִד (ש"ב כא טו), **וַתַּחַשׁ** עַל מִרְמָה רַגְלֵי (איוב לא ה), **וַתָּנַח** הַתֵּבָה (בראשית ח ד), **וַיָּנַע** לְבָבוֹ (ישעיהו ז ב), **וַיָּצַר** עָלֶיהָ (מ"ב יז ה), **וַיָּסַר** אֵלֶיהָ (שופטים ד יח), **וַיָּזַר** אֶת הַגִּזָּה

(שופטים ו לח). וכל הקורא אחת מהן בפתח מבלעדי המלים האלה וכמוהם הבאים מחמת טעם זה, טעות היא בידו. אך בהפסק הדבר והבדלו מאשר לאחריו, ישוב הו"ו שהוא עי"ן הפועל בדבור הלשון כמו שהיה קודם הוסיף הו"ו הראשון על המלה, נאמר וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל **וַיָּמָת** (הושע יג א), לֵךְ שׁוּב **וַיָּשָׁב** (ש"ב ג טז), וַיִּפְתַּח הַדֶּלֶת **וַיָּנָס** (מ"ב ט י), והוא הדין לשארם. ובסמוך להם כנוי הרבים או זולתם תעמוד הו"ו במקומה, כמו וַיָּקוּמוּ, וַיָּנוּסוּ, וַיָּרוּצוּ.

שער ג

שער

דע כי צווי הזכר מן הפעלים האלה בהניח עי"ן הפועל שהיא הו"ו, והניע האות לפניה בשורק או בחולם, כמו הפועל העתיד. תאמר שׁוּב, קוּם, מוּת, נוּס, פּוּץ, גּוּר. ואם יאמר האומר, למה אמרת כי ו"וי קוּם, שׁוּב וחבריהם עי"ן הפועל והם נחים נסתרים, ולא אמרת בנחים הנסתרים הנמצאים במלי שֵׁב, רֵד, לֵךְ, שהם גם הם עי"ן הפעל, ותשימם נופלי היו"ד מן יָרַד, יָשַׁב. אשיבנו כי אין בשֵׁב ורֵד ולֵךְ ורֵשׁ והדומה להם נח נסתר מעיקר המלה, אך יקרה בהם מפני משך הטעם, ובסור הטעם מן המלה יסור המשך, ויסור גם הנח בסור המשך. ועד על הדבר שנאמר **לָךְ**־לְךָ מֵאַרְצְךָ (בראשית יב א), עֲלֵה בֵית אֵל **וְשָׁב**־שָׁם (בראשית לה א), שאין בהם לא טעם ולא נח נסתר. אבל קוּם ושׁוּב ומוּת והדומה להם הנחים, והו"וין עומדים בהם וקימים, בין בשיש בהם טעם בין בשאין בהם טעם. וממה שיורה עוד על הנחים שיש בּרֵד ושֵׁב ולֵךְ אינם מן העיקר, כי בסמוך להם הו"ו המורה על הרבים יפלו מן המלה, ותהיה במקומם שוא. נאמר **שָׁבוּ** נָא בָזֶה (במדבר כב יט), **רְדוּ** שָׁמָּה (בראשית מב ב), **לְכוּ** עֹד שְׁלֹשָׁה יָמִים (מ"א יב ה). אך נחי קוּם ושׁוּב ומוּת וחבריהם יתקימו כשתאמר קוּמוּ, שׁוּבוּ, בין בהפסק מלים בין בהסמכם. הרי עדים נאמנים וראיות ברורות מוכיחות שהו"וין בקוּם ושׁוּב והדומה להם עי"ני הפעלים.

והפעול הנלקח מאלה הפעלים נמצאו מלים מעטים מלמדים על זולתם, ו"וין שלהם נחים מונע אשר לפניהם בשורק, כמו צווי הזכר בשוה. נאמר **סוּגָה** בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שה"ש ז ג), וענין אחר: מְזָרְכָיו יִשְׁבַּע **סוּג** לֵב (משלי יד יד), כִּי **מֵלְּאוּ** הָיוּ (יהושע ה ה), **וּבוּז** מִשְׁפָּחוֹת יְחֻתֵּנִי (איוב לא לד), כִּי עַל פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה **שׁוֹמָה** (ש"ב יג לב), **לוּטָה** בַּשִּׂמְלָה (ש"א כא י), פְּנֵי הַלּוֹט **הַלּוּט** (ישעיהו כה ז) – השני פעול, שיש ללמוד מן וְהַמַּסֵּכָה **הַנָּסוּכָה** שאחריו; שֵׁן **רֹעָה** וֶרֶגֶל מוּעֶדֶת (משלי כה יט) – רֹעָה פעולה, כמו מוּעֶדֶת. ונאמר כי עֲתָרֵי בַת **פּוּצַי** (צפניה ג י) כמו אלה. ועיקר הו"וין האלה כולם הנעתם ולהיות פ"א הפעל שלהם קמוצה על משקל כל פָּעוּל, אך כבד עליהם הדבר הזה, והניחום על כן

והניעו אשר לפניהם בשורק, והמלה חסרה קמצות הפ"א והנעת העי"ן, ונפל ו"ו המשך מפני נח העי"ן, לפי שלא יתכן לדבר בשני נחים נסתרים. ויש כשיהיה בבנין זה שם איש שאיננו פעול כי אם מדתו או דרכו, כמו הִפְנָה עֹרֶף מוֹאָב **בּוֹשׁ** (ירמיהו מח לט), בְּחִתִּיתָם מִגְּבוּרָתָם **בּוֹשִׁים** (יחזקאל לב ל), והיה ראוי להיות בָּיוֹשׁ, בְּיוֹשִׁים, כמו קָרוֹב, קְרוֹבִים, רָחוֹק, רְחוֹקִים, אך הניחו היו"ד והטילו תנועתה על אשר לפניה והפילו ו"ו המשך, בעבור כי נפגשו שני נחים נסתרים. וכמוהו **טוֹב** יְיָ לַכֹּל (תהלים קמה ט), **הֲטוֹבָה** הִוא אִם רָעָה (במדבר יג יט). וכמוהו **וְסוּרֵי** בָּאֳרֶץ יִכָּתֵבוּ (ירמיהו יז יג), **סוּרֵי** הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה (ירמיהו ב כא), שָׁכְנָה **דוּמָה** נַפְשִׁי (תהלים צד יז), **כְּדֳמָה** בְּתוֹךְ הַיָּם (יחזקאל כז לב), אע"פ שאלה בשורק והראשונים בחולם, עניינם שוה.

והמקור שהוא שם הפועל בשורק ובחולם כאלה בשוה, נאמר לֹא יַאֲמִין **שׁוּב** מִנִּי חֹשֶׁךְ (איוב טו כב), וְלֹא יֻכְלוּ **קוּם** (תהלים יח לט), עַל **מוּת** לַבֵּן (תהלים ט א). ויש כשיאמר בחולם – וְ**שׁוֹב** אֵלַי נְאֻם יְיָ (ירמיהו ג א), **קוֹם** (ירמיהו מד כט), **מוֹת** יְשָׁרִים (במדבר כג י), **נוֹחַ** (אסתר ט טז), **צוֹר** (ישעיהו ח טז).

שער ד

שער

כשירצו העבריים לאמר מאלה הפעלים הפועל הכבד אשר על משקל הִפְעִיל, הוסיפו אחר אותיות אינ"ת הנוספות בראש המלה, וכן במבנה מַפְעִיל מהם, נח נסתר למלאת חסרונה ולתקן משקלה, כמו שזכרתי בְּיָקוּם, יָשׁוּב וחבריהם. ושמו עי"ן הפעל יו"ד נחה מונע אשר לפניה בחרק והורו על הנח הנסתר הנוסף בהניע הה"א בצרי בפועל העובר ובמפעילו, ובקמץ גדול בפעלים העתידים. ואמרו הֵקִים, הֵשִׁיב, יָקִים, יָשִׁיב, מֵקִים, מֵשִׁיב; וכמוהו הֵבִיא, יָבִיא, מֵבִיא, הֵסִיר, יָסִיר, מֵסִיר, הֵמִית, יָמִית, מֵמִית. אלא שהנח הנסתר בהַפְעִיל, מַפְעִיל צרי, והוא בִּיַפְעִיל ויתר אותיות אינ"ת קמץ. ועקר הֵקִים, יָקִים, מֵקִים, היה ראוי להיות הִקְיִים, יַקְיִים, מַקְיִים, על משקל הִשְׁלִיךְ, יַשְׁלִיךְ, מַשְׁלִיךְ; אך לפי שכבד על הלשון להניע היו"ד הניחוה והטילו תנועתה על הקו"ף אשר לפניה, ונפל מן הדבור נח המשך לפי שנפגשו שני נחים, והביאו הנח האחר הנוסף למלאת את חסרון המלה כמו שזכרתי. והיא המדה לכל הפעלים אשר על משקלו.

ובסמוך להֵקִים וחבריו ו"ו הקהל בלבד, ולא תהיה אות אחרת אחריה, או ה"א הנקבה שהוא כנוי הפועלת, עמד הנח במקומו, ונאמר הֵקִימוּ, הֵשִׁיבוּ, הֵקִימָה, הֵשִׁיבָה. אך בסמוך להם זולתם מכנוי הפועלים או הפעולים יסור הנח מהם, ויאמר הֲקִימוֹתִי, הֲשִׁיבוֹתִי, הֲרִימוֹתִי, הֲנִיפוֹתִי, הֲסִירוֹתִי, הֲנִיעוֹתִי, הֲפִיצוֹתִי, הֲבִינוֹתִי, הֲקִיצוֹתִי, הֲצֵרוֹתִי,

הֲרֵעוֹתִי, הֲבִיאוֹתִי, הֲרִיקוֹתִי, הֲשִׁמּוֹתִי. ועקרם והדומה להם להיותם הִקְיַמְתִּי, הִשְׁיַבְתִּי, הִרְיַמְתִּי, על משקל הִשְׁמַעְתִּי, הִשְׁלַכְתִּי, הִשְׁמַדְתִּי. אך האודות אשר עליהם הונע סוף הֶקִים וחבריו בהסמך להם כנויין אלו בחולם וקיימו הו"ו אחריהם, לפי שכבד עליהם לדבר בם אחר הוסר הנח מראשיתם, ולכן הטילו אותו בסופם. וכן מנהג העבריים כשיסמכו הכנויים אל הפעלים, הניעו סופם שעומד במקום הלמ"ד מהם והביאו אחריהם נח להדביקם אל הכנויים מאחריהם.

ודע כי **הַעֵירוֹתִי** מִצָּפוֹן וַיֵּאת (ישעיהו מא כה), **הַעִידֹתִי** בָכֶם הַיּוֹם (דברים ד כו), ממין אלה הפעלים, והיו ראויים להיות הֲעִידוֹתִי, הֲעֵירוֹתִי, בשבא ופתח שני ה"הין, כמו הֶקִימוֹתִי; אך כבד עליהם מפני אותיות אהח"ע שמנהגם לנקוד לפניהם בפתח, כמו שכבד עליהם באחרים מלבד אלה, כשאמרו הַיּוֹם **הַחְלֹתִי** (ש"א כב טו), **הַחֹתָ** כְּיוֹם מִדְיָן (ישעיהו ט ג), ולא אמרו הֲחִלּוֹתִי, הֲחִתּוֹתָ, כמו שאמרו **וַהֲשִׁמֹתִי** אֲנִי אֶת הָאָרֶץ (ויקרא כו לב), **הֲסִבֹּתָ** אֶת לִבָּם (מ"א יח לז), וּמַדּוּעַ **הֲקִלֹּתַנִי** (ש"ב יט מד). וכמו שכבד עליהם בה"א השאלה כשיביאוה על אותיות אהח"ע שמשפטה להיות בשבא ופתח, ומשכו אותם בפתח, אמרו **הַעוֹדָם** חַיִּים (שמות ד יח), **הַעוֹדֶנּוּ** חָי (בראשית מג כז), **הַחַנָּם** יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים (איוב א ט), **הַחִידָה** חַדְתָּ (שופטים יד טז), **הַחִייֹתֶם** כָּל נְקֵבָה (במדבר לא טו), **הַהֵימִיר** גּוֹי אֱלֹהִים (ירמיהו ב יא). ויש כשינקדו אותה בסגול, כשתהיה האות אשר אחריה משוכה בקמץ גדול, כמו **הָאָנֹכִי** הָרִיתִי (במדבר יא יב). **הֲהָיָתָה** זֹאת (יואל א ב). משפט כולם להיות הֲהמיר, הֲחייתם, הֲעודנו, הֲהיתה, הֲחידה, הֲחנם, הֲאנכי, כמו שאמר **הֲשָׁלוֹם** לוֹ (בראשית כט ו), **הֲשֹׁמֵר** אָחִי (בראשית ד ט), **הֲשֹׁמְרִים** הֵם (שופטים ב כב), **הֲטוֹבָה** הִוא (במדבר יג יט), **הֲקוֹלֵךְ** זֶה (ש"א כו יז), כן תהיה הה"א הזאת בשבא ופתח לעולם כשלא תפול על אהח"ע.

וכשיתחבר יָקִים וחבריו לכנויי הפעלים, יסור הנח אשר אחר הנוספות מתחלתו, נאמר יְשִׁיבֵנוּ (איוב ט יב), יְסִירֵנוּ, יְמִירֵנוּ (ויקרא כז לג), יְפֵרֵנוּ (במדבר ל יד), וַיְרִיצֵהוּ (בראשית מא יד), וַיְעֲדֵהוּ (מ"א כא יג), וַיְעִידֵינִי ([אולי: וַיְעִירֵנִי]), וַיְנַעֵם (במדבר לב יג), יְסִיתְךָ (דברים יג ז). וכן יסור בהלוות אליהם הנו"ן אשר יוסיפו העבריים אחרי ו"ו הרבים, כמו יְקִימוּן, יְשִׁיבוּן, הֲמָה **יְנִיעוּן** לֶאֱכֹל (תהלים נט טז). וכשתקבוץ מֵקִים וחבריו על שם הרבים תאמר מְקִימִים, מְשִׁיבִים, מְרִיקִים, מְמִיתִים. וכל זאת לפי שאיננו מעקר המלה, וכבד עליהם כשיוסיפו בה להאריכה במה שאיננו מעקרה. אך **מֵיטִיבִים** אֶת לִבָּם (שופטים יט כב). שהנח שאחרי המ"ם בו מעקר המלה, נכתב יו"ד בה, לפי שהוא יוצא מעקר יטב, והיו"ד פ"א הפועל במקום שי"ן מַשְׁחִיתִים וכ"ף מַכְעִיסִים.

שער ה

שער

דע כי העברים יאמרו יָקִים בחרק, יָקֵם בצרי, והענין אחד, וכן יָסִיר - יָסֵר, יָפִיר - יָפֵר, יָשִׁיב וישֵׁב, יָפִיץ ויָפֵץ, והוא הדין לכל הדומה להם. וכבר אמרתי שהיו"ד ביָקִים וחבריו הוא עקר, וכן אומר כי הנח הנסתר ביָקֵם וחבריו אחר פ"א הפועל גם הוא עקר, והיא היו"ד גופה הנכתבת ביָקִים וחבריו.

וכשיוסיפו עוד עליהם ו"ו הפתוחה ההופכת עניין עתיד לשעבר, יסירו מהם הנחים שהם מעקרם והם עיי"ני הפעלים להקל מעליהם, זולתי מעט מזער, והניעו פ"יות הפעלים בסגול ללמד על היו"ד שנפלה מן הלשון; אמרו הֵקִים, יָקִים - **וַיָּקֶם** יָיִ (שופטים ב טז); מן הֵשִׁיב, יָשִׁיב - **וַיָּשֶׁב** אֵת כָּל הָרְכֻשׁ (בראשית יד טז), וכן **וַיָּטֶל** (ש"א יח יא), **וַיָּלֶט** (מ"א יט יג), **וַיָּמֶת** (בראשית לח י), **וַיָּנָף** (ויקרא ח כז), **וַיָּשֶׁת** (בראשית ל מ), **וַיָּפֶץ** (בראשית יא ח), **וַיָּשֶׂם** (בראשית ב ח), **וַיָּרֶם** (שמות ז כ), **וַיָּרֶק** (בראשית יד יד), על דרך הסגול הלך השער כולו. כי אם בהיות למ"ד הפועל עי"ן או חי"ת או ה"א או רי"ש, אז תהיה פ"א הפועל פתוחה, כמו **וַתָּרַע** לָעֲשׂוֹת (מ"א יד ט), **וַתָּגַח** בְּנַהֲרוֹתֶיךָ (יחזקאל לב ב), **וַיָּנַח** יָיָ לָהֶם (יהושע כא מב), **וַיָּרַח** יָיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ (בראשית ח כא), **וַתָּסַר** בְּגָדֵי אַלְמְנוּתָהּ (בראשית לח יד). וכבר באה מלה אחת בחרק, והיא **וַתָּרֶץ** אֶת גַּלְגַּלְתּוֹ (שופטים ט נג), לפי שהיתה קודם לכן תָּרִיץ. וכשבאה הו"ו עליה נפלה יו"ד מן הלשון להקל, ונשארת בחרק כמו שהיתה קודם לכן.

ואם נסמכו לוַיָּקֶם, וַיָּשֶׁב ואחיהם כנויי הפועלים או הפעולים שבו הנחים שהם עיי"ני הפעלים למקומם, נאמר וַיָּקִימוּ, וַיָּשִׁיבוּ, וַתָּהִינוּ, וַיָּעִירוּ, וכן לשארם.

שער ו

שער

לשון הצווי לזכר מן הֵקִים, הֵשִׁיב והדומה להם, נאמר בקמצות ה"א ונח נסתר נוסף אחריה: הָקִים, הָקֵם, הָשִׁיב, הָשֵׁב, הָכִין והָכֵן - בחרק ובצרי. אך בסמוך להם ו"ו הרבים או יו"ד הנקבה כולם יהיו בחרק לבדו: **הָקִימוּ** (ירמיהו נא יב), **הָכִינוּ** לְבָנָיו (ישעיהו יד כא), **הָסִרוּ** אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר (בראשית לה ב), **הָמִיתוּ** (ש"א כב יז). ויש כשיהיה הצווי מהם בלא ה"א, כמו **שִׂים** לְךָ אֹרֵב (יהושע ח ב), **לִין** פֹּה (שופטים יט ט), **בִּינוּ** בְּעָרִים (תהלים צד ח), כִּי אִם **שִׂישׂוּ וְגִילוּ** (ישעיהו סה יח), **נִירוּ** לָכֶם נִיר (ירמיהו ד ג), **שִׁירוּ** לַייָ (שמות טו כא), **שִׂיחוּ** (לְבַבְכֶם) ([לִבְּכֶם]) (תהלים מח יד), הֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ **שִׂיחוּ** (שופטים ה י), **דִּינוּ** לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט (ירמיהו כא יב).

ויש כשיאמר המקור שהוא שם הפועל על משקל הצווי הראשון, כמו לֹא יָדְעוּ **הָבִין** (ישעיהו נו יא), **הָסֵר** מִשָּׁם כָּל שֶׂה (בראשית ל לב); ויש כשיבוא על משקל האחרון, כמו **בִּין** תָּבִין (משלי כג א), **רִיב** יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיהו נ לד).

ויש כשיצמד שם הפועל על משקל זה: תְּקוּמָה, תְּשׁוּבָה, תְּנוּפָה, תְּרוּמָה, תְּשׁוּמָה, תְּבוּסָה, תְּרוּפָה, תְּנוּמָה, תְּשׁוּרָה, תְּכוּנָה, תְּמוּרָה, תְּקוּפָה, תְּמוּנָה, תְּעוּדָה, תְּפוּצָה, תְּרוּעָה, תְּשׁוּעָה, הו"וין בתוכם עקר והת"וין בראשם נוספות, וה"הין בסופם לשון נקבה. ונגזר תְּשׁוּעָה מן שוע, ועומדת במקום שתים, כלומר קבול שוע. אבל באמת יְשׁוּעָה נגזר מן ישע. ויש לאמר שתי"ו תְּשׁוּעָה נחלפת מן יו"ד יְשׁוּעָה.

ועוד יצמד השם על בניין זה: מְהוּמָה, מְבוּכָה, מְבוּסָה, מְשׁוּבָה, מְרוּצָה, מְשׁוּרָה, מְרוּדָה, מְגוּרָה, מְדוּשָׁה, מְחוּגָה, מְנוּחָה, מְלוּכָה, מְנוּסָה, מְצוּדָה, מְצוּרָה, גם אלה ו"ויהן עקר, שהיו ראויים להיות כמו מְלֻחָמָה, מְשֻׁמָּרָה, לולי שהונחו הו"וין, וה"הין לשון נקבה. וגם יבא השם מבלי ה"א בסופו, נאמר כִּי לֹא לַקַּלִּים **הַמְּרוּץ** (קהלת ט יא) בצרי תחת המ"ם מפני הרי"ש, והיה ראוי להיות בקמץ, כמו מָלוֹן, מָקוֹר, מָנוֹחַ, מָצוֹר, מָנוֹס.

שער ז

שער

הפועל אשר לא הוזכר פועלו מן הפעלים האלה הכבדים, בהשיב הנח הנוסף אשר אחר הה"א בהַפְעִיל ואחר אותיות אינ"ת בלשון עתיד, ו"ו נחה מונע אשר לפניה בשרק; לפי שכל פועל לא הוזכר פועלו הנגזר מן הִפְעִיל, בשלא יהיה פ"א הפועל ממנו אחת מאותיות אהח"ע, לא יהיה לעולם כי אם יהיה קבוץ הה"א בשרק, וכן העתיד לנוספות. ועי"ן הפועל נופלת מן העובר והעתיד בהסמך הדברים. נאמר הוּקַם, הוּשַׁב, הוּנַף, הוּרַם, הוּבָא; יוּקַם, יוּשַׁב, יוּנַף, יוּרַם, יוּבָא; מוּקָם, מוּשָׁב, מוּנָף, מוּרָם, מוּבָא, וכלם כן. ואל יחשוב החושב כי אלה הו"וין כמו הו"וין אשר **בהוּכַח** בְּמַכְאוֹב (איוב לג יט), **הוּרַד** מִצְרַיְמָה (בראשית לט א), **הַמּוּצָאִים** (יחזקאל יד כב), **מוּדַעַת** זֹאת (ישעיהו יב ה); כי ו"וי הוּכַח, הוּרַד ואחיהם הם פ"יות הפעלים, וו"וי הוּקַם, הוּשַׁב וחבריהם מוספות על הדרך שהזכרתי ביָקוּם, יָשׁוּב וחבריהם, ויָקֵם ויָשֵׁב וכיוצא בהם. ועקר הוּקַם, יוּקַם, מוּקָם והדומה להם – הֻקַּם, יֻקַּם, מֻקָּם.

שער ח

שער

לשון נִפְעַל מן הפעלים האלה, בהשיב עי"ן הפועל ו"ו נחה נסתרת מונע אשר לפניה בחולם, והנעת הנו"ן שהוא ללשון נִפְעַל בקמץ, נולד בה נח נסתר אחריה, על המשפט

הנזכר למעלה. נאמר נָבוֹן – אֵין **נָבוֹן** וְחָכָם כָּמוֹךָ (בראשית מא לט); הנו"ן הראשונה נו"ן נִפְעַל, והנח הנסתר אחריה נוסף, והבי"ת פ"א נִפְעַל, והו"ו כנגד העי"ן, והנו"ן האחרונה לעמת הלמ"ד. ומשפטו להיות נִבְנָן כמו נִשְׁמָר, נִשְׁפָּח, נִכְרַת, אך כבד עליהם להניע הו"ו והניחוהו. **נָכוֹן** מוֹצָאוֹ (הושע ו ג), **נָכוֹנוּ** לַלֻּצִים שְׁפָטִים (משלי יט כט), **נָמוֹטוּ** פָּעָמַי (תהלים יז ה עי"ש), וַיְהִי כָּל הָעָם **נָדוֹן** (ש"ב יט י), כִּי תוֹעֲבַת יְיָ **נָלוֹז** (משלי ג לב), **וְנָרֹץ** הַגַּלְגַּל אֶל הַבּוֹר (קהלת יב ו), **נָזְרוּ** אָחוֹר (ישעיהו א ד), **נָאוֹר** אַתָּה אַדִּיר (תהלים עו ה), **וְנָדוֹשׁ** מוֹאָב (ישעיהו כה י), **נָפֹשׁוּ** עַמְּךָ (נחום ג יח), **נָבֹכוּ** עֶדְרֵי בָקָר (יואל א יח), וְהָעִיר שׁוּשָׁן **נָבוֹכָה** (אסתר ג טו), **וְנָקְטוּ** בִּפְנֵיהֶם (יחזקאל ו ט), ולֹא **נָסוֹג** אָחוֹר (תהלים מד יט), וְהַהֵיכָל **נָמוֹג** (נחום ב ז), וְגַם **נָמֹגוּ** (יהושע ב כד), **נָפֹצוּ** (בראשית י יח), כִּי **נֵעוֹר** מְמַעוֹן קָדְשׁוֹ (זכריה ב יז) בצרי תחת הנו"ן מפני העי"ן אשר אחריה.

ודע כי אות נִפְעַל שהוא שם איש או כל דבר שהוא כן בכל זמן והוא נקוד בקמץ תחת העי"ן, ואות נִפְעַל שהוא לשעבר שהוא נקוד בפתח תחת העי"ן, יסורו מן נָבוֹן וחבריו, מפני שו"ו נָבוֹן שהוא כנגד עי"ן נִפְעַל איננה נכרת במוצא הלשון ולא מונעת באחד מן המלכים.

וכשנאמר מן נָבוֹן לשון רבים, סר הנח אשר אחר הנו"ן, ונאמר אֲנָשִׁים חֲכָמִים **וּנְבֹנִים** (דברים א יג), הֱיוּ **נְכֹנִים** (שמות יט טו), **וּנְלוֹזִים** בְּמַעְגְּלוֹתָם (משלי ב טו), **נְסֹגִים** אָחוֹר (ירמיהו מו ה), **נְמֹגִים** אֶרֶץ וְכָל יֹשְׁבֶיהָ (תהלים עה ד).

ובעת אשר יחוברו נָבוֹן שעניינו לשעבר אל כנוי הנִפְעַל עצמו, יסירו הנח אשר אחר הנו"ן ויניעו פ"יות הפעלים בשורק להוכיח על עי"ני הפעלים אשר אחריהם, והלמ"ד בחולם, ונולד אחריהם נח נסתר, כמו שעשו בהֲקִימוֹתִי והדומה לו. אמרו וּבְחָכְמָתִי כִּי **נָבֹנוֹתִי** (ישעיהו י יג), אָחוֹר לֹא **נָסוֹגֹתִי** (ישעיהו נ ה), **נָפוּגוֹתִי** וְנִדְכֵּיתִי עַד מְאֹד (תהלים לח ט), **וּנְקִטֹתָם** בִּפְנֵיכֶם (יחזקאל כ מג), אֲשֶׁר **נָפוּצֹתָם** (שם) ([בָּם]) (יחזקאל כ לד).

וכשירצו להביא על לשון נִפְעַל ארבע אותיות אינ"ת שהן לעניין עתיד, יבליעו נו"ן נִפְעַל באות שאחריה ותדגש לזאת, לפי שכל אות אחר הנוספות בלשון נִפְעַל דגושה היא לעולם, כשלא ימנע מונע מאחת מחמש האותיות אהחע"ר, ויניחו הו"ו שהיא עי"ן הפועל כמו שהיתה, וסמכו על דגשות הפ"א לפניה להוכיח על לשון נִפְעַל, ואמרו לֹא **יִכּוֹן** אָדָם בָּרֶשַׁע (משלי יב ג), הכ"ף הדגושה מעידה כי עניינו יִפָּעֵל, ועקרו להיות יִכָּוֵן כמו יִשָּׁמֵר, יִשָּׁבֵר. וכמוהו **וְיִכֹּנוּ** מַחְשְׁבֹתֶיךָ (משלי טז ג). וְיִחַזְּקֵהוּ בְּמַסְמְרִים לֹא **יִמּוֹט** (ישעיהו מא ז) עניינו יִפָּעֵל, כי אלו היה יִפְעַל אמר יָמוּט, כמו לְעֵת **תָּמוּט** רַגְלָם (דברים לב לה), אך הוא יִפָּעֵל מן **נָמוֹטוּ** פָּעָמַי (תהלים יז ה עי"ש), ולכן נדגשה המ"ם. וכמהו **יִמּוֹטוּ** עֲלֵיהֶם

גָּחָלִים (תהלים קמ יא); וכמהו אִם **יִנּוֹעוּ** וְנָפָלוּ עַל פִּי אוֹכֵל (נחום ג יב); וכמהו **יִסֹּגוּ** אָחוֹר וְיַחְפְּרוּ (תהלים לה ד); וכן **יֵעֹרוּ** מֵיַרְכְּתֵי אָרֶץ (ירמיהו נ מא) – יִפָּעֲלוּ, מן **נָעוֹר** (זכריה ב יז); בְּתָפְשָׁם בְּךָ בַּכַּף **תֵּרוֹץ** (יחזקאל כט ז) – תִּפָּעֵל, מן **וָנָרֹץ** הַגַּלְגַּל (קהלת יב ו); **וַיֵּאֹר** לָהֶם (ש"ב ב לב), מן **נָאוֹר** אַתָּה (תהלים עו ה). והיו אלה ראויים להדגש פ"יות הפעלים להבלעת נו"ן נִפְעַל בהם, אבל אינם מקבלים דגשות אותיות אהחע"ר. וכן משפט אחרים מלבד אלה הפעלים שפ"א שלהם אחת מחמש אותיות אלה, כמו יֵאָמֵר, יֵעָשֶׂה, יֵחָבֵא, יֵהָרֵג, יֵרָפֵא, להדגש, כמו יִשָּׁמֵר, יִקָּרֵב, יִכָּרֵת, יִבָּנֶה וחבריהם, הנאמרים מן נִשְׁמַר, נִקְרַב, נִכְרַת, נִבְנָה, ונבלעה הנו"ן במה שאחריה, ונדגשה לזאת.

וצווי הזכר מלשון זה: **הִכּוֹן** לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (עמוס ד יב), עניינו הִפָּעֵל, כמו הִשָּׁמֵר, ועל כן נדגשה הכ"ף, ועקרו להיות הִכָּוֵן עד שיצא על משקל הִשָּׁמֵר, **הִכָּבֵד** וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ (מ"ב יד י). וכמהו **הַמְלוּ** לַיְיָ (ירמיהו ד ד).

ומשקל המקור שהוא שם הפועל על משקל הצווי בשוה, נאמר וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ אֵלַי **לְהַמּוֹל** (בראשית לד יז), וְאַחֲרֵי **הִטּוֹחַ** (ויקרא יד מג), עניינו הִפָּעֵל, כמו **הִמָּלֵט** אִמָּלֵט (ש"א כז א). אִם **הִפָּקֵד** יִפָּקֵד (מ"א כ לט), והיה ראוי להיות לְהִמּוֹל על משקלם. **כְּהִדּוּשׁ** מַתְבֵּן (ישעיהו כה י), אע"פ שזה בשורק והראשונים בחולם, אחד הם בכמה מקומות, ועל כן נדגשה הדל"ת. ויתכן להיות ממשקל זה **הִבּוֹק** תִּבּוֹק... **וְהִבּוֹז** תִּבּוֹז (ישעיהו כד ג).

שער ט

שער אחר

יש כשיכפלו העברים למ"ד אלה הפעלים, וישאירו העיי"נין ו"וין נחין כמו שהן לפני הכפל. ויתכן זאת מפני שנוי עניינם. נאמר מן הֵקִים, יָקִים – לְאוֹיֵב **יְקוֹמֵם** (מיכה ב ח). ו"ו יְקוֹמֵם עי"ן הפעל, ומשקלו יְפַעֵּל. יו"ד יְקוֹמֵם ויו"ד יְפַעֵּל אינם נחלפים, כי שתיהן לעניין עתיד מלמדים על זכר שאינו נמצא עמך, אך קו"ף יקוֹמֵם כנגד פ"א יְפַעֵּל, וו"ו יְקוֹמֵם היא העי"ן בִּיפַעֵּל, ומ"ם ראשונה לעמת למ"ד ראשונה, ומ"ם כפולה ביְקוֹמֵם היא למ"ד כפולה ביְפַעֵּל. וכן **מִתְקוֹמְמָה** (איוב כ כז) – מִתְפַּעְלָה; **מִמִּתְקוֹמְמִים** (תהלים יז ז) – מִמִּתְפַּעְלִים. וכן נאמר מן שָׁב, יָשׁוּב – **לְשׁוֹבֵב** יַעֲקֹב אֵלָיו (ישעיהו מט ה), **מְשֹׁבֵב** נְתִיבוֹת (ישעיהו נח יב), משקלם לְפַעֵּל, מְפַעֵּל. רָשׁ, רָשׁוּ – **מְתָרוֹשֵׁשׁ** וְהוֹן (משלי יג ז) – מִתְפַּעֵּל. רָם, יָרוּם, **רָמָה** יָדְךָ (ישעיהו כו יא) – גִּדַּלְתִּי **וְרוֹמַמְתִּי** (ישעיהו א ב), **מְרוֹמְמֶתֶךָ** (ישעיהו לג ג). **שָׁטוּ** הָעָם וְלָקְטוּ (במדבר יא ח) – **שׁוֹטְטוּ** (ירמיהו ה א), **וְהִתְשׁוֹטַטְנָה** (ירמיהו מט ג). הֵפִיץ, יָפִיץ, **מֵפִיץ** וְחֹרֵב (משלי כה יח) – **וַיִּתְפֹּצְצוּ** הָרְרֵי עַד (חבקוק ג ו). נָד, יָנוּדוּ, **נָדוּ** מְאֹד (ירמיהו מט ל) – **וְהִתְנוֹדָדָה** כַּמְּלוּנָה (ישעיהו כד כ), **מִתְנוֹדֵד** (ירמיהו

לא יז). (וירע) ([וַיָּרִיעוּ]) הָעָם **תְּרוּעָה** גְּדוֹלָה (יהושע ו כ), **רֵעָה** – **הִתְרֹעֲעָה** (ישעיהו כד יט). פָּר, יָפוּר, **פּוֹר** – **הִתְפּוֹרָרָה** (שם), **פּוֹרַרְתָּ** בְּעָזְךָ (תהלים עד יג), **מוֹט** – **הִתְמוֹטָטָה** (ישעיהו כד יט). זָר, **וְהַזּוֹרֶה** תִּבָּקֵק אֶפְעֶה (ישעיהו נט ה), כִּי רֶגֶל **תְּזוֹרֶהָ** (איוב לט טו) – **וַיְזוֹרֵר** הַנַּעַר (מ"ב ד לה). בָּס, יָבוּס, **תָּבוּס** נֹפֶת (משלי כז ז) – **בּוֹסְסוּ** מִקֶּדֶשֶׁךָ (ישעיהו סג יח), **מִתְבּוֹסֶסֶת** בְּדָמֶיךְ (יחזקאל טז ו). מֵת, יָמוּת, הֵמִית – **תְּמוֹתַת** רָשָׁע רָעָה (תהלים לד כב), **מָמוֹתַת** אַחֲרִיו (ש"א יד יג), אָנֹכִי **מֹתַתִּי** (ש"ב א טז) – פְּעָלַלְתִּי. משפטו בג' ת"וין, אך נבלעה השנית בשלישית שהיא תי"ו הפועל הדגושה. נָב, יָנוּב, עוֹד **יְנוּבוּן** בְּשֵׂיבָה (תהלים צב טו) – וְתִירוֹשׁ **יְנוֹבֵב** בְּתֻלוֹת (זכריה ט יז). הֵנִיף, יָנִיף, תְּנוּפָה, **יְנֹפֵף** יָדוֹ (ישעיהו י לב). עָף – **יְעוֹפֵף** עַל הָאָרֶץ (בראשית א כ), כָּעוֹף **יְתָעוֹפֵף** כְּבוֹדָם (הושע ט יא). רָץ, יָרוּץ, **תָּרִיץ** יָדָיו (תהלים סח לב) – כַּבְּרָקִים **יְרוֹצֵצוּ** (נחום ב ה). מָל, יָמוּל, כִּי לֹא **מָלוּ** אוֹתָם (יהושע ה ז) – **יְמוֹלֵל** וְיָבֵשׁ (תהלים צ ו). **וּבֹשׁ** מוֹאָב (ירמיהו מח יג), וְאֶל כָּל פָּנִים **בּוּשָׁה** (יחזקאל ז יח) – וְלֹא **יְתְבֹּשָׁשׁוּ** (בראשית ב כה). וַיְחִילוּ עַד **בּוֹשׁ** (שופטים ג כה) – כִּי **בֹשֵׁשׁ** מֹשֶׁה (שמות לב א). גָּר, יָגוּר, **יָגוּרוּ** בָךְ נִדְחֵי (ישעיהו טז ד) – אֲשֶׁר אֲנִי **מְתְגּוֹרֵר** עִמָּהּ (מ"א יז כ). חָל, יָחוּל, **וְחָלָה** חֶרֶב (הושע יא ו), **יָחֲלוּ** עַל רֹאשׁ יוֹאָב (ש"ב ג כט) – וְסַעַר **מְתְחוֹלֵל** (ירמיהו כג יט). לָן, יָלוּן, **כִּמְלוּנָה** בְמִקְשָׁה (ישעיהו א ח) – בְּצֵל שַׁדַּי **יִתְלוֹנָן** (תהלים צא א). הֵבִין, יָבִין – וְלֹא **יִתְבּוֹנָן** (איוב יא יא). כֵּן, יָכוּן – **וַיְכֻנֵּנוּ** בָּרְחֶם אֶחָד (איוב לא טו), עַד **יְכוֹנֵן** (ישעיהו סב ז), וּבְתָבוּנָה **יִתְכּוֹנָן** (משלי כד ג). הֵלִיץ, **יָלִיץ** אֶשֶׁם (משלי יד ט) – וְעַתָּה אַל **תִּתְלוֹצָצוּ** (ישעיהו כח כב). הֵעִיר, יָעִיר, **הָעִירָה** וְהָקִיצָה (תהלים לה כג) – **וְעוֹרֵר** עָלָיו (ישעיהו י כו), **מְתָעוֹרֵר** לְהַחֲזִיק בָּךְ (ישעיהו סד ו). מָג, יָמוּג, **וַתְּמוּגֵנוּ** בְּיַד עֲוֹנֵנוּ (ישעיהו סד ו) – **וּתְמַגְּגֵנִי** תּוּשִׁיָּה (איוב ל כב). צָד, יָצוּד, יְצוּדוּ – **מְצַדְּדוֹת** אֶת נְפָשִׁים (יחזקאל יג כ). קָט, יָקוּט, **אָקוּט** בְּדוֹר (תהלים צה י) – **וָאֶתְקוֹטָטָה** (תהלים קיט קנח), וּבְתָקוֹמְמֶיךָ **אֶתְקוֹטָט** (תהלים קלט כא). **קִינָה** הִיא – **וְקוֹנְנוּהָ** (יחזקאל לב טז), **וַיְקוֹנֵן** יִרְמְיָהוּ (דה"ב לה כה). שָׂח, **יָשִׂיחוּ** בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר (תהלים סט יג) – וְאֶת דּוֹרוֹ מִי **יְשׂוֹחֵחַ** (ישעיהו נג ח). ויתכן להיות נִיחֹחַ פְּעֻלּוֹל מן נָח, יָנוּחַ, מְנוּחָה, מָנוֹחַ. שָׂר, יָשִׁירוּ, מֻשָּׁיר – **מְשֹׁרְרִים וּמְשֹׁרְרוֹת** (עזרא ב סה).

אבל **יְסוֹבְבָהָ** עַל חוֹמֹתֶיהָ (תהלים נה יא) אינו יוצא על דרך זו, מפני שמשקלו יְפוֹעֲלָהָ, הסמ"ך פ"א הפועל, והו"ו מפני המשך, והבי"ת הראשונה עי"ן הפועל והשנית למ"ד הפועל, שהוא מעקר **וְסָבַב** בֵּית אֵל (ש"א ז טז), שמשקלו וּפָעַל, הבי"ת הראשונה עי"ן הפועל והשנית הלמ"ד. וכמהו **וַיִּתְהֹלֵל** בְּיָדָם (ש"א כא יד) – וַיִּתְפּוֹעֵל מן אָמַרְתִּי **לַהוֹלָלִים** אַל **תְּהֹלּוּ** (תהלים עה ה), שהוא כמו סוֹבְבִים, אל תָּסֹבּוּ. וכן **וְאֶשְׁתּוֹמֵם** (ישעיהו סג

ה) – **מְשׁוֹמֵם** (עזרא ט ג), כי הם יוצאים מן שְׁמָמָה. וכן **לְהִתְגֹּלֵל** עָלֵינוּ (בראשית מג יח) – לְהִתְפּוֹעֵל מן וָגָלוּ אֶת הָאֶבֶן (בראשית כט ג). וכמהו וַיִּבְקְקוּ אֶת אַרְצָהּ (ירמיהו נא ב) – וַיְפוֹעֲלוּ מן **בְּקָקוּם בֹּקְקִים** (נחום ב ג). וכן **אֶשְׁתּוֹלְלוּ** אַבִּירֵי לֵב (תהלים עו ו) שהוא מן **וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ** (יחזקאל כט יט). כל אלה הפעלים יש בהם שתי אותיות כפולות, הראשונה עי"ן הפועל והשנית למ"ד הפעל, ואינם כראשונים, שהראשונים בם למ"ד הפועל כפולה, כי הו"ו לפניה עי"ן הפעל, והשנית הנכפלת מוספת, על כן יהיה משקל הראשונים יְפֹעֵלֵל, ומשקל אלה האחרונים יְפוֹעֵל.

ועוד יכפלו פעלים אלה מין אחר מן הכפל ויסור עי"ן הפעל בכפל זה, ולא יקרה זה כי אם בחלוק עניין ושנוי פתרון, כמו **וַיַּטְלוּ** אֶת הַכֵּלִים (יונה א ה), שנאמר מעקרו **מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה** גֶּבֶר (ישעיהו כב יז), נכפל פ"א הפועל והלמ"ד, ואבדה העי"ן ביניהם. וכן אִם מִפָּנַי לֹא **תָחִילוּ** (ירמיהו ה כב) – **וַתִּתְחַלְחַל** הַמַּלְכָּה (אסתר ד ד), וְהָיְתָה **חַלְחָלָה** בְּכוּשׁ (יחזקאל ל ד). וְעַצְמִי **חָרָה** (איוב ל ל) – **לְחַרְחַר** רִיב (משלי כו כא). **פּוֹר** – **הִתְפּוֹרָרָה** (ישעיהו כד יט), שֻׁלּוֹ הָיִיתִי **וַיְפַרְפְּרֵנִי** (איוב טז יב). זָע, יָזוּעַ – וְיִקְצוּ **מְזַעְזְעֶיךָ** (חבקוק ב ז). עָף, יעוּף – **יְעוֹפֵף** (בראשית א כ), **לְעַפְעַפַּי** תְּנוּמָה (תהלים קלב ד).

ועתה אחרי שבארתי אלה הכללות והצעתי את אלה הפתרונים שהעי"ן שלהם אות נחה נסתרת, עתה ראיתי לחבר אלה הפעלים ואדבר עליהם כל אחד ואחד מפני עצמו, ומה שאמצא לכל אחד מעניין או דרך שאינם בחבירו אזכירם לו לבד בעזרת האל. ואין דעתי בחבור אלה הפעלים שהעי"ן שלהם נחה נסתרת להזכיר איזה העי"ן ממנו ו"ו ואיזה ממנו יו"ד, למען כי הוא דבר שאיננו נכר ברובם. אך דעתי ומחשבתי ללמד על מקום הנח העומד במקום עי"ן הפועל, בין שהוא ו"ו ובין שהוא יו"ד. שאני יודע על נכון כי קָם משקלו פָּעַל, והנח אשר בין הקו"ף והמ"ם עומד במקום עי"ן פָּעַל; ויש לך לאמר כי הוא יו"ד כשתוציאנו מן **לְקַיֵּם** דָּבָר (יחזקאל יג ו), ויש לך לאמר כי הוא ו"ו כשתראה הו"ו הנחה במקום; וכן מֵת, שכבר נראת בין המ"ם והתי"ו למוצא שפתים **בַּמָּוֶת** וְחַיִּים (משלי יח כא), **הַמָּוְתָה** לַחֲסִידָיו (תהלים קטז טו). וזה החלי לאוגרם ולקבצם בעזרת ה'.

שער י

כלל הפעלים שתוכם והוא עי"ן שלהם אות נחה נסתרת, או ו"ו או יו"ד

איב – אָיַב, **וְאָיַבְתִּי** אֶת **אֹיְבֶיךָ** (שמות כג כב), ואיב איוב אוֹיֵב. דברו העברים בפועל זה ביו"ד נראת יוצאת מן החך. בֶּן שָׁאוּל **אִישְׁבֹשֶׁת** (ש"ב ד ח) – יו"ד אִיְבֹךְ מונעת בחרק. על משקל **אִסְפְּךָ** (מ"ב כב כ). וכן כל פּוֹעִילְךָ העי"ן נעה, אבל תנועתה מתחלקת למחלקות.

ובכל זאת לא נמלט פועל זה מנוח וסתר העי"ן, נאמר **וְאֵיבָה** אָשִׁית (בראשית ג טו) – היו"ד הנחה המונע לפניה בצרי הוא עי"ן הפועל.

איל – כְּגֶבֶר אֵין **אֱיָל** (תהלים פח ה), **אֱיָלוּתִי** לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה (תהלים כב כ). ומעקר זה ומעניינו נאמר יֶשׁ **לְאֵל** יָדִי (בראשית לא כט), כִּי יֶשׁ **לְאֵל** יָדָם (מיכה ב א), בין האל"ף והלמ"ד נח נסתר, הוא היו"ד אשר באֱיָל ואֱיָלוּתִי. ויש כשיכתב ביו"ד: יְדַבְּרוּ לוֹ **אֵילֵי** גְבוּרִים (יחזקאל לב כא עי"ש). והוא נופל על שמות האנשים מן הפעלים, אך הראשון שם הפועל עצמו.

אים – אָיַם, **אֲיַמָּה** כַּנְּדָגָלוֹת (שה"ש ו ד), **אִים** וְנוֹרָא הוּא (חבקוק א ז), על משקל אָדוֹם – **אֲדַמָּה** (במדבר יט ב), עָבוֹת – **עֲבָתָה** (יחזקאל ו יג), עָרוֹם – **עֲרֻמָּה** (הושע ב ה), עָקוֹב – **עֲקַבָּה** (הושע ו ח). ונאמר שם הפועל בהניח היו"ד: נָשָׂאתִי **אֵמֶיךָ** אָפוּנָה (תהלים פח טז), עָלָיו **אֵמִים** (איוב כ כה), אֶת **אֵימָתִי** (שמות כג כז).

אוץ – וְלֹא אָץ לָבוֹא (יהושע י יג), לֹא **אַצְתִּי** מֵרֹעָה אַחֲרֶיךָ (ירמיהו יז טז), יָאוּץ. והפועל הכבד מעקר זה בהפוך הו"ו ליו"ד נחה, כמו שהודעתיך על משקל הִפְעִיל, והיה משפטו להיות הֶאֱייץ, כמו הֶאֱבִיד; **וַיְאִיצוּ** הַמַּלְאָכִים (בראשית יט טו), אַל **תָּאִיצוּ** לְנַחֲמֵנִי (ישעיהו כב ד).

אור – אוֹר, אוֹרְתִּי, כִּי **אֹרוּ** עֵינַי (ש"א יד כט), הַבּוֹקֵר **אוֹר** (בראשית מד ג), יֵאוֹר, **וַתָּאֹרְנָה** עֵינָיו (ש"א יד כז). ודע כי משפט הַבּוֹקֵר אוֹר להיות אָוֹור, שהוא פועל עובר נבנה על משקל וְלֹא **יָכֹל** יוֹסֵף (בראשית מה א), **יָקְשָׁתִי** (ירמיהו נ כד), **קָטַנְתִּי** (בראשית לב יא), אך הניחו הו"ו והטילו תנועתה על האל"ף אשר לפניה להורות וללמד על עקרו, ונפלה ו"ו המשך, בעבור כי נפגשו שני הנחים הנסתרים, ולא יכון להוציאם יחד בדבור הלשון. ולזאת נשתנה מאחיו בלשון פועל עובר, כמו נשתנו **קָטַנְתִּי**, **יָכֹלְתִּי** (בראשית ל ח), **יָקְשָׁתִי**. וכן אומר בטוֹבוּ, בבוֹשׁוּ וזוֹרוּ העוברים. ושם הפועל עצמו גם הוא אוֹר – יְהִי **אוֹר** (בראשית א ג), כמו הפועל העובר.

ובעקר פועל כבד נהפכה בו הו"ו ליו"ד: הֵ**אִירוּ** בְרָקָיו תֵּבֵל (תהלים צז ד), **מְאִירַת** (תהלים יט ט).

ולשון נִפְעַל: **נָאוֹר** אַתָּה אַדִּיר (תהלים עו ה), **וַיֵּאֹר** לָהֶם בְּחֶבְרוֹן (ש"ב ב לב). וצווי הזכר והמקור שהוא שם הפועל: הֵאוֹר.

ויש בעקר עוד עניין אחר: לְכוּ **בְּאוּר** אֶשְׁכֶם (ישעיהו נ יא). וממנו וְלֹא **תָאִירוּ** מִזְבְּחִי (מלאכי א י), נָשִׁים בָּאוֹת **מְאִירוֹת** אוֹתָהּ (ישעיהו כז יא).

בוא – **בָּא** אָחִיךָ בְּמִרְמָה (בראשית כז לה) – פועל עובר; הִנֵּה אָנֹכִי **בָּא** (שמות ג יג) – שם הבא בכל עת וזמן. וכן וְרָחֵל **בָּאָה** עִם הַצֹּאן (בראשית כט ט) – לשעבר; **בָּאָה** עִם הַצֹּאן (בראשית כט ו) – לעתיד ולכל זמן. והתקינו מכוני הטעמים טעם בָּאָה שעניינו לשעבר על הבי"ת, וטעם בָּאָה שהוא לכל עת וזמן, הטעם הוא על האל"ף, כמו הִנְנִי אֲחֲרֵיכֶם **בָּאָה** (ש"א כה יט), בָּעֶרֶב הִיא **בָאָה** (אסתר ב יד). **תָּבוֹאתָה** לְרֹאשׁ יוֹסֵף (דברים לג טז), **וַתָּבֹאת** לִקְרָאתִי (ש"א כה לד). כשראיתי התי"ו שבסוף תָּבוֹאתָה נעה בקמץ גדול כדרך כל תי"ו שהוא ללשון זכר, כמו שָׁמַרְתָּ, זָכַרְתָּ, עָשִׂיתָ, רָאִיתָ; וראיתי תי"ו **וַתָּבֹאת** נקודה בשבא כמשפט כל תי"ו ללשון נקבה, כמו עָשִׂית, רָאִית; חשבתי התי"ו הראשונה שבתָּבוֹאתָה ללשון עתיד לזכר, והתי"ו הראשונה בוַתָּבֹאת ללשון עתיד לנקבה. ושתי המלות האלו נפרדות מיוחדות ואין להם דומה, ומשקלם תִּפְעוֹלְתָּה לזכר, תִּפְעוֹלְתְּ לנקבה. ופירוש תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף צווי על דרך תפלה, כאילו אמר: בֹּא על ראש יוסף. וכבר דברו תָּבֹאנָה וּתְבוֹאֶינָה לעדת הנקבות, בין שתספר בעדם ואינם עמך, בין שתדבר אליהם והם עמך. ויש לך לדעת שתָּבֹאנָה הוא העקר והמשפט, על משקל תִּשְׁמֹרְנָה, תַּעֲמֹדְנָה. וכן **תָּשׁוֹבְנָה** ו**תְּשׁוּבֶינָה** בפסוק אחד (יחזקאל טז נה), והעקר תָּשׁוֹבְנָה. וכמו שאמרו **וַתִּגְבְּהֶינָה** (יחזקאל טז נ), והמשפט להיותו וַתִּגְבַּהְנָה, כמו **וַתִּקְרַבְנָה** (במדבר כז א) וחבריו.

והפועל הכבד בעקר זה: הֵבִיא, יָבִיא, מֵבִיא. הָבִיא – לשון צווי ולשון מקור שהוא שם הפועל. וכבר אמרו הֲבִיאוֹתִי והֲבֵאתִי, ומשפט להיות הֲבִיאוֹתִי. כמו שאמרו הֲכִינוֹתִי והֲכַנְתִּי, והנכון להיות הֲכִינוֹתִי; ונמצא הֲטִלְתִּי, והראוי להיות הֲטִילוֹתִי, כמו הֲקִימוֹתִי, הֲשִׁיבוֹתִי, הֲשִׁימוֹתִי, הֲנִיפוֹתִי, הֲרִימוֹתִי. ואמרו בשם הפועל מָבוֹא ומוֹבָא – אֶת מוֹצָאֵךְ וְאֶת **מוֹבָאֵךְ** (ש"ב ג כה), ומשפטו להיות מָבוֹא כחבריו – מָקוֹר, מָגוֹר, מנוֹס, מָנוֹחַ. ויתכן לאמר כי מוֹבָא נהגו בו מנהג מוֹצָא להזדוג עמו ולדבר בו כלשונו, ולא השגיחו על עקרו; מפני כי מוֹצָא מעקר יָצָא ומשקלו מִפְעָל, ו"ו מוֹצָא עומדת במקום פ"א מִפְעָל ושי"ן מִשְׁפָּט; אך מוֹבָא הנלוה אליו לא הוא כן, כי אין הפועל העובר ממנו יָבָא כמו יָצָא, כי אם בָּא כמו קָם, על כן היה ראוי להיות מָבוֹא, כמו וַיְבִיאֵנִי **בַּמָּבוֹא** (יחזקאל מו יט), מְבוֹאֵךְ כמו מְקוֹמְךָ. ונאמר עוד שם הפועל על משקל פִּעָלָה – סֵמֶל הַקִּנְאָה הַזֶּה **בַּבֹּאָה** (יחזקאל ח ה). ומשקלו חִידָה, שִׁירָה, שִׂיחָה.

בוז – בָּזִתִי, לֹא **יָבוּזוּ** לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב (משלי ו ל), גַּם לֹא **יָבוּזוּ** לִי (שה"ש ח א), **בָּז** לְדָבָר יֵחָבֵל לוֹ (משלי יג יג), **בָּזָה** לְךָ (מ"ב יט כא), כי הה"א בו ה"א הנקבה, והוא לזכר

בָּז. אך כִּי דִבֶּר יְיָ **בָּזָה** (במדבר טו לא), **וּבַזַי** יְקַלּוּ (ש"א ב ל), מַדּוּעַ **בָּזִיתָ** אֶת דְּבַר יְיָ (ש"ב יב ט), עֵקֶב כִּי **בְזָתָנִי** (ש"ב יב י), יוצאים משורש אחר.

בין – הֵבִין, הֲבִינוֹתִי.

ולשון נִפְעַל: נָבוֹן, נְבוּנוֹתִי, יָבוּן. הִבּוֹן – צווי הזכר והמקור שהוא שם הפועל.

ובעקר פועל כבד אחר, כפלו בו את למ"ד הפועל: בּוֹנֵן, בּוֹנַנְתִּי, יְסֹבְבֶנְהוּ **יְבוֹנְנֵהוּ** (דברים לב י). בּוֹנֵן – צווי ושם הפועל.

בוס – בָּס, בַּסְתִּי, אָבוּס, **תָּבוּס** נֹפֶת (משלי כז ז), וְעַל הָרֵי **אֲבוּסֵנוּ** (ישעיהו יד כה), **יָבוּס** צָרֵינוּ (תהלים ס יד).

ונאמר מוּפְעָל מלשון הִפְעִיל – **מוּבָס** (ישעיהו יד יט), יאמר ממנו פועל שלא הוזכר פועלו – הוּבָס, יוּבָס.

ופועל כבד אחר כפול הלמ"ד: בּוֹסֵס, בּוֹסַסְתִּי, **בּוֹסָסוּ** מִקְדָּשֶׁךָ (ישעיהו סג יח), **מִתְבּוֹסֶסֶת** בְּדָמָיִךְ (יחזקאל טז ו).

בוש – בָּטְחוּ וְלֹא **בוֹשׁוּ** (תהלים כב ו), **בֹּשְׁנוּ** כִּי שָׁמַעְנוּ חֶרְפָּה (ירמיהו נא נא), כִּי **בֹּשְׁתִּי** (עזרא ח כב), **וּבֹשׁוּ** מִתְּבוּאֹתֵיכֶם (ירמיהו יב יג) – זה צווי הרבים שאתה אומר להם שיבשו, והוא על משקל הפֹּעל העובר שאתה מספר בעד הרבים שכבר בּוֹשׁוּ. ושם הפועל: וְאֶל כָּל פָּנִים **בּוּשָׁה** (יחזקאל ז יח). ועל משקל אחר: וְלֹא יוֹדֵעַ עַוְלָה **בֹּשֶׁת** (צפניה ג ה). ושם האיש נקרא בּוֹשׁ – הִפָּנָה עֹרֶף מוֹאָב **בּוֹשׁ** (ירמיהו מח לט); ולרבים: בְּחִתִּיתָם מִגְּבוּרָתָם **בּוֹשִׁים** (יחזקאל לב ל). וְלֹא **יִתְבֹּשָׁשׁוּ** (בראשית ב כה).

והפועל הכבד: הֵבִישׁ, יָבִישׁ, **הֲבִשֹׁתָה** כִּי אֱלֹהִים מְאָסָם (תהלים נג ו), בֵּן **מֵבִישׁ** וּמַחְפִּיר (משלי יט כו).

אך לא יצא משרש זה **הַבָּשְׁתָּ** הַיּוֹם (ש"ב יט ו), **הֹבִישׁוּ** חֲכָמִים (ירמיהו ח ט), כֹּל **הוֹבִישׁ** (ישעיהו ל ה). כי המה מן הפעלים שתחלתם יו"ד. ויש מי שיאמר שהם הפוכי תוכם לתחלתם, כלומר שהיו"ד או הו"ו שהוא עי"ן הפועל בבוֹשׁוּ, הֲבִישׁוֹתָ, נהפכה לפ"א הפועל בהוֹבִישׁ. ונאמר גם כן בגַּם **בּוֹשׁ** לֹא **יֵבוֹשׁוּ** (ירמיהו ו טו) – הנח הנסתר העומד במקום פ"א הפועל אחר יו"ד יֵבוֹשׁוּ הכתובה לעתיד היא יו"ד אחרת נחה, ועל כן לא נאמר יָבוֹשׁוּ קמץ היו"ד כמו יָבוֹאוּ. ויתכן להיות כן. וגם יתכן עוד להיותם שני עקרים בעניין אחד, כמו טוב – יטב, והם קרובים זה לזה בדבור הלשון.

ויש עוד בעקר זה עניין אחר: וַיָּחִילוּ עַד **בּוֹשׁ** (שופטים ג כה).

ובעניין זה פועל כבד כפול הלמ"ד: כִּי **בִּשֵּׁשׁ** מִשֶּׁה (שמות לב א), מַדּוּעַ **בִּשֵּׁשׁ** רִכְבּוֹ (שופטים ה כח), בּוֹשַׁשְׁתִּי, יְבוֹשֵּׁשׁ, ולרבים: יְבוֹשְׁשׁוּ, ובהפסק הדברים: יְבוֹשֵּׁשׁוּ, כמו כַּבְּרָקִים **יְרוֹצָצוּ** (נחום ב ה).

גוז – גָּז, כִּי **גָז** חִישׁ וַנָּעֻפָה (תהלים צ י), יָגוּז, אָגוּז, **וַיָּגָז** שַׁלְוִים (במדבר יא לא). ויתכן להיות מעקר זה אַתָּה **גּוֹזִי** (תהלים עא ו). ויהיה גּוֹז קודם שתסמכנו אל נפשך, על משקל קוֹם, אחד מן **הַקּוֹמִים** עָלַי (מ"ב טז ז).

גיח – הִגִּיחַ, הֶגִּיחוֹתִי, אָגִיחַ, כִּי **יָגִיחַ** יַרְדֵּן אֶל פִּיהוּ (איוב מ כג). ויתכן להיות מזה כִּי אַתָּה **גַּחְתִּי** (תהלים כב י), כדרך שהזכרתי בגוֹזִי.

גול – גָּל, גַּלְתִּי, **וַגָּלְתִּי** בִּירוּשָׁלַם (ישעיהו סה יט), יָגוּל, אָגוּל.

והפועל הכבד: הֶגִּיל, הֲגִילוֹתִי, אָגִיל, עָלָיו **יָגִילוּ** (הושע י ה), **גִּיל יָגִיל** אֲבִי צַדִּיק (משלי כג כד) – נכתב **גול יגול**, כי הפועל הקל והכבד נמצאו בעקר זה. ויצא גּוֹל יָגוּל על משקל קוֹם יָקוּם, ויצא גִּיל יָגִיל על משקל בִּין יָבִין.

גור – עִם לָבָן **גַּרְתִּי** (בראשית לב ה), **יָגוּרוּ** בָךְ נִדָּחַי (ישעיהו טז ד), **וַתָּגָר** בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים (מ"ב ח ב), **גּוּר** בָּאָרֶץ הַזֹּאת (בראשית כו ג), אֲשֶׁר אֲנִי **מִתְגּוֹרֵר** עִמָּהּ (מ"א יז כ).

ויש בעקר זה עניין שני: לֹא **תָגוּרוּ** מִפְּנֵי אִישׁ (דברים א יז), **וַיָּגָר** מוֹאָב (במדבר כב ג), **גּוּרוּ** לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב (איוב יט כט), **וּמְגוּרֹתָם** אֲבִיא לָהֶם (ישעיהו סו ד), **מְגוֹרַת** רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ (משלי י כד). אך אֲשֶׁר אַתָּה **יָגוֹר** (ירמיהו כב כה), כִּי **יָגֹרְתִּי** (דברים ט יט), באים מפועל שתחלתו יו"ד, לפי מה שהזכרתי בחבור הפעלים שתחלתם יו"ד.

גיף – הֶגִּיף, הֶגִּיפוֹתִי, **יָגִיפוּ** הַדְּלָתוֹת (נחמיה ז ג). ותצוה הזכר: גִּיף או הָגֵף, כמו בִּין או הָבֵן.

דוג – דָּג, דַּגְתִּי, אָדוּג. ותאמר לבעל דָּגִים דַּיָּג או דַּוָּג – הִנְנִי שֹׁלֵחַ **לְדַיָּגִים** רַבִּים (ירמיהו טז טז), וְהָיָה עָמְדוּ עָלָיו **דַּוָּגִים** (יחזקאל מז י).

והפועל הכבד: דִּיֵּג, מְדַיֵּג, **וְדִיגוּם** (ירמיהו טז טז) ראוי היה להיות דגש היו"ד, אך הרפוה להקל מעליהם; כמו שהרפו קו"ף אֲשֶׁר **בִּקְּשׁוּ** (אסתר ו ב) הראויה להדגש, שהוא מן בִּקֵּשׁ, יְבַקֵּשׁ; וכמו שהרפו סמ"ך וַיִּסְעוּ להקל, וראוי היה להדגש שהוא מן נָסַע, יִסַּע, ונו"ן נָסַע נבלעת בסמ"ך יִסַּע כי הוא דגש, ונפלה מן וַיִּסְעוּ כי הוא רפה; וכמו שהרפו קו"ף וַיִּקְחוּ שהוא מן לָקַח, יִקַּח, **וּמִקַּח** שֹׁחַד (דה"ב יט ז); וכמו שהסירו הדגש ממ"ם **הַמְשָׁרְתִים** (אסתר א י), **הַמְלַקְּקִים** (שופטים ז ו) וזולתם להקל, ועקרם להדגש.

דוח – דּוֹחֲתִי, דּוֹחַ, **דְּחוּ** וְלֹא יָכְלוּ קוּם (תהלים לו יג).

והפועל הכבד: הֶדִּיחַ, הֲדִיחוֹתִי, **יְדִיחוּ** אֶת הָעֹלָה (יחזקאל מ לח).

דון – דָּן, דַּנְתִּי, לֹא **יָדוֹן** רוּחִי (בראשית ו ג), אָדוּן, יְגֵרָה **מָדוֹן** (משלי טו יח). וכבר הונעה הו"ו והפכוה ליו"ד בשם הפועל – **מְדָיָנִים** יְשַׁלַּח (משלי ו יד), ומשקלו מִשְׁפָּטִים. וצווי הזכר: דּוֹן או דִּין.

ולשון נִפְעַל: נָדוֹן, נְדוּנוֹתִי, וַיְהִי כָּל הָעָם **נָדוֹן** (ש"ב יט י) יְדוֹן, אִדּוֹן, הִדּוֹן לצווי הזכר ושם הפועל.

ויש בעקר עוד עניין שני: דָּן, דַּנְתִּי, לֹא **דָנוּ** (ירמיהו ה כח). **דָּנַנִי** (בראשית ל ו) משפטו להיות דִּיָּנַנִי, על משקל שִׁמָּרַנִי אֱלֹהִים, אך דגשות הנו"ן השנית אינו מן העקר, כי הוא כמו **יִסְּרַנִי** יְהֹוָה (תהלים קיח יח), הֵן **בְּעוֹדָנִי** חַי (דברים לא כז). יָדוּן, דּוּן. ושם האיש מפועל זה: **דָּן** אָנֹכִי (בראשית טו יד), ונאמר וְהָיָה יְיָ **לְדַיָּן** (ש"א כד טו).

והפעל הכבד: הֲדִין, **יָדִין** בַּגּוֹיִם (תהלים קי ו), כִּי **יָדִין** יְיָ עַמּוֹ (דברים לב לו), וְלֹא יוּכַל **לָדִין** (קהלת ו י), וצווי הזכר: דִּין.

דום – שָׁכְנָה **דּוּמָה** נַפְשִׁי (תהלים צד יז), **כְּדֹמָה** בְּתוֹךְ הַיָּם (יחזקאל כז לב). ויתכן להיות מזה גַּם מַדְמֵן **תִּדַּמֵּי** (ירמיהו מח ב), ועקרו תִּתְדּוֹמְמִי – תִּתְפַּעְלְלִי.

דוץ – דַּצְתִּי, אָדוּץ, וּלְפָנָיו **תָּדוּץ** דְּאָבָה (איוב מא יד).

דור – דָּר, דַּרְתִּי, אָדוּר, **מְדוּר** בְּאָהֳלֵי רֶשַׁע (תהלים פד יא).

וע"א: דָּר, יָדוּר, וְגַם **דּוּר** הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ (יחזקאל כד ה), אַגְדִּיל **הַמְדוּרָה** (יחזקאל כד ט), **מְדֻרָתָהּ** אֵשׁ וְעֵצִים (ישעיהו ל לג).

דיש – דָּשׁ, **וְדַשְׁתִּי** אֶת בְּשַׂרְכֶם (שופטים ח ז), **דָּשׁ** חִטִּים (דה"א כא כ), **אָדוֹשׁ יְדוֹשֶׁנּוּ** (ישעיהו כח כח), וְחַיַּת הַשָּׂדֶה **תְּדוֹשָׁהּ** (איוב לט טו), קוּמִי **וְדוֹשִׁי** בַת צִיּוֹן (מיכה ד יג), **מְדֻשָּׁתִי** וּבֶן גָּרְנִי (ישעיהו כא י), דִּישׁ.

ולשון נִפְעַל: **וְנָדוֹשׁ** מוֹאָב (ישעיהו כה י), אִדּוֹשׁ, יְדוֹשׁ. וצווי הזכר והמקור שם הפועל: הִדּוֹשׁ בחולם. ונאמר הִדּוּשׁ בשורק – לפי שהם שקולים ברוב המלים – **כְּהִדּוּשׁ** מַתְבֵּן (ישעיהו כה י).

הים – הָם, הַמָּתִי, **וְהָמַם** מְהוּמָה (דברים ז כג) – פְּעָלָם. ומשקלו וְלֹא **שָׁתָם** עַל צֹאן לָבָן (בראשית ל מ), המ"ם הראשונה עומדת במקום תי"ו שָׁתָם, והשנייה ללשון רבים. ועקרו להיות הֲיָמָם, והמ"ם הראשונה קמוצה כדרך כל למ"ד פְּעָלָם להיות קמוצה. אך **וְהָמַם** גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ (ישעיהו כח כח) איננו יצא מן שורש זה, שמשקלו וּפָעַל מן אֲכָלַנִי **הֲמָמַנִי** (ירמיהו נא לד), וכשתרצה לאמר מן עקר זה פְּעָלָם, תאמר הֲמָמָם. והונעה מ"ם וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ בפתח, כדרך כל עי"ן הפעל להיות פתוחה, כי אם באתנח וסוף פסוק וזקף במקצת מקומות. בָּרָק **וַיָּהָם** (ש"ב כב טו), **וַיָּהָם** יְיָ אֶת (מַחֲנֵה) סִיסְרָא (שופטים ד טו).

ויתכן להיות אלה האחרונים מעקר **וְהָמַם** גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ, כמו וַיִּסֹּב, וַיָּסָב, מן סָבַב, **וַיְהֻמֵּם** (יהושע י י) כמו וַיְסֻבֵּם, עָוֹן עֲקֵבַי **יְסוֹבֵּנִי** (תהלים מט ו).

ובעקר זה פועל כבד על משקל הִפְעִיל: הֵהִים, הַהֵימוֹתִי – בפתחות הה"א, כמו שהודעתיך ב**הַעֵירוֹתִי** מִצָּפוֹן (ישעיהו מא כה), **הַעִידֹתִי** בָכֶם הַיּוֹם (דברים ד כו). אָרִיד בְּשִׂיחִי **וְאָהִימָה** (תהלים נה ג), **תְּהִימֶנָּה** מֵאָדָם (מיכה ב יב). ומשפטו להיות תְּהִימְנָה, כמו הָקֵים **תָּקִימָנָּה** (ירמיהו מד כה). מֵהִים, מְהִימִים.

ולשון נִפְעַל: נֵהוֹם, נֶהוֹמְתִּי, **וַתֵּהֹם** כָּל הָעִיר (רות א יט), כמו **וַיֵּאֹר** לָהֶם בְּחֶבְרוֹן (ש"ב ב לב).

הין – הֵהִין, הֶהִינוֹתִי, **וַתָּהִינוּ** לַעֲלֹת הָהָרָה (דברים א מא), אָהִין, יָהִין.

זוב – זָב, זַבְתִּי, **זָב** עִמְקֵךְ (ירמיהו מט ד), כִּי **יָזוּב זוֹב** דָּמָהּ (ויקרא טו כה), **וַיָּזֻבוּ** מַיִם (ישעיהו מח כא), אֶרֶץ **זָבַת** חָלָב (שמות ג ח), **וְהַזָּב** (ויקרא טו לג).

זוד – זָד, זָדְתִּי, אֲשֶׁר **זָדוּ** עֲלֵיהֶם (שמות יח יא), כִּי אֶל יְיָ **זָדָה** (ירמיהו נ כט), **זֵד** יָהִיר (משלי כא כד), אָזוּד, **הַזֵּידוֹנִים** (תהלים קכד ה) – פֹּעֲלוֹנִים, כמו **זֵרְעֹנִים** (דניאל א טז), נכתב ביו"ד בין הזי"ן והדל"ת על המשפט והעקר.

והפועל הכבד: הֵזִיד, כִּי **הֵזִידוּ** עֲלֵיהֶם (נחמיה ט י), וְכִי **יָזֵד** אִישׁ (שמות כא יד).

זול – זָל, יָזוֹל, **הַזַּלִּים** זָהָב מִכִּיס (ישעיהו מו ו).

זון – זָן, זָנְתִּי, אָזוֹן, מְפִיקִים **מְזֹן** אֶל זַן (תהלים קמד יג), בָּר וְלֶחֶם **וּמָזוֹן** (בראשית מה כג).

זוע – זָע, זַעְתִּי, וְלֹא **זָע** מִמֶּנּוּ (אסתר ה ט), בַּיּוֹם **שֶׁיָּזֵעוּ** שֹׁמְרֵי הַבַּיִת (קהלת יב ג), זוּעַ – צווי לזכר, וכן המקור שהוא שם הפועל. וכבר הונעה הו"ו בשם הפועל, נאמר וְהָיָה רַק **זְוָעָה** (ישעיהו כח יט). ויש מי שאומרים כי זַעֲוָה הוא נהפך מן זְוָעָה, ועמדה עי"ן הפעל במקום הלמ"ד.

זור – זָר, זַרְתִּי, וַתִּשְׁכַּח כִּי רֶגֶל **תְּזוֹרֶהָ** (איוב לט טו), **וַיָּזַר** אֶת הַגִּזָּה (שופטים ו לח). ולשון פעול: זוּר, **וְהַזּוֹרֶה** תִּבָּקַע אֶפְעֶה (ישעיהו נט ה) – הה"א שבסוף וְהַזּוֹרֶה ללשון נקבה, כמו הה"א שבסוף **וְלָנָה** בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ (זכריה ה ד).

ובעקר עניין שני: זָר, זָרְתִּי, לֹא **זָרוּ** מִתַּאֲוָתָם (תהלים עח ל), רוּחִי **זָרָה** לְאִשְׁתִּי (איוב יט יז), לְאִישׁ **זָר** (ויקרא כב יב), **וְזָרִים** לֹא יַעַבְרוּ בָהּ (יואל ד יז). ויאמר עוד בפועל העובר לשון אחר: זוֹר, זוֹרְתִּי, **זֹרוּ** רְשָׁעִים מֵרֶחֶם (תהלים נח ד).

ולשון נִפְעַל: **נָזֹרוּ** אָחוֹר (ישעיהו א ד), יָזוֹר, אָזוֹר, הָזוֹר – צווי לזכר, וכן שם הפועל.

חוב – חֻבְלָתוֹ **חוֹב** יָשִׁיב (יחזקאל יח ז).

ויש בעקר זה פועל כבד, שבה בו הו"ו הנחה יו"ד דגושה: חִיֵּב, חִיַּבְתִּי, וְחִיַּבְתֶּם אֶת רֹאשִׁי (דניאל א י), יְחַיֵּב, מְחַיֵּב.

חוג – חָג עַל פְּנֵי מָיִם (איוב כו י), אָחוּג, יָחוּג, בְּחוּקוֹ **חוּג** עַל פְּנֵי תְהוֹם (משלי ח כז), **וּבַמְּחוּגָה** יְתָאֲרֵהוּ (ישעיהו מד יג).

חוד – חָד, חַדְתִּי, **אָחוּדָה** נָּא לָכֶם **חִידָה** (שופטים יד יב), **חוּד חִידָה** וּמְשֹׁל מָשָׁל (יחזקאל יז ב), **חוּדָה חִידָתְךָ** וְנִשְׁמָעֶנָּה (שופטים יד יג).

חול – חָל, חַלְתִּי, לֹא **חַלָּתִי** וְלֹא יָלַדְתִּי (ישעיהו כג ד), כִּי **חָלָה** גַּם יָלְדָה צִיּוֹן (ישעיהו סו ח), הָרִינוּ **חַלָּנוּ** (ישעיהו כו יח), הִכְּיתָה אוֹתָם וְלֹא **חָלוּ** (ירמיהו ה ג), **חוּל תָּחוּל** (יחזקאל ל טז).

ויש בעניין זה פועל כבד: הֵחִיל, הַחִילוֹתִי, מִפָּנַי לֹא **תָחִילוּ** (ירמיהו ה כב), מִפָּנָיו **יָחִילוּ** עַמִּים (יואל ב ו), **וַיָּחֶל** מְאֹד מֵהַמּוֹרִים (ש"א לא ג), **חִיל** כַּיּוֹלֵדָה (ירמיהו כב כג).

ובעניין זה פועל כבד, נכפל בו למ"ד הפועל: חוֹלֵל, חוֹלַלְתִּי, קוֹל יְיָ **יְחוֹלֵל** (תהלים כט ט), **מְחוֹלֶלֶת** תַּנִּין (ישעיהו נא ט).

ובעקר זה עניין אחר: חָל, חַלְתִּי, יָחוּל, **יָחֲלוּ** עַל רֹאשׁ יוֹאָב (ש"ב ג כט), עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים **יָחוּל** (ירמיהו כג יט), וְסַעַר **מִתְחוֹלֵל** (ירמיהו כג יט). ויתכן להיות מעקר זה **חֹלָלָה** יָדוֹ נָחֹשׁ בָּרִיחַ (איוב כו יג), וַתִּשְׁכַּח אֵל **מְחֹלְלֵךְ** (דברים לב יח), **וַתְּחוֹלֵל** אֶרֶץ וְתֵבֵל (תהלים צ ב), בְּאֵין תְּהֹמוֹת **חוֹלָלְתִּי** (משלי ח כד).

חוס – חָס, חַסְתִּי, אַתָּה **חַסְתָּ** עַל הַקִּיקָיוֹן (יונה ד י), לֹא **חָסָה** עָלַיִךְ עַיִן (יחזקאל טז ה), אָחוּס, **יָחֹס** עַל דַּל וְאֶבְיוֹן (תהלים עב יג), **וַתָּחָס** עָלֶיךָ (ש"א כד י), **חוּסָה** יְיָ עַל עַמֶּךָ (יואל ב יז).

חור – חָר, חַרְתִּי, **וְחָרָה** נֶחֱשְׁתָּהּ (יחזקאל כד יא), וְעַצְמֵי **חָרָה** (איוב ל ל), **חָרוּ** יֹשְׁבֵי אֶרֶץ (ישעיהו כד ו), אָחוּר, יָחוּר.

חוש – וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ (דברים לב לה), **חַשְׁתִּי** וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי (תהלים קיט ס), יָחוּשׁ, **חוּשָׁה** לְעֶזְרָתִי (תהלים לח כג), **וַתַּחַשׁ** עַל מִרְמָה רַגְלִי (איוב לא ה).

והפועל הכבד: הֵחִישׁ, הַחִישׁוֹתִי, יָחִישׁ, **אָחִישָׁה** מִפְלָט לִי (תהלים נה ט), אֲנִי יְיָ בְּעִתָּהּ **אֲחִישֶׁנָּה** (ישעיהו ס כב), כִּי גָז **חִישׁ** וַנָּעֲפָה (תהלים צ י).

טוח – כִּי **טַח** מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם (ישעיהו מד יח), אֲשֶׁר **טָחְתֶּם** תָּפֵל (יחזקאל יג יד), **וְטָח** אֶת הַבַּיִת (ויקרא יד מב), אָטוּחַ.

ולשון נִפְעַל: נָטוֹחַ, נְטוּחוֹתִי, אִטּוֹחַ, יִטּוֹחַ. והמקור שהוא שם הפועל: וְאַחֲרֵי **הִטּוֹחַ** (ויקרא יד מג), וכן לצווי הזכר.

טוב – מַה **טֹּבוּ** אֹהָלֶיךָ (במדבר כד ה), מַה **טֹּבוּ** דַּרְכֵיךְ (שה"ש ד י), יָטוּב, אָטוּב, טוֹב. ויש בעקר זה פועל כבד: הֵטִיב, הֶטִיבוֹתָ, על משקל הֵשִׁיב, הֲשִׁבוֹתָ; יָטִיב, תָּטִיב. ונאמר כי וְהָיָה **הַטּוֹב** הַהוּא אֲשֶׁר **יֵיטִיב** יְיָ (במדבר י לב), נהפך הו"ו הנחה הנסתרת שהיא עי"ן הפעל בהַטּוֹב, ליו"ד נחה היא פ"א הפועל בייֵטִיב. ויתכן להיותם שני עקרים: טוב ויטב, אך נאמרו שניהם כאחד מפני שדבורם קרוב וענינם שוה.

טיל – וַייְ **הֵטִיל** רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם (יונה א ד), הֲטִילוֹתִי, **וַיָּטִלוּ** אֶת הַכֵּלִים (יונה א ה), שָׁאוּנִי **וַהֲטִילֻנִי** אֶל הַיָּם (יונה א יב), כִּי יִפֹּל לֹא **יוּטָל** (תהלים לז כד), מַדּוּעַ **הוּטְלוּ** (ירמיהו כב כח).

ולשון נִפְעַל: נָטוֹל, נְטוּלוֹתִי. הֵן אִיִּים כַּדַּק **יִטּוֹל** (ישעיהו מ טו), הִטּוֹל. ויתכן להיות כַּדַּק יִטּוֹל מעקר אחר – כִּי **נָטַל** עָלָיו (איכה ג כח), כמו נָפַל, ולעתיד יִטּוֹל כמו יִפּוֹל.

טוש – טָשׁ, טַשְׁתִּי, כְּנֶשֶׁר **יָטוּשׁ** עָלַי אֹכֶל (איוב ט כו), טוּשׁ לצווי הזכר, וכן למקור שהוא שם הפועל.

כול – **וְכָל** בַּשָּׁלִשׁ (ישעיהו מ יב), כָּל, כַּלְתִּי, אָכֵל. כּוּל לצווי הזכר.

ויש בו פועל כבד: הֵכִיל, הֲכִילוֹתִי, יָכִיל – אַלְפַּיִם בַּת **יָכִיל** (מ"א ז כו), קָטֹן **מֵהָכִיל** אֶת הָעֹלָה (מ"א ח סד).

כון – כָּן, כַּנְתִּי, אָכוּן. **וַיְכַנְּנוּ** בָּרֶחֶם אֶחָד (איוב לא טו). ויתכן להיות מעקר זה אִם **כֵּנִים** אַתֶּם (בראשית מב יט), לֹא **כֵן** אֲנַחְנוּ עֹשִׂים (מ"ב ז ט), אָבוֹא עַד **תְּכוּנָתוֹ** (איוב כג ג).

ויש בעניין זה פועל כבד: הֵכִין, יָכִין, אֲשֶׁר **הֵכִין** לוֹ (אסתר ו ד), אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר **הֲכִנֹתִי** (שמות כג כ).

ולשון נִפְעַל: כְּשֵׁחַר **נָכוֹן** מוֹצָאוֹ (הושע ו ג), **נָכוֹנוּ** לַלֵּצִים שְׁפָטִים (משלי יט כט), הִכּוֹן, יִכּוֹן.

ופועל כבד אחר יש בעקר כפול הלמ"ד: כּוֹנֵן, כַּאֲשֶׁר **כּוֹנֵן** לְהַשְׁחִית (ישעיהו נא יג), **כּוֹנְנוּ** חִצָּם עַל יֶתֶר (תהלים יא ב), **כּוֹנְנָה** עָלֵינוּ (תהלים צ יז), עַד **יְכוֹנֵן** (ישעיהו סב ז).

לוז – לָז, לָזְתִּי, יָלוּז, אַל **יָלֻזוּ** מֵעֵינֶיךָ (משלי ג כא). **וּנְלוּזִים** בְּמַעְגְּלוֹתָם (משלי ב טו), יְלוּז, הִלּוּז.

לוט – **לוּטָה** בַּשִּׂמְלָה (ש"א כא י), פְּנֵי הַלּוֹט **הַלּוֹט** (ישעיהו כה ז), השני פעול כחברו אל הַמַּסֵּכָה **הַנָּסוּכָה** שאחריו.

והפועל הכבד: הֵלִיט, יָלִיט, **וַיָּלֶט** פָּנָיו (מ"א יט יג). כמו הֵקִים, יָקִים – וַיָּקֶם. ולשון אחר נאמר באל"ף שלם: **לָאַט** אֶת פָּנָיו (ש"ב יט ה). וכבר נהפכה זאת האל"ף לה"א ונאמר **בְּלַהֲטֵיהֶם** (שמות ז יא), וגם הניחוה כשיאמרו **בְּלָטֵיהֶם** (שמות ז כב). והפילוה מן הכתב

בטוחים על הגות הלשון. ויתכן להיות מעקר זה על דרך שמוש שלם **לְאַט** אֶת פָּנָיו (ש"ב יט ה), **לְאַט** לִי לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם (ש"ב יח ה) – לשון צווי על משקל **לְקַח** פַּר אֶחָד בֶּן בָּקָר (שמות כט א). ושם הפועל גם לְאַט – הַהֹלְכִים **לְאַט** (ישעיהו ח ו), אֶתְנַהֲלָה **לְאַטִּי** (בראשית לג יד). וכבר נחה אל"ף זאת: דַּבְּרוּ אֶל דָּוִד **בַּלָּט** (ש"א יח כב). ויש מי שאומרים שהלמ"ד הזאת מודבקת אל המלה ואינה מעקרה, לפי שנאמר וַיְהַלֵּךְ **אַט** (מ"א כא כז). ויתכן שתפול הלמ"ד מן אַט, כמו שנפלה למ"ד לָקַח מן **קָח** עַל מַיִם רַבִּים (יחזקאל יז ה).

לון – לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא (בראשית לב כב), לִנְתִי, **וְלַנּוּ** בַגִּבְעָה (שופטים יט יג), אָלוּן, יָלוּן, לוּן, מְלוּנָה, מָלוֹן.

והפועל הכבד, רק איננו מתעבר אל פעול, כי עניינו ועניין הקל שוה – הֵלִין, יָלִין, **וַיָּלֶן** יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ח ט). ואילו היה מן הקל היה וַיָּלֶן. כמו **וַיָּקָם** שְׁדֵה עֶפְרוֹן (בראשית כג יז). אבל הוא מן הֵלִין, יָלִין, כמו **וַיָּקָם** עֵדוּת בְּיַעֲקֹב (תהלים עח ה), אלא שוַיָּקֶם מתעבר אל מוּקָם שהקים, ולא כן וַיָּלֶן, כי הוא הלן בעצמו. וכן וַיָּלִינוּ שָׁם (שופטים יח ב), כִּי בָרְחוֹב **נָלִין** (בראשית יט ב).

ויש בעקר עניין אחר: אֲשֶׁר **הֲלִינֹתָם** עָלָי (במדבר יד כט), **וַיָּלֶן** הָעָם עַל מֹשֶׁה (שמות יז ג).

לוץ – הֵלִיץ, אִם לַלֵּצִים הוּא **יָלִיץ** (משלי ג לד), וְעַתָּה אַל **תִּתְלוֹצָצוּ** (ישעיהו כח כב).

ויש בעקר זה עניין אחר: כִּי **הַמֵּלִיץ** בֵּינֹתָם (בראשית מב כג), **מֵלִיץ** אֶחָד מִנִּי אָלֶף (איוב לג כג), יָלִיץ.

לוש – לַשְׁתִּי, יָלוּשׁ, **לוּשִׁי** וַעֲשִׂי עֻגוֹת (בראשית יח ו).

מוג – מָג, מַגְתִּי, הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ **וַתְּמוֹגֵנוּ** (עמוס ט ה), **וַתְּמוּגֵנוּ** בְּיַד עֲוֹנֵנוּ (ישעיהו סד ו).

ולשון נִפְעַל: **נְמֹגִים** אֶרֶץ וְכָל יֹשְׁבֶיהָ (תהלים עה ד), יְמוֹג, הִמּוֹג.

ויש בעקר זה פועל כבד כפול הלמ"ד: מוֹגֵג, מוֹגַגְתִּי, יְמוֹגֵג, **וּתְמֹגְגֵנִי** תּוּשִׁיָּה (איוב ל כב), בִּרְבִיבִים **תְּמֹגְגֶנָּה** (תהלים סה יא).

מוט – **מָט** לִפְנֵי רָשָׁע (משלי כה כו), יָמוּט, **תָּמוּט** רַגְלָם (דברים לב לה), **וּמָטִים** לַהֶרֶג (משלי כד יא), וְהַגְּבָעוֹת **תְּמוּטָנָה** (ישעיהו נד י), ומשפטו להיות תְּמוֹטָנָה כמו תְּשׁוֹבָנָה, לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם **מוֹט** (תהלים נה כג).

והפועל הכבד: הֵמִיט, יָמִיט, כִּי **יָמִיטוּ** עָלַי אָוֶן (תהלים נה ד).

ולשון נִפְעַל: **נָמוֹטוּ** פְּעָמַי (תהלים יז ה עי"ש), וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא **יִמּוֹט** (ישעיהו מא ז), **יִמּוֹטוּ** עֲלֵיהֶם גָּחָלִים (תהלים קמ יא).

מול – **וּמָל** יְיָ אֱלֹהֶיךָ (דברים ל ו), אֲשֶׁר **מָל** יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ה ד), **וּמַלְתֶּם** אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם (דברים י טז), אָמוּל, **וַיָּמָל** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יהושע ה ג), כִּי **מֵלִים** הָיוּ (יהושע ה ה).

ולשון נִפְעַל: נָמוֹל, **הִמָּלוֹ** לַיְיָ (ירמיהו ד ד), וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ **לְהִמּוֹל** (בראשית לד יז), **הִמּוֹל יִמּוֹל** (בראשית יז יג).

והפועל הכבד: הֵמִיל, יָמִיל, כִּי **אֲמִילֵם** (תהלים קיח י).

ומין אחר מן הפועל הכבד כפול הלמ"ד: מוֹלֵל, מוֹלַלְתִּי, **יְמוֹלֵל** וְיִבַּשׁ (תהלים צ ו).

אך **וַיִּמָּלוּ** כָּל זָכָר (בראשית לד כד), כַּאֲשֶׁר הֵם **נִמָּלִים** (בראשית לד כב), אינם יוצאים מן שורש זה, כי אם מן נָמַל, כמו שנאמר **וּנְמַלְתֶּם** אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם (בראשית יז יא), ונבלעת הנו"ן במ"ם, ומשקלם וַיִּפָּעוּלוּ, נִפְעוּלִים. וכן **נָמוֹל** אַבְרָהָם (בראשית יז כו) – נִפְעוֹל, על משקל **וְנַעְתּוֹר** לָהֶם (דה"א ה כ), אלא שנפתחה נו"ן נַעְתּוֹר מפני העי"ן, ולולא זאת גם היא היתה בחירק. וגם יתכן להיות הְמוֹל יְמוֹל מן נמ"ל, על משקל **כְּהִנְדֹּף** עָשָׁן תִּנְדֹּף (תהלים סח ג), וכן **הִמָּלוֹ** לַיְיָ (ירמיהו ד ד), וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ **לְהִמּוֹל** (בראשית לד יז), אך לא יהיה עניינם מלשון נִפְעַל בהיותם מן נמ"ל, הבין תדע.

מיץ – כִּי **מִיץ** חֶלֶב יוֹצִיא חֶמְאָה **וּמִיץ** אַף יוֹצִיא דָם (משלי ל לג), כִּי אֶפֶס **הַמֵּץ** (ישעיהו טז ד).

מיר – **הֵמִיר** כְּבוֹדוֹ (ירמיהו ב יא), **וַיָּמִירוּ** אֶת כְּבוֹדָם (תהלים קו כ), וְהָיָה הוּא **וּתְמוּרָתוֹ** (ויקרא כז י).

מוש – לֹא **מָשׁוּ** מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה (במדבר יד מד), **וּמַשְׁתִּי** אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ (זכריה ג ט), כִּי הֶהָרִים **יָמוּשׁוּ** (ישעיהו נד י).

והפועל הכבד: הֵמִישׁ, הֲמִישׁוֹתִי, לֹא **יָמִישׁ** עַמּוּד הֶעָנָן (שמות יג כב), אך ענינו לא יָמוֹשׁ, מפני שאינו מתעבר אל פעול; אֲשֶׁר לֹא **תָמִישׁוּ** מִשָּׁם צַוָּארֹתֵיכֶם (מיכה ב ג) – שהאנשים מֵמִישִׁים את הצוארות, והצוארות מוּמָשִׁים.

מות – **מֵת** הַיֶּלֶד (ש"ב יב יח) בצרי תחת המ"ם, אך כשסמכו לו כנוי הפועל כבד עליהם להניעה בצרי, ואמרו פֶּן תְּדַבְּקֵנִי הָרָעָה **וָמַתִּי** (בראשית יט יט), התי"ו אשר היא למ"ד הפעל נבלעה בתי"ו הפועל הכתובה, ולכן נדגשה. ומשקלו זָקַנְתִּי **וָשַׁבְתִּי** (ש"א יב ב), כשיהיה וָמַתְתִּי בשתי ת"ין, הראשונה למ"ד הפועל כנגד בי"ת וָשַׁבְתִּי, והשנית לפועֵל, לעמת תי"ו וָשַׁבְתִּי. ומשפטם שניהם במלאת חסרונם: וּמַיְתִּי, וְשַׁיַּבְתִּי, על משקל וּפַעַלְתִּי, וְשִׁמַּרְתִּי. **מָוֶת** וְחַיִּים (משלי יח כא), **הַמָּוָתָה** לַחֲסִידָיו (תהלים קטז טו), בְּנֵי **תְמוּתָה** (תהלים עט יא).

והפועל הכבד: הֵמִית, יָמִית, מֵמִית.
ויש עוד מין אחר: מוֹתֵת – בו"ו, יְמוֹתֵת, אָנֹכִי **מֹתֵתִי** (ש"ב א טז), גם זה נבלעה בו הלמ"ד הכפולה בתי"ו הפועל. ומשקלו מוֹתַתְתִּי בשלש ת"וין, על משקל רוֹמַמְתִּי ובי"ת שׁוֹבַבְתִּי, והשלישית לפועֵל כנגד שני ת"וין רוֹמַמְתִּי, שׁוֹבַבְתִּי. **תְּמוֹתֵת** רָשָׁע רָעָה (תהלים לד כב), **מְמוֹתֵת** אַחֲרָיו (ש"א יד יג), אֲשֶׁר לֹא **מוֹתָתַנִי** (ירמיהו כ יז).
נוב – נָב, נַבְתִּי, חַיִל כִּי **יָנוּבוּן** בְּשִׂיבָה (תהלים סב יא), עוֹד **יְנוּבוּן** בְּשֵׂיבָה (תהלים צב טו), **מְתָנוּבֹת** שָׁדַי (איכה ד ט), **וְנִיבוֹ** נִבְזֶה אָכְלוֹ (מלאכי א יב).
והפועל הכבד: נוֹבֵב, נוֹבַבְתִּי, וְתִירוֹשׁ **יְנוֹבֵב** בְּתֻלוֹת (זכריה ט יז).
נוד – נָד, נַדְתִּי, **נֻדוּ** לוֹ (ירמיהו מח יז).
והפועל הכבד: הֵנִיד, יָנִיד, וְיַד רְשָׁעִים אַל **תְּנִדֵנִי** (תהלים לו יב), **לְהָנִיד** רֶגֶל יִשְׂרָאֵל (מ"ב כא ח).
נוה – וְלֹא **נֹהַ** בָּהֶם (יחזקאל ז יא), וכבר נהפכה הו"ו ליו"ד נחה נסתרת, נאמר וְנִשְׁאוּ אֵלַיִךְ **בְּנֵיהֶם** קִינָה (יחזקאל כז לב).
נוח – נָח, וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא **נָחְתִּי** (איוב ג כו), **וְנַחְנוּ** עָלָיו (ש"ב יז יב), **אָנוּחַ** לְיוֹם צָרָה (חבקוק ג טז), **יָנוּחוּ** עַל מִשְׁכְּבוֹתָם (ישעיהו נז ב), **וַתָּנַח** הַתֵּבָה (בראשית ח ד), מָנוֹחַ, מְנוּחָה. ויתכן נִיחֹח להיות מעקר זה על משקל פְּעֻלוֹל, יו"ד נִיחֹח כנגד עי"ן פְּעֻלוֹל, והחי"ת כפולה כמו למ"ד פְּעֻלוֹל. והדומה לו: וּפֹעֲלוֹ **לְנִיצוֹץ** (ישעיהו א לא).
והפועל הכבד: הֵנִיחַ, **וַהֲנִחֹתִי** לָךְ (שמות לג יד), יַסֵּר בִּנְךָ **וְיָנִיחֶךָּ** (משלי כט יז), **וַיָּנַח** יְיָ לָהֶם (יהושע כא מב), **לְהָנִיחַ** בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ (יחזקאל מד ל), **וַהֲנָחָה** לַמִּדִינוֹת עָשָׂה (אסתר ב יח).
נוט – נָט, נַטְתִּי, אָנוּט, יֹשֵׁב (ה)כְּרוּבִים **תָּנוּט** הָאָרֶץ (תהלים צט א).
נום – נָם, **נָמוּ** רֹעֶיךָ (נחום ג יח), **נָמוּ** שְׁנָתָם (תהלים עו ו), הִנֵּה לֹא **יָנוּם** וְלֹא יִישָׁן (תהלים קכא ד), תַּלְבִּישׁ **נוּמָה** (משלי כג כא), לְעַפְעַפַּי **תְּנוּמָה** (תהלים קלב ד).
נוס – נָס, נַסְתִּי, עַל סוּס **נָנוּס** (ישעיהו ל טז), כִּי אִם **נֹס נָנוּס** (ש"ב יח ג) **וַיָּנָס** הַחוּצָה (בראשית לט יג), **וְנַסְנוּ** לִפְנֵיהֶם (יהושע ח ה), **בְּנֻסָם** מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יהושע י יא).
והפועל הכבד: **הֲנִיס** אֶת עֲבָדָיו (שמות ט כ), הֲנִיסוֹתִי, אָנִיס.
נוע – נָע, נָעְתִּי, אָנוּעַ, **נוֹעַ תָּנוּעַ** אֶרֶץ (ישעיהו כד כ), **וַיָּנַע** לְבָבוֹ... **כְּנוֹעַ** עֲצֵי יַעַר (ישעיהו ז ב).
והפועל הכבד: הֵנִיעַ, **וַהֲנִעוֹתִי** בְּכָל הַגּוֹיִם (עמוס ט ט), **וַיְנִעֵם** בַּמִּדְבָּר (במדבר לב יג), הֵמָּה **יְנִיעוּן** לֶאֱכֹל (תהלים נט טז).

ולשון נִפְעַל, נָנוֹעַ, נְנוּעוֹתִי, אִנּוֹעַ, כַּאֲשֶׁר **יִנּוֹעַ** בַּכְּבָרָה (עמוס ט ט), אִם **יִנּוֹעוּ** וְנָפְלוּ (נחום ג יב).

ניף – הֲנִיפִי אַהֲרֹן **תְּנוּפָה** (ויקרא ט כא), **וַיְנִיפֵהוּ תְּנוּפָה** (ויקרא ח כט), **לַהֲנָפָה** גּוֹיִם (ישעיהו ל כח).

ופועל כבד אחר: נוֹפֵף, נוֹפַפְתִּי, **יְנוֹפֵף** יָדוֹ (ישעיהו י לב), מְנוֹפֵף.

ניץ – הֲנִיץ או הֵנֵץ, **הֵנֵצוּ** הָרִמּוֹנִים (שה"ש ו יא) – על משקל **הֵפֵרוּ** אֶת בְּרִיתִי (ירמיהו לא לא), אָנֵץ, יָנֵץ, **וְיָנֵאץ** הַשָּׁקֵד (קהלת יב ה), מֵנִיץ כמו מֵקִים, הָנֵץ – צווי לזכר, וכן המקור שהוא שם הפועל, כמו הָקֵם, הָשֵׁב.

ניר – הֲנִיר, הֲנִירוֹתִי, **נִירוּ** לָכֶם **נִיר** (ירמיהו ד ג), לְמַעַן הֱיוֹת **נִיר** לְדָוִיד עַבְדִּי (מ"א יא לו). ויש בעקר עניין אחר: **נַר** לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ (תהלים קיט קה), **וּמְנוֹרָה וְנַרֹתֶיהָ** (דה"א כח טו).

סוג – סָג, כֻּלּוֹ **סָג** (תהלים נג ד), סַגְתִּי, אָסוּג, מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע **סוּג** לֵב (משלי יד יד). ולשון נִפְעַל: לֹא **נָסוֹג** אָחוֹר לְבֵנוּ (תהלים מד יט), **נָסֹגוּ** אָחוֹר (ישעיהו מב יז), וְאֶת **הַנְּסוֹגִים** (צפניה א ו), **יִסֹּגוּ** אָחוֹר (תהלים לה ד). **וְהֻסַּג** אָחוֹר מִשְׁפָּט (ישעיהו נט יד), אם הוא מעקר זה, תהיה דגשות הסמ"ך תמורת עי"ן הפועל שחסר מן המלה ועמדה במקומו, לפי שהוטלה תנועתה על הסמ"ך לפניה, שהיה ראוי להיות הֻוסַג כמו הֻשְׁכַּב. ויותר מה שנהגו להמיר מן החסרון בדגש הפעלים שמקום העי"ן והלמ"ד מהם אות אחת כפולה, לפי מה שהזכרתי בספר שחברתי בהם. ואילו נאמר וְהוּסַג ברפיות הסמ"ך כמו וְהוּקַם, וְהוּבָא, אז היה טוב. ויתכן גם להיות **וְהֻסַּג** אָחוֹר, אַל **תַּסֵּג** גְּבוּל עוֹלָם (משלי כב כח), **מַסִּיג** גְּבוּל רֵעֵהוּ (דברים כז יז), לֹא **יַסֵּג** כִּלְמוֹת (מיכה ב ו), עקר אחר – מן נסג.

ויש בעקר זה עוד עניין אחר: **סוּגָה** בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שה"ש ז ג).

סוף – סַפְתִּי, כמו **סָפוּ** תַּמּוּ (תהלים עג יט), יַחְדָּו **יָסֻפוּ** (ישעיהו סו יז).

ובעקר פועל כבד: הֵסִיף, הֲסִיפוֹתִי, אָסוּף, **אָסֵף** כֹּל (צפניה א ב), אָסֹף **אֲסִיפֵם** (ירמיהו ח יג) – אָסֹף איננו מעקר זה כי אם מן אָסַף, אָסַפְתִּי. ופתרונם: בקבוצם וכל קהלם אשמידם יחד. ויש מי שאומרים כי גם אָסֹף מעקר אֲסִיפֵם, כלומר השמד אשמידם, אך נוספה האל"ף בתחלתו כמו שנוספה ב**אֲדוֹשׁ** יְדוֹשֶׁנּוּ (ישעיהו כח כח), שהוא מן **דָּשׁ** חִטִּים (דה"א כא כ).

סור – וְהֶעָנָן **סָר** מֵעַל הָאֹהֶל (במדבר יב י), **וְסַרְתֶּם** מִן הַדֶּרֶךְ (דברים יא כח), אָסוּר, יָסוּר, מִיּוֹם **סוּר** אֶפְרַיִם (ישעיהו ז יז), **וְסוּרַי** בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ (ירמיהו יז יג), **סוּרֵי** הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה (ירמיהו ב כא), גֹּלָה **וְסוּרָה** (ישעיהו מט כא).

והפועל הכבד: הֵסִיר, הָסִירוֹתִי, **וְהֵסִיר** יְיָ מִמְּךָ כָּל חֹלִי (דברים ז טו), יָסִיר, **וַתָּסַר** בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ (בראשית לח יד). היה ראוי להיות הסמ"ך בסגול, כמו **וַתָּשֶׂם** בַּסּוּף (שמות ב ג), אבל יש כשפותחין לפני הרי"ש כמו שפותחים לפני העי"ן והחי"ת, כמו **וַיָּרַח** יְיָ (בראשית ח כא), **וַתָּרַע** לַעֲשׂוֹת (מ"א יד ט). **מֵסִיר** מִירוּשָׁלַם (ישעיהו ג א), **הָסֵר** מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה (משלי ד כד).

ויש בעקר עניין אחר קרוב לראשון: וַיַּרְא יְיָ כִּי **סָר** לִרְאוֹת (שמות ג ד), **אָסֻרָה** נָּא וְאֶרְאֶה (שמות ג ג), **יָסֵר** שִׂמְּה (מ"ב ד ח), **וַיָּסַר** אֵלֶיהָ (שופטים ד יח). היה ראוי להיות וַיָּסָר בקמץ חטף אבל יש כשפותחין לפני הרי"ש, כמו העי"ן **בוַיַּעַן** לְבָבוֹ (ישעיהו ז ב), ויש בשאין פותחין, כמו **וַיָּגָר** בִּגְרָר (בראשית כ א) שהוא בחטף קמץ כחבריו וַיָּקָם, וַיָּשָׁב ושארם.

סוך – **וְסוֹךְ** לֹא **סָכְתִּי** (דניאל י ג), וְרָחַצְתְּ **וָסַכְתְּ** (רות ג ג), אָסוּךְ, יָסוּךְ, וְשֶׁמֶן לֹא **תָסוּךְ** (דברים כח מ), **וַיְסֻכוּם** (דה"ב כח טו), סוּךְ.

והפועל הכבד בא בעניון אחר: הֵסִיךְ, הֵסִיכוֹתִי, אָסֵךְ, אַךְ **מֵסִיךְ** הוּא (שופטים ג כד), וַיָּבֹא שָׁאוּל **לְהָסֵךְ** אֶת רַגְלָיו (ש"א כד ג).

סית – וְאַף **הֲסִיתָךְ** (איוב לו טז), הֲסִיתוֹתִי על הראוי, ואם יכבד על הלשון יאמר הֲסִתִּי בהבליע התי"ו הראשונה שהוא למ"ד הפועל, בשנית שהיא למדבר בעד נפשו. ודע כי דגשות תי"ו **הֵסַתָּה** אֹתוֹ (מ"א כא כה) יצאה מחוק הלשון, כי היתה ראויה להרפות, כי יאמר הֵסִית או הֵסֵת לזכר, והֵסִיתָה או הֵסַתָּה לנקבה. כִּי **יְסִיתְךָ** אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ (דברים יג ז), **וַיָּסֶת** אֶת דָּוִד בָּהֶם (ש"ב כד א), **וַיְסִיתֵם** אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ (דה"ב יח לא), **וַתְּסִיתֵנִי** בּוֹ (איוב ב ג), מֵסִית.

עיב – הֵעִיב, הַעִיבוֹתִי, אֵיכָה **יָעִיב** בְּאַפּוֹ (איכה ב א). ויתכן להיות ממנו עָבִים.

עוג – עָג, עַגְתִּי, אָעוּג, **תְּעַגֶּנָּה** לְעֵינֵיהֶם (יחזקאל ד יב), **עֻגָה** קְטַנָּה (מ"א יז יג), אִם יֶשׁ לִי **מָעוֹג** (מ"א יז יב). עוג לשון צווי, וכן המקור שהוא שם הפועל.

עוד – יֹאכַל **עַד** (בראשית מט כז), אָז חֻלַּק **עַד** שָׁלָל (ישעיהו לג כג).

ויש בעקר פועל כבד בדגשות הו"ו: עִוַּד, עִוַּדְתִּי, אֲעַוֵּד, (כִּי שֶׁקֶר **עִוְּדוּנִי**) ([חֲבָלַי רְשָׁעִים **עִוְּדָנִי** (תהלים קיט סא)]).

ויש עוד בעקר עניין שני: הֵעִיד, **הַעִידוֹתִי** בָכֶם הַיּוֹם (דברים ד כו), **הָעֵד** **הֵעֵד** בָּנוּ הָאִישׁ (בראשית מג ג), **וַיָּעִידוּ** בָם (דה"ב כד יט), **וַיַּעַד** יְיָ (בהם) (מ"ב יז יג), **וְהוּעַד** בִּבְעָלָיו (שמות כא כט), **עֵד** יְיָ בָּכֶם **וְעֵד** מְשִׁיחוֹ (ש"א יב ה), צוֹר **תְּעוּדָה** (ישעיהו ח טז).

ויש עוד עניין שלישי: הֵעִיד, הַעִידוֹתִי, מָה **אֲעִידֵךְ** מָה אֲדַמֶּה לָּךְ (איכה ב יג).

עיז – הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִן (ירמיהו ו א), הָעִיזוּ אַל תַּעֲמֹדוּ (ירמיהו ד ו), שִׁלַּח הָעֵז אֶת מִקְנְךָ (שמות ט יט). והפועל אשר לא הוזכר (פעולו) ([פועלו]): הוּעַז, מוּעָז, יוּעָז.

עול – עָל, עַלְתִּי, עָלוֹת עָלַי (בראשית לג יג), עָלוֹת יְנַהֵל (ישעיהו מ יא), עוּל יָמִים וְזָקֵן (ישעיהו סה כ) – פָּעוּל. וכבר נאמר שם האיש מפועל זה בהניע הו"ו והראותה במוצא שפתים: אֶל עָוִיל (איוב טז יא), על משקל גְּבִיר, אֱוִיל; גַּם עֲוִילִים מָאֲסוּ בִי (איוב יט יח), יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם (איוב כא יא). ויכון להיות מעניין זה עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם (איכה ד ד), מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים (תהלים ח ג).

ויש בעקר עניין אחר: עִוֵּל, עִוַּלְתִּי, אֲעַוֵּל, בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל (ישעיהו כו י), מִכַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ (תהלים עא ד). אך זה פועל כבד; והפועל הקל שבעניין זה: עוּל, יָעוּל. ושם האיש נקרא עַוִּל – וְלֹא יוֹדֵעַ עַוֶל בֹּשֶׁת (צפניה ג ה). ושם הפועל: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט (ויקרא יט טו). וכשתטפלנו אל אחר, נאמר בְּעָוֶל רְכָלְתְּךְ (יחזקאל כח יח). ונאמר על בניין אחר: וְלֹא יִסִּיפוּ בְנֵי עַוְלָה (ש"ב ז י). וגם יתכן להיות מעניין זה יְסִגְּירֵנִי אֵל אֶל עָוִיל (איוב טז יא). ונאמר כי עַוְלָה (הושע י ט) נהפך מעַוְלָה, כמו שַׁלְמָה – שִׁמְלָה, כֶּשֶׂב וּכֶבֶשׂ. וכבר נחה ו"ו זאת: (אך) (וְאַף) בְּלֵב עוֹלֹת תִּפְעָלוּן (תהלים נח ג), וְעַלָתָה קָפְצָה פִּיהָ (איוב ה טז).

עיף – עַיְפְתִּי, כִּי עָיֵף אָנֹכִי (בראשית כה ל), נֶפֶשׁ עֲיֵפָה (ירמיהו לא כד), עָיֵף וְיָגֵעַ (דברים כה יח). נשתמשו בעקר זה בהנעת היו"ד שהיא עי"ן הפעל. ונאמר עוד כי נהפך מעקר יָעַף, היו"ד שהיא בתחלת יָעַף נקבעה באמצע עָיֵף.

ויש בעקר זה בעניין אחר פועל כבד: הֵעִיף, הַעִיפוֹתִי, הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ (משלי כג ה), כמו הוּעַף, מוּעָף. ויתכן להיות מעקר זה עִשָּׂה שַׁחַר עֵיפָה (עמוס ד יג), אֶרֶץ עֵיפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל (איוב י כב).

ועוד עניין שלישי: עָף, עַפְתִּי, מְגִלָּה עָפָה (זכריה ה א), כַּחֲלוֹם יָעוּף (איוב כ ח), מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם (תהלים צא ה).

והכבד בעניין זה: עוֹפֵף, עוֹפַפְתִּי, וְעוֹף יְעוֹפֵף (בראשית א כ), כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם (הושע ט יא), מְעוֹפֵף (ישעיהו יד כט).

עיק – הֵעִיק, הַעִיקוֹתִי, הִנֵּה אָנֹכִי מַעִיק... כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה (עמוס ב יג), הוּעַק, יוּעַק, מוּעָק, שַׁמְתִּ מוּעָקָה בְמָתְנֵינוּ (תהלים סו יא), מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע (תהלים נה ד).

עור – עֵר, עַרְתִּי, אָעוּר, לֹא אַכְזָר כִּי יְעוֹרֵנוּ (איוב מא ב), אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר (שה"ש ה ב), עוּרִי צָפוֹן (שה"ש ד טז), עוּרִי דְּבוֹרָה (שופטים ה יב), עוּרָה לָמָּה תִישַׁן אֲדֹנָי (תהלים מד כד).

והפועל הכבד: **הֵעִיר** יְיָ (ירמיהו נא יא), **הַעִירוֹתִי** מִצָּפוֹן וַיֵּאת (ישעיהו מא כה), וְלֹא **יָעִיר** כָּל חֲמָתוֹ (תהלים עח לח), **הָעִירָה** וְהָקִיצָה (תהלים לה כג).
ופועל כבד אחר כפול הלמ"ד: **וְעוֹרֵר** עָלָיו יְיָ צְבָאוֹת (ישעיהו י כו), עוֹרַרְתִּי, אִם תָּעִירוּ וְאִם **תְּעוֹרְרוּ** (שה"ש ב ז), **עוֹרְרָה** אֶת גְּבוּרָתֶךָ (תהלים פ ג), **וְהִתְעוֹרַרְתִּי** כִּי מְצָאוֹ רָע (איוב לא כט), **מִתְעוֹרֵר** לְהַחֲזִיק בָּךְ (ישעיהו סד ו).
ולשון נִפְעַל: כִּי **נֵעוֹר** מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ (זכריה ב יז), נֵעוֹרְתִּי, **יֵעוֹרוּ** וְיַעֲלוּ הַגּוֹיִם (יואל ד יב), **יֵעֹרוּ** מֵיְרֵכְתֵי אֶרֶץ (ירמיהו נ מא). ויתכן להיות מעניין זה ומעקר זה נָשֵׁא לַשָּׁוְא **עֲרֵיךְ** (תהלים קלט כ), וַיְהִי **עָרֵךְ** (ש"א כח טז), וּמָלְאוּ פְנֵי תֵבֵל **עָרִים** (ישעיהו יד כא).

עוֹשׁ – עָשׁ, עַשְׁתִּי, **עוּשׁוּ** וְבֹאוּ כָּל הַגּוֹיִם (יואל ד יא).

עוֹת – **עָוְתָה** וַשְׁתִּי (אסתר א טז), עֻוַּת, עָוַת – נאמר זה הפועל בהראות הו"ו במוצא שפתים.
והפועל הכבד: עִוֵּת, יְעַוֵּת, אֵת אֲשֶׁר **עִוְּתוֹ** (קהלת ז יג), **לְעַוֵּת** אָדָם בְּרִיבוֹ (איכה ג לו), **מְעַוֶּת** לֹא יוּכַל לְתַקֵּן (קהלת א טו).
ובעקר זה עניין אחר, נחה הו"ו והונע אשר לפניה בקמץ בפועל העובר, נאמר עָת, עַתִּי – בהבליע התי"ו הראשונה שהיא למ"ד הפועל בשנית שהיא כנוי הפועל, **לָעוּת** אֶת יָעֵף דָּבָר (ישעיהו נ ד).

פּוּג – פָּג, פַּגְתִּי, עַל כֵּן **תָּפוּג** תּוֹרָה (חבקוק א ד), יָדִי לַיְלָה נִגְּרָה וְלֹא **תָפוּג** (תהלים עז ג), אַל תִּתְּנִי **פוּגַת** (איכה ב יח). ולשון נִפְעַל: נָפוֹג, **נְפוּגוֹתִי** וְנִדְכֵּיתִי (תהלים לח ט), אָפוּג, יָפוּג, תָּפוּג.

פּוּחַ – פָּח, פַּחְתִּי, עַד **שָׁיָפוּחַ** הַיּוֹם (שה"ש ב יז), פּוּחַ. אבל **וּמַפַּח** נָפֶשׁ (איוב יא כ), **וַיִּפַּח** בְּאַפָּיו (בראשית ב ז), **נִפַּח** בְּאֵשׁ פֶּחָם (ישעיהו נד טז), באים מעקר אחר שהוא נָפַח.
ובעקר זה עניין אחר: הֵפִיחַ, **יָפִיחַ** לוֹ (תהלים יב ו), **הָפֵחַ** בַּחוּרִים כֻּלָּם (ישעיהו מב כב).
ונאמר עוד מעניין זה: **הַפַּח** נִשְׁבָּר (תהלים קכד ז).

פּוֹן – פַּנְתִּי, אָפוּן, נִשְׁאתִי אֻמֶּיךָ **אָפוּנָה** (תהלים פח טז).

פּוּץ – פָּץ, פַּצְתִּי, פֻּץ **נָפוּץ** (בראשית יא ד), **יָפוּצוּ** מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה (משלי ה טז), **וַתְּפוּצֶינָה** מִבְּלִי רֹעֶה (יחזקאל לד ה), וַיֹּאמֶר שָׁאוּל **פֻּצוּ** בָעָם (ש"א יד לד).
והפועל הכבד: הֵפִיץ, הֲפִיצוֹתִי, מְאַבְּדִים **וּמְפִצִים** (ירמיהו כג א), **מֵפִיץ** וְחָרֶב (משלי כה יח), **וַיָּפֶץ** יְיָ אֹתָם מִשָּׁם (בראשית יא ח), **הָפֵץ** עֶבְרוֹת אַפֶּךָ (איוב מ יא).
ופועל כבד אחר כפול הלמ"ד: פּוֹצֵץ, וּכְפַטִּישׁ **יְפֹצֵץ** סָלַע (ירמיהו כג כט), **וַיִּתְפֹּצְצוּ** הָרְרֵי עַד (חבקוק ג ו).

פוק – פָּק, **פָּקוּ** פְּלִילָיָה (ישעיהו כח ז), אָפוּק, **לְפוּקָה** וּלְמִכְשׁוֹל לֵב (ש"א כה לא). והפועל הכבד: הֵפִיק, הֶפִיקוֹתִי, יְחַזְּקוּם וְלוֹא **יָפִיק** (ירמיהו י ד), **וּפִק** בְּרַכַּיִם (נחום ב יא). ועניין אחר: הֵפִיק, יָפִיק, **וְתַפֵּק** לָרֵעֵב נַפְשֶׁךָ (ישעיהו נח י), זְמָמוֹ אַל **תְּפֵק** (תהלים קמ ט), **וַיָּפֶק** רָצוֹן מֵיְיָ (משלי ח לה).

פיר – יְיָ **הֵפִיר** עֲצַת גּוֹיִם (תהלים לג י), הֲפִירוֹתִי או הֵפַרְתִּי, כמו שנאמר הֲבִיאוֹתִי והֲבֵאתִי. אָפִיר, יָפִיר או יָפֵר – וְאִם **הָפֵר יָפֵר** (במדבר ל יג), מֵפִיר או מֵפֵר – **מֵפֵר** אֹתוֹת בַּדִּים (ישעיהו מד כה), גַּם בְּרִיתִי **תֵּפַר** (ירמיהו לג כא), לֵךְ **הָפֵרָה** (מ"א טו יט), **לְהַפְרְכֶם** אֶת בְּרִיתִי (ויקרא כו טו) משפטו לַהֲפִירְכֶם, והוסב פתח הלמ"ד בה"א ושבא הה"א בלמ"ד להקל.

ויש בו פועל כבד אחר מעניין אחר: פּוֹר **הִתְפּוֹרְרָה** אֶרֶץ (ישעיהו כד יט), אַתָּה **פּוֹרַרְתָּ** בָעָזְךָ יָם (תהלים עד יג), יְפוֹרֵר, מְפוֹרֵר, פּוֹרֵר בצווי הזכר, וכן המקור שהוא שם הפועל.

פוש – פָּשׁ, וּיצָאתֶם **וּפִשְׁתֶּם** (מלאכי ג כ), כִּי **תָּפוּשׁוּ** כְּעֶגְלָה דָּשָׁא (ירמיהו נ יא), פּוּשׁ. ודע כי פ"א וּפִשְׁתֶּם נקודה בחרק והיא משונה מחברותיה שהם בפתח, כמו וְקַמְתֶּם, וְשַׁבְתֶּם. וחשוב את זאת לפי שהיתה משפטה וּפְשִׁשְׁתֶּם בחרק תחת היו"ד שהיא עי"ן הפעל, כמו **וִירִשְׁתֶּם** אֹתָהּ (דברים יא לא), אִם אָנֹכִי **יְלָדְתִּיהוּ** (במדבר יא יב), וְלֹא **שְׁאֹלְתִּיהוּ** (שופטים יג ו), שעי"ן הפעל מהם בחרק. אך כשחסרה עי"ן הפעל מן וּפְשִׁשְׁתֶּם, הוטלה תנועתה על הפ"א לפניה, ונשארה החרק ללמ"ד על העי"ן החסרה כי חרק היה משפטה כמו יְלָדְתִּיהוּ וחבריו שנשתנו לבא בחרק.

צוד – צָד, צָדְתִּי, **צוֹד צָדוּנִי** (איכה ג נב), אֲשֶׁר **יָצוּד** צַיִד חַיָּה (ויקרא יז יג), אֶשְׁלַח לְרַבִּים **צַיָּדִים וְצָדוּם** (ירמיהו טז טז), **מְצוֹדִים** וַחֲרָמִים (קהלת ז כו), **וְצוּדָה** לִי צַיִד (בראשית כז ג).

וכבר נכפלה הלמ"ד, נאמר צוֹדֵד, צוֹדַדְתִּי, **לְצוֹדֵד** נְפָשׁוֹת (יחזקאל יג יח), **מְצֹדְדוֹת** אֶת נְפָשִׁים (יחזקאל יג כ).

וע"א: **צַיָּדָה** שָׁלַח לָהֶם (תהלים עח כה), וְלָתֵת לָהֶם **צֵדָה** לַדָּרֶךְ (בראשית מב כה), **הִצְטַיָּדְנוּ** אֹתוֹ (יהושע ט יב).

צור – צָר, **וְצַרְתָּ** עָלֶיהָ (דברים כ יב), כִּי **תָצוּר** אֶל עִיר (דברים כ יט), אַל **תְּצָרֵם** וְאַל תִּתְגֹּר בָּם (דברים ב יט), **וַיָּצַר** עָלֶיהָ (מ"ב יז ה), וְהִנָּם **צָרִים** אֶת הָעִיר (שופטים ט לא), עָלֵי עֵילָם **צוּרִי** מָדַי (ישעיהו כא ב), וּבָנִיתָ **מָצוֹר** (דברים כ כ), **בְּמָצוֹר** וּבְמָצוֹק (דברים כח נג), וַהֲקִימֹתִי עָלַיִךְ **מְצָרֹת** (ישעיהו כט ג).

והפועל הכבד: הֵצִיר או הֵצַר, **וַהֲצַרְתִּי** לָאָדָם (צפניה א יז), יָצַר, יָצָרוּ, **וּכְהָצֵר** לוֹ (דה"ב לג יב).

וכבר נאמר **וְהֵצַר** לְךָ (דברים כח נב) שלא כדת, והיה ראוי לומר הֵצִיר או הֵצַר. ועל מנהג זה נהגו אַל **תָּצַר** אֶת מוֹאָב (דברים ב ט), לֹא **יֵצַר** צַעֲדֶךָ (משלי ד יב), **יֵצְרוּ** צַעֲדֵי אוֹנוֹ (איוב יח ז), ואבדה עי"ן הפועל מן הבניין הזה. אבל הנח הנסתר הנוסף אחרי אחת הנוספות אינ"ת קיים, להוכיח על העי"ן האובדת מן המלה להיות תמורה מן הנגרע ממנה, ועל כן תתמך יו"ד יָצְרוּ בגעיא. וכן נאמר **הֵרַע** לָעָם הַזֶּה (שמות ה כג), ומשפטו להיות הֵרִיעַ או הֵרֵעַ. ועל זה המנהג נהגו וְלֹא **יֵרַע** לְבָבְךָ (דברים טו י), לֹא **אֵרַע** לְךָ (ש"א כו כא), מַדּוּעַ לֹא **יֵרֵעוּ** פָּנָי (נחמיה ב ג). ועי"ן הפעל גם בדרך זה אובדת מן המלים האלה. והנח הנסתר קיים, ולכן הועמדה גם יו"ד יָרְעוּ בגעיא. והשמוש שנוהג על דרך זה מעט מזער הוא ואין ללמוד ממנו, אך הדת והחוק לנהוג על דרך הֵצִיר או הֵצַר, הֵרִיעַ או הֵרֵעַ, והוא הדרך הידוע בכל המקרא. וגם יתכן להיות לֹא **יֵצַר** צַעֲדֶךָ, **יֵצְרוּ** צַעֲדֵי אוֹנוֹ, **יָצַר** לוֹ (מ"א ח לז), **וַיֵּצֶר** לְאַמְנוֹן (ש"ב יג ב), מעקר אחר.

ובעקר זה עניין אחר: **וְצָרְתָּ** הַכֶּסֶף (דברים יד כה), **וַיָּצָרוּ** וַיִּמְנוּ (מ"ב יב יא), **וַיָּצַר** כְּכָרִים כֶּסֶף (מ"ב ה כג), **צוֹר** תְּעוּדָה (ישעיהו ח טז).

ויש בו עוד עניין שלישי: **וְצִיר** בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח (עובדיה א א), **צִיר** נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו (משלי כה יג). ולשון התפעל: וַיֵּלְכוּ **וַיִּצְטָיָרוּ** (יהושע ט ד), אך הוחלפה תי"ו יִשְׁתַּמֵּר הנאמר מן שָׁמַר, ותי"ו יִסְתַּבֵּל הנאמר מן סָבַל, בטי"ת וַיִּצְטָיָרוּ, לבאר מוצא הצד"י מן הלשון, שלא תהפך לסמ"ך במשמעה. ונקדמה הצד"י על הטי"ת, כי כן משפט השי"ן והצד"י והסמ"ך להקדימם על תי"ו הִתְפַּעֵל, אלא שהתי"ו עם השי"ן והסמ"ך כמו שהיא, והיא עם צד"י מוחלפת בטי"ת, כמו **וַיִּצְטַיָּרוּ**, **הִצְטַיַּדְנוּ** (יהושע ט יב), וּמַה **נִּצְטַדָּק** (בראשית מד טז). אבל התי"ו עם אותיות אחרות קודמת לפ"א הפועל, כמו **וְהִתְגַּלָּח** (ויקרא יג לג), **וְהִתְעַמֵּר** בּוֹ (דברים כד ז), **הִתְעַלַּלְתִּי** (שמות י ב), ולפי שהזכרתי כבר.

ויש בעקר עוד עניין רביעי: **וְצוּרָם** לְבַלּוֹת שְׁאוֹל (תהלים מט טו), **צוּרַת** הַבַּיִת (יחזקאל מג יא), **וַיָּצַר** אֹתוֹ בַּחֹרֶט (שמות לב ד).

צום – צָם, צַמְתִּי, **צַמְתָּ** וַתֶּבְךְּ (ש"ב יב כא), לָמָּה **צַמְנוּ** וְלֹא רָאִיתָ (ישעיהו נח ג), **וַיָּצֻמוּ** שִׁבְעַת יָמִים (ש"א לא יג), **וַיָּצוֹם** (מ"א כא כז), **וְצוּמוּ** עָלַי (אסתר ד טז), **הֲצוֹם צַמְתֶּנִי** אָנִי (זכריה ז ה), עי"ן הפעל נופלת מן צַמְתֶּנִי, ועקרו להיות צִיַּמְתּוּנִי, כמו שְׁמַרְתּוּנִי, על משקל פְּעַלְתּוּנִי.

צוף – צָף, צַפְתִּי, **צָפוּ** מַיִם (איכה ג נד).

והפועל הכבד: הֵצִיף, אָצִיף, וַיַּשְׁלֵךְ שָׁמָּה **וַיָּצָף** הַבַּרְזֶל (מ"ב ו ו).

ציץ – **צִיץ** הַמַּטֶּה (יחזקאל ז י), צַצְתִּי, אָצוּץ.

והפועל הכבד: הֵצִיץ, הֶצִיצוֹתִי, ואם כבד על הלשון יאמר הֵצַצְתִּי, **וַיָּצִיצוּ** מֵעִיר (תהלים עב טז), **וַיָּצִיצוּ** כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן (תהלים צב ח), **יָצִיץ** וּפָרַח יִשְׂרָאֵל (ישעיהו כז ו), **וַיָּצֵץ** צִיץ (במדבר יז כג), הָצֵץ לצווי הזכר, וכן המקור שם הפועל.

ויש בו עוד עניין אחר: הָצֵץ, **יָצִיץ** נִזְרוֹ (תהלים קלב יח), וְעָשִׂיתָ **צִיץ** (שמות כח לו).

צוק – הֵצִיק, הֶצִיקוֹתִי – **וַהֲצִיקוֹתִי** לַאֲרִיאֵל (ישעיהו כט ב), **הֶצִיקַתְנִי** רוּחַ בִּטְנִי (איוב לב יח), אֲשֶׁר **יָצִיק** לְךָ אֹיְבֶךָ (דברים כח נג), וְאַיֵּה חֲמַת **הַמֵּצִיק** (ישעיהו נא יג), בְּמָצוֹר **וּבְמָצוֹק** (דברים כח נג), בְּאֶרֶץ צָרָה **וְצוּקָה** (ישעיהו ל ו).

ושם דבר והוא ע"א: הַשֵּׁן הָאֶחָד **מָצוּק** מִצָּפוֹן (ש"א יד ה), על משקל מָלוֹן, מָכוֹן, אלא שבא השורק תחת החולם. והמסרת עליו: לית, ות"י: מְסָתְּכֵי, כלומר שהיה נוטה גבהו מצפון. ולרבים: **מְצַקֵּי** אֶרֶץ (ש"א ב ח).

קוא – קָא, קָאתִי, כמו בָּא, בָּאתִי, יָקוֹא, תָּקוֹא, כַּאֲשֶׁר **קָאָה** (ויקרא יח כח), על משקל בָּאָה. וצווי הזכר: קוֹא על משקל בּוֹא. וכבר נאמר שלא כדת שָׁתוּ וְשָׁכְרוּ **וּקְיוּ** (ירמיהו כה כז), והיה משפטו קוֹאוּ על משקל בּוֹאוּ. ויתכן שהפילו האל"ף מן המלה והניעו הו"ו והחליפוה ביו"ד, כמו שאמרו **יִרְאוּ** אֶת יְיָ קְדֻשָּׁיו (תהלים לד י), שהפילו מוצא האל"ף מן הלשון אע"פ שהיא כתובה, מוצאו מוצא קְיוּ שאין בו אל"ף כתובה. או שהפילו הו"ו וכתבו היו"ד במקום אל"ף קָאָה. וגם יתכן להיותו מעקר אחר, נאמר קְיָה, יִקְיֶה, קְיֵה קְיוּ. כמו הָיָה, יִהְיֶה, הֱיֵה, הֱיוּ.

והפועל הכבד בעקר זה: הֵקִיא, הַקִיאוֹתִי. נאמר **וַהֲקַאתוֹ** (משלי כה טז), והיה ראוי לומר וַהֲקַאוֹתוֹ, כמו **וַהֲשִׁבֹתוֹ** לוֹ (דברים כב ב); וכן נאמר **וַהֲבֵאתָה** אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ (דברים כא יב) ומשפטו וַהֲבִיאוֹתָה; וכן **וְהֵטַלְתִּי** אוֹתְךָ (ירמיהו כב כו), **וְהֵצַר** לְךָ (דברים כח נב), **הֵרַע** לָעָם הַזֶּה (שמות ה כג), ומשפטו וַהֲטִילוֹתִי, וְהֵצִיר לך, וְהֵרִיעַ. וְלֹא **תָקִיא** הָאָרֶץ אֶתְכֶם (ויקרא יח כח), **וַיָּקֵא** אֶת יוֹנָה (יונה ב יא), **קִיא** צֹאָה (ישעיהו כח ח), כְּכֶלֶב שָׁב עַל **קֵאוֹ** (משלי כו יא). וצווי הזכר: הָקֵא, כמו הָבֵא.

קוט – קָט, קַטְתִּי, **אָקוּט** בְּדוֹר (תהלים צה י), אֲשֶׁר **יָקוֹט** כִּסְלוֹ (איוב ח יד), רָאִיתִי בֹגְדִים **וָאֶתְקוֹטָטָה** (תהלים קיט קנח), וּבְתִקוֹמְמֶיךָ **אֶתְקוֹטָט** (תהלים קלט כא).

קום – קָם, **קַמְתִּי** אֲנִי (שה"ש ה ה), **וְקָאם** שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ (הושע י יד), עַתָּה **אָקוּם** (ישעיהו לג י), **וַיָּקָם** שְׁדֵה עֶפְרוֹן (בראשית כג יז), **קוּם** הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ (בראשית יג יז), **קוּמוּ** צְאוּ (בראשית יט יד), וְלֹא תִהְיֶה לָכֶם **תְּקוּמָה** (ויקרא כו לז), **קָמִים** עָלַי (תהלים ג ב), שְׁאוֹן

קָמֶיךָ (תהלים עד כג). ונאמר עוד בשם איש נקרא מפועל זה: קוֹם. ולרבים: **הַקוֹמִים** עָלַי (מ"ב טז ז), לפי מה שהזכרתי בבוֹשִׁים וטוֹבְים.

והפועל הכבד: הֵקִים, **הֲקִימוֹתִי** אֶת דְּבַר יְיָ (ש"א טו יג), **וַיְקִימֵנִי** לוֹ לְמַטָּרָה (איוב טז יב), **הָקֵים תָּקִימְנָה** (ירמיהו מד כה), **יָקֵם** סְעָרָה לִדְמָמָה (תהלים קז כט), **וַיָּקָם** עֲדוּת בְּיַעֲקֹב (תהלים עח ה), **הֲקַם** עָל (ש"ב כג א).

ויש בו פועל כבד, נכפלה בו למ"ד הפועל: קוֹמֵם, קוֹמַמְתִּי, וְחָרְבוֹתֶיהָ **אֲקוֹמֵם** (ישעיהו מד כו), **מְמִתְקוֹמְמִים** בִּימִינֶךָ (תהלים יז ז), **וּבְתָקוֹמְמֶיךָ** אֶתְקוֹטָט (תהלים קלט כא) – על משקל תְּחוֹלֵלִיךָ.

ופועל כבד אחר בהניע עי"ן הפעל ודגושה: וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר **קַיֵּם** (אסתר ט לב), **קִיְּמוּ** וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים (אסתר ט כז), **לְקַיֵּם** כָּל דָּבָר (רות ד ז).

קון – **קִינָה** הִיא וְקוֹנְנוּהָ (יחזקאל לב טז), וַתְּהִי **לְקִינָה** (יחזקאל יט יד), שָׂא **קִינָה** (יחזקאל יט א).

והפועל הכבד נכפל בו הלמ"ד: קוֹנֵן, **וַיְקוֹנֵן** יִרְמְיָהוּ (דה"ב לה כה), וְקוֹנְנוּהָ... **תְּקוֹנֵנָה** אוֹתָהּ (יחזקאל לב טז), הנו"ן השנית בתְּקוֹנֵנָה נחה והיא נבלעת בשלישית הדגושה, שהיא ללשון נקבות רבות כמו תְּשַׁמַּעְנָה, תְּשַׁלַּחְנָה. וכן **תְּרַנֵּנָה** שְׂפָתַי (תהלים עא כג). שניהם ראויין להיות בשלש נו"נין, הראשונה בתְּקוֹנֵנָה למ"ד הפעל, והשנית הנכפלת, והשלישית לנקבות; והראשונה בתְּרַנֵּנָה עי"ן הפעל, והשנית למ"ד הפעל, והשלישית לנקבות, אך הבליעו האחת מהם בשאחריה, ונשארו שתים במקום שלש.

קוץ – קָץ, קַצְתִּי, **וְקָץ** עָלָיו הָעַיִט (ישעיהו יח ו), **וְקִיץ** וָחֹרֶף (בראשית ח כב).

ויש בו ענין אחר: קָץ, **קַצְתִּי** בְּחַיַּי (בראשית כז מו), תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה **קָץ** (ישעיהו ז טז), **וַיְקַצּוּ** מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות א יב), **וַיָּקָץ** מוֹאָב (במדבר כב ג), וְאַל **תָּקֹץ** בְּתוֹכַחְתּוֹ (משלי ג יא), **וְאָקֵץ** בָּם (ויקרא כ כג).

והפועל הכבד בעניין זה: הֵקִיץ, יָקִיץ, תָּקִיץ, נַעֲלֶה בִיהוּדָה **וּנְקִיצֶנָּה** (ישעיהו ז ו).

ויש עוד עניין שלישי בעקר זה: לֹא **הֵקִיץ** הַנַּעַר (מ"ב ד לא), עַל זֹאת **הֶקִיצֹתִי** וָאֶרְאֶה (ירמיהו לא כה), וְאֵין רֹאֶה וְאֵין יוֹדֵעַ וְאֵין **מֵקִיץ** (ש"א כו יב), הָעִירָה **וְהָקִיצָה** (תהלים לה כג).

קור – קָר, **קָרְתִּי** וְשָׁתִיתִי (מ"ב יט כד), אָקוּר, **וְקֹר** וָחֹם (בראשית ח כב), **מָקוֹר** נִפְתָּח... לְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם (זכריה יג א), **מְקוֹר** מַיִם חַיִּים (ירמיהו ב יג).

ומפועל הכבד בעניין זה: הֵקִיר, יָקִיר, כְּהָקִיר בַּיִר מֵימֶיהָ כֵּן **הֵקָרָה** רָעָתָהּ (ירמיהו ו ז), הוֹקֵר, יוֹקֵר, מוֹקֵר.

רוב – **רַבְתָּ** אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי (איכה ג נח), הוֹי **רָב** אֶת יִצְרוֹ (ישעיהו מה ט), **הֶרֹב** עִם שַׁדַּי (איוב מ ב), **הֲרוֹב רָב** עִם יִשְׂרָאֵל (שופטים יא כה), אָרוּב, רוּב.

והפועל הכבד: הֵרִיב, הֲרִיבוֹתִי, **רִיב יָרִיב** אֶת **רִיבָם** (ירמיהו נ לד). וכבר באה מלה בלשון פועל עובר נטולת ה"א בתחלתה שלא כמשפט: מַדּוּעַ אֵלָיו **רִיבוֹתָ** (איוב לג יג), והיה ראוי להיות הֲרִיבוֹתָ. וכמהו בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים (דניאל ט ב), וראוי להיות הֲבִינוֹתִי. **וַיָּרִיבוּ** רֹעֵי גְרָר (בראשית כו כ), **רִיבָה** יְיָ אֶת **יְרִיבַי** (תהלים לה א). נאמר בִּירִיבַי שהוא הפוך היו"ד, שהוא עי"ן הפועל ברִיבָה, נהפכה לפ"א הפועל בִּירִיבַי. וכמהו וְאֶת **יְרִיבֵךְ** אָנֹכִי אָרִיב (ישעיהו מט כה). וחבירי יְרִיבַי – שְׁרִידַי, פְּלִיטַי. ויתכן שיהיו שני עקרים: רו"ב – יר"ב, כמו שאמרתי בטוב – יטב, בוש – יבש.

רוד – וִיהוּדָה עֹד **רָד** עִם אֵל (הושע יב א), מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי **רַדְנוּ** (ירמיהו ב לא), אָרוּד, יָרוּד.

והפועל הכבד: הֵרִיד, **אָרִיד** בְּשִׂיחִי (תהלים נה ג), וְהָיָה כַּאֲשֶׁר **תָּרִיד** (בראשית כז מ). ולא יצא מעקר זה לֹא **תִרְדֶּה** בוֹ בְּפָרֶךְ (ויקרא כה מג), וְהַכֹּהֲנִים **יִרְדּוּ** עַל יְדֵיהֶם (ירמיהו ה לא), **רֹדָה** בָאַף גּוֹיִם (ישעיהו יד ו), **וַיִּרְדָּנָה** (איכה א יג), כי אם מעקר אחר, והוא רָדָה, כמו עָשָׂה, בָּנָה, רָאָה.

ריח – וְלֹא **אָרִיחַ בְּרֵיחֵי** נִיחֹחֲכֶם (ויקרא כו לא), אַף לָהֶם וְלֹא **יָרִיחוּן** (תהלים קטו ו), **וַיָּרַח** יְיָ אֶת **רֵיחַ** הַנִּיחֹחַ (בראשית ח כא), מֵרִיחַ.

רום – רָם, יָדֵנוּ **רָמָה** (דברים לב כז), רַמְתִּי, **וַיָּרֶם** כְּבוֹד יְיָ (יחזקאל י ד), **אָרוּם** בַּגּוֹיִם (תהלים מו יא), **רוּמָה** עַל הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים (תהלים נז ו), **רוֹם** יְדֵיהוּ נָשָׂא (חבקוק ג י).

הֲרִים, הֲרִימוֹתִי, **וַיָּרֶם** הַטַּבָּח (ש"א ט כד), **תָּרִימוּ תְרוּמָה** (במדבר טו יט), **הוּרַם** הַתָּמִיד (דניאל ח יא), וַאֲשֶׁר **הוּרָם** (שמות כט כז), מוּרָם.

ויש פועל כבד אחר כפול הלמ"ד: רוֹמֵם, רוֹמַמְתִּי – **רוֹמַמְתִּי** וְגִדַּלְתִּי (ראה ישעיהו א ב), **אֲרוֹמְמְךָ** יְיָ (תהלים ל ב).

ודע כי **אֲרוֹמָם** (ישעיהו לג י) כמו אֶתְרוֹמָם, משפט הרי"ש להדגש מפני הבלעת התי"ו בתוכה, אך זה הוא מנהגם ברוב הר"שין להרפותם במקום שהם ראויים להדגש. והרבה שיבליעו תי"ו הִתְפַּעֵל באות שאחריה אע"פ שאיננה כמוה, כמו תִּבָּנֶה **וְתִכּוֹנֵן** (במדבר כא כז), שהוא תִּתְכּוֹנֵן, וכמהו שְׁמִי **מִנָּאץ** (ישעיהו נב ה) – מִתְנוֹאֵץ, וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל **מִדַּבֵּר** אֵלָיו (במדבר ז פט) – מִתְדַּבֵּר, לָמָּה **תִּשּׁוֹמֵם** (קהלת ז טז) – תִּתְשׁוֹמֵם, **וְנִנַּסְּרוּ** כָּל הַנָּשִׂים (יחזקאל כג מח) – וְנִתַּוָּסְרוּ, **וְנִכַּפֵּר** לָהֶם הַדָּם (דברים כא ח) – וְנִתְכַּפֵּר. וכן הוא אומר בִּיַרְדֵּךְ אוֹיֵב נַפְשִׁי (תהלים ז ו), שהוא יִתְרַדֵּךְ, ומשפט הרי"ש להדגש,

וכמהו **הַאְדַּרֵשׁ** אִדָּרֵשׁ (יחזקאל יד ג), אל"ף הַאְדַּרֵשׁ למדבר בעבור עצמו, ודגשות הדל"ת להבלעת התי"ו בתוכה.

וגם הנו"ן יבליעוה באות הסמוכה לה לאחריה אע"פ שאינה כמוה, כמו נו"ן נִבְנֶה בבי"ת יִבָּנֶה, וכן נו"ן נִמְנֶה במ"ם יִמָּנֶה, ונו"ן נִשְׁבַּר ביִשָּׁבֵר. וכן פ"א הפועל בעי"ן הפועל, כמו נו"ן נָטַר ביְטוֹר (תהלים קג ט), ונו"ן נָקַם ביְקוֹם (דברים לב מג), ונו"ן נָדַר ביְדֹר (במדבר ו כא), ונו"ן נָפַל ביְפֹל (ש"א יז לב), ונו"ן נָזַר ביְזִיר (במדבר ו ג), ונו"ן נָסַע ביְסַע (ישעיהו לג כ), ונו"ן נָגַהּ ביְגַהּ (איוב יח ה). ועוד יבליעו הלמ"ד שהיא במקום פ"א הפעל בעי"ן יְפָעֵל, כמו למ"ד לָקַח בקו"ף יְקַח, תִּקַּח, **וּמְקַח** שֹׂחַד (דה"ב יט ז).

נמצאו האותיות הנבלעות באחרות שאינם כמוהם על פי מה שנמצא במקרא, הנו"ן והתי"ו והלמ"ד, ואות הנח הנסתר, כמו שהגדתי בתחלת החבור בהבלעת יו"ד יָצַק, יָצַר, בְּאָצָק מַיִם (ישעיהו מד ג), **אָצָרְךָ** בַבֶּטֶן (ירמיהו א ה). ושאר האותיות אינם נבלעות כי אם בכמוהם ודומה להם.

ודע כי עקר **וַיֵּרֹמּוּ** הַכְּרוּבִים (יחזקאל י טו), להיות וַיִּתְרוֹמְמוּ, **הֵרֹמּוּ** מִתּוֹךְ הָעֵדָה (במדבר יז י) – הִתְרוֹמְמוּ, מפני שהמ"ם דגושה במקום שתים, וראויה הרי"ש להדגש להבלעת התי"ו אבל הרפוה שאינה מקבלת דגשות. וכשיכבד עליהם להנעת שתי אותיות דומות זו לו"ו והם כפולות, יבליעו הראשונה בשנייה, ותדגש השנית לזאת. כמו **יָסֹבּוּ** עָלַי רַבָּיו (איוב טז יג), **יָשֹׂמּוּ** יְשָׁרִים עַל זֹאת (איוב יז ח), **וַיָּסֹלּוּ** עָלַי דַּרְכָּם (איוב יט יב), שעקרם יִשְׂטְמוּ, יִסְבְּבוּ, יִסְלְלוּ, לפי שיָסֹבּוּ יוצא מן **וָסָבַב** בֵּית אֵל (ש"א ז טז) יָשֹׂמּוּ מן שָׂמְמָה, וַיָּסֹלּוּ מן **מָסְלוּל** וָדָרְךְ (ישעיהו לה ח), לֹא **סְלוּלָה** (ירמיהו יח טו). וכן קוּמִי **רֹנִּי** בַלַּיְלָה (איכה ב יט), משפטו להיות רְנִנִי, שהוא מן **רָנַן יְרַנְּנוּ** (תהלים קלב טז). וכן **דֹּמּוּ** עַד הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם (ש"א יד ט), עקרו להיות דְּמְמוּ, שהוא יוצא מן **דְּמָמָה** דַקָּה (מ"א יט יב), ורבים כמו אלה.

רוע – רָע, רַעְתִּי, **וְרָעָה** עֵינְךָ (דברים טו ט), אָרוּעַ, **וְרֵעִים** לֹא נִתָּקוּ (ירמיהו ו כט), **וְרָעָה** לֹא תִמָּצֵא בָךְ (ש"א כה כח), **רֹעַ** מַעֲלֵיהֶם (ירמיהו כו ג), הֵרִיע או הֵרַע, **הֵרֵעוּ** מַעֲלֵיהֶם (מיכה ג ד), וַאֲשֶׁר **הֲרֵעֹתִי** (מיכה ד ו), לֹא יֵיטִיב יְיָ וְלֹא **יָרַע** (צפניה א יב), **וַתָּרַע** לַעֲשׂוֹת (מ"א יד ט), אַף תֵּיטִיבוּ **וְתָרֵעוּ** (ישעיהו מא כג), כִּי **מְרֵעִים** יִכָּרֵתוּן (תהלים לז ט).

והנִפְעַל: נָרוֹעַ, נְרוֹעוֹתִי, רַע **יֵרוֹעַ** (משלי יא טו), וְרֹעֶה כְסִילִים **יֵרוֹעַ** (משלי יג כ).

וע"א בעקר אחר: הֵרִיעַ, הֲרִיעוֹתִי, **וַהֲרֵעֹתֶם** בַּחֲצֹצְרֹת (במדבר י ט), תִּתְקְעוּ וְלֹא **תָרִיעוּ** (במדבר י ז), **יָרִיעַ** אַף יַצְרִיחַ (ישעיהו מב יג), **וַיָּרַע** הָעָם וַיִּתְקְעוּ (יהושע ו כ), **תְּרוּעָה**

יִתְקָעוּ (במדבר י ו), **יִתְרוֹעָעוּ** אַף יָשִׁירוּ (תהלים סה יד), עֲלֵי פְּלֶשֶׁת **הִתְרֹעָעִי** (תהלים ס י).

ויש בו ענין שלישי: רָע, רַעְתִּי, אָרוּעַ, **תְּרֹעֵם** בְּשֶׁבֶט בַּרְזֶל (תהלים ב ט), **הֲיֵרֹעַ** בַּרְזֶל בַּרְזֶל (ירמיהו טו יב), **יָרֹעַ** כַּבִּירִים לֹא חֵקֶר (איוב לד כד), שֵׁן **רֹעָה** (משלי כה יט), **רֹעוּ** עַמִּים (ישעיהו ח ט).

רוף – (פריו יהיה) (וְהָיָה פִּרְיוֹ) לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ **לִתְרוּפָה** (יחזקאל מז יב). וקרוב מזה: עַמּוּדֵי שָׁמַיִם **יְרוֹפָפוּ** (איוב כו יא).

רוץ – הַנַּעַר רָץ (ש"א כ לו), כִּי אִם **רַצְתִּי** אַחֲרָיו (מ"ב ה כ), רָץ לִקְרַאת רָץ **יָרוּץ** (ירמיהו נא לא), **וַיָּרָץ** עֵשָׂו (בראשית לג ד), רָץ מְצָא נָא אֶת הַחִצִּים (ש"א כ לו), כִּי לֹא לַקַּלִּים **הַמֵּרוֹץ** (קהלת ט יא), **כְּמֵרֹצֶת** אֲחִימַעַץ בֶּן צָדוֹק (ש"ב יח כז).

והפועל הכבד אשר על משקל הִפְעִיל: הֵרִיץ, הֲרִיצוֹתִי, יָרִיץ, כּוּשׁ **תָּרִיץ** יָדָיו (תהלים סח לב), **וַיְרִיצֻהוּ** מִן הַבּוֹר (בראשית מא יד), כִּי אַרְגִּיעָה **אֲרִיצֶנּוּ** מֵעָלֶיהָ (ירמיהו מט יט), **וְהָרֵץ** הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ (ש"א יז יז).

ויש פעל כבד אחר כפול הלמ"ד בעניין הזה: רוֹצֵץ, רוֹצַצְתִּי, כַּבְּרָקִים **יְרוֹצָצוּ** (נחום ב ה).

ויש בו ענין שני: הֵרִיץ, **וַתָּרֶץ** אֶת גֻּלְגָּלְתּוֹ (שופטים ט נג), וְעַל הָעֹשֶׁק וְעַל **הַמְּרוּצָה** (ירמיהו כב יז).

ובעניין זה פועל כבד אחר: רוֹצֵץ, וַיְרֹעֲצוּ **וַיְרֹצְצוּ** (שופטים י ח), **וַיִּתְרֹצְצוּ** הַבָּנִים (בראשית כה כב). ולא יכון להיות מעקר זה כִּי **רִצַּץ** עָזֵב דַּלִּים (איוב כ יט), כי אלה הנזכרים עי"ן הפעל בהם היא הו"ו והלמ"ד כפולה בהם, אך הצד"י הראשונה מן רִצַּץ עי"ן הפעל והשנית למ"ד הפעל, ויצא על משקל סִנַּר, שִׁבַּר.

ולשון נִפְעַל: **וְנָרֹץ** הַגַּלְגַּל (קהלת יב ו), בְּתָפְשָׁם בְּךָ בַּכַּף **תָּרוֹץ** (יחזקאל כט ז), הֵרוֹץ.

ריק – הֵרִיק, יָרִיק, הֵם **מְרִיקִים** שַׁקֵּיהֶם (בראשית מב לה), **וַיָּרֶק** נַפְשׁוֹ (ישעיהו כט ח), נָעוֹר **וָרֵק** (נחמיה ה יג), וּלְאֻמִּים יָהֹגּוּ **רִיק** (תהלים ב א).

ויש בו עניין אחר: **וַהֲרִיקֹתִי** אַחֲרֵיכֶם חָרֶב (ויקרא כו לג), **וַיָּרֶק** אֶת חֲנִיכָיו (בראשית יד יד), **וְהָרֵק** חֲנִית וּסְגֹר (תהלים לה ג).

ויש בו עניין שלישי קרוב לראשון: עַל הָאָרֶץ **יָרִיקוּ** (קהלת יא ג), **הַמְרִיקִים** מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב (זכריה ד יב), וְלֹא **הוּרַק** מִכְּלִי אֶל כֶּלִי (ירמיהו מח יא), שֶׁמֶן **תּוּרַק** שְׁמֶךָ (שה"ש א ג).

ריר – **רָר** בְּשָׂרוֹ (ויקרא טו ג), וַיּוֹרֶד **רִירוֹ** אֶל זְקָנוֹ (ש"א כא יד), **בְּרִיר** חַלָּמוּת (איוב ו ו).

רישׁ – רָשׁ, רַשְׁתִּי, כְּפִירִים **רָשׁוּ** וְרָעֵבוּ (תהלים לד יא), **רָאשׁ** עֹשֶׂה כַף רְמִיָּה (משלי י ד), אֶחָד עָשִׁיר וְאֶחָד **רָאשׁ** (ש"ב יב א), יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח **רִישׁוֹ** (משלי לא ז), **רֹאשׁ** וָעֹשֶׁר (משלי ל ח). ויתכן להיות **יְרֹשֶׁשׁ** עָרֵי מִבְצָרֶיךָ (ירמיהו ה יז), **מְתֻרוֹשֶׁשׁ** וְהוֹן רָב (משלי יג ז) מעקר זה. והשי"נין שבהם, למ"ד הפעל שנכפלה, ומשקלם יְפֹעֲלֵל, מְתְפֹּעֲלֵל, כמו יְקוֹמֵם, מְתְקוֹמֵם, הנכפל מן קָם, יָקוּם. ויתכן להיות מן רשׁשׁ, כמו כִּי תֹאמַר אֱדוֹם **רֻשַּׁשְׁנוּ** (מלאכי א ד). ויהי משקלם על דרך זה יְפוֹעֵל, מְתְפוֹעֵל.

שׁוב – שָׁב, **שַׁבְתִּי** וְרֹאֹה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (קהלת ט יא), יָשׁוּבוּ, **שׁוּבוּ** בָנִים שׁוֹבָבִים (ירמיהו ג יד), וַיְהִי **לִתְשׁוּבַת** הַשָּׁנָה (ש"ב יא א).

והפועל הכבד: הֵשִׁיב, הֲשִׁיבוֹתִי, הֲשִׁיבֻנוּ אֵלֶיךָ (בראשית מד ח), **הֵשִׁיבוּ** אֶשְׁכָּרֵךְ (יחזקאל כז טו), מְנָחָה **יָשִׁיבוּ** (תהלים עב י), **וַיָּשֻׁב** אֶת הַכֶּסֶף (שופטים יז ד). ונאמר כי אִם יָשׁוֹב **יְשִׁיבֵנִי** יְיָ (ש"ב טו ח) הפוך, היו"ד אשר בְיְשִׁיבֵנִי עי"ן, נאמרה בְיָשׁוֹב פ"א.

ובעניין פועל כבד אחר כפול הלמ"ד: נַפְשִׁי **יְשׁוֹבֵב** (תהלים כג ג), **לְשׁוֹבֵב** יַעֲקֹב (ישעיהו מט ה), **מְשֹׁבֵב** נְתִיבוֹת (ישעיהו נח יב).

וענין שני: הִנְנִי **שָׁב** שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקוֹב (ירמיהו ל יח), **וְשָׁב** שבותם ([קרי: שְׁבִיתָם]) (צפניה ב ז), **בְּשׁוּב** יְיָ אֶת **שִׁיבַת** צִיּוֹן (תהלים קכו א), **בְּשׁוּבָה** וָנַחַת (ישעיהו ל טו), **שׁוּבָה** יְיָ רִבְבוֹת (במדבר י לו), וְהוּא כִלְכֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ **בְּשִׁיבָתוֹ** בְמַחֲנַיִם (ש"ב יט לג).

ועניין שלישי: **וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ** תּוֹכִחֵךְ (ירמיהו ב יט), כִּי **מְשׁוּבַת** פְּתָיִם תַּהַרְגֵם (משלי א לב), **מְשֻׁבָה** נִצַּחַת (ירמיהו ח ה).

ובעניין זה פועל כבד אחר: מַדּוּעַ **שׁוֹבְבָה** (ירמיהו ח ה), וַיֵּלֶךְ **שׁוֹבָב** (ישעיהו נז יז), בָּנִים **שׁוֹבְבִים** (ירמיהו ג כב).

שׁוב – שָׁב, שַׁבְתִּי, זָקַנְתִּי **וְשַׁבְתִּי** (ש"א יב ב), גַּם **שָׁב** גַּם יָשִׁישׁ בָּנוּ (איוב טו י), אָשׁוּב, גַּם **שֵׁיבָה** זָרְקָה בּוֹ (הושע ז ט), כִּי קָמוּ עֵינָיו **מִשֵּׁיבוֹ** (מ"א יד ד).

שׁוד – **וְשַׁדְתָּ** אֹתָם **בַּשִּׁיד** (דברים כז ב), אָשׁוּד, יָשׁוּד, תָּשׁוּד, שׁוּד.

שׁוח – שָׁח, שַׁחְתִּי, יָשׁוּחַ, וַיֵּצֵא יִצְחָק **לָשׂוּחַ** בַּשָּׂדֶה (בראשית כד סג), שׁוּחַ.

והפועל הכבד: הֵשִׁיחַ, אָשִׂיחַ, יָשִׂיחַ, **אָשִׂיחַ** בְּפִקּוּדֶיךָ (תהלים קיט עח), **יָשִׂיחוּ** בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר (תהלים סט יג), אָרִיד **בְּשִׂיחִי** (תהלים נה ג), אוֹ **שִׂיחַ** לָאָרֶץ וְתֹרֶךָ (איוב יב ח), וְהֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ **שִׂיחוּ** (שופטים ה י).

ופועל כבד אחר: שׂוֹחַחַ, שׂוֹחַחְתִּי, בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ **אֲשׂוֹחֵחַ** (תהלים קמג ה), שׂוֹחֵחַ – צווי לזכר, וכן המקור שהוא שם הפועל.

שׁוט - שָׁטוּ הָעָם (במדבר יא ח), **וַיְשַׁטּוּ** בְּכָל הָאָרֶץ (ש"ב כד ח), **שׁוּט** נָא (ש"ב כד ב), **מְשׁוּט** בָּאָרֶץ (איוב א ז), אֲנִי **שַׁיִט** (ישעיהו לג כא), **שׁוֹטְטוּ** בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם (ירמיהו ה א), עֵינֵי יְיָ הֵמָּה **מְשׁוֹטְטִים** בְּכָל הָאָרֶץ (זכריה ד י).

וע"א: שְׁט, שַׁטְתִּי, הָיוּ **שָׁטִים** לָךְ (יחזקאל כז ח), **הַשָּׁטִים** אֹתָךְ (יחזקאל כז כו), כֹּל תִּפְשֵׁי **מָשׁוֹט** (יחזקאל כז כט), עָשׂוּ **מְשׁוֹטָיִךְ** (יחזקאל כז ו), ויתכן להיות אֲנִי **שַׁיִט** מעניין זה.

שׁוך - שָׁךְ, שַׁכְתִּי, הִנְנִי **שָׂךְ** אֶת דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים (הושע ב ח), יָשָׁר **מִמְּשׁוּכָה** ([לפנינו: מִמְּסוּכָה]) (מיכה ז ד).

שׁוּם - שָׂם, שַׂמְתִּי, אוֹ מִי **יָשׂוּם** אֹלֶם (שמות ד יא), מִטֶּרֶם **שׂוּם** אֶבֶן (חגי ב טו), **לָשׂוּם** אֶת מַשָּׂא (במדבר יא יא), כִּי עַל פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה **שׂוּמָה** (ש"ב יג לב), אוֹ **בְתָשׂוּמֶת** יָד (ויקרא ה כא), הַשִּׂים, הָשִׂימוֹתִי, **וַהֲשִׂמֹתִיהוּ** לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים (יחזקאל יד ח), **נָשִׂימָה** נָא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ (מ"א כ לא), מִבְּלִי **מֵשִׂים** (איוב ד כ), **שִׂים** לָךְ אֹרֵב (יהושע ח ב), וּלְבַלְּתִי שׂום ([קרי: **שִׂים**]) לְאֵישִׁי (ש"ב יד ז).

רק **וַיְיַשֵּׂם** בָּאָרוֹן (בראשית נ כו) נפרד מחבריו ונבדל מאחיו, ואומרין כי הוא כמו **וַיּוּשַׂם** לְפָנָיו (בראשית כד לג), והוא פועל שלא הוזכר שם פועלו, וכי הסגול אשר תחת השי"ן בַּוְיַיְשֵׂם מומר מן הפתח בַּוַיּוּשַׂם, כי **גֵּשׁ** הָלְאָה (בראשית יט ט) **וְגַשׁ** פְּגַע בּוֹ (ש"ב א טו) אחד הם. וכן **וַיִּיקֵץ** נֹחַ (בראשית ט כד), **וַיִּיקַץ** יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ (בראשית כח טז). וזהו דבר רחוק להיות, לפי שכל פעל לא הוזכר פועלו תחלת אותיותיו מונעת בשורק, שהשורק מוכיח עליו והוא האות על בניינו, וכבר חסר האות הזה מן וַיַּיְשֵׂם בָּאָרוֹן. ולכן אמרתי כי הוא נפרד מאחיו, ויתכן להיות מן עקר ישם, כמו וַיִּיקֵץ מן יקץ.

שׁוע - אִם בְּפִידוֹ לָהֶן **שׁוּעַ** (איוב ל כד), הִנֵּה קוֹל **שַׁוְעַת** בַּת עַמִּי (ירמיהו ח יט), הַנּוֹתֵן **תְּשׁוּעָה** לַמְּלָכִים (תהלים קמד י).

והפועל הכבד: שְׁוּעָ, **שִׁוְעָתִי** שָׁמַעְתָּ קוֹלִי (יונה ב ג), **אֲשַׁוַּע** אֵלֶיךָ (איוב ל כ), **יְשַׁוְּעוּ** וְאֵין מוֹשִׁיעַ (תהלים יח מב).

שׁוף - שָׁף, שַׁפְתִּי, אְשׁוּף, הוּא **יְשׁוּפְךָ** רֹאשׁ וְאַתָּה **תְּשׁוּפֶנּוּ** עָקֵב (בראשית ג טו), אֲשֶׁר בְּשַׂעֲרָה **יְשׁוּפֵנִי** (איוב ט יז), שׁוּף.

ועניין שני: אַף חֹשֶׁךְ **יְשׁוּפֵנִי** (תהלים קלט יא).

שׁוק - וְאֶל אִישֵׁךְ **תְּשׁוּקָתֵךְ** (בראשית ג טז).

ועניין שני: **וְהֵשִׁיקוּ** הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר (יואל ב כד), אָשִׁיק, יָשִׁיק.

שׁור - אֲשֶׁר **שָׂר** לַיְיָ (תהלים ז א), **שָׂרִים וְשָׂרוֹת** (ש"ב יט לו).

והפועל הכבד: הֲשִׁיר, הֲשִׁירוֹתִי, אָז **יָשִׁיר** מֹשֶׁה (שמות טו א), **אֲשִׁירָה** נָּא לִידִידִי (ישעיהו ה א), **וַתָּשַׁר** דְּבוֹרָה (שופטים ה א), **שִׁירוּ** לַיְיָ (שמות טו כא), **שִׁיר הַשִּׁירִים** (שה"ש א א). והנכפל מן הלמ"ד: שׁוֹרֵר, שׁוֹרַרְתִּי, **יְשׁוֹרֵר** בַּחֲלוֹן (צפניה ב יד), **מְשֹׁרְרִים וּמְשֹׁרְרוֹת** (עזרא ב סה), וְהַשְׁמַע **מְשׁוֹרֵר** (דה"ב כט כח).

ויש בעקר עניין אחר: שָׁר, כְּנֶגֶד עַל דֶּרֶךְ **אָשׁוּר** (הושע יג ז), **אֲשׁוּרֵנוּ** וְלֹא קָרוֹב (במדבר כד יז), **יָשׁוּר** כְּשֵׁדְּ יְקוּשִׁים (ירמיהו ה כו), **תְּשׁוּרִי** מֵרֹאשׁ אֲמָנָה (שה"ש ד ח), **וַתָּשַׁרִי** לַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶן (ישעיהו נז ט). ומעניין זה אֲשֶׁר **שָׂרוּ** אֲנָשִׁים (איוב לו כד).

ועניין שלישי: **וּתְשׁוּרָה** אֵין לְהָבִיא (ש"א ט ז).

שׂוֹר – שָׂר, שַׂרְתִּי, אֲשׂוּר, **שָׂרִים** עָצְרוּ בְמִלִּים (איוב כט ט), חַכְמוֹת **שָׂרוֹתֶיהָ** (שופטים ה כט), בִּי **שָׂרִים יָשֹׂרוּ** (משלי ח טז), **וַיָּשַׂר** אֶל מַלְאָךְ (הושע יב ה), **וַיָּשַׂר** אֱבִימֶלֶךְ (שופטים ט כב).

והפועל הכבד: **הֲשִׂירוּ** וְלֹא יָדָעְתִּי (הושע ח ד). כי פשרו: שמו שַׂר עליהם ולא ברשותי.

ועניין שני: **וּבַמְשׂוֹרָה** (ויקרא יט לה).

שׂוּשׂ – כַּאֲשֶׁר **שָׂשׂ** יְיָ עֲלֵיכֶם (דברים כח סג), **שָׂשׂ** אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ (תהלים קיט קסב), **וְשַׂשְׂתִּי** בְעַמִּי (ישעיהו סה יט), אָשׂוּשׂ, **יְשַׂשׂוּם** מִדְבָּר וְצִיָּה (ישעיהו לה א), **לָשׂוּשׂ** עָלַיִךְ לְטוֹב (דברים ל ט), **מָשׂוֹשׂ** כָּל הָאָרֶץ (תהלים מח ג).

והפועל הכבד: הֲשִׂישׂ, הֲשִׂישׂוֹתִי או הֲשִׂשְׂתִּי אם יכבד על הלשון. **אָשִׂישׂ** בַּיְיָ (ישעיהו סא י), **יָשִׂישׂוּ** וְיִשְׂמְחוּ בְךָ (תהלים מ יז), כִּי אִם **שִׂישׂוּ** וְגִילוּ (ישעיהו סה יח), אך הוא פועל פועל בעצמו ואיננו מתעבר אל פעול, כמו הֵקִים שהוא מקים לאחרים, כי הוא שש והוא המשיש לעצמו ולא לאחר.

שׂוּת – **שָׂת** לִי אֱלֹהִים (בראשית ד כה), וְלֹא **שָׂתָה** לִבָּהּ (ש"א ד כ), שַׂתִּי – בהבליע התי"ו שהוא למ"ד הפועל ונפל עי"ן הפעל מן **שַׂתִּי** בַּאדֹנָי יְיָ מַחְסִי (תהלים עג כח), אָשׂוּת, **שׂוֹת** שָׂתוּ הַשֹּׁעֲרָה (ישעיהו כב ז).

והפועל הכבד: הֲשִׂית, ואם כבד על הלשון יאמר הֲשַׂתִּי כמו הֲמַתִּי בהבלעת התי"ו הראשונה בשנית, כמו שהודעתיך כבר. עֵינֵיהֶם **יָשִׂיתוּ** (תהלים יז יא), וְלִבְּךָ **תָּשִׂית** לְדַעְתִּי (משלי כב יז), **שִׂיתִי** כַלִּיל (ישעיהו טז ג), לְמַעַן **שַׂתִּי** (שמות י א), **וְשִׂית** לַעֲרָפֶל (ירמיהו יג טז).

תּוֹר – תָּר, תַּרְתִּי, אֲשֶׁר **תָּרוּ** אֹתָהּ (במדבר יג לב), **וַיָּתֻרוּ** אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן (במדבר יג ב), מִן **הַתָּרִים** אֶת הָאָרֶץ (במדבר יד ו).

והפועל הכבד: **וַיְתִירוּ** בֵּית יוֹסֵף (שופטים א כג).

נגמר המאמר השני אשר העי"ן ממנו נוח וסתר העבריות, ולאל תודה על עזרו.

מאמר ג

וזה מאמר השלישי מן הספר הזה

אמר יהודה: כבר שלמו הפעלים הנחי הפי"אות במאמר הראשון, וגמרו הפעלים הנחי העי"ן במאמר השני. וייחדתי המאמר הזה השלישי בפעלים הנחי הלמ"ד והנסתריה, בעבור כי גם הם עמוקות ממצוא ורחוקות מהשיג, לרוב התרועעם וחסרונם. ויש פעמים שימלאו את חסרונם כשימירו ממנו, ויש פעמים שלא ימלאו. ויש לתת עֵד ואות על אותו חסרון והתרועע בהשיב הפועל אל שרשו ומקורו, אז יתברר חסרונו ויתברר התרועעו. ולאלה הטעמים אפרוש להם לפני חבורם כללות ואקדם קודם הזכירם פרטות, אישר הדרך להבין סודם ולעמוד על יסודם, כמנהגי מאז בפעלים אשר תמו לפניהם. ומה' אשאל עזר על כל משאל וחפץ.

שער א

הדבר אשר היה על הפעלים אשר הלמ"ד מהם אות נחה נסתרת, והאות היא ה"א רפה

כמו בָּנָה, קָנָה, עָשָׂה, רָאָה, הה"א היא למ"ד הפעל. ודרך העברים כשיאמרו מהם פָּעַלְתִּי, להפוך הה"א יו"ד נחה נסתרת מונע אשר לפניה בחרק, אמרו בָּנִיתִי, קָנִיתִי, רָאִיתִי, עָשִׂיתִי, חָלִיתִי, כלם נהגו על מנהג זה ונצמדו לצמד זה, לא נמלט מהם איש ולא יצא מכללם אחד. ועיקרם להראות היו"ד שעומדת במקום פָּעַלְתִּי ולאמר בָּנַיְתִּי, קָנַיְתִּי, עָשַׂיְתִּי, כמו זָכַרְתִּי, שָׁמַרְתִּי. והפועל העתיד: יִבְנֶה, יִקְנֶה, יַעֲשֶׂה, יַעֲלֶה – מפני העי"ן נפתחה היו"ד בשנים אלה. ולשון צווי: בְּנֵה, קְנֵה, עֲשֵׂה – בצרי. ובא אחד בסגול: שְׁמֹר מִצְוֹתַי וָחָיְהָ וְתוֹרָתִי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ (משלי ז ב עי"ש). ואם פ"א הפעל גרונית בשבא ופתח – עָלֵה, או בשוא וסגול – עֱנוּ.

ולשון פּוֹעֵל: קוֹנֶה, בּוֹנֶה, עוֹשֶׂה, רוֹאֶה. רובם בסגול, להבדיל בינם ובין בעלי האל"ף שהם בצירי – בּוֹרֵא, קוֹרֵא, שׂוֹנֵא, מוֹצֵא. ויש מהם בצרי, ובמסרת: עוֹשֵׂה שמנה קמצין – **עֹשֵׂה** פֶּלֶא (שמות טו יא), ואֶת שָׁשׁ **וְעֹשֵׂה** צֶדֶק (ישעיהו סד ד), וכל אמ"ת דתק"ע דכ"ו במכ"ב פתחין, וכל קוֹנֵה קמץ. אבל יש ספרים **קוֹנֶה** לֵב (משלי טו לב) בדגש הלמ"ד, אם כי הנו"ן בסגול מפני הדגש. וכן בצירי: יִתְנַדְּדוּ כָּל **רֹאֵה** בָם (תהלים סד ט), **בּוֹנֵה** יְרוּשָׁלַם (תהלים קמז ב), וגָּד... **חֹזֵה** דָּוִד (ש"ב כד יא), **רֹעֵה** יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה (תהלים פ ב), **רֹעֵה** צֹאן (בראשית ד ב), **רֹעֵה** צֹאן עֲבָדֶיךָ (בראשית מז ג), כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל **רֹעֵה** צֹאן (בראשית מו לד), מְקוֹל פָּרָשׁ **וְרֹמַּה** קֶשֶׁת (ירמיהו ד כט).. ושמא אלו שהם בצרי

הם סמוכים. ובאו עם אל"ף בסגול: הִנְנִי **רֹפֵא** לָךְ (מ"ב כ ה), **וּמוֹצֵא** אֲנִי (קהלת ז כו), **וְלַחוֹטֶא** נָתַן עִנְיָן (קהלת ב כו), אֲשֶׁר **חֹטֵא** עֹשֶׂה רָע (קהלת ח יב), כַּטּוֹב **כַּחֹטֵא** (קהלת ט ב), **וְחוֹטֵא** אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה (קהלת ט יח), **וְהַחוֹטֵא** בֶּן מֵאָה שָׁנָה (ישעיהו סה כ). הה"א היא למ"ד הפועל. ותהפך בלשון פעול יו"ד נראית ויוצאת ממוצא החיך, נאמר בָּנוּי, פָּדוּי, קָנוּי, עָשׂוּי.

והאית"ן בא ברוב בסגול. ובאו מהם בצירי כמשפט: יַעֲשֶׂה **לְמְחַכֶּה** לוֹ (ישעיהו סד ג), וּמַה **תַּעֲשֶׂה** לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל (יהושע ז ט), אִם **תַּעֲשֶׂה** עִמָּנוּ רָעָה (בראשית כו כט), אַל **תַּעֲשֶׂה** אֶת הַדָּבָר הַזֶּה (ירמיהו מ טז), אַל **תַּעֲשֶׂה** אֶת הַנְּבָלָה הַזֹּאת (ש"ב יג יב), וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ... **וַנַּעֲשֶׂה** אֶת הַדָּבָר הַזֶּה (יהושע ט כד), אַל **תִּהְיֶה** לִי לְמִחְתָּה (ירמיהו יז יז), וְכַאֲשֶׁר **תִּרְאֶה** עָשֶׂה עִם עֲבָדֶיךָ (דניאל א יג). ובא **וְאֶשְׁעֶה** בְחֻקֶּיךָ (תהלים קיט קיז) בקמץ מקום סגול. ואם האות גרונית האות הנוספת בפתח – אִם **תַּחֲנָה** עָלַי מַחֲנֶה (תהלים כז ג); או בסגול – וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם (שמות יח כא), הָגֹה **נָהֲגָה** (ישעיהו נט יא), **נֶהֱמָה** כַּיֹּנִים (ישעיהו נט יא). ועם העי"ן לעולם בפתח – יַעֲלֶה, יַעֲשֶׂה. אבל האל"ף בסגול לעולם – אֶעֱלֶה, אֶעֱשֶׂה, אָהְיֶה, אֶחְיֶה, אֶהֱמֶה.

ולשון נִפְעַל: נִבְנֶה, נִקְנֶה, נֵעָשֶׂה, נֵעָלֶה – בפתח מפני העי"ן. או בסגול – **הַנֶּחֱרִים** (ישעיהו מא יא), נֶהֱיֵיתִי **וְנֶחֱלֵיתִי** (דניאל ח כז), **נֶחְלוּ** לֹא יוֹעִלוּ (ירמיהו יב יג). או בחרק – **נֶחֱרוּ** בִּי (שה"ש א ו), **הֲנִהְיָה** כְּדָבָר... הַזֶּה (דברים ד לב), **נֶהְיֵיתָ** לְעָם (דברים כז ט). ולעתיד: יִבָּנֶה, יִקָּנֶה, יִמָּנֶה, יֵעָשֶׂה, יֵעָלֶה, יֵרָאֶה – ברפיון מפני העי"ן והרי"ש שאין מקבלין דגשות. זה הדרך והחוק בשמוש אלה הפעלים, והעקר אשר ממנו להביא ראייה על חסרון החסר מהם.

כי הרבה שיחסירו הה"א אשר הוא למ"ד הפעל ונשתמשו בפעלים האלה זולתה, ויש כשימירו אותו חסרון למלאתו ויש כשלא ימירו. ומן החסר אשר הביאו תמורה תחתיו: **וַיִּבֶן** שָׁם מִזְבֵּחַ (בראשית יב ז), עקרו להיותו וַיִּבְנֶה, שהוא מן בָּנָה, בָּנִיתִי, והפילו למ"ד הפעל והביאו תמורה תחתיה הנח הנסתר שאחרי היו"ד הכתובה, והיא יו"ד נחה במשמע האזן ודבור הלשון, כמו שזכרתי בפעלים אשר לפני אלה. וכמהו **וַיִּקֶן** אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה (בראשית לג יט), שעקרו להיות וַיִּקְנֶה, שהוא מן קָנָה, קָנִיתִי. וכמהו **וַיִּבֶז** עֵשָׂו (בראשית כה לד), משפטו להיות וַיִּבְזֶה, שהוא מן דְּבַר יְיָ **בָּזָה** (במדבר טו לא), מַדּוּעַ **בָּזִיתָ** אֶת דְּבַר יְיָ (ש"ב יב ט). וכמהו **וַיִּגֶל** יְהוּדָה (מ"ב כה כא), ראוי להיות וַיִּגְלֶה, שהוא מן גָּלָה, גָּלִיתִי. וכמהו **וַיִּזֶר** עַל פְּנֵי הַמַּיִם (שמות לב כ), משפטו להיות וַיִּזְרֶה, שהוא מן זָרָה, זָרִיתִי, **תִּזָּרֶה** לָרוּחַ (יחזקאל ה ב). וכמהו **יְכָל** בְּשָׂרוֹ מֵרְאִי (איוב לג כא) עקרו יִכְלֶה,

שהוא מן כָּלָה, כָּלִיתִי. וכמהו **וַיִּמָּץ** טַל (שופטים ו לח), ראוי להיות וַיִּמְצֶה, שהוא מן מָצָה, וְשָׁתִית אוֹתָהּ **וּמָצִית** (יחזקאל כג לד), **וְנִמְצָה** דָמוֹ (ויקרא א טו). וכמהו **וַיִּפֶן** כֹּה וָכֹה (שמות ב יב) בחרק האות הנוספת, ופעם תבא האל"ף והתי"ו הנוספות בצרי – **וָאֵפֶן** וָאֵרֵד (דברים ט טו), אַל **תֵּפֶן** אֶל מִנְחָתָם (במדבר טז טו), דינו להיות וַיִּפְנֶה שהוא מן פָּנָה, פָּנִיתִי. וכמהו **וַיִּקַּר** מִקְרֶהָ (רות ב ג) שהוא מן קָרָה, קָרִיתִי, כִּי **הִקְרָה** (בראשית כז כ), **מִקְרֶה** אֶחָד (קהלת ט ב). וכמהו **וַיִּקַּשׁ** דְּבַר אִישׁ יְהוּדָה (ש"ב יט מד), ראוי להיות וַיִּקְשֶׁה, שהוא מן קָשָׁה, קָשִׁיתִי, לֹא **יִקְשָׁה** בְעֵינֶךָ (דברים טו יח). וכמהו **וַיִּרַּף** מִמֶּנּוּ (שמות ד כו), משפטו להיות וַיִּרְפֶּה, שהוא מן רָפָה, רָפִיתִי. ועם החי"ת בא פעם בפתח האות הנוספת אע"פ שפ"א הפעל גרונית – **וַתַּחַז** בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ (מיכה ד יא), בָּרְזֶל בְּבַרְזֶל **יֶחֱד** וְאִישׁ **יַחַד** פְּנֵי רֵעֵהוּ (משלי כז יז), בַּעֲלָיְתוֹ אֲשֶׁר בְּשֻׁמְרוֹן **וַיֶּחַל** (מ"ב א ב) – נקמץ מפני ההפסק, וכן שְׁמֹאול בַּעֲשֹׂתוֹ וְלֹא **אָחַז** (איוב כג ט) – נקמץ מפני ההפסק, **וַיַּחַז** אֶת הַיְלָדִים (בראשית לג א). ועם העי"ן או הה"א לא באו רק בפתח: וַיַּעַל, וַיַּעַשׂ, וַיַּעַן, וַתַּהַר. וַיָּבֹא אֶל הָגָר **וַתַּהַר** (בראשית טז ד) – פתח באתנח. וכמהו **וַתֵּתַע** בְּמִדְבַּר (בראשית כא יד) – בפתחות התי"ו מפני העי"ן, עקרו וַתִּתְעֶה, שהוא מן תָּעָה, תָּעִיתִי. ולפי שעי"ן הפעל גרונית, נפתחה פ"א הפעל מקום הסגול, והאות הנוספת בצרי. וכן **תַּחַת** גְּעָרָה בְּמֵבִין (משלי יז י) בא כן מפני שפ"א הפעל גרונית. ופעם האות הנוספת בחרק: וַיְחַן, וַיְחַר, וַיְשַׁע, וַיְמַח. וכמהו **וַתֵּכַהּ** מְכַעַשׂ עֵינִי (איוב יז ז), יאות להיות וַתְּכֶהֶ, שהוא מן כָּהָה, כָּהִיתִי, **כָּהֹה תְכָהֶה** (זכריה יא יז). וכן **וַתַּלַּהּ** אֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית מז יג), וכמהו הרבה מאד.

ומין אחר בשמוש הפעלים האלה, בהניח פ"א הפעל ונקדה בשבא כאשר היתה לפני החסרון, ולא תהיה תמורה מאותו החסרון. כי אלה שהזכרתי כבר הונעה בם פ"א הפעל ולכן נתמלא חסרונה בנח הנסתר אשר עמד במקומה, ועמדה תנועת הפ"א במקום תנועת העי"ן, ופירוש הדבר, כי נעשה הנח אשר אחר יו"ד וַיֵּבֶן במקום שבא בי"ת וַיִּבְנֶה, ונעשה סגול בי"ת וַיֵּבֶן כנגד סגול נו"ן וַיִּבְנֶה, והנח הנראה שבנו"ן וַיֵּבֶן שמקומו שבא, לעמת הנח הנסתר שאחר נו"ן וַיִּבְנֶה שמקומו הה"א הרפה, עד שנשקלה מלה כנגד מלה, אע"פ שוַיֵּבֶן חסר וויִּבְנֶה שלם. אבל אלה שאני מזכיר, מפני שהיה פ"א הפעל בשבא כמו שהיה כשהיו שלמים, לא היה מקום לבא נח נסתר בין הנוספת ובין הפ"א, ונותרה המלה חסרה משני פנים, מן האות ומן המשקל, שלא הומר מן החסרון. ודמיונם **וַיִּשְׁבְּ** יִשְׁמְעֵאל (ירמיהו מא י), שחסר ה"א וַיִּשְׁבֶּה, וגם חסרה מלת וַיִּשְׁבְּ ממשקל וַיִּשְׁבֶּה תנועת הבי"ת שאחריה למ"ד הפועל, שהוא מן שָׁבָה, שָׁבִיתִי. וכן **וַיִּפְתְּ** בַּסֵּתֶר לִבִּי (איוב לא כז) עקרו וַיִּפְתֶּה, שהוא מן פָּתָה, פָּתִיתִי, פֶּן **יִפְתֶּה** לְבַבְכֶם (דברים יא טז). **וַיִּבְךְ** (בראשית כז לח)

משפטו להיות וַיִּבְכֶּה, שהוא מן בָּכָה, בָּכִיתִי. **וַיֵּרֶד** מִיַּעֲקֹב (במדבר כד יט) דינו וְיִרֶדֶה, שהוא מן רָדָה, לֹא **תִּרְדֶּה** בוֹ (ויקרא כה מג). אַל **יַּשְׁטֵ**ה אֶל דְּרָכֶיהָ (משלי ז כה), ראוי להיות יִשְׁטֶה, שהוא מן שָׂטָה, כִּי **תִּשְׁטֶה** אִשְׁתּוֹ (במדבר ה יב). **וַיַּשְׁתְּ** (בראשית ט כא) עקרו להיות וַיִּשְׁתֶּה, שהוא מן שָׂתָה, שָׂתִיתִי, וְדַם חֲלָלִים **יִשְׁתֶּה** (במדבר כג כד). נמצא מין זה חסר מאין תמורה. ואע"פ שהעמידו הטעם במקצת מקומות, כמו וַיָּבֵא לוֹ יַיִן **וַיַּשְׁתְּ** (בראשית כז כה), וַיִּשְׁא אֶת קֹלוֹ **וַיִּבְךְּ** (בראשית כט יא), אין זה מן המניין, לפי שלא ישקל וַיַּשְׁתְּ על משקל וַיִּשְׁתֶּה לעולם כמו שישקל וַיִּבֶן על משקל וַיִּבְנֶה, ועוד שיסור הטעם ותחפז המלה, ומין וַיִּבֶן, וַיֵּרֶד לעולם אחד הוא.

ועוד מן החסר שלא נמלא חסרונו בתמורה: **תִּגַּל** עֶרְוָתֵךְ (ישעיהו מז ג), שראוי להיות תִּגָּלֶה, שהוא מן נִגְלָה. וכמו וְגַם אִישׁ אַל **יַּרְא** (שמות לד ג), עקרו יֵרָאֶה, כמו **יֵּרָאֶה** כָּל זְכוּרֵךְ (שמות כג יז). וכמו עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת **וְתֵעָשׂ** (אסתר ה ו), עקרו וְתֵעָשֶׂה, שהוא מן נַעֲשָׂה.

ומן החסר שלא שלם בתמורה, כמו יִרְאוּ, יִבְנוּ, יִקְנוּ, יַעֲשׂוּ, עקרם יִרְאִיו, יִבְנִיו, יִקְנִיו, יַעֲשִׂיו. על הדרך הזה יצא השער, כשירצו לאמר מפעלים אלו יִפְעָלוּ, גרעו למ"ד הפועל ולא הביאו תמורה תחתיה. וכבר נמצאו מהם מלים מעטים על עקר ועל אמת, כמו מַר **יִבְכְּיוּן** (ישעיהו לג ז), יַחְדָּו כֻּלָּם **יִכְלְיוּן** (ישעיהו לא ג), בְּצֵל כְּנָפֶיךָ **יֶחֱסְיוּן** (תהלים לו ח), **יִרְוְיֻן** מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ (תהלים לו ט), וּבִקְרִךָ וְצֹאנְךָ **יִרְבְּיֻן** (דברים ח יג), כַּהֲמוֹת יַמִּים **יֶהֱמְיוּן** (ישעיהו יז יב), אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים **וְאֶהֱמָיָה** (תהלים עז ד), רָמָה יָדְךָ בַּל **יֶחֱזְיוּן** (ישעיהו כו יא); היו"ד במקום למ"ד יִפְעָלוּן ועי"ן תִּשְׁמְעוּן ורי"ש תִּשְׁמְרוּן ובי"ת יִשְׁכְּבוּן.

והפילו עוד הלמ"ד מאין תמורה, אמרו בָּנוּ, רָאוּ, קָנוּ, זָנוּ, עָשׂוּ, חָסוּ. כלם מלרע. ובאו מלעיל: (תָּעוּ בַמִּדְבָּר) ([**תָּעוּ** מִדֶּבֶר (ישעיהו טז ח)]), כָּלוּ בֶעָשָׁן **כָּלוּ** (תהלים לז כ), וְיִדְּעָיו לֹא־**חָזוּ** יָמָיו (איוב כד א). זה המנהג נהגו בהם. ועקרם בָּנְיוּ, רָאְיוּ, זָנְיוּ, עָשְׂיוּ, כמו שָׁמְרוּ, זָכְרוּ. ונמצאו גם מאלה מלים מעטים שלמים על נכון, כמו **דַּלְיוּ** שֹׁקְקִים מִפִּסֵּחַ (משלי כו ז), צוּר **חָסְיוּ** בוֹ (דברים לב לז), כִּמְעַט **נָטָיוּ** רַגְלָי (תהלים עג ב). ואמרו אותם במשקל פָּעֲלוּ הבא בהפסק להקל על קריאת היו"ד.

והנתיב הנאחז בלשון פּוֹעֲלִים בחסרון הלמ"ד: בּוֹנִים, עוֹשִׂים, קוֹנִים, רוֹאִים, ומשפטם להיות בּוֹנְיִים, קוֹנְיִים, עוֹשְׂיִים, רוֹאְיִים, כמו שׁוֹמְרִים, זוֹכְרִים.

והדרך הנודע בלשון פּוֹעֲלָה גם זה בחסרון הלמ"ד: בּוֹנָה, עוֹשָׂה, קוֹנָה, רוֹאָה, ומשפטם להיות בּוֹנְיָה, קוֹנְיָה, רוֹאְיָה, עוֹשְׂיָה, כמו **שֹׁפְטָה** אֶת יִשְׂרָאֵל (שופטים ד ד), **הֹלְכָה** הִיא (ירמיהו ג ו). וכבר נמצאת מהם מלה אחת על העקר כמשפט שלמה: אֲהֻיָּה **כְּעֹטָיָה**

(שה"ש א ז). והטעם שנראה למ"ד במקומה, להורות כי כן הדת בכולם, כגון בָּנוּ, רָאוּ, קָנוּ, שלא נראה בהם למ"ד הפעל כלל. ובאה בחרק: **צוֹפִיָּה** הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ (משלי לא כז), לְךָ **דַמְיָה** תְהִלָּה (תהלים סה ב), עִיר **הוֹמְיָה** (ישעיהו כב ב), **פִּרְיָה** וַעֲנָפָה (יחזקאל יט י), עַל אֵלֶּה אֲנִי **בוֹכְיָה** (איכה א טז). ובא השורק בדַמְיָה מקום חולם. וי"מ כי כל היו"דין האלה ליחס, כיו"ד תַּחְתִּיָּה (תהלים פו יג) ודּוּמְיָה (תהלים סב ב).

אבל פָּעֲלָה לא החסירו הלמ"ד משם, כמו שעשו בקָנוּ, בָּנוּ וחבריהם, שאם כן לא היה הפרש בין בָּנָה לזכר ובין בָּנָה לנקבה, ולפי שהה"א קשה להראותה. אך הביאו תי"ו תחתיה, ואמרו מן בָּנָה – בָּנְתָה, ועקרו בָּנְיָה. ומן רָפָה – רָפְתָה, ומן עָשָׂה – עָשְׂתָה, ומן גָּלָה – גָּלְתָה, ומן מָחָה – מָחֲתָה, התי"ו הומרה תחת היו"ד שבְּיֶחֱסָיוּן, יֶהֱמָיוּן, שהיא למ"ד הפעל. אך שמור זה ועמוד עליו, כשתרצה לאמר פָּעֲלָה מאלה הפעלים, שתביא תחת היו"ד תי"ו. ואע"פ שזכרתי מלה אחת נפרדת מחברותיה ונאמרת על עקרה – כִּי בְךָ **חָסְיָה** נַפְשִׁי (תהלים נז ב). ובאה כמשקל ההפסק להקל על היו"ד, והראו למ"ד הפעל ביו"ד להודיע הראותה בחלוף הה"א ביו"ד, כמו בחלוף הה"א בתי"ו – עָשְׂתָה, בָּנְתָה, קָנְתָה. אך ברוב הראוה בתי"ו, כי נקלה קריאתה מקריאת היו"ד. והוא הדרך הנודע בנִפְעֲלָה, בתי"ו תחת היו"ד, כמו נִבְנְתָה, נִרְאֲתָה. ופעם הפילו למ"ד הפעל והמירו ה"א הנקבה בתי"ו להבדיל בינה ובין עָשָׂה לזכר, ואמרו **וְעָשָׂת** אֶת הַתְּבוּאָה (ויקרא כה כא), **הָגְלָת** שְׁלוֹמִים (ירמיהו יג יט).

ונמצא לשון מקור והוא שם הפועל בתי"ו מומרת מלמ"ד הפעל, כמו בְּנוֹת, רְאוֹת, קְנוֹת, עֲשׂוֹת, שמשקלם פְּעוֹל, הו"ו כנגד ו"ו המשך, והתי"ו כנגד למ"ד פְּעוֹל. ונאמר כי זאת הו"ו הוא למ"ד הפועל והתי"ו מוספת, כמו שתוסף על זולת אלה.

והפעלים הכבדים הנאמרים מפעלים אלה היו כמו הִקְרָה, הִרְבָּה, הֶרְאָה, הֶעֱלָה. הה"א הנחה שבסוף המלים למ"ד הפעל. וכשירצו לאמר הִפְעַלְתִּי, הפכו הה"א ליו"ד נחה נסתרת והניעו אשר לפניה בחרק או בצרי, אמרו הִרְבֵּיתִי, הֶרְאֵיתִי, הִפְרֵיתִי, **הֶחֱלֵיתִי** הַכּוֹתֶךָ (מיכה ו יג), ועקרם להיות הִרְבֵּיתִי, כמו הִשְׁמַעְתִּי, הִשְׁפַּלְתִּי. והפועל העתיד: יַפְרֶה, יַרְבֶּה, יַרְאֶה, בפתחות היו"ד ושאר הנוספות שהן אינ"ת. ולשון פועל: מַרְבֶּה, מַרְאֶה, מַעֲלֶה, מַרְוֶה, מַפְרֶה. ולשון פעול במ"ם מונע אשר תחתיה בשורק, כמו מוּגָלֶה, מוּרְבֶּה; או בקמץ חטף, כמו אֲשֶׁר אַתָּה **מָרְאָה** בָּהָר (שמות כה מ), אֲשֶׁר **מָפְנָה** צָפוֹנָה (יחזקאל ט ב).

והרבה שמחסירים את למ"ד הפעל ממין זה, פעמים בתמורה למלא חסרונה ופעמים בלי תמורה, כמנהגם במין הראשון, כמו **וַיֶּפֶן** זָנָב אֶל זָנָב (שופטים טו ד) שמשפטו וַיִּפְנֶה,

שהוא מן הִפְנָה, הִפְנֵיתִי, והשימו עניין הסגול תחת יו"ד וַיֶּפֶן כעניין הפתח אשר תחת יו"ד וַיַּפְנֶה, ששניהם מוכיחים כי הוא פעל כבד, כי אילו היה קל היה וַיִּפֶן בחרק, כמו **וַיִּפֶן** וַיֵּרֶד מֹשֶׁה (שמות לב טו). וכמהו **וַיֵּרֶב** בְּבַת יְהוּדָה (איכה ב ה), עקרו וַיַּרְבֶּה, שהוא מן הִרְבָּה, הִרְבֵּיתִי. וזהו ההפרש בין עתידי הקל החסרים ובין עתידי הכבד, כי עתידי הקל בצרי האותיות הנוספות, כמו אַל **תִּפֶן** אֶל מַנְחָתָם (במדבר טז טו), משפטו תִּפְנֶה מן הקל, ועתידי הכבד האותיות הנוספות בסגול. וכמהו **וַיְזֵן** אֶת (יְהוּדָה) (וְאֶת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם) (דה"ב כא יא), משפטו וַיַּזְנֶה, שהוא מן הִזְנָה, הִזְנֵיתִי. וכמהו **וַיְקֵשׁ** אֶת עָרְפּוֹ (דה"ב לו יג), עקרו וַיַּקְשֶׁה, שהוא מן הִקְשָׁה, הִקְשֵׁיתִי. וכמהו **וַיָּפֶר** אֶת עַמּוֹ מְאֹד (תהלים קה כד), עקרו וַיַּפְרֶה, שהוא מן הִפְרָה, הִפְרֵיתִי. וכמהו **וַיְגֶל** אֶת יִשְׂרָאֵל (מ"ב יז ו), עקרו וַיַּגְלֶה, מן הִגְלָה, הִגְלֵיתִי.

ומין אחר מן החסר שאין בו תמורה, כי הוא בשוא תחת פ"א הפעל ובפתחות היו"ד לפניה, להוכיח שהוא מן הכבדים, וזה המין הוא כנגד וַיִּשְׁבְּ, וַיִּפְתְּ, שהזכרתי לפני זאת בפעלים הקלים, אמרו **וַיַּשְׁקְ** אֶת צֹאן לָבָן (בראשית כט י), משפטו להיות וַיַּשְׁקֶה, שהוא מן הִשְׁקָה, הִשְׁקֵיתִי. וחסרה ה"א וַיִּשְׁקֶה ולא באה תמורה תחתיה, כמו שבא הנח הנסתר בוַיֶּפֶן זָנָב, היו"ד תמורה מן הה"א החסירה מסוף המלה, ולכן נשקלה מלת וַיֶּפֶן בוַיַּפְנֶה בדבר, ונגרעה מלת וַיַּשְׁקְ מן וַיַּשְׁקֶה. וכמהו **יַפְתְּ** אֱלֹהִים לְיֶפֶת (בראשית ט כז), וּמִלְכִים **יַרְדְּ** (ישעיהו מא ב).

ומן החסר: הִרְבּוּ, הִפְנוּ, הִזְנוּ, עקרם: הִרְבִּיוּ, הִפְנִיוּ, הִזְנִיוּ, והיא המדה בכולם. ומן החסר: מַרְבִּים, מַרְאִים, מַעֲלִים, והוא המשפט לכלם. ומן החסר: **הַמַּעֲלֶה** מִבָּבֶל (עזרא ז ט), והוא הדין לכלם. ומן החסר שיש בו תמורה: **הֶרֶב** כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי (תהלים נא ד), שמשפטו להיות הַרְבֵּה, ובא הנח הנסתר בין הה"א והרי"ש ועמד כנגד הלמ"ד החסרה ונתמלא חסרונה. וכן **הֶרֶף** מִמֶּנִּי (דברים ט יד), עקרו הַרְפֵּה, כמו **הַרְפֵּה** מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֲדָשִׁים (שופטים יא לז). והדת הידועה בהִפְעִילָה גם היא בתי"ו מומרת למ"ד הפעל, כמו **הִרְבְּתָה** (ש"א א יב), **הִפְנָתָה** לָנוּס (ירמיהו מט כד), והוא הדין לכולם. ובתי"ו תמורת ה"א הנקבה ובנפול למ"ד הפועל: תְּאֲנִים **הֵלְאֵת** (יחזקאל כד יב), **וְהִרְצֵת** אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ (ויקרא כו לד). והמקור שהוא שם הפועל גם הוא בתי"ו, כמו הַרְבּוֹת, הַפְנוֹת. ויש מי שאמר כי הו"ו למ"ד הפעל והתי"ו מוספת.

ומין אחר מן הפועל הכבד מפעלים אלה, נאמר צִוָּה, שִׁוָּה, עִנָּה, נִקָּה, קִוָּה. נשתמשו בלשון פִּעַלְתִּי מאלה גם בהפוך הה"א ליו"ד והניע האות לפניה בחרק, כמו צִוִּיתִי, נִסִּיתִי, קִוִּיתִי, עִנִּיתִי; או בצרי, כמו **קִוֵּיתִי** (אני), **צִוֵּיתִי** לִמְקֻדָּשָׁי (ישעיהו יג ג), **עִנֵּיתִי** בַצּוֹם נַפְשִׁי

(תהלים לה יג), שני הדרכים נוהגים בהם. והפועל העתיד: יְקַוֶּה, יְצַוֶּה, יְנַקֶּה, יְעַנֶּה, יְנַסֶּה. ולשון פּוֹעֵל: מְקַוֶּה, מְצַוֶּה, מְעַנֶּה, מְנַסֶּה. ולשון צווי: קַוֵּה, נַסֵּה, עַנֵּה.

והחסרון גם במין הזה מאין תמורה, כמו **יְצַו** יֵ֫י (דברים כח ח), משפטו להיות יְצַוֶּה, שהוא מן צִוָּה, צִוִּיתִי. וכמהו **יְקַו** לְאוֹר וָאַיִן (איוב ג ט), משפטו להיות יְקַוֶּה, שהוא מן קִוָּה, קִוִּיתִי. וכן וְסוֹד אַחֵר אַל **תְּגַל** (משלי כה ט), ראוי להיות תְּגַלֶּה, שהוא מן גִּלָּה, גִּלִּיתִי. **וַתְּכַל** לְהַשְׁקוֹתוֹ (בראשית כד יט), עקרו וַתְּכַלֶּה, שהוא מן כִּלָּה, כִּלִּיתִי. **וַיְגַל** אֵת מָסַךְ יְהוּדָה (ישעיהו כב ח), שהוא מן גִּלָּה, גִּלִּיתִי. **וַיְחַל** מֹשֶׁה (שמות לב יא), עקרו וַיְחַלֶּה, שהוא מן **חִלָּה** אֶת פְּנֵי יְיָ (דה"ב לג יב). וכן הדין לַ**וַּתְקַשׁ** בְּלִדְתָּהּ (בראשית לה טז), **וַיְתָו** עַל דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר (ש"א כא יד), עקרן וַתְּקַשֶּׁה, וַיְתַוֶּה.

ומן החסר: יְצַוּוּ, יְקַוּוּ, יְגַלּוּ, יְכַסּוּ, והוא הדין לכלם. ומן החסר: צַוּוּ, קַוּוּ, גִּלּוּ, עַנּוּ, מדה אחת לכלם. ויש כשיבוא לשון צווי ממין זה חסר למ"ד, כמו **צַו** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כד ב), עקרו צַוֵּה; גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה (תהלים קיט יח), משפטו להיות גַּלֵּה; **חַל** נָא אֶת פְּנֵי יְיָ (מ"א יג ו), משפטו להיות חַלֵּה. ומן החסר: מְנַדִּים, מְחַכִּים, מְצַוִּים, והוא הדרך לכלם.

ומן החסר: לַאֲשֶׁר אֲנִי **מְצַוְּה** אֹתָךְ (בראשית כז ח), והוא החוק לכלם. וכזה הרבה מאד, בדוק ובחן את זאת בכל הפעלים האלה, תבין ותשכיל בעזרת השם. אך פועל הנקבה שעבר יהיה בתי"ו מומרת מלמ"ד הפעל כמו (מהזכרתי) ([שהזכרתי]), כמו נאמר **גִּלְתָה** אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ (ויקרא כ יח), כִּי **כִסְּתָה** (בראשית לח טו), **רִבְּתָה** גּוֹרֶיהָ (יחזקאל יט ב), והוא הדרך בכלם. ולשון המקור שהוא שם הפועל נמצא בתי"ו מוחלפת מן הה"א, נאמר יוֹם **עַנּוֹת** אָדָם (ישעיהו נח ה), בְּיוֹם **צַוֹּתוֹ** (ויקרא ז לח), **לְנַסּוֹתוֹ** (דה"ב לב לא). ונאמר כי הו"ו במקום הלמ"ד, והת"וין נוספות.

שער ב

שער הפעלים שתחלתם וסופם, שהם הפ"א והלמ"ד שלהם, שתי אותיות נחות נסתרות

הפעלים שהפ"א והלמ"ד שלהן בעניין הזה נאמרו כמו הוֹגָה, הוֹרָה, הוֹנָה. הו"וין הנחות שאחרי ההי"הין הראשונות פ"יות הפעלים, והם פעלים כבדים מפני הה"א שהביאו בתחלתם, והפכו היו"דין לו"וין כמו שעשו בפעלים הכבדים שהזכרתי במאמר הראשון, והם הוֹבִישׁ, הוֹרִיד, ואחיהם. נעשו הו"וין שבהוֹדָה, הוֹרָה וחבריהם במקום הר"שין מן הֶרְאָה, הִרְבָּה, והשי"ן מן הִשְׁקָה. והה"א האחרונה למ"ד הפועל.

וכשירצו להשתמש בהם עם ארבע אותיות הנוספות לעתיד יפילו הה"א הראשונה וישאירו הו"ו כמו שהיתה, ויניעו עי"ן הפעל בסגול, יאמרו יוֹדֶה, יוֹרֶה, כמו שאמרו יַרְבֶּה, יַרְאֶה. אך אשר יוכיח על יַרְבֶּה, יַרְאֶה כי הם כבדים, הוא פתחות היו"ד בתחלתם

ושאר אותיות אינ"ת; ואשר יורה על יוֹדֶה ויוֹרֶה כי הם כבדים, הוא הו"ו הנחה שהיתה כן בהוֹדָה, הוֹרָה העוברים.

וכשיאמרו מהם לשון רבים, יחסרו הה"א האחרונה שהיא למ"ד הפועל, כמנהגם בשאר הפעלים שאין הפ"א שלהם יו"ד, יאמרו יוֹדוּ, יוֹרוּ, יוֹנוּ, בחסרון למ"ד הפועל, כמו שיאמרו יִרְבּוּ, יִרְאוּ. וכבר נתפרש כי יוֹרוּ, יוֹנוּ חסרים כאשר יַרְאוּ, יַרְבּוּ, יַשְׁקוּ חסרים. והו"ין אשר אחרי היודין הם פ"יות הפעלים, וכנגד רי"שי יַרְאוּ, יַרְבּוּ ושי"ן יַשְׁקוּ. ועקר יַרְאוּ ואחיו להיות יִרְאִיו, יַרְבִּיו, יַשְׁקִיו פתוחי היו"ד; ומשפט יוֹרוּ וחבריו להיות יוֹרִיו, יוֹנִיו, יוֹדִיו. וכבר נמצאה מלה אחת על העקר: עַד אָנָה **תוֹגְיוּן** נַפְשִׁי (איוב יט ב), הו"ו שאחר התי"ו פ"א הפועל, והגמ"ל עי"ן הפעל, והיו"ד הלמ"ד. אך **נוּגֵי** מִמּוֹעֵד (צפניה ג יח) משקלו נִפְעֲלֵי, והוא נלקח מן **הוֹגָה** יָיִן (איכה א יב), והנו"ן בו ללשון נִפְעַל, והו"ו פ"א הפועל, והגימ"ל עי"ן הפועל, והלמ"ד חסרה.

וַיֹּאמֶר... **יְרֵה** וַיּוֹר (מ"ב יג יז). אך וַיּוֹר לא נגזר מגזרת יְרֵה, כי יְרֵה נאמר מן יָרָה, כמו בְּנֵה מן בָּנָה, רְאֵה מן רָאָה. אבל וַיּוֹר חסר למ"ד, ועקרו וַיּוֹרֶה, והוא נאמר מן הוֹרָה, **הָרֵנִי** לַחֹמֶר (איוב ל יט). ואילו היה מן יָרָה, נאמר וַיִּיר כמו **וַיִּיךְ** בְּגָדְלוֹ (יחזקאל לא ז עי"ש) הנאמר מן יָפָה, מַה **יָּפִית** וּמַה נָּעַמְתְּ (שה"ש ז ז). על כן אילו היו שניהם נגזרים מגזרה אחת ונבנים מבניין אחד, אז נאמר יְרֵה וַיִּיר, או הוֹרֵה וַיּוֹר. והפועל הנלקח מן **יָרֹה** בַּיָּם (שמות טו ד) – יוֹרֶה, כמו עוֹשֶׂה מן עָשָׂה. ולרבים נאמר יוֹרִים בחסרון למ"ד הפועל, כמו עוֹשִׂים. וראוים להיות יוֹרְיִים, להיות עוֹשְׂיִים, על משקל שׁוֹמְרִים, זוֹכְרִים. והפועל הנלקח מן הוֹרָה – מוֹרֶה, כמו מַרְבֶּה מן הִרְבָּה, לפי שלשון כל פועל נלקח מן הפועל הכבד לא יאמר כי אם בתוספת מ"ם בתחלתו. ולרבים יאמר מוֹרִים, הו"ו פ"א הפועל כמו רי"ש מַרְבִּים, והלמ"ד נגרעת. וכבר נתבאר ממה שהזכרתי ובארתי כי **הַיּוֹרִים** (דה"א י ג) מן **יָרֹה** בַּיָּם, **וְהַמּוֹרִים** (ש"א לא ג) מן **הָרֵנִי** לַחֹמֶר, **וַיֹּרֵם** אֱלֹהִים (תהלים סד ח). והו"ו שביוֹרִים איננו עקר, כי אם מפני המשך, כמו ו"ו עוֹשִׂים, רוֹאִים, שהיו"ד לפניה פ"א הפועל, כמו עי"ן עוֹשִׂים ורי"ש רוֹאִים. ו"ו הַמּוֹרִים פ"א הפועל כמו רי"ש מַרְבִּים, והמ"ם לפניה מוספת ללמד על הפועל הכבד.

וכבר הניעו ו"ו הוֹדָה, יוֹדֶה, כשרצו לבנות ממנו בניין הִתְפַּעֵל, ואמרו **וְהִתְוַדָּה** אֲשֶׁר חָטָא (ויקרא ה ה), הו"ו פ"א הפעל, והה"א האחרונה למ"ד הפעל.

ושם הפועל מן הוֹדָה – תּוֹדָה; וכן שם הפועל מן הוֹרָה, יוֹרֶה – תּוֹרָה; והשם הנאמר מן הוֹגָה יָיִן – תּוֹגָה בשורק; הו"ין בשמות האלה פ"יות הפעלים, וההי"הין ללשון נקבה, והלמ"דים נופלות מן המלים. וכבר נאמר השם מן הוֹגָה יָיִן – יָגוֹן, היו"ד פ"א הפועל,

והגימ"ל עי"ן שלו, והלמ"ד נופלת, והו"ו והנו"ן נוספות על מנהגם שיוסיפו ו"ו ונו"ן באחרית השמות, כמו גָּאוֹן ושָׁאוֹן, עִוָּרוֹן, שִׁבָּרוֹן.

שער ג

שער הפעלים שתחלתן נו"ן וסופן ה"א רפה מאותיות הנח והסתר

כִּי יֹואָב **נָטָה** אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלֹום לֹא **נָטָה** (מ"א ב כח), **נָטָה** יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות י יב), הִנְנִי **נֹטָה** אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלֹום (ישעיהו סו יב), הנו"ן פ"א הפועל והה"א למ"ד הפועל. וכבר נאמר בחסרון הה"א על מנהגם בשאר הפעלים שהלמ"ד מהם רפה נחה, כי ברצותם להשתמש בנָטָה עם אינ"ת הנוספות לעתיד בתחלת הפועל, יבליעו את הנו"ן בטי"ת ותדגש לזאת, יאמרו אִטֶּה, יִטֶּה, נִטֶּה, תִּטֶּה, הנו"ן נבלעה בטי"ת ולכן נדגשה. ועקרו אִנָּטֶה, נִנָּטֶה, תִּנָּטֶה, כמו אֵרֶאֶה, יֵרֶאֶה, נֵרֶאֶה, תֵּרָאֶה. וכן **וַיִּטּוּ** אַחֲרֵי הַבָּצַע (ש"א ח ג), עקרו וַיִּנְטוּ, אך הלמ"ד נופלת, ומשפטו על אמת ומלאת חסרונה וַיִּנְטְיוּ על משקל וַיְפַעֲלוּ. ולפי שנשתמשו בפועל זה הרבה, נגרעה גם הנו"ן כמו שנגרעה הה"א, ונולד במקומה נח נסתר, ונאמר אַל **תֵּט** יָמִין וּשְׂמֹאול (משלי ד כז), ראוי להיות תִּטֶּה בהבלעת הנו"ן, או תִּנְטֶה בהראותה. וכן **וַיֵּט** מֹשֶׁה (שמות ט כג) עקרו וַיִּנְטֶה בלא הבלעת הנו"ן, או וַיִּטֶּה בהבליעה. כְּנֶחְלִים **נָטָיוּ** (במדבר כד ו) – נִפְעֲלוּ מן נָטָה, הטי"ת דגושה כי נו"ן נָטָה שהוא פ"א הפועל נבלע בתוכה, ועקרו נִנְטְיוּ, והיו"ד הוא למ"ד הפועל.

והפועל הכבד בעקר זה: הִטָּה – וְעָלַי **הִטָּה** חֶסֶד (עזרא ז כח), הִטֵּיתִי, הנו"ן נבלעה בטי"ת הדגושה, ועקרו הִנְטָה, כמו הִרְבָּה. והפועל העתיד: אַטֶּה, יַטֶּה, נַטֶּה, תַּטֶּה, בפתחות אינ"ת ללמד על הפועל הכבד, והנו"ן נבלעת. והעקר אַנְטֶה, יַנְטֶה, נַנְטֶה, כמו אַרְבֶּה, יַרְבֶּה. וכן **וַיַּטּוּ** מִשְׁפָּט (ש"א ח ג) עקרו וַיַּנְטוּ, כמו וַיַּרְבּוּ, וַיַּשְׁקוּ, והלמ"ד נופלת. וכבר נפלה גם הנו"ן בפועל כבד זה מתחלתו כמו שנפלה הה"א מסופו, נאמר אַל **תַּט** לִבִּי לְדָבָר רָע (תהלים קמא ד), התי"ו פתוחה כמו שהיתה לפני חסרון הה"א, ועקרו תַּטֶּה בהבליע הנו"ן, או תַּנְטֶה בהראותה. וכמהו **וַיֵּט** עָלֵינוּ חֶסֶד (עזרא ט ט).

ולשון פועל מן הפועל הכבד הזה: **מַטֶּה** מִשְׁפָּט (דברים כז יט), הטי"ת דגושה מפני הבלעת הנו"ן, ועקרו מַנְטֶה, כמו מַרְבֶּה. ולרבים: מַטִּים – **וְהַמַּטִּים** עֲקַלְקַלּוֹתָם (תהלים קכה ה), **וּמַטֵּי** גֶר (מלאכי ג ה), והלמ"ד נופלת. ומשפטם במלאת כל חסרונם: וְהַמַּנְטִיִּים, וּמַנְטֵיי – בשני יו"דים, הראשונה הנראת במוצאה למ"ד הפועל, והשנית הנחה לרבים. אך **וּמָטִים** לַהֶרֶג (משלי כד יא) איננו מעקר זה, כי אם מן מָט, יָמוּט, המ"ם פ"א הפועל, ועל כן היתה הטי"ת רפויה. ודומה לו קָמִים מן קָם, יָקוּם, ושָׁבִים מן שָׁב, יָשׁוּב.

והדומה לפועל זה: הָכָה, הִכִּיתִי, נָכֶה, יַכֶּה, תַּכֶּה, מַכֶּה, **הַאַכֶּה אַכֶּה** (מ"ב ו כא). גם אלה פעלים כבדים, ובכ"ף הדגושה נו"ן נבלעת. ועד על הדבר: וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְׁעֹרָה **נֻכֶּתָה** (שמות ט לא), הנו"ן פ"א הפועל, כמו חי"ת לֹא **חֻפָּשָׂה** (ויקרא יט כ); וכן וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא **נֻכּוּ** (שמות ט לב), שהוא על משקל **וְשֻׁפּוּ** עַצְמוֹתָיו לֹא רֻאוּ (איוב לג כא), **תֻּכּוּ** לְרַגְלֵךְ (דברים לג ג), היה ראוי להיותו נָכְיוּ, על משקל לֹא **דֻכְּאוּ** (ירמיהו מד י), **וְאֻסְפוּ** אֻסֵּפָה (ישעיהו כד כב), **וְסֻגְּרוּ** עַל מַסְגֵּר (ישעיהו כד כב). ועקר הִכָּה בהראות הנו"ן – הִנְכָּה, הִנְכֵּיתִי, הַאַנְכֶּה אַנְכֶּה. וכן הַכּוּ, וַיַּכּוּ – הִנְכּוּ, וַיִּנְכּוּ. וכבר אבדה גם הנו"ן עם הה"א, נאמר יַדְּ וְיִחְבְּשֻׁנוּ (הושע ו א), ועקרו להיות יַנְךְ, על משקל יַשְׁקְ, יַפְתְּ, ובהשיב אליו הה"א אשר נפלה מסופו – יַנְכָּה, כמו יַשְׁקֶה, יַרְבֶּה, או יַכֶּה בהבליע הנו"ן. וכן מַכֶּה, הַכּוֹת, הנו"ן שהוא פ"א הפועל נבלע בכ"ף הדגושה. **וְנָכָּה** וָמֵת (ש"ב יא טו) – זאת הנו"ן ללשון נִפְעַל, והנו"ן השנית שהיא פ"א הפועל נבלעה בתוך הכ"ף, ועקרו וְנִנְכָּה, כמו **וְנִרְאָה** אֶת פְּנֵי יְיָ (ש"א א כב), **וְנִגְלָה** יְסֹדוֹ (יחזקאל יג יד).

וכמו אלה הפעלים הִצָּה, הִצִּיתִי, אֲשֶׁר **הִצּוּ** עַל מֹשֶׁה (במדבר כו ט), **בְּהַצֹּתָם** עַל יְיָ (במדבר כו ט), **בְּהַצּוֹתוֹ** אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם (תהלים ס ב), אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב **מַצָּה** (משלי יז יט) – הנו"ן נבלעת בצד"י הדגושה והיא פ"א הפעל; והעד הנאמן המעיד עליה, כי נראתה במוצא הלשון בכִּי **יִנָּצוּ** אֲנָשִׁים (דברים כה יא), שזאת הנו"ן היא פ"א הפועל, והנו"ן של לשון נִפְעַל מובלעת בה, והיא כנגד קו"ף **יִקָּווּ** הַמַּיִם (בראשית א ט) ובי"ת יִבָּנוּ ומ"ם יִמָּנוּ. ועקר הִצּוּ והנאמר כמהו: הִנְצוּ, בְּהַנְצוֹתָם, בְּהַנְצוֹתוֹ, מַנְצָה, כמו הִרְאוּ, בְּהַרְאוֹתָם, בְּהַרְאוֹתוֹ, מַרְאָה. אך למ"ד הפעל נופלת מהם. ומשפטם במלאת חסרונם: הִנְצִיו, מַנְצִיָּה. שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים **נִצִּים** (שמות ב יג), זאת הנו"ן הכתובה ללשון נִפְעַל, ופ"א הפועל מובלעת בצד"י הדגושה, ועקרו נִנְצִים על משקל נִרְפִּים אַתֶּם **נִרְפִּים** (שמות ה יז), ולמ"ד הפעל נופלת. ומשפטו במלאת חסרונו: נִנְצִיִּים, כמו נִשְׁמָרִים, נִמְצָאִים. **מַסָּה** וּמְרִיבָה (שמות יז ז), בסמ"ך הדגושה נו"ן נבלעת, שהוא יוצא מעקר **נִסָּה** אֶת אַבְרָהָם (בראשית כב א), לֹא **תְנַסּוּ** אֶת יְיָ (דברים ו טז), ה"א מַסָּה ללשון נקבה, והלמ"ד חסרה.

אמר המחבר. וכמו אלה הִזָּה, **יַזֶּה** שֶׁבַע פְּעָמִים (ויקרא טז יד), **וּמַזֶּה** מֵי הַנִּדָּה (במדבר יט כא), פועל כבד, בזיי"ן הדגושה אות נבלעת היא פ"א הפועל, ויתכן להיותה נו"ן, כשתלמוד מאלה הפעלים שהזכרתי, והה"א למ"ד הפועל, אבל אמרתי 'יתכן' ולא גזרתי בודאי שהיא נו"ן ולא אות אחרת, לפי שלא נמצא במה שיש בידינו מן המקרא ממנו מלה שנראתה בה פ"א הפועל כמו אלה הראשונים להוכיח עליו אם הנבלע הוא הנו"ן או זולתה, ועל כן אמרתי יתכן שיהיה עקרם יַנְזֶה, מַנְזֶה. ועוד יפילו זאת האות הנבלעת

שהיא פ"א הפועל להקל כמו שעשו בראשונים, ואמרו **וַיז** מִמֶּנּוּ (ויקרא ח יא) בפתחות היו"ד להעיד עליו שהוא פועל כבד, כמו שהזכרתי לך בִּיַּד וְיַחְבְּשֻׁנוּ (הושע ו א), **וַיט** עָלֵינוּ חֶסֶד (עזרא ט ט). ועקרו **וַיַּנֶּזֶה** בהראות הנו"ן, **וַיֶּזֶה** בהבליעה. אך **וַאֲשֶׁר יֻזֶּה** מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד אֲשֶׁר **יֻזֶּה** עָלֶיהָ (ויקרא ו כ), הוא פועל קל מן עקר זה לעתיד, ויאמר לשעבר נָזֶה כמו נָטָה, ולעתיד יִזֶּה כמו יִטֶּה. ויורה עליו שהוא מפועל הקל, נקידת היו"ד בחרק, כמו יו"ד יִטֶּה ותי"ו **תִּטֶּה** אַשֶּׁרִי (איוב לא ז); ואילו היה מן הכבד נאמר יַזֶּה מן הַזֶּה, **תַּטֶּה** לְבִבְךָ (משלי ב ב) מן הַטֶּה. ויש עוד כשיפילו הנו"ן ממנו ויאמרו **וַיז** מִדָּמָהּ אֶל הַקִּיר (מ"ב ט לג). גם זה נקידת היו"ד בחרק תוכיח עליו שהוא מן הקל, שלא נאמר וַיַּז כמו וַיַּז מִמֶּנּוּ הנאמר מן הַזֶּה. ועקרו להיותו וַיַּנֶּזֶה בהראות הנו"ן, או וַיֶּזֶה בהבליעה.

וארא להפסיק הדבר פה ולהחל במה שידעתי מקבץ הפעלים ואגרם כאחד והזכיר מה שאמצא למקצתם מלבד אחיהם ממדות ודרכים ופנים, כי מה שפרשתי לפניהם וגליתי מסודם העמוקים ובארתי מרזיהם העלומים, מה שהוא כדאי להבין את ענייניהם, וסופק להודיע את דרכיהם ושמושיהם בעזרת ה'.

שער ד

כלל הפעלים שסופם והוא למ"ד שלהם ה"א רפה נחה נסתרת

אבה – וְלֹא **אָבָה** יְיָ אֱלֹהֶיךָ (דברים כג ו), וְלֹא **אָבִיתִי** לִשְׁמֹעַ (יהושע כד י). ופועל הרבים שעבר בחסרון למ"ד הפועל על דרך הידוע – (ו)לֹא **אָבוּ** שְׁמוֹעַ (ישעיהו ל ט), ועקרו אָבְיוּ, כמו שָׁמְרוּ, זָכְרוּ.

ודע כי הפעלים העוברים הנאמרים בלשון רבים ממין זה שאנחנו מדברים בו, שוים לפעלים הנאמרים בלשון רבים מן המין שעי"ן שלו אות נוח וסתר הנקבצים במאמר שלפני זה. תאמר ממין זה אָבוּ, בָּנוּ, עָשׂוּ, קָנוּ, רָאוּ, בָּכוּ, ונאמר מן המין שלפניו קָמוּ, בָּאוּ, סָרוּ, נָמוּ, שָׁבוּ. אך בהשיב כל אחד משני מינים אלו אל עקרו ומקום מוצאו יודע כי אָבוּ, בָּנוּ, עָשׂוּ, קָנוּ, רָאוּ וחבריהם חסרי הלמ"ד, ועקרם אָבְיוּ, בָּנְיוּ, קָנְיוּ; וכי בָּאוּ, קָמוּ, סָרוּ ואחיהם אינם חסרים, רק העי"ן מהם נחה ועומדת בין הפ"א והלמ"ד, ועקרם בָּיְאוּ, קָיְמוּ, סָיְרוּ, נָיְמוּ, שָׁיְבוּ. ויש כשמשימים מתקני הטעמים טעם הנלקחים ממין הנח העי"ן בפ"א שלהם שהיא תחלת אותיות, וטעם הנלקחים מחסרי הלמ"ד בעי"ן שלהם שהיא האות השנית, להבדיל ביניהם.

אָבְתָה לנקבה בהמסך המלים, אָבָתָה בהפסקם. אוֹבֶה כשיאמר האחד בעבור עצמו לעתיד, האל"ף למדבר, והו"ו הפוכה מאל"ף אָבָה שהוא פ"א הפועל. ועקרו אְאָבֶה, יְאָבֶה, תְּאָבֶה, נְאָבֶה. וצווי לנקבה: אֱבִי, ולרבים הזכרים: אֱבוּ, ולנקבות רבות: אֱבֶינָה.

ויש כשישוו צווי הזכרים הרבים וצווי הנקבה האחת ממין זה לצווי הרבים הזכרים וצווי האחת הנקבה ממין הפעלים שפ"א שלהם יו"ד במוצא דבר; כי נאמר מפעלים אלה: עֲשׂוּ, רְאוּ, בְּנוּ, בְּכוּ, רְאִי, קְנִי, עֲשִׂי, בְּנִי, והם יוצאים מן רָאָה, בָּנָה, עָשָׂה, בָּכָה; ונאמר מן האחרים שתחלתם יו"ד: רְדוּ, שְׁבוּ, צְאוּ, דְּעוּ, רְדִי, שְׁבִי, צְאִי, דְּעִי, והם יוצאים מן יָרַד, יָצָא, יָשַׁב, יָדַע. אך בהשיב כל אחד מהם אל עקרו ומקומו, יודע כי אלה חסרי הלמ"ד ואלה חסרי הפ"א. ואלה בהכרת הדבר ובהפסקו לא ישתנו ממה שהם בו בהמשכו והצמדו, כי יאמר בְּנוּ, עֲשׂוּ, רְאוּ, קְנוּ, בהפסק הדבר ובהמשכו יחד; ואלה ישתנו בהפסק הדבר ובהכרתו ממה שהיו בו בהמשכו והתחברו, כי יאמר באין הפסק רְדוּ, שְׁבוּ, צְאוּ, לְכוּ; ובהפסק: רֵדוּ, שֵׁבוּ, צֵאוּ, לֵכוּ – בצרי. אוֹבֶה – פועל. כִּי אֵינָם **אֹבִים** (יחזקאל ג ז) חסר למ"ד, וראוי להיות אוֹבְיִים על משקל פּוֹעֲלִים, שׁוֹמְרִים. ולנקבה אוֹבָה – פּוֹעֲלָה; אוֹבוֹת לרבות – פּוֹעֲלוֹת. ומשפטם להיות אוֹבָיָה, אוֹבְיוֹת. ולשון המקור שהוא שם הפועל בהשיב הלמ"ד ו"ו במוצא דבר, ופעמים שתכתב ו"ו על הדבר, ופעמים שתכתב ה"א על העקר; יאמר אָבוֹ בו"ו ובה"א, כמו שיאמר **רָאֹה** תִּרְאֶה (ש"א א יא) בה"א, וּרְאוּ **רָאוֹ** (ישעיהו ו ט) בו"ו. ויש כשיאמר בתי"ו אחר הו"ו והיא מומרת מן ה"א – אָבוֹת, כמו **וְשָׁתוֹת** יַיִן (ישעיהו כב יג), **אָלוֹת** שָׁוְא (הושע י ד).

ובעקר ענין אחר: לְמִי אוֹי לְמִי **אֲבוֹי** (משלי כג כט). ונאמר כי אֶבְיוֹן מעניין זה, והנו"ן נוספת כמו שנוספת בזַרְעֲנִים (דניאל א טז) **וְזֵידוֹנִים** (תהלים קכד ה). וזֵידוֹן ואֶבְיוֹן על משקל אחד, לפי שהיו"ד הנחה בין זי"ן ודל"ת זֵידוֹן כנגד בי"ת אֶבְיוֹן, ודל"ת זֵידוֹן לעמת יו"ד אֶבְיוֹן, נשארו ו"ו ונו"ן זה כנגד זה.

אוה – רק הפועל הכבד נאמר מעקר זה: אִוָּה, אִוִּיתִי, נַפְשִׁי **אִוִּיתִיךָ** (ישעיהו כו ט), וְנַפְשׁוֹ **אִוְּתָה** וַיַּעַשׂ (איוב כג יג), אֲאַוֶּה, יְאַוֶּה, נְאַוֶּה, תְּאַוֶּה, אַוֶּה, אַוִּי לנקבה, ועקרו להיות אַוְיִי, כמו **וְשַׁלְמִי** אֶת נְשָׁיְךָ (מ"ב ד ז), **וּמַלְטִי** אֶת נַפְשֵׁךְ (מ"א א יב). אַוּ לרבים הזכרים, ועקרו אַוְיוּ, כמו **סַפְּרוּ** נָא (בראשית מ ח), **דַּבְּרוּ** נָא (בראשית נ ד). ולשון המקור שהוא שם הפועל: אַוֵּה, כמו צווי, כמו אִם **עַנֵּה** תְעַנֶּה (שמות כב כב), או אַוּוֹת, כמו יוֹם **עַנּוֹת** אָדָם נַפְשׁוֹ (ישעיהו נח ה). ושם הפועל עוד: תַּאֲוָה, הה"א לשון נקבה והלמ"ד נגרעת, ועקרו תְּאַוְיָה כמו תִּפְאָרָה, אך נפתחה תי"ו תַּאֲוָה מפני האל"ף שהיא מאותיות אהח"ע אחריה, שהיה לולי זאת בחרק, כמו תִּקְוָה. ונאמר עוד מַאֲוַיִּים כמו מַמְתַקִּים, מַחֲמַדִּים (שה"ש ה טז) – אַל תִּתֵּן יְיָ **מַאֲוַיֵּי** רָשָׁע (תהלים קמ ט).

ונאמר כי **נַאֲוָה** קֹדֶשׁ (תהלים צג ה) מעקר זה ועניין אחר, והנו"ן בו נִפְעַל, ומשקלו **נַעֲלָה** הֶעָנָן (במדבר י יא), **נַעֲשָׂה** עַל הָאָרֶץ (קהלת ח יד). ומחברים עוד אליו **הַנָּוָה** וְהַמְּעֻנָּגָה

(ירמיהו ו ב), לֹא **נָאוָה** לְנָבָל שְׂפַת יֶתֶר (משלי יז ז), אלה הה"יהין ללשון נקבות, ולמ"ד הפועל נופלת. וכן **נָאווּ** לְחָיַיִךְ (שה"ש א י) חסר הלמ"ד.

אנה – אָנָה, אָנִיתִי, **וְאָנוּ** הַדַּיָּגִים (ישעיהו יט ח), **וְאָנוּ** וְאָבְלוּ (ישעיהו ג כו), עִקְרוֹ אָנְיוּ, אֶנֶה, אֶנוּ, אֶנִי, אֶנֶינָה. ונאמר בשם הפועל **תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה** (איכה ב ה).

ויש בעקר עניין אחר: וְהָאֱלֹהִים **אִנָּה** לְיָדוֹ (שמות כא יג), פועל כבד, אִנִּיתִי כמו צִוִּיתִי, אֲאַנֶּה, מְאַנֶּה, מְאַנִּים, אַנֵּה, אַנּוּ, אַנִּי, אַנֵּינָה, כִּי **מִתְאַנֶּה** הוּא לִי (מ"ב ה ז). ומעקר זה: כִּי **תֹאֲנָה** הוּא מְבַקֵּשׁ (שופטים יד ד), ועקרו תֹּאַנְיָה.

אלה – וְאַתְּ **אֲלִית** (שופטים יז ב), אָלְתָה, אֶאֱלֶה, יֶאֱלֶה, אֱלֵה, אֱלוּ, אֱלִי, אֱלֶינָה, אוֹלֶה, אוֹלִים, אוֹלָה, אוֹלוֹת. והמקור שהוא שם הפועל: **אָלֹה** וְכַחֵשׁ (הושע ד ב), **אָלוֹת** שָׁוְא (הושע י ד). ושם פועל גם עוד: אָלָה – חסר הלמ"ד, והה"א לנקבה, ועקרו אַלְיָה כמו אַשְׁמָה, או אֲלָיָה כמו צְדָקָה.

והפועל הכבד: הֶאֱלָה, יַאֲלָה, מַאֲלָה, מַאֲלִים, הַאֲלָה, הַאֲלוּ, הַאֲלִי. והמקור שהוא שם הפועל: הַאֲלוֹת – וְנָשָׂא בוֹ אָלָה **לְהַאֲלֹתוֹ** (מ"א ח לא).

ועניין אחר בעקר זה לפי מה שיתכן להיות ולא בגזור אומר: **אֲלִי** כִּבְתוּלָה חֲגֹרַת שַׂק (יואל א ח), עקרו להיות אֲלִיי. אך אמרתי 'יתכן' ולא גזרתי בודאי, לפי שלא מצאתי בעניין זה זולת אֲלִי כִּבְתוּלָה שהוא צווי לנקבה מן הפועל הקל, על כן יש גם לומר כי הפועל העובר ממנו יָאַל, ויצא על משקל רְדִי מן יָרַד, שְׁבִי מן יָשַׁב.

אפה – וּמַצּוֹת **אָפָה** (בראשית יט ג), **אָפִיתִי** עַל גֶּחָלָיו (ישעיהו מד יט), אָפְתָה, יֹאפֶה, נֹאפֶה, **וַתֹּפֶהוּ** מַצּוֹת (ש"א כח כד), **וַיֹּאפוּ** אֶת הַבָּצֵק (שמות יב לט), בנוח האל"ף, והפכה לו"ו במוצא דבר ומשמע אזן, אך היא כתובה אל"ף פעם ופעם ו"ו. וצווי הזכר נאמר אֶפֵה כמו עֲלֵה, אֶפוּ לרבים, אֶפִי לנקבה, אֶפֶינָה לרבות. וכבר נאמר לרבים הזכרים שלא כמשפט: אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ **אֵפוּ** (שמות טז כג). ויתכן שיקרה זאת מפני האל"ף שהוא מן אהח"ע, שפעמים רבות ישנו בהם את המנהג. **מַאֲפֶה** תַּנּוּר (ויקרא ב ד). אָפוֹ, אָפוֹת.

ארה – **אָרִיתִי** מוֹרִי (שה"ש ה א), **וְאָרוּהָ** כָּל עֹבְרֵי דָּרֶךְ (תהלים פ יג), אָרְתָה, יֶאֱרֶה; אֱרֵה, אֱרוּ, אֱרִי, והעקר אִרְיוּ, אִרְיִי; אוֹרֶה, אוֹרָה, אוֹרִים, אוֹרוֹת; אָרוֹ, אָרוֹת.

אתה – **וְאָתָה** מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ (דברים לג ב), **אָתָה** בֹּקֶר (ישעיהו כא יב), אָתִיתִי, אָתְתָה, תהיה התי"ו הראשונה עי"ן הפועל במקום נו"ן בָּנְתָה, והשנית למ"ד הפועל במקום תי"ו בָּנְתָה ורי"ש שָׁמְרָה. אך אם יכבד על הלשון לדבר שני ת"ין כאחד, יאמר אָתָיָה, כמו חָסְיָה נַפְשִׁי (תהלים נז ב). וכבר נאמר הפועל העתיד בנוח האל"ף להקל, נאמר עָדֶיךָ **תֵּאתֶה** (מיכה ד ח), **וַיֵּתֵא** רֹאשִׁי עָם (דברים לג כא), הנח בין היו"ד והתי"ו בוַיֵּתֵא

הוא פ"א הפועל, והתי"ו עי"ן הפועל, והאל"ף למ"ד הפועל במוצא דבר. מה שאין כן בחבריו, נאמר כִּי פַּחַד פָּחַדְתִּי **וַיֶּאֱתָיֵנִי** (איוב ג כה), **יֶאֱתָיוּ** חַשְׁמַנִּים (תהלים סח לב), קָרְבוּ **וַיֶּאֱתָיוּן** (ישעיהו מא ה). וצווי הזכר על הנכון: אֱתֵה, אֱתִוּ, אֱתִי, כמו עֲלֵה, עֲלוּ, עֲלִי, אבל בא על לא נכון, נאמר **אֲתָיוּ** אֶקְחָה יַיִן (ישעיהו נו יב), כמו שבא **אֲפוּ** (שמות טז כג) שלא כראוי. ועל כן אומר כי משפט אֲפוּ על דרך זה – אֲפָיוּ, כי אֲתָיוּ שלם ואֲפוּ חסר, ולו באו על עִקרם מלאים מחסרון אז נאמר אֲפָיוּ, אֲתָיוּ, כמו שִׁמְרוּ, שִׁמְעוּ, אִמְרוּ. ועוד הומרה אל"ף זאת בה"א, ונאמר **הֲתָיוּ** לְאָכְלָה (ירמיהו יב ט).

בדה – אֲשֶׁר **בָּדָא** מִלְּבּוֹ (מ"א יב לג), בָּדִיתִי, יִבְדֶּה, בְּדֶה, בְּדוּ, בְּדִי, בּוֹדֶה, בּוֹדִים. וכבר נכתב הנח שהוא למ"ד הפעל: כִּי מִלְּבְּךָ אַתָּה **בוֹדָאם** (נחמיה ו ח), ויש מהם שהיה אומר בּוֹדָם, על כן קבעו אחת מן הלשונות במקרא והשנייה במכתב, שלא יפול דבר מלשונם. ושם הפועל: בְּדוֹ או בְּדוֹת.

בזה – כִּי דִבֶּר יְיָ **בָּזָה** (במדבר טו לא), מַדּוּעַ **בָּזִיתָ** אֶת דְּבַר יְיָ (ש"ב יב ט), כִּי **בְזָתָנִי** (ש"ב יב י), בָּזָתָה, אֶבְזֶה, יִבְזֶה, **וַיִּבֶז** עֵשָׂו (בראשית כה לד) – עִקרו וַיִּבְזֶה, בְּזֶה, בְּזוּ, בְּזִי, בְּזֶינָה, **וּבַזַּי** יֶקְלוּ (ש"א ב ל), **וּבוֹזֵה** דְּרָכָיו יָמוּת (משלי יט טז).

רק **בּוֹז יָבוּזוּ** לוֹ (שה"ש ח ז), **בָּז** לְדָבָר יֵחָבֵל לוֹ (משלי יג יג), **וּבוּז** מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי (איוב לא לד), **בָּזָה** לְךָ לְעֲגָה לְךָ (מ"ב יט כא), אינם מעיקר זה, מפני שה"א בָּזֶה לְךָ ללשון נקבה כמו שהיא בבָּאָה, ואילו היה מעקר זה אז נאמר בָּזְתָה, כמו עָשְׂתָה, בָּנְתָה.

בכה – בָּכִיתִי, אִם לֹא **בָכִיתִי** לְקֹשֵׁה יוֹם (איוב ל כה), **וּבָכְתָה** אֶת אָבִיהָ (דברים כא יג), בְּכֵה, בְּכוּ, בְּכִי, בְּכֶינָה. ושם הפועל: הַרְבֵּה **בָּכָה** (עזרא י א), ויש עוד שם פועל: בְּכִי גָדוֹל (שופטים כא ב) בסמוך הדברים, יַעֲלֶה בֶּכִי (ירמיהו מח ה) בפסוק הדבר. אך אַלּוֹן **בָּכוּת** (בראשית לה ח) חסר למ"ד הפועל שהיא יו"ד בְּכִי, לפי שהתי"ו והו"ו בו כמוהם בעַבְדוּת, מַרְדּוּת, נמצא חסר למ"ד הפועל שהיא יו"ד בְּכִי, ועקרו בַּכְיוּת.

ויש בעניין פועל כבד: בְּכָה, בִּכִּיתִי, אֲבַכֶּה, רָחֵל **מְבַכָּה** עַל בָּנֶיהָ (ירמיהו לא יד), **מְבַכּוֹת** אֶת הַתַּמּוּז (יחזקאל ח יד), בַּכֵּה, בַּכּוּ, בַּכִּי.

ויש בעקר ענין אחר: **מִבְּכִי** נְהָרוֹת חִבֵּשׁ (איוב כח יא), עִבְרֵי בְּעֵמֶק **הַבָּכָא** (תהלים פד ז). ולשון נִפְעַל: הֶבָאתָ עַד **נִבְכֵי** יָם (איוב לח טז), למ"ד הפעל חסר מן נִבְכֵי יָם, כמו שחסרה מן נְרָאִים, נִרְפִּים.

אך **נָבְכוּ** עֲדֵרֵי בָקָר (יואל א יח), **נִבְכִּים** הֵם (שמות יד ג), וְהֵעִיר שׁוּשָׁן **נָבוֹכָה** (אסתר ג טו), עַתָּה תִּהְיֶה **מְבוּכָתָם** (מיכה ז ד), עקר אחר וענין אחר.

בלה – בָּלִיתִי, לֹא **בָלְתָה** מֵעָלֶיךָ (דברים ח ד), לֹא **בָלוּ** שַׂלְמֹתֵיכֶם (דברים כט ד), וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד **תִּבְלֶה** (ישעיהו נא ו), בּוֹלֶה, בּוֹלִים. ושם איש או כל מאומה מפועל זה נאמר בָּלֶה, על משקל הָיֶה **דָוֶה** (איכה ה יז), כְּגַן **רָוֶה** (ישעיהו נח יא), ולרבים הזכרים: שַׂקִּים **בָּלִים** (יהושע ט ד), ולנקבות הרבות: וּנְעָלוֹת **בָּלוֹת** (יהושע ט ה), ולאחת: בָּלָה – **לַבָּלָה** נְאוּפִים (יחזקאל כג מג). ודע כי בָּלִים, רָוִים, דָּוִים והדומה להם שוה מדברם בעבור חסרונם, עם מדבר שָׂבִים וקָמִים ובָאִים והדומה להם שהם על משקל אחד, אך בהשיבם אל עקרם ומולדם יודע כי בָּלִים וְדָוִים וְרָוִים חסרי הלמ"ד, ומשפטם להיות בָּלַיִים, דְּוַיִים, רְוַיִים, על משקל אֲשֵׁמִים, שְׂכֵנִים, שְׁלֵמִים; ויודע כי שָׂבִים וקָמִים ובָאִים וחבריהם אינם חסרים כולם, אך הם נחי העי"ן, יורה עליו הנח הנסתר שהוא הקמץ שבשי"ן שָׂבִים וקו"ף קָמִים, ומשפטם להיות שׂוֹבְבִים, קוֹמְמִים, בּוֹאֲאִים, ולא כן הנחים שמורה עליהם קמוצות בי"ת בָּלִים וחבריו שהם באים מחמת המשך והלמ"דים חסרים. אַחֲרֵי **בָּלֹתִי** (בראשית יח יב), **בְּלוֹיֵ** הַסְּחָבוֹת **וּבְלוֹיֵ** מְלָחִים (ירמיהו לח יא), ויש כשתהפך יו"ד לאל"ף ואמרו **בְּלוֹאֵי** הַסְּחָבוֹת (ירמיהו לח יב). ויאות להיות מן עקר זה ומעניין זה וְאַפֵּי עַל **תַּבְלִיתָם** (ישעיהו י כה), כמו תַּכְלִית מן כָּלָה, כָּלִיתִי, ותַּבְנִית מן בָּנָה, בָּנִיתִי.

ובעניין זה פועל כבד: **בָּלָה** בְשָׂרִי (איכה ג ד), בִּלִּיתִי, וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם **יְבַלּוּ** בְּחִירַי (ישעיהו סה כב), מְבַלֶּה, מְבַלִּים, מְבַלָּה, מְבַלּוֹת, מְבֻלָּה, מְבֻלִּים, מְבֻלֶּה, מְבֻלּוֹת.

בנה – כִּי **בָנָה** יְיָ צִיּוֹן (תהלים קב יז), בָּנָה, בָּנִיתִי, **וַיִּבֶן** מִזְבֵּחַ (שמות כד ד), עקרו וַיִּבְנֶה. וכבר נמצא שם הפועל על משקל פִּעֶלֶת בעבור כי נשתנה העי"ן שלו אחרי הלמ"ד, נאמר בְּנָיָן. וכמהו מְנָיָן מן מָנָה, וקְנָיָן מן קָנָה, ועְנָיָן מן עָנָה.

בעה – בָּעִיתִי, אֶבְעֶה, תִּבְעֶה. וכבר נמצא שלם על עקרו: אִם **תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ** (ישעיהו כא יב), והצווי על החוק ועל המשפט: בְּעֵה, בְּעוּ, או בַּעֵיוּ על העקר, אך בא שלא כמשפט ונאמר אִם תִּבְעָיוּן **בְּעָיוּ**, נהגו בו מנהג הפסק הטעמים, כמו וְאִם לֹא **חֲדָלוּ** (זכריה יא יב), הַחֹרְשִׁים **שָׁמָעוּ** (ישעיהו מב יח), שפעמים שנוהגים בטעם זה מנהג הפסק, כמו וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת **הַפָּסַח** (במדבר ט ב).

ולשון נִפְעַל מעקר זה: **נִבְעוּ** מַצְפֻּנָיו (עובדיה א ו), עקרו נִבְעֲיוּ, על משקל **נִבְעֲרוּ** הָרֹעִים (ירמיהו י כא).

ויש בעקר זה עניין אחר: **נִבְעָה** בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה (ישעיהו ל יג), מַיִם **תִּבְעֶה** אֵשׁ (ישעיהו סד א).

ברה – וְלֹא **בָרָא** אֹתָם לָחֶם (ש"ב יב יז), בָּרִיתִי, **וָאֶבְרֶה** מִיָּדוֹ (ש"ב יג ו), וַיִּתְּנוּ **בְּרוּתִי** רֹאשׁ (תהלים סט כב), הָבִיאִי **הַבְּרָיָה** (ש"ב יג י).

ובעקר פועל כבד: הִבָּרָה, הִבְרֵיתִי, יַבְּרֶה, מַבָּרֶה, הַבָּרֶה, הַבְּרִי, הַבְּרוֹת – **לְהַבְרוֹת** אֶת דָּוִד (ש"ב ג לה).

אך **בָּרוּ** לָכֶם אִישׁ (ש"א יז ח) מן עניין אחר ומעקר אחר, שהלמ"ד מן הפועל שלו אל"ף, כמו וְיָד **בָּרָא** (יחזקאל כא כד), **וּבֵרַאתָ** לְךָ (יהושע יז טו). אבל בָּרוּ מן הפועל הקל, ואלה מן הכבד. ומשפט בָּרוּ להיות בִּרְאוּ, ונפלה האל"ף להקל, כמו שנפלה אל"ף **יִרְאוּ** אֶת יְיָ (תהלים לד י) מן המקרא, ואע"פ שנקבעה במכתב.

גאה – כִּי **גָאֹה גָּאָה** (שמות טו א), גָּאֵיתִי, כִּי **גָאוּ** הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ (יחזקאל מז ה), **הַיִגְאֶה** גֹּמֶא (איוב ח יא), רְאֵה כָל **גֵּאֶה** (איוב מ יב). וכבר נאמר שֵׁם כל מאומה כמו זה בחסרון הה"א שהיא למ"ד הפעל: שָׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב **גֵּא** מְאֹד (ישעיהו טז ו), וראוי להיות גְּאֵה כמו זה ראשון. ולשון רבים על לשונו חסר גם הוא – בֵּית **גַּאִים** יִסַּח יְיָ (משלי טו כה), ומשפטו להיות בית גְּאֵיִים, כמו שְׂכֵנִים, פְּלֵטִים. דִּבְּרוּ **בְּגַאוּת** (תהלים יז י) – על דרך בָּכוּת, בָּרוּת, ויתכן להיות גֵּאוּת, גַּאִים, גֵּאֶה, בצרי מפני האל"ף, שפעמים תשונה תנועת האות אשר לפניהם. ושם הפועל שלם: גַּאֲוָה, גֵּאָה – חסר, כמו **גַּאֶה** וְגָאוֹן (משלי ח יג), וגָאוֹן גם הוא חסר, שעקרו להיות גֵּאָיוֹן, כמו הֵרָיוֹן, וראויים להדגש, כמו שִׁבָּרוֹן, עִוָּרוֹן; או גֵּאָיוֹן, כמו חֶסְרוֹן, זְכָרוֹן; או גְּאָיוֹן, כמו לְבָנוֹן, כְּסָלוֹן. ונאמר כי זאת אל"ף שהיא עי"ן הפעל הומרה בו"ו אשר היא בגֵּוָה, כמו בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי **גֵוָה** (ירמיהו יג, יז), כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר **גֵּוָה** (איוב כב, כט), והלמ"ד עם כל זאת חסרה, ומשפטו להיות גויה.

גלה – **גָּלָה** כָבוֹד (ש"א ד כא), עַל כְּבוֹדוֹ כִּי **גָלָה** מִמֶּנּוּ (הושע י ה), **גָּלְתָה** יְהוּדָה (איכה א ג), כִּי הַגְלֵגֶל **גָּלֹה יִגְלֶה** (עמוס ה ה), עַתָּה **יִגְלוּ** בְּרֹאשׁ **גֹּלִים** (עמוס ו ז), **וַיִּגֶל** יְהוּדָה (מ"ב כה כא), **יִגֶל** יְבוּל בֵּיתוֹ (איוב כ כח), וְגַם **גֹּלָה** אַתָּה לְמִקוֹמֶךָ (ש"ב טו יט), כְּלֵי **גוֹלָה** עֲשֵׂי לְךָ (ירמיהו מו יט), נִסַּע **וְנִגְלָה** (ישעיהו לח יב), **לְגָלוּתֵנוּ** (יחזקאל לג כא).

והפועל הכבד: הִגְלָה – אֲשֶׁר **הָגְלָה** נְבוּכַדְנֶצַּר (נחמיה ז ו), אֲשֶׁר **הִגְלֵיתִי** מִירוּשָׁלַם (ירמיהו כט ד), **וַיֶּגֶל** אֶת יִשְׂרָאֵל (מ"ב יז ו) – עקרו וַיַּגְלֶה. והפועל שלא הוזכר פועלו: אֲשֶׁר **הָגְלָה** מִירוּשָׁלַיִם (אסתר ב ו), מֻגְלֶה, **הַמַּגְלִים** בָּבֶלָה (ירמיהו מ א).

ובעקר עניין אחר: **גָּלָה** אֶת אֹזֶן שְׁמוּאֵל (ש"א ט טו), **וָגָלִיתִי** אֶת אָזְנֶךָ (ש"א כ יב), **גּוֹלָה** סוֹד (משלי כ יט), **גָּלוּי** לְכָל הָעַמִּים (אסתר ג יד).

ולשון נִפְעַל: **וְנִגְלָה** יְסֹדוֹ (יחזקאל יג יד), **וְנִגְלִינוּ** אֲלֵיהֶם (ש"א יד ח), **תִּגָּלֶה** רָעָתוֹ בְּקָהָל (משלי כו כו), **תִּגֶל** עֶרְוָתֵךְ (ישעיהו מז ג), **וְיִגַּל** כַּמַּיִם מִשְׁפָּט (עמוס ה כד).

ולשון הִתְפַּעֵל: כִּי אִם **בְּהִתְגַּלּוֹת** לִבּוֹ (משלי יח ב), **וַיִּתְגַּל** בְּתוֹךְ אָהֳלֹה (בראשית ט כא), ראוי להיות וַיִּתְגַּלֶּה, וכן **וַתִּתְכָּס** (בראשית כד סה) עקרו וַתִּתְכַּס, **וַיִּתְחַל** (ש"ב יג ו) משפטו וַיִּתְחַלֶּה.

ובעניין זה פועל כבד: **גִּלִּיתִי** אֶת מִסְתָּרָיו (ירמיהו מט י), **גִּלִּית** וַתַּעֲלִי (ישעיהו נז ח), **גִּלְּתָה** אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ (ויקרא כ יח), לֹא **תְגַלֶּה** עֶרְוָתָהּ (ויקרא יח ז), **וַיְגַל** יֵי אֶת עֵינֵי בִלְעָם (במדבר כב לא), וְסוֹד אַחֵר אַל **תְּגַל** (משלי כה ט), גַּלֵּה, **גַּלִּי** צַמָּתֵךְ (ישעיהו מז ב), **גַּל** עֵינַי וְאַבִּיטָה (תהלים קיט יח), **גַּל** מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז (תהלים קיט כב), עקרם גַּלֵּה כמו שהודעתיך, **מְגַלֶּה** עֲמֻקוֹת (איוב יב כב), טוֹבָה תּוֹכַחַת **מְגֻלָּה** (משלי כז ה). ויתכן להיות **גַּלּוֹתִי** אֶת חֶרְפַּת מִצְרַיִם (יהושע ה ט) מעניין זה, והוא המקור שהוא שם הפועל. ואמרתי 'יתכן' ולא גזרתי עליו, לפי שהטעם בלמ"ד ממנו, ואיננו בתי"ו כמו עַד **כַּלּוֹתִי** (ירמיהו ט טו), כי כשהוא בלמ"ד מורה על הפועל העובר מן הפעלים שעי"ן ולמ"ד שלהם אות אחת כפולה, כמו סַבּוֹתִי מן סָבַב,] זַמּוֹתִי מן זָמַם, וכן יהיה גַּלּוֹתִי פועל עובר יוצא מן **וְגָלְלוּ** אֶת הָאֶבֶן (בראשית כט ג).

גמה – **מְגַמַּת** פְּנֵיהֶם קָדִימָה (חבקוק א ט), ואולי יצא מעקר זה בְּרַעַשׁ וְרֹגֶז **יְגַמָּא** אָרֶץ (איוב לט כד), ואע"פ שנכתב באל"ף.

געה – גָּעָה, גָּעִיתִי, אִם **יִגְעֶה** שׁוֹר עַל בְּלִילוֹ (איוב ו ה), (וַיֵּלְכוּ) ([הָלְכוּ]) הָלוֹךְ **וְגָעוֹ** (ש"א ו יב).

גרה – גֵּרָה, גֵּרִיתִי, יְגֵרָה – אִישׁ חֵמָה **יְגָרֶה** מָדוֹן (משלי טו יח), והוא פועל כבד, ולולי הרי"ש היה דגש, כמו גִּלָּה, גִּלִּיתִי, יְגַלֶּה. והצווי לזכר: גָּרֵה. ולרבים: גָּרוּ, ולנקבה: גָּרִי. ולרבות: גָּרֵינָה. ולשון המקור שהוא שם הפועל: גָּרֹה, כמו **קָוֹה** קִוִּיתִי (תהלים מ ב), או גָּרֵה, כמו **עַנֵּה** תְעַנֶּה (שמות כב כב), או גָּרוֹת, כמו יוֹם **עַנּוֹת** אָדָם נַפְשׁוֹ (ישעיהו נח ה). ולשון הִתְפַּעֵל: כִּי בַיֵּי **הִתְגָּרִית** (ירמיהו נ כד), לָמָּה **תִתְגָּרֶה** (דה"ב כה יט), אַל **תִּתְגָּרוּ** בָם (דברים ב ה), משפטו להיות אל תִּתְגָּרְיוּ, וכן אַל **תִּתְגָּר** בָּם (דברים ב ט) חסר ה"א, משפטו להיות תִּתְגָּרֶה, וכן **וְהִתְגָּר** בּוֹ (דברים ב כד). ובאו קמצים אע"פ שיהיו בלא הפסק, לפי שבהיותם שלמים יהיו קמצים לתשלום הדגש בהן, ועל כן באו קמצין גם בהיותם חסרים. והוא כל משקל וַתִּתְכָּס (בראשית כד סה), וַתִּתְחַל, וַיִּתְחַל (ש"ב יג ו), וַיִּתְגַּל (בראשית ט כא). אך **יָגוּרוּ** מִלְחָמוֹת (תהלים קמ ג) עניין אחר ועקר אחר.

דאה – דָּאָה, דָּאִיתִי, כַּאֲשֶׁר **יִדְאֶה** הַנָּשֶׁר (דברים כח מט), **וַיֵּדֶא** עַל כַּנְפֵי רוּחַ (תהלים יח יא) – עקרו וַיִּדְאֶה.

דוה – דָּוָה, דָּוִיתִי, אֲדָוֶה, דָּוֶה, דָּוִי. והמקור שהוא שם הפועל: כִּימֵי נִדַּת **דְּוֹתָהּ** תִּטְמָא (ויקרא יב ב), והשם הנבנה מפועל זה לכל מאומה, ר"ל שם התאר: דָּוֶה – עַל זֶה הָיָה **דָוֶה** לִבֵּנוּ (איכה ה יז). ולנקבה: דָּוָה – תְּזֹרֶם כְּמוֹ **דָוָה** (ישעיהו ל כב). ולרבים הזכרים: דָּוִים, וכשתטפלם אל אחר תגרע את המ"ם, נאמר הֵמָּה **כְּדָוֵי** לַחְמִי (איוב ו ז), על משקל **וּקְשֵׁי** לֵב (יחזקאל ג ז). ויתכן להיות כְּדָוֵי לַחְמִי שם פעלים, ר"ל שם דבר, יאמר לרבים דְּוָיִים, ובסמוך דְּוֵיי, הפ"א בחרק, ובנפל למ"ד הפעל שב הפ"א לשוא. אבל עָלַי לִבִּי **דַוָּי** (ירמיהו ח יח), הוא שם מדת הלב, ר"ל שם התאר שהוא שמו יוצא מן הפועל הזה, על משקל גַּנָּב וסַלָּח, היו"ד במקום הבי"ת מן גַּנָּב והחי"ת מן סַלָּח, ועל כן נדגשה הו"ו. וגם נאמר עוד בשם הפועל יֵי יְסָעֲדֵנוּ עַל עֶרֶשׂ **דַּוְיוֹ** (תהלים מא ד), כמו **שְׁאָר** יָשׁוּב **שְׁאָר** יַעֲקֹב (ישעיהו י כא), נֶאֱחַז **בַּסְּבָךְ** (בראשית כב יג). ועוד שם אחר על בניין אחר: וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים (דברים ז טו), עקרו מַדְוֵיי, על משקל מִשְׁפְּטֵי, אע"פ שזה המ"ם בפתח ומ"ם זה בחרק, לעניין שיהיו שלמים אחד הם.

דחה – דָּחֹה, דָּחִיתִי, אֲדָחֶה, וּמַלְאַךְ יֵי **דּוֹחֶה** (תהלים לה ה), **לִדְחוֹת** פְּעָמַי (תהלים קמ ה), גֶּדֶר **הַדָּחוּיָה** (תהלים סב ד), יַעֲשֶׂה **מִדְחֶה** (משלי כו כח), אֶת רַגְלֵי **מִדֶּחְיִי** (תהלים קטז ח). ובספרים מדויקים נמצא **דֹּחוּ** (תהלים לו יג) מלרע, אם כן יהיה שרשו דָּחָה. אך **דֹּחוּ** וְלֹא יָכְלוּ קוּם (תהלים לו יג), **יְדִיחוּ** אֶת הָעֹלָה (יחזקאל מ לח), **יָדִיחַ** מִקֶּרֶבָּהּ (ישעיהו ד ד), והנפעל **יִדָּחוּ** וְנָפְלוּ בָהּ (ירמיהו כג יב), מפני שהעי"ן גרונית פ"א הפעל פתוחה ובא מלעיל שלא כמשפט, וכן בְּדוֹר אַחֵר **יִמַּח** שְׁמָם (תהלים קט יג) בפתח מפני החי"ת. עקר אחר מן הפעלים הנחי העי"ן, וכבר נזכר במאמר אשר לפני זה. וכן מַשְׁאוֹת שָׁוְא **וּמַדּוּחִים** (איכה ב יד) עקר אחר מן נָדַח, **נִדְחֵי** יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס (תהלים קמז ב), הנו"ן נבלעה בדל"ת.

דכה – דָּכָה, דָּכִיתִי, **יְדָכֶּה** יָשׂוֹחַ (תהלים י י), לֵב נִשְׁבָּר **וְנִדְכֶּה** (תהלים נא יט), יִשְׁאוּ נְהָרוֹת **דְּכְיָם** (תהלים צג ג).

ובעקר זה פועל כבד: כִּי **דְּכִיתָנוּ** בְּמָקוֹם תַּנִּים (תהלים מד כ), עֲצָמוֹת **דִּכִּיתָ** (תהלים נא י), יְדַכֶּה, מְדַכֶּה, מְדֻכֶּה. אך **מְדֻכָּא** מֵעֲוֹנֹתֵינוּ (ישעיהו נג ה), וַיְ חָפֵץ **דַּכְּאוֹ** (ישעיהו נג י), וְאֶת **דַּכְּאֵי** רוּחַ יוֹשִׁיעַ (תהלים לד יט), לֹא **דָכְּאוּ** עַד הַיּוֹם הַזֶּה (ירמיהו מד י), לְשׁוֹן שֶׁקֶר יִשְׁנָא **דַכָּיו** (משלי כו כח) – כמו דַּכָּא, וּזְרֹעוֹת יְתֹמִים **יְדֻכָּא** (איוב כב ט), תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד **דַּכָּא** (תהלים צ ג) – שם, אֶת **דַּכָּא** וּשְׁפַל רוּחַ (ישעיהו נז טו) – תאר, **דַּכָּא** לְאָרֶץ חַיָּתִי (תהלים קמג ג) – בקמץ כדרך בעלי הה"א, **וּתְדַכָּאוּנַנִי** בְּמִלִּים (איוב יט ב) בנוח האל"ף, וההִתְפַּעֵל: **וְיִדַּכְּאוּ** בַּשַּׁעַר (איוב ה ד), וְהָפַךְ לַיְלָה **וְיִדַּכְּאוּ** (איוב לד כה), **וִידֻכֵּא**

(תהלים עב ד), הם מן הפעלים שלמ"ד שלהם אל"ף יוצאת במוצא דבר, ואיננה נסתרת ולא נהפכת ליו"ד כמו שיקרה לזה שלמ"ד שלו ה"א נחה. אבל יש לאמר כי האל"ף מומרת מן הה"א שבזה הנזכר פה, ונשתמשו בו בלשון אל"ף עד שנעשה בו עקר. ואמרתי כי מְדֻכָּא איננו מעקר זה, כי לא בא מְדֻכֶּא בסגול תחת הכ"ף על משקל מְעֻנֶּה, ואע"פ שנכתב באל"ף, כמו שנכתב וְעֹז פָּנָיו **יְשֻׁנֶּא** (קהלת ח א) באל"ף במקום ה"א, שאילו היה בו האל"ף העקר, נאמר יְשֻׁנָּא קמץ הנו"ן על משקל יְדֻכָּא. וכן אַל יָשׁוֹב **דַּךְ** נִכְלָם (תהלים עד כא), אוֹ **דָכוּ** בַּמְּדֹכָה (במדבר יא ח), באים מן עקר אחר.

דלה – דָּלָה, דָּלִיתִי, **דַּלְיוּ** שֹׂקַיִם מִפִּסֵּחַ (משלי כו ז), שלם הלמ"ד, ואילו בא כחבריו נאמר דְּלוּ, כמו בָּנוּ, חֻנוּ, עֻשׂוּ, קְנוּ. וְאִישׁ תְּבוּנָה **יִדְלֶנָּה** (משלי כ ה), וַתָּבֹאנָה **וַתִּדְלֶנָה** (שמות ב טז), הֵן גּוֹיִם כְּמַר **מְדָלִי** (ישעיהו מ טו).

והפועל הכבד: דְּלָה, אֲרוֹמְמְךָ יְיָ כִּי **דִלִּיתָנִי** (תהלים ל ב), יְדַלֶּה, והצווי מן הכבד: **דַּלְיוּ** שֹׂקַיִם מִפִּסֵּחַ, ובא שלם, והלמ"ד לא נדגשה כדי להקל.

דמה – לֹא **דָמָה** אֵלָיו בְּיָפְיוֹ (יחזקאל לא ח), **דָּמִיתִי** לִקְאַת מִדְבָּר (תהלים קב ז), אֶל מִי **דְּמִיתֶ** כָּכָה (יחזקאל לא יח), זֹאת קוֹמָתֵךְ **דָּמְתָה** לְתָמָר (שה"ש ז ח), **יִדְמֶה** לַיְיָ (תהלים פט ז), סֹב **דְּמֵה** לְךָ (שה"ש ב יז), דּוֹמֶה, דְּמֵה, דְּמוּ, דְּמִי, **וּדְמוּת** הַחַיּוֹת (יחזקאל א יג), בְּצַלְמֵנוּ **כִּדְמוּתֵנוּ** (בראשית א כו), עקרו להיות כְּדַמְיוּתֵנוּ, כמשקל עַבְדוּת, מַרְדוּת.

והפועל הכבד: מָה **אֲדַמֶּה** לָךְ (איכה ב יג), וּבְיַד הַנְּבִיאִים **אֲדַמֶּה** (הושע יב יא).

ועניין אחר בעקר: **וְדָמִיתִי** אִמֶּךָ (הושע ד ה). ושם הפועל: **בִּדְמִי** יָמַי (ישעיהו לח י).

והמקור בא שלם עם הה"א: **נִדְמֹה** נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (הושע י טו).

ולשון נפעל: כִּי **נִדְמָה** כָּל עַם כְּנַעַן (צפניה א יא), **נִדְמְתָה** אַשְׁקְלוֹן (ירמיהו מז ה), אוֹי לִי כִּי **נִדְמֵיתִי** (ישעיהו ו ה), אִדָּמֶה, יִדָּמֶה, על משקל אִבָּנֶה, יִבָּנֶה. אך **אֶדַּמֶּה** לְעֶלְיוֹן (ישעיהו יד יד) הוא מעניין ראשון, והוא לשון הִתְפַּעֵל ולכן נדגשה המ"ם, ומשפטו להיות אֶתְדַּמֶּה. וכן **וְתִנַּשֵּׂא** מַלְכְּתוֹ (במדבר כד ז), ראוי להיות וְתִתְנַשֵּׂא, ואילו נאמר מלשון נִפְעַל היה וְתִנָּשֵׂא, כמו כָּל גֵּיא **יִנָּשֵׂא** (ישעיהו מ ד).

והפועל הכבד הנאמר מעניין זה: דְּמֵה – וַאֲשֶׁר **דִּמָּה** לָנוּ (ש"ב כא ה). אבל **וְנִדְמָה** שָׁם כִּי יְיָ... **הֲדַמָּנוּ** (ירמיהו ח יד) אינם נאמרים מעקר זה.

ועניין שלישי בעקר זה והוא פועל כבד: וְהוּא לֹא כֵן **יְדַמֶּה** (ישעיהו י ז), אַל **תְּדַמִּי** בְנַפְשֵׁךְ (אסתר ד יג), **דִּמִּינוּ** אֱלֹהִים חַסְדֵּךְ (תהלים מח י).

הגה – **הָגָה** בְּרוּחוֹ הַקְּשָׁה (ישעיהו כז ח), **וְהָגִיתִי** בְכָל פָּעֳלֶךָ (תהלים עז יג), כַּאֲשֶׁר **יֶהְגֶּה** הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר (ישעיהו לא ד), **יֶהֱגוּ** ריק (תהלים ב א), הָגֹה, הֲגוּ, הֲגִי, הֲגִינָה, כִּלִּינוּ

שָׁנֵינוּ כְּמוֹ **הֶגֶה** (תהלים צ ט), **וְהֶגֶה** מִפִּיו יֵצֵא (איוב לז ב), **הִגָּיוֹן** סֶלָה (תהלים ט יז), על משקל עִצָּבוֹן, שִׁבָּרוֹן. ונאמר כי **הֲגִיגִי** (תהלים ה ב) יוצא מעקר זה, הגימ"ל השנית הוא ע"ן הפועל נשנת אחר הראשונה על משקל עִנְיָן, מִנְיָן, בִּנְיָן. הֹרוֹ **וְהֹגוֹ** מִלֵּב דִּבְרֵי שֶׁקֶר (ישעיהו נט יג) – מקור, ובא הֹגוֹ בחולם לזוג המלות מפני הֹרוֹ שבא כמשפט, ששרשו ירה כמו **וּלְהוֹרֹת** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא י יא), אבל הֹגוֹ שרשו הָגָה, ומשפטו הָגוֹ.

הדה – הָדִיתִי, גָּמוּל יָדוֹ **הָדָה** (ישעיהו יא ח).

הזה – הָזָה, הָזִיתִי, **הֹזִים** שֹׁכְבִים (ישעיהו נו י).

היה – הָיָה, הָיִיתִי, **אֶהְיֶה** לּוֹ לְאָב (ש"ב ז יד), הִנֵּה יַד יְיָ **הוֹיָה** (שמות ט ג), הֶיֵה, הֱיוּ, הֱיִי. וכבר אמרו וָאֱהִי, וַתְּהִי, וַנְּהִי, ומשפטם בחסרון הלמ"ד ואֶהי ותֶהי ונֶהי בסגול להביא הנח הנסתר (וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא (ש"ב טו לג), המסרת עליו: לית חסר (יחסר) ([דחסר]), לפי שיש אחר שכתוב בה"א באחרונה וחסר יו"ד, והוא **וְהָיִתָה** לִי לִישׁוּעָה (ש"ב י יא).) אחר נוספות אינ"ת תמורת החסרון. ופעמים שיבא מקצתם על המשפט בהפסק הטעם, כמו מִי זֶה אָמַר **וַתֶּהִי** (איכה ג לז). וכן אמרו ברפיות היו"ד וַיְהִי, שכבד עליהם לדגשה בעבור כי היא נחה בשבא. וכן מנהגם ביו"ד שהיא בשבא אחר הו"ו הפתוחה להרפותה, כמו וַיְבַקְּשׁוּ, וַיְבַקֵּשׁ, וַיְדַבֵּר, וַיְמַלֵּא. אבל כשיניעוה באחד משבעה המלכים תדגש, כמו וַיִּדְרְשׁוּ, וַיֹּאמְרוּ, וַיַּעֲשׂוּ כֵן. כִּי הוּא אָמַר **וַיֶּהִי** (תהלים לג ט) בהפסק הטעם, ונסתרה היו"ד כמנהג, ומשפטו יְהִי על משקל יְפֶן, וכן היה ראוי להיות בכל מקום. ועקרם על נכון ומלאת החסרון וָאֱהְיֶה, וַנְּהְיֶה, וַתְּהְיֶה, וַיְהְיֶה.

וכבר נשתמשו בפועל זה גם בו"ו תחת היו"ד: הָוָה, הָוִיתִי, וְאַתָּה **הָוֹה** לָהֶם לְמֶלֶךְ (נחמיה ו ו), **הֱוֵה** גְּבִיר לְאַחֵיךְ (בראשית כז כט), כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר **הֱוֵא** אָרֶץ (איוב לז ו), ויתכן להיות מעניין זה **הָוֹה** עַל **הָוֹה** (יחזקאל ז כו). ודע כי אשר דבר מן העברים בלשון הָוָה, הָוִיתִי, יאמר כשיחסר הלמ"ד: יְהוּ, תְּהוּ, מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם **יְהוּא** (קהלת יא ג), שעקרו להיות יֱוֵא כמו יֱחֵלָה, שהוא לשון יחיד, כמו שיאמר מן הָיָה – יְהִי, כן יאמר מן הָוָא – יְהוּא, שמשפטו יֱוֵה. וי"מ כי יְהוּא משפטו יְהִיוּ, ונפלה עי"ן הפעל ממנו כמו גַּם אַתְּ... **תְּהִי** נַעֲלָמָה (נחום ג יא). שמשפטו תְּהִיוּ. ונכתב הֱוֵא אָרֶץ באל"ף במקום ה"א הֱוֵה גְּבִיר. וע"א בעקר זה, והוא לשון נִפְעַל: נְהָיָה, וַאֲנִי דָּנִיֵּאל **נֶהְיֵיתִי** וְנֶחֱלֵיתִי (דניאל ח כז), שְׁנֵי... שָׂרֵי גְדוּדִים **הָיוּ** בָּן שָׁאוּל (ש"ב ד ב), כלומר היו כבר עמו ונפרדו ממנו, ועתה באו בביתו במרמה כלוקחי חטים והרגוהו. וי"מ לשון עובר, וכן תַּאֲוָה **נִהְיָה** תֶּעֱרַב לְנָפֶשׁ (משלי יג יט) לשון עובר. וי"מ כמשמעו: תַּאֲוָה נִהְיָה בזמנה תערב לנפש, לפיכך תּוֹעֲבַת כְּסִילִים סוּר מֵרָע, לפי שתבא תאותם.

המה – הָמָה, הָמִיתִי, **כַּהֲמוֹת** יַמִּים **יֶהֱמָיוּן** (ישעיהו יז יב), אֱזְכְּרָה אֱלֹהִים **וְאֶהֱמָיָה** (תהלים עז ד), **יֶהֱמוּ** יֶחְמְרוּ מֵימָיו (תהלים מו ד), קוֹל הַקְּרִיָּה **הוֹמָה** (מ"א א מא), **הֶמְיַת** נְבָלֶיךָ (ישעיהו יד יא), עִיר **הוֹמִיָּה** (ישעיהו כב ב), כמו בּוֹכִיָּה, וחשוב הוֹמִיָּה וּבוֹכִיָּה התיחש אל הוֹמָה ובוֹכָה, כמו עִבְרִיָּה שמתיחשת אל עֵבֶר, ומְצָרִיָּה שמתיחשת (לא) ([אל]) מְצָרַיִם. כִּי אַב **הֲמוֹן** גּוֹיִם (בראשית יז ה), חסר למ"ד והו"ו והנו"ן נוספות. יי"מ לֹא **מֻהֳמֵהֶם** (יחזקאל ז יא) – הָמָה, בשקל יָפֶה, קָשֶׁה, ועם כנוי הרבים הֻמֵּהֶם, כמו יְפֵיהֶם, קְשֵׁיהֶם. וי"ת: וְלָא מְבְּנֵיהוֹן.

הסה – **הָס** כִּי לֹא לְהַזְכִּיר (עמוס ו י), בפלס **צַו** לֶאמֹר (דברים ב ד); **הַסּוּ** (נחמיה ח יא), מפני העמדה, כי דינו מלרע, כמו **כַּלּוּ** מַעֲשֵׂיכֶם (שמות ה יג).

הרה – כמו **וְהָרָה** עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר (תהלים ז טו), הֶאָנֹכִי **הָרִיתִי** (במדבר יא יב), **וְהָרִית** וְיָלַדְתְּ בֵּן (שופטים יג ג), וַתֵּרֶא כִּי **הָרָתָה** (בראשית טז ד), **הָרִינוּ** חַלָּנוּ (ישעיהו כו יח), **וַתַּהֲרֶיןָ** שְׁתֵּי בְנוֹת לוֹט (בראשית יט לו), **תַּהֲרוּ** חֲשַׁשׁ (ישעיהו לג יא), עקרו תַּהְרִיוּ, כמו **תַּהְכְּרוּ** לִי (איוב יט ג), בלשון ערבי התמיהה הגדולה: הכר. וי"מ כי בלשון ערבי עזות פנים – הכר, וכן **הַכָּרַת** פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם (ישעיהו ג ט) – עזות מצחם. **וַתַּהַר** וַתֵּלֶד (בראשית ד א), משפטו להיות וַתַּהֲרֶה, הִנְּךָ **הָרָה** (בראשית טז יא), **וְהָרֹתֵיהֶם** תְּבַקֵּעַ (מ"ב ח יב), אֵת כָּל **הֲהָרוֹתֶיהָ** (מ"ב טו טז), **הֹרָה** גֶּבֶר (איוב ג ג), פועל שלא הוזכר פועלו, כמו **הֹרָג** (ישעיהו כז ז), **שֹׂרָף** (ויקרא י טז), ולולא הרי"ש היה דגוש. עִצְּבוֹנֵךְ **וְהֵרֹנֵךְ** (בראשית ג טז) – חסר הלמ"ד, וַיִּתֵּן יְיָ לָהּ **הֵרָיוֹן** (רות ד יג) – שלם.

זכה – זָכָה, זָכִיתִי, וּמַה **יִּזְכֶּה** יְלוּד אִשָּׁה (איוב כה ד).

והפועל הכבד: זְכֵה, מִי יֹאמַר **זִכִּיתִי** לִבִּי (משלי כ ט), בַּמֶּה **יְזַכֶּה** נַעַר אֶת אָרְחוֹ (תהלים קיט ט).

אך **זַךְ** לְקִחִי (איוב יא ד), אִם **זַךְ** וְאִם יָשָׁר פָּעֳלוֹ (משלי כ יא), **זַךְ** אֲנִי בְּלִי פָּשַׁע (איוב לג ט) – כלם פתחים, זַיִת **זָךְ** (שמות כז כ) – קמץ, לֹא **זַכּוּ** בְעֵינָיו (איוב טו טו), **וְהַזְּכוּתִי** בְּבֹר כַּפָּי (איוב ט ל), אינם מעקר זה.

וההִתְפַּעֵל: רַחֲצוּ **הִזַּכּוּ** (ישעיהו א טז), הראוי הִזְדַּכּוּ, והדל"ת נבלעה בדגש הכ"ף. ואע"פ שאין אות נבלעת רק בחברתה, הנה מצאנו בלשון ארמית הקרוב אליו גַּפּוֹהִי – גַּדְפּוֹהִי, וקַמּוֹהִי כמו קֻדְמוֹהִי, ובעברי וְכָל **אֲגַפֶּיהָ** (יחזקאל לח ט), כמו אֲגַדְפֶּיהָ, לשון כנפיך, האל"ף נוסף, ואע"פ שדגש הכ"ף לאות הבניין, אעפ"כ אחר שנפקדה הדל"ת יצא טעם הדגש לשנים, לכבדות הבניין ולחסרון הדל"ת. ודגש הזיי"ן לא בא לחסרון אות, אבל לא תתכן קריאתו מבלי דגש חטפות המלה לחסרון תי"ו או דל"ת. ודינו הִתְזַכּוּ או הִזְדַּכּוּ, כי

תי"ו הִתְפַּעֵל לא מצאנוה עם הזיי"ן, והדל"ת לא מצאנוה רק לאחריה: **הִזְדַּמְּנָתִוּן** לְמֵאמַר קָדָמַי (דניאל ב ט), ובדברי רז"ל: **נְזְדַּמֵּן** לוֹ.

זנה – וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכַר הָאָרֶץ (דברים לא טז), כִּי זָנְתָה אִמָּם (הושע ב ז), זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ (בראשית לח כד). עַתָּה יִזְנוּ תַזְנוּתָהָ (יחזקאל כג מג), וַתַּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם הִיא (ירמיהו ג ח), מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה (נחום ג ד) – אמרו כי הנו"ן נשנית בזְנוּנֵי שני פעמים שהוא עי"ן הפעל כדרך שהזכרתי בקִנְיָן. מִנְיָן; זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ (הושע ד יא), והפועל שלא הוזכר פועלו, וְאַחֲרֵיהָ לֹא זוּנָה (יחזקאל טז לד), כמו צִוָּה, יְצַוֶּה, והפועל הכבד, הִזְנָה, הִזְנוּ – הִזְנוּ וְלֹא יִפְרְצוּ (הושע ד י) (ויזן את יהודה) וַיַּיֶן אֶת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם (דה"ב כא יא) בפלס וַיַּיֶּן מן הִפְנָה, וַתַּזְנֶה אֶת יְהוּדָה וְאֶת יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם (דה"ב כא יג).

זרה – זָרָה, זָרִיתִי, **תִּזָּרֶה** לְרוּחַ (יחזקאל ה ב). והבינוני מהפעל שלא נקרא שם פועלו: אֲשֶׁר **זָרָה** בָרַחַת וּבַמְזָרֶה (ישעיהו ל כד), **וְאַזְרֵם** בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ (ירמיהו טו ז), **וַיִּזֶר** עַל פְּנֵי הַמַּיִם (שמות לב כ), לוֹא **לְזָרוֹת** וְלוֹא לְהָבֵר (ירמיהו ד יא).

והפועל הכבד: **וְזֵרְתִים** לְכָל רוּחַ (ירמיהו מט לב), אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה (זכריה ב ב), **וְזֵרָם** מֵעֵבֶר לַנָּהָר (מ"א יד טו), וְאֶתְכֶם **אֲזָרֶה** בַגּוֹיִם (ויקרא כו לג), **מְזָרֶה** יִשְׂרָאֵל (ירמיהו לא ט), האל"ף בשבא וסגול, ומשפטו חטף פתח, וכן וְכָל אֲגַפָּיו **אֲזָרֶה** לְכָל רוּחַ (יחזקאל יב יד), וְהַשְּׁלִישִׁית לְכָל רוּחַ **אֲזָרֶה** (יחזקאל ה יב). כִּי חִנָּם **מְזֹרָה** הָרֶשֶׁת (משלי א יז), חסר למ"ד, ועקרו מְזֹרָיָה, כמו **מְאֹרָשָׂה** (דברים כב כג), ולולא הרי"ש היה נדגש, כמו תּוֹכַחַת **מְגֻלָּה** (משלי כז ה), וכן מְאֹרָשָׂה גם הוא היה על משקל **מְלֻמָּדָה** (ישעיהו כט יג). והמקור: אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה **לְזָרוֹתָהּ** (זכריה ב ד). ויתכן להיות מעניין זה **וּמְמְזָרִים** קֶרֶה (איוב לז ט), בשקל מְגֻלִּים.

וע"א בעקר זה: זֵרָה, אָרְחִי וְרִבְעִי **זֵרִיתָ** (תהלים קלט ג).

ופעל כבד אחר בעניין זה: הִזָּרֶה, הִזֵּרִיתִי, **וַתְּזָרֵנִי** חַיִל לַמִּלְחָמָה (ש"ב כב מ).

חבה – חֲבִי כְמַעַט רֶגַע (ישעיהו כו כ) – שם הפועל, כמו בְּכִי, שְׁבִי. ויש לאמר שהוא צווי לנקבה שהיא עֵדָה, ולא על לשון עָם שהוא זכר, והדומה לו: רְאִי, עֲשִׂי. וְשָׁם **חֲבִיוֹן** עֻזּוֹ (חבקוק ג ד). ונאמר כי בְּצַל יָדוֹ **הֶחְבִּיאָנִי** (ישעיהו מט ב), כִּי **נֶחְבָּא** (שופטים ט ה) – נִפְעַל עבר, הִנֵּה הוּא **נֶחְבָּא** אֶל הַכֵּלִים (ש"א י כב) – נִפְעַל עומד, אין הפרש ביניהם רק לפי העניין, **וְנַחְבֹּתָם** שָׁמָּה (יהושע ב טז) – בא על דרך הה"א, **וְנֶחְבָּה** לֹא יוּכַל (ירמיהו מט י) – כתוב בה"א, והוא מקור נבנה על תשלומו, כי נמצא מקור בבניין נִפְעַל שוה עם העבר, **לְהֵחָבֵה** בַשָּׂדֶה (מ"ב ז יב), חָדֶר בְּחָדֶר **לְהֵחָבֵה** (מ"א כב כה) – נכתבו בה"א. וְהָיָה אִישׁ **כְּמַחֲבֵא** רוּחַ (ישעיהו לב ב) – נכתב באל"ף ונקרא כבעלי הה"א – מַעֲשֵׂה, ואם היה

כבעלי האל"ף היה מָחֳבָא בפלס מְקָרָא, ומפני החי"ת היה המ"ם סגול, כמו מָחֲצָה, או פתח כמו מַחְתָּה, **וַיִּתְחַבֵּא** הָאָדָם (בראשית ג ח), מִכֹּל **הַמַּחֲבֹאִים** (ש"א כג כג), מעקר זה, אך האל"ף נכנסת תחת הה"א, ונשתמשו בה בפעל זה כמו שנשתמשו בה"א. אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר **נַחְבֵּאתָ** (ראה ש"א כ יט, ושם יט ב), משפטו נִחְבַּאְתָּ בפלס נִשְׁכַּחְתָּ, אלא שנחה האל"ף להקל. ודע כִּי **הֶחְבֵּאתָה** (יהושע ו יז) נפרד מאחיו ויצא מכלל חבריו, והיה משפטו להיות כִּי **הֶחְבִּיאָה** (כמו שם פסוק כה), אם הוא בא מלשון אל"ף, או כי הִחְבָּתָה אם הוא מלשון ה"א, כמו וְגַם הַגְּמַלִּים **הִשְׁקָתָה** (בראשית כד מו); אבל הֶחְבֵּאתָה, האל"ף בו למ"ד הפעל והה"א ללשון נקבה, ואין טעם לתי"ו ולא עניין, על כן אמרתי כי הוא נפרד ויוצא מן הכלל. ובהאריך התנועה, שבה תנועת הבי"ת, שמשפטה בחרק כבעלי האל"ף, לשוא להקל; והאל"ף בפתח, כמו שהיה עם התי"ו בחסרון הה"א הִחְבַּאת מפני נח נראה שאחר האל"ף.

חדה – חָדָה, חָדִיתִי, **וַיִּחַדְּ** יִתְרוֹ (שמות יח ט), דגש הדל"ת לתקון הקריאה, עקרו וַיִּחְדֶּה. וי"א כי הוא מלעיל על משקל **וַיִּשְׁבְּ** יִשְׁמָעֵאל (ירמיהו מא י), ומפני שהחי"ת גרונית נפתחה, והעד כי הדל"ת דגושה ושואית.

והפועל הכבד: חָדָה, חִדִּיתִי, **תְּחַדֵּהוּ** בְּשִׂמְחָה (תהלים כא ז).

ונאמר כי עֹז **וְחָדְוָה** בִּמְקוֹמוֹ (דה"א טז כז), כִּי **חֲדָוַת** יְיָ הִיא מָעֻזְכֶם (נחמיה ח י), מעקר זה, ונכנסה הו"ו תחת הה"א והומרה בה, כמו שהזכרתי בגאה. ומשורש זה בִּרְזֶל בְּבַרְזֶל **יֶחֱדַ** וְאִישׁ **יַחַד** פְּנֵי רֵעֵהוּ (משלי כז יז), ונקמץ יָחַד הראשון מפני ההפסק.

חוה – פועל כבד עובר: חָוָה, חִוִּיתִי, **אֲחַוֶּה** דֵּעִי אַף אֲנִי (איוב לב י), **יְחַוֶּה** דָּעַת (תהלים יט ג), כַּתֵּר לִי זְעִיר **וַאֲחַוָּךְ** (איוב לו ב), **אֲחַוְךָ** שְׁמַע לִי (איוב טו יז) – הוקל הו"ו.

ועוד יש בו פועל כבד אחר: הֶחֱוָה, יַחֲוֶה, מַחֲוֶה, תַּחֲוֶה. ושם הפועל: **וְאַחֲוָתִי** בְּאָזְנֵיכֶם (איוב יג יז), האל"ף תחת הה"א, ועקרו וְהַחֲוָתִי באזניכם, על משקל **הַרְבָּה** אַרְבֶּה (בראשית ג טז), וכן תאמר הַרְבָּתִי, כמו שנאמר **מַהַרְבַּת** גֹּאֵל הַדָּם (ש"ב יד יא).

חזה – כִּי חָזֶה נָקָם (תהלים נח יא), וְזֶה **חָזִיתִי** וַאֲסַפְּרָה (איוב טו יז), הֵן אַתֶּם כֻּלְּכֶם **חֲזִיתֶם** (איוב כז יב), אֲשֶׁר אֲנִי **אֶחֱזֶה** לִּי (איוב יט כז), רָמָה יָדְךָ בַּל **יֶחֱזְיוּן** (ישעיהו כו יא), **וְתַחַז** בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ (מיכה ד יא) – פתח מפני החי"ת, וכמהו שְׁמֹאול בַּעֲשׂתוֹ **וְלֹא אַחַז** (איוב כג ט), והם חסרי למ"ד, ומשפטם וְתֶחֱזֶה, אֶחֱזֶה. והשם: **חָזְיוֹן** לַיְלָה (איוב לג טו), הִנָּם כְּתוּבִים עַל דִּבְרֵי **חוֹזֵי** (דה"ב לג יט), והמסרת עליו: לית. ובמכרת: כְּכֹל **הַחֲזָיוֹן** הַזֶּה (ש"ב ז יז), מַשָּׂא גֵּיא **חֲזָיוֹן** (ישעיהו כב א). ומשקל אחר: **בַּמַּחֲזֶה** לֵאמֹר (בראשית טו א).

ומ"א: חָזוֹן נִרְאָה אֵלַי (דניאל ח א). ומ"א: **וּבַחֲזוֹת** יֶעְדּוּ הַחֹזֶה (דה"ב ט כט), **חֲזוּת** קָשָׁה (ישעיהו כא ב).

וע"א: בֵּית אֲבָנִים **יֶחֱזֶה** (איוב ח יז), וְעִם שְׁאוֹל עָשִׂינוּ **חֹזֶה** (ישעיהו כח טו). אך **מָחוּז** חֻפְצָם (תהלים קז ל) איננו מעקר זה, כי הוא של משקל מָקוֹם מן קָם, מָלוֹן מן לָן.]

חיה – **וְחָיָה** בָהֶם (נחמיה ט כט), **וְחָיִית** וְרִבִיתְ (דברים ל טז), **וְחָיְתָה** אַתָּה וּבֵיתֶךָ (ירמיהו לח יז), **וְחָיְתָה** נַפְשִׁי (בראשית יב יג), **חָיוּ** מִן הָאֲנָשִׁים (במדבר יד לח), לֹא אָמוּת כִּי **אֶחְיֶה** (תהלים קיח יז), אַלְמְנוּת **חַיּוּת** (ש"ב כ ג). וכבר דברו בעקר זה בהפיל הה"א מרוב שנשתמשו בו, אמרו כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר **חַי** (בראשית ה ה), **וָחַי** בָּהֶם (ויקרא יח ה), עקרם אשר חָיָה, וחָיָה בהם. וכן אמרו וְאִם בַּת הִוא **וָחָיָה** (שמות א טז), ראוי להיות וְחָיְתָה, כמו כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן **הָיְתָה** (ישעיהו יד כד), אבל מפני שאמרו בלשון זכר אשר חַי בחסרון ה"א, כן גם אמרו בלשון נקבה וָחָיָה. וטעם **וַיִּחִי**, **וַתְּחִי** רוּחַ יַעֲקֹב (בראשית מה כז), כטעם וַיְהִי, וַתְּהִי, כמו שהודעתיך כבר. ושם כל חי, ר"ל תאר מפועל זה, כמו הפועל העובר: אָדָם **חָי** (איכה ג לט), אֵם כָּל **חָי** (בראשית ג כ), משפטם חָיָה בפלס דָּוֶה. אלה קמצין מפני ההפסק, אבל בְּעוֹדֶנִּי **חַי** (דברים לא כז), **חַי חֲיֶ**ה הוּא יוֹדֶךָ כָּמוֹנִי (ישעיהו לח יט), פתחים להמשך הטעם. ושם הפועל, ר"ל שם דבר בלשון יחיד, גם הוא חסר – חֵי פַּרְעֹה (בראשית מב טו). וי"מ כי אינו לשון יחיד, כי שם רבים חָוֹת **וְחַיִּים** (משלי יח כא), והוא בלשון רבים לעולם ולא יתפרדו, רק לשון רבים בסמוך, היו"ד יו"ד הרבים ויו"ד השורש נעלמה, והראוי חַיֵּי. **וְחֵי** אָחִיךָ עִמָּךְ (ויקרא כה לו) הוא לגזרת פָּעַל, או נח הלמ"ד ומשפטו חָיָה, או חסר הכפל ודינו חָיַי. ודע כי לשון יחיד מהַעוֹדָם **חַיִּים** (שמות ד יח), **חַיִּים** כֻּלְּכֶם (דברים ד ד), הוא חַי כמו שהזכרתי. ויאות לך לדעת כי חַיִּים שלם באותיותיו, מפני שהיו"ד דגושה, וכן לְנֶפֶשׁ **חַיָּה** (בראשית ב ז) הוא שלם בעבור הדגש היו"ד לחסרון יו"ד אחרת במקום למ"ד הפעל. ויש בלשון עברית שמות חסרים ימלא חסרונם כשתמשך המלה ותסמך האות לאחרת אחריה, וזה יקרה כשיפגשו במלה שתי אותיות כפולות דומות זו לזו, יפילו אחת מהן ותעמוד הנשארת במקום שתים, אך בהתחברם והסמכם לאות אחרת ישובו אל מולדם ויעמדו על יסודם בהבליע האות הראשונה בשנית הסמוכה לה והדומה לה ותדגש השנית לכך, כמו חַי וחַיִּים, הדגש שבעקרו שני יו"דין, ויו"ד שלישית בו ללשון רבים. ויצא על משקל **חַתִּים** (ש"א ב ד) מן חתת, **וְרַכִּים** (בראשית לג יג) מן **רַכָּה** בַּשָּׂמֶן (ישעיהו א ו); וכמו **פֹּת**, **פְּתִים** מן **פְּתוֹת** אֹתָהּ פְּתִים (ויקרא ב ו), **וּבְפִתּוֹתֵי** לֶחֶם (יחזקאל יג יט); קֵן, **קִנִּים** (בראשית ו יד), **קִנֵּי** (איוב כט יח), מן **קִנָּנָה** קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט (ישעיהו לד טו); **עַם**, **עַמִּי** מן **בַּעֲמָמֶיךָ** (שופטים

ה יד), **עַמְמֵי** הָאָרֶץ (נחמיה ט כד); **סַף**, **סִפִּים** (ישעיהו ו ד), **סְפִּי** (יחזקאל מג ח) מן **הַסְתּוֹפֵף** בְּבֵית אֱלֹהֵי (תהלים פד יא), **דַּל**, **דַּלִּים**, מן דָּלְלוּ וְחָרְבוּ (ישעיהו יט ו); **חַג**, **חַגִּים** (ישעיהו כט א), מן הָמוֹן **חוֹגֵג** (תהלים מב ה); **חַם חַמִּים** (איוב לז יז) מן **יִתְחַמָּם** (איוב לא כ); **חֹק חֻקִּים**, מן גְּדֹלִים **חִקְקֵי** לֵב (שופטים ה טו), ומן **הַחֹקְקִים חִקְקֵי** אָוֶן (ישעיהו י א); **לֵב לִבִּי** מן **לֵבָב**; **צַל**, **צִלָּם** (במדבר יד ט) מן וְנָסוּ **הַצְּלָלִים** (שה"ש ב יז); **תֵּל** עוֹלָם (דברים יג יז), עַל **תִּלָּם** (יהושע יא יג), מן הַר גָּבֹהַּ **וְתַלּוּל** (יחזקאל יז כב); **תָּם** וְרִשָּׁע (איוב ט כב), יוֹנָתִי **תַמָּתִי** (שה"ש ה ב), מן **תְּמִימָה** (במדבר יט ב), אבל **תָּמִים** הרפה הוא פְּעִיל מן תְּמִימָה; וכן **וּבַר** לֵבָב (תהלים כד ד), **בָּרָה** כַּחַמָּה (שה"ש ו י), ממין זה, לפי שהוא יוצא מן **בָּרוּר** מְלֵלוּ (איוב לג ג), **יִתְבָּרְרוּ** (דניאל יב י); וכן הַר, **הָרִים**, שהוא מן **הַרְרֵי** עַד (חבקוק ג ו); וכמהו **מַר**, **מָרִים**, מן מַצּוֹת **וּמְרֹרִים** (במדבר ט יא), **וַיְמָרְרוּ** אֶת **חַיֵּיהֶם** (שמות א יד); וממין זה **שָׂר**, **שָׂרִים**, מן **תִּשְׂתָּרֵר** עָלֵינוּ (במדבר טז יג); וכמהו **דּוֹם** לַיְיָ (תהלים לז ז), שהוא מן **דְּמָמָה** דַקָּה (מ"א יט יב), ונדגש בסמכו לאות אחרת – **דֹּמּוּ** עַד הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם (ש"א יד ט), כי הבליעו המ"ם הראשונה בשנית. **סַב** דְּמֵה לְךָ (שה"ש ב יז), יראה שהוא מן **וְסָבַב** בֵּית אֵל (ש"א ז טז), כשנאמר לרבים **סַבּוּ** צִיּוֹן (תהלים מח יג), וכן **יָסֹב** אֹתוֹ (מ"א ז כג), כשנאמר אותו **יְסֹבּוּ** עָלַי רַבָּיו (איוב טז יג) בדגשות הבי"ת; וכן **וְתָרֹן** לְשׁוֹן אֵלֵם (ישעיהו לה ו), יראה כי הוא מן **רַנֵּן יְרַנְּנוּ** (תהלים קלב טז), בהרגש נו"ן **יָרֹנּוּ** יִשְׁבֵי סֶלַע (ישעיהו מב יא); **יָלַק** בִּלְשׁוֹנוֹ (שופטים ז ה), **יָלְקוּ** הַכְּלָבִים (מ"א כא יט), מן **הַמְלַקְקִים** בְּיָדָם (שופטים ז ו), וכאלה רבים בלשון עברית, החוקר והמבקר הפעלים הכפולים מעי"ן ולמ"ד ימצאם יוצאים באמת כמו שהזכרתי. ועל כן אמרתי כי חַי חסר וחַיִּים מלא. ויש לומר חַיִּים ברפיות היו"ד וקמצות הח"ת, ויהיה גם הוא חסר, כמו שנאמר כִּי **חָיוֹת** הֵנָּה (שמות א יט) מעניין אחר, יאמר לזכרים חַיִּים כמו **בָּלִים** (יהושע ט ד). ויש לאמר שהאחד מהם חַי חסר הלמ"ד כמו הרבים, ויש לאמר כי הוא חָיֶה שלם ויחסר בלשון רבים, כמקרה בָּלֶה ובָּלִים, דָּוֶה ודָוִים. ולנקבה האחת חָיָה, כמו בָּלֶה, דָּוֶה. ולרבות חָיוֹת, כמו וּנְעָלוֹת **בָּלוֹת** (יהושע ט ה), וכל אלה חסרי הלמ"ד.

והפועל הכבד: הִנֵּה **הֶחֱיָה** יְיָ אוֹתִי (יהושע יד י), וְאוֹתָהּ **הֶחֱיֵיתִי** (במדבר כב לג), **הַחֲיִתֶם** אוֹתָם (שופטים ח יט), וְ**הַחֲיָה** אוֹתָם (יהושע ט כ), **לְהַחֲיוֹת** רוּחַ שְׁפָלִים **וּלְהַחֲיוֹת** לֵב נִדְכָּאִים (ישעיהו נז טו).

ופועל כבד אחר: וְנַפְשׁוֹ לֹא **חִיָּה** (תהלים כב ל), **הַחֲיִיתֶם** כָּל נְקֵבָה (במדבר לא טו), אֲשֶׁר **חִיּוּ** מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד (שופטים כא יד), מְכַשֵּׁפָה לֹא **תְחַיֶּה** (שמות כב יז), מֵמִית **וּמְחַיֶּה** (ש"א ב ו), **לְחַיּוֹת** זֶרַע (בראשית ז ג), **וּלְחַיּוֹתָם** בָּרָעָב (תהלים לג יט).

חכה – חָכָה, חָכִיתִי, אֶחְכֶּה, אַשְׁרֵי כָּל **חוֹכֵי** לוֹ (ישעיהו ל יח).
והפועל הכבד: **חִכָּה** אֶת אִיּוֹב (איוב לב ד), **וְחִכִּיתִי** לַיְיָ (ישעיהו ח יז), וְלָכֵן **יְחַכֶּה** יְיָ לָחֶנְנָכֶם (ישעיהו ל יח), אַשְׁרֵי **הַמְחַכֶּה** (דניאל יב יב), **הַמְחַכִּים** לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ (איוב ג כא).
חלה – כִּי **חָלָה** וַיֶּחֱזַק (ישעיהו לט א), כִּי **חָלִיתִי** הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה (ש"א ל יג), **וְחָלִיתִי** וְהָיִיתִי (שופטים טז ז), יֶחֱלֶה – **וַיֶּחֱלָא** אָסָא (דה"ב טז יב), הִנֵּה אָבִיךְ **חָלָה** (בראשית מח א), וְאֵין **חֹלֶה** מִכֶּם (ש"א כב ח), כִּי **חוֹלַת** אַהֲבָה אָנִי (שה"ש ב ה), גַּם כָּל **חֳלִי** (דברים כח סא), וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת **חָלְיוֹ** (הושע ה יג), אָכֵן **חֳלָיֵנוּ** (ישעיהו נג ד).
ולשון נִפְעַל: נִהְיֵיתִי **וְנֶחֱלֵיתִי** (דניאל ח כז), וְלֹא **נֶחְלוּ** עַל שֵׁבֶר יוֹסֵף (עמוס ו ו).
ולשון הִתְפַּעֵל: וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן **לְהִתְחַלּוֹת** (ש"ב יג ב), שְׁכַב עַל (מִטָּתְךְ) ([מִשְׁכָּבְךְ]) **וְהִתְחָל** (ש"ב יג ה), וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן **וַיִּתְחָל** (ש"ב יג ו), משפטם להיות **וְהִתְחַלָּה**, וַיִּתְחַלֶּה.
והפועל הכבד: **הֶחֱלִיתִי** הַכּוֹתֶךְ (מיכה ו יג), יַחֶלֶה, מַחֲלֶה. כִּי **הָחֱלֵיתִי** (מ"א כב לד) – פועל שלא הוזכר פועלו, ולולא מקום החי"ת אז היתה הה"א בקמץ חטף והאות שאחריה בשבא, כמו **הָרְאַתְ** לָדַעַת (דברים ד לה).
ופועל כבד אחר: אֲשֶׁר **חִלָּה** יְיָ בְּהּ (דברים כט כא), גַּם אַתָּה **חֲלֵיתָ** כָּמוֹנוּ (ישעיהו יד י), יְחַלֶּה, תְּחַלֶּה.
ובעקר עניין אחר: **חִלָּה** אֶת פְּנֵי יְיָ (דה"ב לג יב), וּפְנֵי יְיָ לֹא **חִלִּיתִי** (ש"א יג יב), **חַלּוּ** נָא פְּנֵי אֵל (מלאכי א ט), **יְחַלּוּ** פְּנֵי נָדִיב (משלי יט ו), **וַיְחַל** מֹשֶׁה (שמות לב יא) – עקרו וַיְחַלֶּה, וכמהו **חַל** נָא אֶת פְּנֵי יְיָ (מ"א יג ו), ראוי להיות חַלֵּה.
חנה – קְרִית **חָנָה** דָּוִד (ישעיהו כט א), **וְחָנִיתִי** כַדּוּר עָלַיִךְ (ישעיהו כט ג), אִם **תַּחֲנֶה** עָלַי **מַחֲנֶה** (תהלים כז ג), **וַיִּחַן** שָׁם יִשְׂרָאֵל (שמות יט ב), **וַחֲנֵה** עַל הָעִיר (ש"ב יב כח), **חֹנָה** מַלְאַךְ יְיָ (תהלים לד ח), פִּזַּר עַצְמוֹת **חֹנָךְ** (תהלים נג ו). אך מַה **נַּחֲנֹתָ** (ירמיהו כב כג) רחוק להיותו מעקר זה, כי לא היה נֶחֱנִית כמו נִגְלִית, נִבְנִית (ירמיהו לא ג), נִלְאֵית (ישעיהו מז יג).
חסה – **וְחָסָה** בוֹ (תהלים סד יא), **אֶחֱסֶה** בְּסֵתֶר כְּנָפֶיךָ סֶּלָה (תהלים סא ה), בְּצֵל כְּנָפֶיךָ **יֶחֱסָיוּן** (תהלים לו ח), צוּר **חָסְיוּ** בוֹ (דברים לב לז), כִּי בְךָ **חָסָיָה** נַפְשִׁי (תהלים נז ב), בֹּאוּ **חֲסוּ** בְצִלִּי (שופטים ט טו), **מַחְסֶה** מִזֶּרֶם (ישעיהו כה ד), **לַחֲסוֹת** תַּחַת כְּנָפָיו (רות ב יב), וְיִשְׂמְחוּ כָל **חוֹסֵי** בָךְ (תהלים ה יב), מוֹשִׁיעַ **חוֹסִים** (תהלים יז ז).
חפה – חָפָה, חָפִיתִי, אֶחֱפֶה, **וְחָפוּ** רֹאשָׁם (ירמיהו יד ג), וְרֹאשׁ לוֹ **חָפוּי** (ש"ב טו ל), אָבֵל **וַחֲפוּי** רֹאשׁ (אסתר ו יב).

והפועל הכבד: **חִפָּה** (עֲצֵי) ([עֵץ]) בְּרוֹשִׁים (דה"ב ג ה), **וַיְחַפֵּהוּ** זָהָב (טָהוֹר) ([טוֹב]) (דה"ב ג ה), **וַיְחַף** אֶת הַבַּיִת (דה"ב ג ז), ולשון נִפְעַל: נֶחְפָּה, נֶחְפֵּיתִי, יֵחָפֶה, כַּנְפֵי יוֹנָה **נֶחְפָּה** בַּכֶּסֶף (תהלים סח יד), הה"א לשון נקבה ולמ"ד הפועל חסר, ועקרו נְחָפְיָה, כמו **נִבְהָלָה** (צפניה א יח), **נִשְׁכָּחָה** (ישעיהו כג טז). ותאמר לזכר נֶחְפֶּה בסגול, כמו וְיֵשׁ **נִסְפֶּה** (משלי יג כג).

חצה – אֲשֶׁר **חָצָה** מֹשֶׁה (במדבר לא מב), **וְחָצִיתָ** אֶת הַמַּלְקוֹחַ (במדבר לא כז), עַד צַוָּאר **יֶחֱצָה** (ישעיהו ל כח), לֹא **יֶחֱצוּ** יְמֵיהֶם (תהלים נה כד), **יֶחֱצוּהוּ** בֵּין כְּנַעֲנִים (איוב מ ל), **וְחָצוּ** אֶת כַּסְפּוֹ (שמות כא לה), **וַיַּחַץ** אֶת הַיְלָדִים (בראשית לג א), עקרו להיות וַיַּחֲצֵה, ולולא הח"ת שפתחו אשר לפניה. או היה וַיַּחַץ, כמו וַיִּפֶן, וַיִּבֶן, וַיִּקֶן, וַיֵּרֶף. וַתְּהִי **הַמֻּחֱצָה** (במדבר לא לו), **מַחֲצִיתָהּ** בַּבֹּקֶר **וּמַחֲצִיתָהּ** בָּעֶרֶב (ויקרא ו יג), **חֲצִי** הַיְרִיעָה (שמות כו יב), **חֲצוֹת** לַיְלָה (תהלים קיט סב).

ולשון נִפְעַל: נֶחֱצָה, נֶחֱצֵיתִי, יֵחָצֶה, **וְתֵחָץ** לְאַרְבַּע רוּחוֹת (דניאל יא ד), ראוי להיות וְתֵחָצֶה, כמו **וְתֵרָאֶה** הַיַּבָּשָׁה (בראשית א ט), ושניהם ראויים להדגש, כמו תִּבָּנֶה, תִּגָּלֶה, לולא הח"ת והרי"ש.

חקה – חִקָּה – פועל כבד, חִקִּיתִי, אֶחַקֶּה, יְחַקֶּה, חֻקָּה – פועל שלא הוזכר פועלו, יְחֻקֶּה, **מְחֻקֶּה** עַל הַקִּיר (יחזקאל ח י), עַל שָׁרְשֵׁי רַגְלַי **תִּתְחַקֶּה** (איוב יג כז). ולא יצא משרש זה **וְחַקּוֹתָ** עָלֶיהָ (יחזקאל ד א), וְעַל סֵפֶר **חֻקָּה** (ישעיהו ל ח), זֹאת **חֻקַּת** הַתּוֹרָה (במדבר יט ב).

חרה – וְחָרָה אַפִּי בוֹ (דברים לא יז), פֶּן **יֶחֱרֶה** אַף יְיָ (דברים ו טו).

אך **וַיִּחַר** עָלַי אַפּוֹ (איוב יט יא), פועל כבד, הֶחֱרָה, יַחֲרֶה, וַיִּחֲרֶה, והפילו הלמ"ד ונותר וַיִּחַר. והיה ראוי להיות וַיֶּחֱר, כמו **וַיֶּפֶן** זָנָב אֶל זָנָב (שופטים טו ד) מן הִפְנָה, **וַיָּפֶר** אֶת עַמּוֹ (תהלים קה כד) מן הִפְרָה, לולא הח"ת. ואילו היה מן הפועל הקל, היה כמו **וַיִּחַר** אַף יְיָ בְּיִשְׂרָאֵל (במדבר כה ג). והבדל ביניהם מן העניין, שוַיִּחַר הפתוח היו"ד פועל האלהים שהרבה אפו והבעירו, והחרק היו"ד פועל האף שהוא בוער. ויתכן להיות מעניין זה אַל **תִּתְחַר** בַּמְרֵעִים (תהלים לז א), ויהיה ראוי להיות תִּתְחָרֶה, כמו וְאַל **תִּתְגַּר** בָּם (דברים ב ט) הראוי להיות תִּתְגָּרֶה. גם יתכן עוד להיותו מעקר זה **מְתַחֲרֶה** בָּאָרֶז (ירמיהו כב טו) שהוא עקר בעל ארבע אותיות – תחרה, גרעו ממנו האות הרביעית. אך **וְחָרָה** נֶחְשְׁתָּהּ (יחזקאל כד יא), וְעַצְמֵי **חָרָה** (איוב ל ל), אינם באים מעקר זה. ויהיה תִּתְחַר – תִּתְפַּעַל, וכן בא הח"ת בפתח, שאם היה על משקל תִּתְגַּר, היה קמוץ כמהו לתשלום הדגש, שלישי – תְּחַר, מן מְתַחֲרֶה רביעי – תִּחְרָה מן הכבד.

חשׁה – חָשִׁיתִי, אֶחֱשֶׂה, פֶּן **תֶּחֱשֶׂה** מִמֶּנִּי (תהלים כח א), עֵת **לַחֲשׁוֹת** וְעֵת לְדַבֵּר (קהלת ג ז).
והפועל הכבד: הֶחֱשָׂה, **הֶחֱשַׁיתִי** מֵעוֹלָם (ישעיהו מב יד), הֲלֹא אֲנִי **מַחְשֶׂה** (ישעיהו נז יא), וְאַתֶּם **מַחְשִׁים** (שופטים יח ט), גַּם אֲנִי יָדַעְתִּי **הֶחֱשׂוּ** (מ"ב ב ג). ואשר הוא פועל יוצא: וְהַלְוִיִּם **מַחְשִׁים** לְכָל הָעָם (נחמיה ח יא).

חתה – חָתָה, חָתִיתִי, **הֲיַחְתֶּה** אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ (משלי ו כז), נפתח היו"ד מפני החי"ת שלפניה, והיה ראוי לנקדה בחרק, כמו יו"ד יִבְנֶה, יִקְנֶה, יִבְכֶּה וחבריו, וכן יו"ד **יַחְתְּךָ** וְיִסָּחֵךְ (תהלים נב ז). ויש מפרשין **תַּחַת** גְּעָרָה (משלי יז י), כמו **וַתַּתַּע** (בראשית כא יד), והוא חסר, והיה ראוי להיות תֶּחֱתָה. ולא יצא מעקר זה חֵחַת ומְחִתָּה כמו שדמו הטועים.

טוה – טָוָה, טָוִיתִי, אֶטְוֶה, יִטְוֶה, טוֹוָה, טוֹוֹת, טָוֵה, טָוּוּ, (תוי) ([טְוִי]), טָוְיָנָה, **טָווּ** אֶת הָעִזִּים (שמות לה כו), וַיָּבִיאוּ **מַטְוֶה** (שם פסוק כה).

טחה – הַרְחֵק **כִּמְטַחֲוֵי** קֶשֶׁת (בראשית כא טז), פי' כמו שמרחיקין מושכי הקשת החץ, כך הרחיקה ממנו. וי"מ שם דבר בלשון רבים, כלומר שיעור מרוצת החץ במשיכת הקשת. ויתכן להיות זאת הו"ו מוחלפת מן ה"א על מנהגם בשאר הפעלים ממין זה שהזכרתי, ויש ללמד עליו: טָחָה, טָחַוְתִּי, אֶטְחָו, מְטַחֲוֵי, מְטַחֲוִים, כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת.

טעה – הֶטְעָה – פועל כבד, הֶטְעֵיתִי, **הִטְעוּ** אֶת עַמִּי (יחזקאל יג י).

טרה – מַכָּה **טְרִיָּה** (ישעיהו א ו), על משקל כְּוִיָּה.

יגה – נאמר מעקר זה הפועל הכבד שנהפכה בו היו"ד לו"ו נחה מונע אשר לפניה בחולם: הוֹגָה, הוֹגֵיתִי, אֲשֶׁר **הוֹגָה** (אם) ([יְיָ]) (איכה א יב), כִּי אִם **הוֹגָה** (איכה ג לב). חסר למ"ד הפעל, ומשפטו להיות הוֹגִיה, אוֹגִיה. אוֹגָה, תּוֹגָה, ובחסרון: אוֹג, יוֹג, תּוֹג, נוֹג. וְשַׁמְתִּיהָ בְּיַד **מוֹגֶיהָ** (ישעיהו נא כג). עַד אָנָה **תּוֹגְיוּן** נַפְשִׁי (איוב יט ב) – שלם. מוֹגִים, מוֹגוֹת. **יָגוֹן** וַאֲנָחָה (ישעיהו לה י), **תּוֹגַת** אִמּוֹ (משלי י א).
ולשון נִפְעַל: נוּגָה לשעבר בקמץ, ושם הנפעל: נוּגֶה בסגול, ולרבים: נוּגִים, ובהפיל המ"ם בטפל: **נוּגַי** מִמּוֹעֵד (צפניה ג יח). ולנקבה: נוּגָה, כלשון עבר לזכר, ולרבות: בְּתוּלֹתֶיהָ **נוּגוֹת** (איכה א ד). ולעתיד: אוֹגֶה, יוֹגֶה, הוֹגֶה – לצווי הזכר. ובחסרון: אוֹג, יוֹג, תּוֹג, נוֹג. ([אולי צ"ל: ובחסרון הוֹגן]) וכן המקור שהוא שם הפועל.
ויתכן להיות **וַיַּגֶּה** בְּנֵי אִישׁ (איכה ג לג) מעקר זה ומעניין זה, וי"מ משפטו וַיּוֹגֶה ([אולי צ"ל: וַיּוֹגֶה]) מבניין הִפְעִיל. אך הוא מין אחר מן הפועל הכבד: יְגֵה, יְגֵיתִי, אֲיַגֶּה, יְיַגֶּה,

וַיַּגֶּה בְּנֵי אִישׁ – נבלעה יו"ד העתיד ביו"ד השנית שהוא פ"א הפועל, כמו שהודעתיך **בוַיַּבְּשֵׁהוּ** (נחום א ד), **וַיָּחֶל** עוֹד (בראשית ח י).

וע"א בעקר זה: הוֹגָה, הוֹגֵיתִי, כַּאֲשֶׁר **הָגָה** מִן הַמְּסִלָּה (ש"ב כ יג). ויש לומר שהוא פועל שלא נזכר שם פועלו, ומשפטו הוּגָה, בפלס הָגְלָה. ונאמר כי **הָגָה** בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה (ישעיהו כז ח) מעניין זה, וההי"א בראשיתו תחת היו"ד.

ידה – יָדָה, יְדִיתִי, יְדֵה, **יְדוּ** אֵלֶיהָ (ירמיהו נ יד), ויתכן להיות גָּמוּל יָדוֹ **הָדָה** (ישעיהו יא ח) מעניין זה, וגם זאת ההי"א שומה במקום יו"ד. האית"ן: אִידָה יִידֶה, ובחסרון: אִיד, יִיד. ובעניין זה פועל כבד: יְדָה, יְדֵיתִי, אֲיַדֶּה, **לְיַדּוֹת** אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם (זכריה ב ד), **וַיַּדּוּ** אֶבֶן בְּי (איכה ג נג) דינו וַיְיַדּוּ, וי"מ כי הוא מבניין הִפְעִיל ודינו וַיַּיְדּוּ. ודע כי **יַדּוּ** גּוֹרָל (יואל ד ג) איננו מעקר זה, כי לא נאמר יְדוּ בחרק, כמו **גָּלוּ** עֶרְוָתָהּ (יחזקאל כג י), אך הוא מן ידד, כמו סַבּוּ מן סבב, **רַכּוּ** (תהלים נה כב) מן רכך.

ובעקר זה פועל כבד אחר בעניין אחר נהפכה בו היו"ד לו"ו נחה נסתרת, נאמר הוֹדָה, הוֹדֵיתִי, גַּם אֲנִי **אוֹדֶךָּ** (תהלים עא כב), **וּמוֹדָה** וְעֹזֵב יְרֻחָם (משלי כח יג), זְבַח לֵאלֹהִים **תּוֹדָה** (תהלים נ יד).

ולשון הִתְפַּעֵל בו"ו נעה נראת במוצא שפתים, **וְהִתְוַדָּה** אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ (ויקרא ה ה), **וְהִתְוַדּוּ** עָלָיו (ויקרא טז כא), **וְהִתְוַדּוּ** אֶת חַטָּאתָם (במדבר ה ז).

ועניין שלישי: הוֹדָה – לשון שבח, **הוֹדִינוּ** לְךָ אֱלֹהִים (תהלים עה ב), **אוֹדֶךָּ** בְּכָלִי נֵבֶל (תהלים עא כב), **יוֹדוּ** שִׁמְךָ (תהלים צט ג), וּמְשִׁירִי **אֲהוֹדֶנּוּ** (תהלים כח ז), עַל כֵּן עַמִּים **יְהוֹדֻךָ** (תהלים מה יח), יְהוֹדֶה לַתְּפִלָּה (נחמיה יא יז), **הֹדוּ** לְיֵי כִּי טוֹב (תהלים קז א).

ועניין רביעי: וְאַעֲמִידָה שְׁתֵּי **תּוֹדֹת** גְּדוֹלוֹת וְתַהֲלֻכוֹת לַיָּמִין (נחמיה יב לא), **וְהַתּוֹדָה** פי' קהלה הַשֵּׁנִית (נחמיה יב לח).

והמקור או השם מעניין שלישי שהוא לשון הודאה: עַל **הַיְדוּת** הוּא וְאֶחָיו (נחמיה יב ח), ובא שלם עם פ"א הפועל, והשרק מקום חולם, והדגש שביו"ד לפאר הקריאה, כי לא היתה קריאתה נכרת על הבאור אם לא נדגשה. ואין לפרש כי הדגש תמורת נו"ן לו"ו הידות ואע"פ שנכתבה היו"ד. (שְׁתֵּי תוֹדֹת) פי' קהלות, אבל בשבועות תנן אין מוסיפין על העיר ועל העיירות אלא בב"ד של ע"א ובשתי תודות ובשיר וב"ד מהלכין ושתי תודות אחריהם (שבועות יד א), ובגמרא תנא מה"מ דכת' וְאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תוֹדֹת (שם טו ע"א), משמע שהם לחמי תודה שהם חמץ, וקוראם גְּדוֹלוֹת, כי במצה היו שלשה מיני חלה רקיקים ורבוכה, ובחמץ לא היה אלא מין אחד, הנה מין החמץ כנגד שלשה מיני מצה.

ינה – נשתמשו בו בפועל כבד נהפכה בו היו"ד לו"ו נחה: הוֹנָה, הוֹנֵיתִי, וְאִישׁ לֹא **יוֹנָה** (יחזקאל יח ז), וְלֹא **תוֹנוּ** אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (ויקרא כה יז), **הוֹנוּ** בָךְ (יחזקאל כב ז), **לְהוֹנָתָם** (יחזקאל מו יח). ונאמר כי יִהְיֶה **מָנוֹן** (משלי כט כא) מן עקר זה ועניין זה, שיהיה הנח הנסתר אשר אחר המ"ם בא תחת פ"א הפועל, והו"ו והנו"ן שבסופו נוספות, כמו זְכָרוֹן, ולמ"ד הפעל נופלת. וגם יתכן להיות הו"ו במקום למ"ד הפועל שהיא הה"א, ויהיה משקלו מִפְעָלָן.

ויתכן להיות הָעִיר **הַיּוֹנָה** (צפניה ג א), חֶרֶב **הַיּוֹנָה** (ירמיהו מו טז), מזה העניין, והם מהקל.

יעה – יָעָה, יָעִיתִי, **וְיָעָה** בָרָד (ישעיהו כח יז), יִיעֶה. ונאמר כי **יָעִים** (במדבר ד יד) ממנו.

יפה – יָפִיתִי, מַה **יָּפִית** וּמַה נָּעַמְתְּ (שה"ש ז ז), מַה **יָּפוּ** פְעָמַיִךְ (שה"ש ז ב), אֵיפָה, יִיפֶה. **וַיִּיף** בְּגָדָיו (יחזקאל לא ז עי"ש) – חסר, על דרך **וַיִּשְׁבְּ** מִמֶּנּוּ שָׁבְי (במדבר כא א), **וַיִּפְתְּ** בַּסֵּתֶר לִבִּי (איוב לא כז), והוא ראוי להיות וַיִּיְפֶּה, והנח בין היו"ד והפ"א הוא פ"א הפועל, והוא במקום שי"ן וַיִּשְׁבְּ ופ"א וַיִּפְתְּ. **וַתִּיפִי** בִּמְאֹד מְאֹד (יחזקאל טז יג) – חסר, כמו **וַתִּבְנִי** (יחזקאל טז כד), ועקרו להיות וַתִּיְפִּיִי, על משקל **וַתִּגְדְּלִי** (יחזקאל טז ז). מִצִּיּוֹן מִכְלַל **יֹפִי** (תהלים נ ב) – שם. **יָפָה** עֲשִׂיתִיו (יחזקאל לא ט) – תאר, **יָפָה** אַתְּ רַעְיָתִי (שה"ש ו ד). לַשָּׁוְא **תִּתְיַפִּי** (ירמיהו ד ל) – הִתְפַּעֵל. ומעקר זה **יָפְיָפִיתְ** מִבְּנֵי אָדָם (תהלים מה ג), אך נשנו בו פעם שנית הפ"א והיו"ד, כמו **אַדַמְדָּם** (ויקרא יג מב), **סְחַרְחַר** (תהלים לח יא). עֶגְלָה **יְפֵה־פִיָּה** (ירמיהו מו כ) – נכפלו בו העי"ן והלמ"ד, ואע"פ שנכתב בשתי מלות הם כמלה אחת, כמו **פְּקַח־קוֹחַ** (ישעיהו סא א).

והפועל הכבד: יִפֶּה, יִפֵּיתִי, אֲיַפֶּה, יְיַפֶּה, בְּכֶסֶף וּבְזָהָב **יְיַפֶּהוּ** (ירמיהו י ד).]

ירה – **יָרָה** בַיָּם (שמות טו ד), אֲשֶׁר **יָרִיתִי** (בראשית לא נא), יִירֶה. והנִפְעַל: אוֹ יָרֹה **יִיָּרֶה** (שמות יט יג). וי"א אם כן היה יִוָּרֶה, כי כל נִפְעַל מנחי הפ"א יהיה פ"א הפעל ו"ו, רק הוא מבניין הִתְפַּעֵל, ומשפטו יִתְיָרֶה. **לִירוֹת** בְּמוֹ אֹפֶל (תהלים יא ב), **וַיֹּרוּ הַיֹּרִים** (דה"ב לה כג), וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע **יְרֵה** וַיֹּור (מ"ב יג יז).

והפועל הכבד: הוֹרֵה, **הֹרֵנִי** לַחֹמֶר (איוב ל יט), צְדָקָה **אוֹרֶה** (ש"א כ כ), **וַיּוֹר** – חסר למ"ד, ומשפטו וַיּוֹרֶה, **וַיֹּרֵם** אֱלֹהִים (תהלים סד ח), גם זה חסר למ"ד, ומשפטו וַיּוֹרְיֵם, וַיִּמְצָאֵהוּ **הַמּוֹרִים** אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת (ש"א לא ג).

וע"א: אֲשֶׁר **הוֹרָהוּ** יְהוֹיָדָע (מ"ב יב ג), **וַיֹּרֵנִי** וַיֹּאמֶר לִי (משלי ד ד), **לִירוֹא** בַּחִצִּים וּבָאֲבָנִים גְּדֹלוֹת (דה"ב כו טו) – האל"ף תמורת הה"א למ"ד הפעל, **הוֹרוּנִי** וַאֲנִי אַחֲרִישׁ (איוב ו כד), וְלֹא שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל **מוֹרָי** (משלי ה יג), **וּלְהוֹרֹת** נָתַן בְּלִבּוֹ (שמות לה לד). ולא ימנע

מהיות מעניין זה **הרוֹ** וְהגוֹ מִלֵּב (ישעיהו נט יג). וי"מ כי שורש שלהרוֹ – הָרָה, והוא מקור, והחולם מקום קמץ, כמו **הָרֹה** עָמָל (איוב טו לה).

ועניין שלישי: **יוֹרֶה** וּמַלְקוֹשׁ (דברים יא יד), ומעניין זה אֶת **הַמּוֹרֶה** לְצֶדָקָה (יואל ב כג), **וַיִּרְאוּ הַמּוֹרְאִים** אֶל עֶבֶדְךָ (ש"ב יא כד) כתוב באל"ף נחה תחת הלמ"ד הפעל, ומִי כָמֹהוּ **מוֹרֶה** (איוב לו כב), פי' משליך לארץ, דומה לעניין שאמ' הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ. מִגִּבְעַת **הַמּוֹרֶה** (שופטים ז א), ת"י מִגִּבְעָתָא **דְּמִסְתַּכְיָא**, שהיה בגבעה צופה שהיה מורה ליושבים בעמק בבוא חיל עליהם, וי"מ שם מקום. וּמַרְוֶה גַּם הוּא **יוֹרֶא** (משלי יא כה), באל"ף במקום ה"א, המרוה העניים גם הוא יקרא יוֹרֶה, כמו המטר המורה ([אולי צ"ל: המרוה]) הארץ. וְלֹא יְכַנֵּף עוֹד **מוֹרַיִךְ** (ישעיהו ל כ), היו"ד למ"ד הפעל תחת הה"א, או יהיה היו"ד לקבוץ, לא יאסף עוד מטרך.

כאה – כָּאָה. הִכְאָה, הִכְאֵיתִי, יַכְאֶה, יַעַן **הַכְאוֹת** לֵב צַדִּיק (יחזקאל יג כב). ולשון נִפְעַל: נִכְאָה, **וְנִכְאֵה** לֵבָב לְמוֹתֵת (תהלים קט טז), צִיִּים כִּתִּים **וְנִכְאָה** (דניאל יא ל), יִכָּאֶה, תִּכָּאֶה.

ודע כי **חֵל כָּאִים** (תהלים י י) שתי מלות במכתב, וכן גם יתכן להיות עניינם: חֵיל כמו מחנה, וכָּאִים מעקר זה על משקל בָּלִים, דָּוִים, ואחד מהם כָּאָה, כמו דָּוֶה, רָוֶה.

כבה – כָּבָה, כָּבִיתִי, כַּפִּשְׁתָּה **כָבוּ** (ישעיהו מג יז), לֹא **תִכְבֶּה** (ויקרא ו ה).

והפועל הכבד: כִּבָּה, וְלֹא **תְכַבֶּה** אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל (ש"ב כא יז), **וְכִבּוּ** אֶת גַּחַלְתִּי (ש"ב יד ז), לֹא יוּכְלוּ **לְכַבּוֹת** אֶת הָאַהֲבָה (שה"ש ח ז).

כהה – כָּהָה, כָּהִיתִי, **כָּהֹה תִכְהֶה** (זכריה יא יז), לֹא **כָהֲתָה** עֵינוֹ (דברים לד ז), **וַתִּכְהֶיןָ** עֵינָיו (בראשית כז א), **וַתֵּכַהּ** מִכַּעַשׂ עֵינִי (איוב יז ז) – ראוי להיות וַתִּכְהֶה, **כֵּהָה** הַנֶּגַע (ויקרא יג ו), **כֵּהוֹת** לְבָנֹת (ויקרא יג לט).

וע"א: וְלֹא **כָהָה** בָּם (ש"א ג יג) פי' גער בם – פועל כבד, עקרו להדגש כמו צָוָה לוֹלֹא הה"א, כָּהֵיתִי, אֲכַהֶה, מְכַהֶה.

כוה – נמצא ממנו לשון נִפְעַל: נִכְוָה, ולעתיד: יִכָּוֶה, כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא **תִכָּוֶה** (ישעיהו מג ב), וְרַגְלָיו לֹא **תִכָּוֶינָה** (משלי ו כח). ושם הפועל חסר למ"ד: וְהָיְתָה מִחְיַת **הַמִּכְוָה** (ויקרא יג כד), והטפל לדבר אחר: **מִכְוַת** אֵשׁ (ויקרא יג כד). ושם הפועל על בניין אחר: **כְּוִיָּה** תַּחַת **כְּוִיָּה** (שמות כא כה) – שלם באותיותיו.

כלה – נמצא שורש זה נחלק לשלשה עניינים. הראשון: וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא **כְלִיתֶם** (מלאכי ג ו), כִּי לֹא **כָלוּ** רַחֲמָיו (איכה ג כב), וַיַּחְדָּו כֻּלָּם **יִכְלָיוּן** (ישעיהו לא ג), **כָּלָה** אַתָּה

עֹשֶׂה (יחזקאל יא יג), **כָּלְתָה** לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי (תהלים קיט פא), כַּד הַקֶּמַח לֹא **תִכְלֶה** (מ"א יז יד) קמוץ, והיה ראוי בסגול, נִכְסְפָה וְגַם **כָּלְתָה** (תהלים פד ג).

ומעניין זה נאמר **וַתְּכַל** דָּוִד הַמֶּלֶךְ (ש"ב יג לט), אך הוא מן הפועל הכבד – כְּלָה, יְכַלֶּה, וְלֹא **כִלִּיתִי** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר כה יא), **וָאֲכַל** אֹתָם בְּאַפִּי (יחזקאל מג ח), וְיִחַר אַפִּי בָהֶם **וַאֲכַלֵּם** (שמות לב י), **מְכַלּוֹת** עֵינַיִם (ויקרא כו טז), **לְכַלּוֹת** אֶת עֵינֶיךָ (ש"א ב לג), פֶּן **אֲכָלְךָ** בַּדֶּרֶךְ (שמות לג ג) בסגול, ומשפט בפתח – אֲכַלְךָ.

והעניין השני: כָּלָה, כִּלִיתִי, **וַתִּכַל** כָּל עֲבֹדַת (שמות לט לב), משפטו וַתְּכֻלֶּה.

והפועל הכבד: **וַיְכַל** אֱלֹהִים (בראשית ב ב) ועקרו וַיְכַלֶּה, וכן **וַתְּכַל** לְהַשְׁקֹתוֹ (בראשית כד יט), וַיְבָן שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת **וַיְכַלֵּהוּ** (מ"א ו יד), בְּיוֹם **כַּלּוֹת** מֹשֶׁה (במדבר ז א), כִּי **תְכַלֶּה** לַעֲשֹׂר (דברים כו יב).

והפועל שלא הוזכר שם פועלו: כֻּלֹּתַי, **כָּלוּ** תְפִלּוֹת דָּוִד (תהלים עב כ), **וַיְכֻלוּ** הַשָּׁמַיִם (בראשית ב א), שהשרק וקמץ חטף אחד הם בבניין זה ובכמה מקומות.

והעניין השלישי נשתמשו בו בשתי לשונות, בה"א ובאל"ף, לפי שדרכם להמיר זו בזו כמו שהודעתיך, יש מהם מי שדבר **כָּלְאתִי** רַגְלַי (תהלים קיט קא), **כָּלְתַנִי** (ש"א כה לג), לֹא **יְכָלָה** מִמְּךָ (בראשית כג ו), ויתכן להיות מזה וְאֶת בְּנֵיהֶם **כָּלוּ** בַבַּיִת (ש"א ו י). זהו לשון הה"א, כמו שנאמר בָּנָה, בָּנִיתִי, בָּנוּ, יִבְנֶה. ויש מי שדבר כָּלָא, **כָּלְאוּ** שָׁמַיִם (חגי א י), **כָּלְאָה** יְבוּלָהּ (חגי א י), אֲדֹנִי מֹשֶׁה **כְּלָאֵם** (במדבר יא כח), גָּזַר **מִמְכָּלָה** צֹאן (חבקוק ג יז), **מִמְכְּלֹאוֹת** צֹאן (תהלים עח ע), לֹא **תִכְלָא** רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי (תהלים מ יב), זהו לשון האל"ף. וההה"א אשר במִכְלָה איננו ללשון נקבה, כי הוא על משקל מִפְעָל, כמו **מִקְרָא** קֹדֶשׁ (שמות יב טז), **מִבְטָא** שְׂפָתֶיהָ (במדבר ל ז); וההה"א כתובה במקום האל"ף מִמִּכְלְאוֹת צֹאן, שהוא אחד, ומִכְלְאוֹת רבים, ונקבץ על לשון נקבה, כמו אָב ואָבוֹת, שָׁדֶה ושָׂדוֹת. ומזה נאמר **כָּלֵא** וְלֹא אֵצֵא (תהלים פח ט), על משקל אֲנִי **קָרוּא** לָהּ (אסתר ה יב), ואילו נאמר מלשון הה"א, אז נאמר כָּלוּי, על משקל **נָטוּי** עַל רָאשֵׁיהֶם (יחזקאל א כב), **בָּנוּי** לְתַלְפִּיּוֹת (שה"ש ד ד) ורעיהם.

כנה – כְּנִיתִי – פועל כבד, כִּי לֹא יְדַעְתִּי **אֲכַנֶּה** (איוב לב כב), **אֲכַנְּךָ** וְלֹא יְדַעְתָּנִי (ישעיהו מה ד).

כסה – כָּסָה, כָּסִיתִי, אֶכְסֶה, אָדָם עָרוּם **כֹּסֶה** דָּעַת (משלי יב כג), **וְכֹסֶה** קָלוֹן עָרוּם (משלי יב טז), **כְּסוּי** עוֹר תַּחַשׁ (במדבר ד ו), וְעָשִׂיתָ **מִכְסֶה** (שמות כו יד), וַתִּקַח הַצָּעִיף **וַתִּתְכָּס** (בראשית כד סה) – וַתִּתְכַּסֶּה, וראוי להיות וַתִּתְכַּסֶּה.

והפועל הכבד: **כְּסָה** הֶעָנָן (במדבר ט טו), וַעֲוֹנִי לֹא **כִסִּיתִי** (תהלים לב ה), וְאַל **תְּכַס** עַל עֲוֹנָם (נחמיה ג לז), וַיְכַס הֶעָנָן (שמות כד טו), תְּהֹמֹת **יְכַסְיֻמוּ** (שמות טו ה) – שלם על העקר, היו"ד השנית למ"ד הפועל, והיתה הו"ו האחרונה ראויה להיות בחלם, כמו **עָלֵימוֹ** (דברים לב כג), **יְבַהֲלֵמוֹ** (תהלים ב ה), **שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ** (תהלים פג יב), ובא השרק במקום החולם.

והפועל שלא הוזכר פועלו: **כָּסוּ** הָרִים צִלָּהּ (תהלים פ יא), וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ **יְכֻסֶּה** (קהלת ו ד).

כפה – כָּפָה, כָּפִיתִי, אֶכְפֶּה, מַתָּן בַּסֵּתֶר **יִכְפֶּה** אָף (משלי כא יד).

ולשון נִפְעַל: נִכְפָּה, נִכְפֵּיתִי, יִכָּפֶה, **אִכַּף** לֵאלֹהֵי מָרוֹם (מיכה ו ו) – חסר, ועקרו אִכָּפֶה, כמו **תִּגַּל** (ישעיהו מז ג) שראוי להיותו תִּגָּלֶה, בין תדע בעזרת ה'.

כרה – בּוֹר **כָּרָה** (תהלים ז טז), אָזְנַיִם **כָּרִיתָ** לִי (תהלים מ ז), אֲשֶׁר **כָּרִיתִי** לִי (בראשית נ ה), כִּי **יִכְרֶה** אִישׁ בּוֹר (שמות כא לג), **כָּרָה** שַׁחַת (משלי כו כז), **וּמַכְרֵה** מָלַח (צפניה ב ט).

וענין שני: כָּרָה, כָּרִיתִי, **וַיִּכְרֶה** לָהֶם **כֵּרָה** גְדוֹלָה (מ"ב ו כג), **יִכְרוּ** עָלָיו חַבָּרִים (איוב מ ל).

כשה – כָּשִׁיתִי, אֶכְשֶׁה, עָבִיתָ **כָּשִׁיתָ** (דברים לב טו).

לאה – לָאִיתִי, הֻנְּסָה דָבָר אֵלַיִךְ **תִּלְאֶה** (איוב ד ב), **וַיִּלְאוּ** לִמְצֹא הַפֶּתַח (בראשית יט יא), תָּבוֹא אֵלַיִךְ **וַתֵּלָא** (איוב ד ה) – עקרו וַתִּלְאֶה, **וְנִלְאוּ** מְצָרִים (שמות ז יח), אֵת כָּל **הַתְּלָאָה** (שמות יח ח).

והפועל הכבד הֶלְאָה, וּמָה **הֶלְאֵתִיךְ** (מיכה ו ג), אַךְ עַתָּה **הֶלְאָנִי** (איוב טז ז), תְּאֵנִים **הֶלְאָת** (יחזקאל כד יב) – שני אלה חסרי למ"ד, כי תי"ו הֶלְאָת היא לשון נקבה ולמ"ד הפועל חסרה, וראויים להיותם הִלְאַיְנִי, הִלְאָיָה, או הִלְאָתָה כמו **הִרְבָּתָה** (ש"א א יב).

מַלְאָה, על משקל וּתְבוּאָתָהּ **מַרְבֶּה** (נחמיה ט לז).

להה – לָהָה, לָהִיתִי, יִלְהֶה, **וַתַּלַהּ** אֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית מז יג) – חסר, ועקרו וַתִּלְהֶה.

לוה – לָוִיתִי, **לָוִינוּ** כֶּסֶף (נחמיה ה ד), וְאַתָּה לֹא **תִלְוֶה** (דברים כח יב), **לֹוֶה** רָשָׁע (תהלים לז כא).

והפועל הכבד: הִלְוָה, הִלְוֵיתִי, **וְהִלְוִיתָ** גּוֹיִם רַבִּים (דברים כח יב), אִם כֶּסֶף **תַּלְוֶה** (שמות כב כד), הוּא **יַלְוֶךָּ** (דברים כח מד), **מַלְוֵה** יְיָ חוֹנֵן דָּל (משלי יט יז), **כַּמַּלְוֶה** כַּלּוֹיֶה (ישעיהו כד ב).

וע"א: הוּא **יִלְוֶנּוּ** בַּעֲמָלוֹ (קהלת ח טו).

ולשון נִפְעַל: **וְנִלְוָה** הַגֵּר (ישעיהו יד א), **יִלְוֶה** אִישִׁי (בראשית כט לד), **הַנִּלְוִים** עַל יְיָ (ישעיהו נו ו). ושם הפועל: **לְוַיַת** חֵן (משלי א ט). ונאמר כי כְּמַעַר אִישׁ **וְלִיוֹת** (מ"א ז לו) מעקר זה ועניין זה.

מחה – מָחָה – **וּמָחָה** אֶל מֵי הַמְּרִים (במדבר ה כג), **מָחִיתִי** כָעָב פְּשָׁעֶיךָ (ישעיהו מד כב), כִּי **מָחֹה אֶמְחֶה** (שמות יז יד), **וַיִּמַח** אֶת כָּל הַיְקוּם (בראשית ז כג), וְאַל **תֶּמַח** חֲסָדַי (נחמיה יג יד), וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל **תֶּמְחִי** (ירמיהו יח כג) – שמו למ"ד הפועל בזה הוא היו"ד שבסוף המלה, ועמדה במקום ה"א תִּמְחֶה.

ולשון נִפְעַל: נִמְחֶה, יִמָּחֶה, **וַיִּמָּחוּ** מִן הָאָרֶץ (בראשית ז כג), **יִמָּחוּ** מִסֵּפֶר חַיִּים (תהלים סט כט). ומעניין זה: אָכְלָה **וּמָחֲתָה** פִּיהָ (משלי ל כ), כַּאֲשֶׁר **יִמְחֶה** אֶת הַצַּלַּחַת **מָחָה** (והופך) (וְהָפַךְ) עַל פָּנֶיהָ (מ"ב כא יג).

ועניין שני: **וּמָחָה** עַל כֶּתֶף יָם (במדבר לד יא), **וּמְחִי** קָבְלוֹ (יחזקאל כו ט). וכבר נמצא בלשון אל"ף שנכתב במקום ה"א: נְהָרוֹת **יִמְחֲאוּ** כָף (תהלים צח ח).

ועניין שלישי: מְחָה, מְחִיתִי. פועל שלא הוזכר פועלו: מְמֻחֶה, שְׁמָנִים **מְמֻחִים** (ישעיהו כה ו) – על העקר ומלאת החסרון, והיתה החי"ת ראויה להדגש, כמו קו"ף **מְזֻקָּקִים** שאחריו ובי"ת **מְסֻבָּלִים** (תהלים קמד יד).

מלה – כבר הודעתיך שמחליפים האל"ף בה"א וההה"א באל"ף בפעלים אלה, ואחרי כן ירבה השתמשם באחת מן הלשונות, עד שיהיה הדבר כעקר וכשורש שאינו מומר ולא נחלף. ועקר זה מעט נמצא בלשון ה"א, כמו **מָלוּ** תוֹכֵךְ חָמָס (יחזקאל כח טז), שהוא על משקל עָשׂוּ מן עָשָׂה ובָּנוּ מן בָּנָה. אבל הנאמר בלשון אל"ף הרבה מאד, כמו **וּמָלֵא** בְּרָכַת יְיָ (דברים לג כג), **מָלְאוּ** מָתְנַי חַלְחָלָה (ישעיהו כא ג), ונאמר ממנו פועל כבד: **מַלֵּא** צִיּוֹן מִשְׁפָּט (ישעיהו לג ה), עַד **יְמַלֵּה** שְׂחוֹק פִּיךְ (איוב ח כא) – אע"פ שנכתב בה"א, איננה מן העקר אלא נכנסת במקום אל"ף, שאילו היתה עקר, היה עי"ן הפועל שהוא למ"ד יְמַלֵּה בשלש נקודות, כמו שיקרה כן לכל חבריו שהם ממין זה, כמו יְעַנֶּה, יְצַוֶּה, אבל מי שהם ממין שלמ"ד שלו אל"ף, כמו **וַיְמַלֵּא** שְׁבַע זֹאת (בראשית כט כח), **וַיְחַטֵּא** אֶת הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ח טו), **וַיְקַנֵּא** יְיָ לְאַרְצוֹ (יואל ב יח), עי"ן הפעל מהם בצרי, וזהו המבדיל ביניהם. ודע כי **מָלְאוּ** אַרְבָּעָה כַדִּים (מ"א יח לד) צווי לרבים מן לשון פועל הקל, כמו שִׁמְעוּ מן שָׁמַע, אִמְרוּ מן אָמַר. ודע כי קָרְאוּ **מַלְאוּ** ([וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ]) (ירמיהו ד, ה), וכן **וּמַלְאוּ** אֶת הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים (יחזקאל ט ז) (ואחר האספו) הפתוח המ"ם, צווי לרבים מן **מְלֵא** אֹתָם (שמות לה לה) הכבד הדגוש, וראויה הלמ"ד להדגש, כמו **בַּקְּשׁוּ** צֶדֶק (צפניה ב ג), **סַפְּרוּ** נָא לִי (בראשית מ ח), **דַּבְּרוּ** אֶל כָּל עֲדַת (בני) יִשְׂרָאֵל (שמות

יב ג), אבל הרפוהו כמו שהרפו קו"ף **וּבַקְּשׁוּ** בְּרְחוֹבוֹתֶיהָ (ירמיהו ה א). וּכְי **מִלְּאוּ** אַחֲרֵי יְיָ (במדבר לב יב), כְּי לֹא **מִלְּאוּ** אַחֲרָי (שם פסוק יא), פעלים עוברים לרבים ראויים גם הם להדגש כמו אֲשֶׁר **סִפְּרוּ** לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ (שופטים ו יג), כמו **כִּתְּרוּ** אֶת בְּנְיָמִן (שופטים כ מג), אֲשֶׁר **דִּבְּרוּ** אֵלַי (מ"א יב ט), אבל הרפוהו כמו שהרפו **שִׁלְּחוּ** בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ (תהלים עד ז), וכן הַרְחֵב פִּיךָ **וַאֲמַלְּאֵהוּ** (תהלים פא יא) הרפוהו להקל, שהיה ראוי להיות כמו וְאֶת הָעִיר **שִׁלְּחוּ** בָאֵשׁ (שופטים א ח), וכמהו וַעֲדַת עָרִיצִים **בִּקְּשׁוּ** נַפְשִׁי (תהלים פו יד), גם **הוּא** מן בִּקֵּשׁ, יְבַקֵּשׁ. אך **מִלְּאוּ** יֶדְכֶם הַיּוֹם (שמות לב כט), יתכנו לו שני פנים אלה ויכשר פשרו בהם: שיהיה פועל עובר מן הכבד, או שיהיה צווי לרבים מן הקל. ודע כי (וּבְמָלֹאת) ([**וּבְמָלֹאת**]) הַיָּמִים (אסתר א ה) נכתב באל"ף ונקרא בו"ו, ויתכן לזאת שיהיה הנכתב מלשון האל"ף והנקרא מלשון הה"א, לפי שמצאנום שנשתמשו בו בשתי הלשונות. אך האומר מָלֵא, מָלֵאתִי באל"ף, אמר בְּמָלוֹאֶת באל"ף יוצאה ממקומה מן הגרגרת נקודה בסגול, על משקל **יְבֹשֶׁת** הַמַּיִם (בראשית ח ז), או בְּמִלְאַת על משקל **בְּשִׁנְאַת** יְיָ (דברים א כז); והאומר מָלָה מָלִיתִי על לשון הה"א, כמו בָּנָה, בָּנִיתִי, אמר בְּמָלוֹת, על משקל בְּבָנוֹת, בְּרָאוֹת; ועל כן קבעו הראשונים הלשון האחת במקרא והשנית במכתב, שלא יפול דבר מלשונם וחקם. ובטעם זה יתכן להיות בְּיוֹם **חֲטֹאתוֹ** (יחזקאל לג יב), לְבַלְתִּי **קְרֹאוֹת** לָנוּ (שופטים ח א), **שְׂנֹאת** רָע (משלי ח יג), מזה המין, כי התי"ו הזאת לא מצאנוה כי אם בשמות הפעלים שלמ"ד שלהם ה"א, כמו רְאוֹת, עֲשׂוֹת, ומכתב בְּיוֹם חֲטֹאתוֹ – בְּיוֹם חֲטָאתוֹ, ומכתב לְבַלְתִּי קְרֹאת לָנוּ – קָרָאתָ לָנוּ, ומכתב שְׂנֹאת רָע – שְׂנֹאַת רָע, כלם באל"פין, ואם היו מנחי הלמ"ד היו כתובים בו"ין. וכן יתכן להיות **חֹטְאִים** לַייָ (ש"א יד לג), **קֹרְאִים** אֶל יְיָ (תהלים צט ו), ראויים להראות האל"ף שלהם כמו רי"ש שׁוֹמְרִים ועי"ן שׁוֹמְעִים ואל"ף יוֹצְאִים, אבל הנקרא מלשון הה"א, כמו בּוֹנִים, עוֹשִׂים. ויתכן להיות וּבְמָלוֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה, בְּיוֹם חֲטֹאתוֹ, לְבַלְתִּי קְרֹאת לָנוּ, שְׂנֹאת רָע, להיותם יוצאים על טעם אחר, על מנת שלא נשים בהם שני שמושים, כי נאמר כי האל"ף שהיא למ"ד הפועל והיא עקר נהפכה לו"ו נחה במשמע האזן ומדבר הלשון, והתי"ו אחריה נוספת על דרך שהיא ב**יְבֹשֶׁת** (בראשית ח ז) **וְיִכְלֶת** (במדבר יד טז) ורעיהם, ולפי זה היו חֲטֹאת, שְׂנֹאת, קְרֹאת, וּבְמָלֹאת, מן בעלי האל"ף, אלא שהפילו האל"ף מן המבטא להקל, וקבעוה במכתב ללמד על עקרם, כמו שעשו בחֹטְאִים לַייָ, קֹרְאִים אֶל יְיָ. אך האומר כי הו"ו בעֲשׂוֹת, רְאוֹת, בְּנוֹת, במקום ה"א רָאָה, בָּנָה, עָשָׂה, והתי"ו נוספת, יאמר כי וּבְמָלוֹאת הַיָּמִים, בְּיוֹם חֲטֹאתוֹ, לְבַלְתִּי קְרֹאת לָנוּ, שְׂנֹאת רָע, מלשון הה"א, ונכתב

האל"ף מאלה במקום הו"ין ברֵאוֹת, עֲשׂוֹת ורעיהם, על דרכם שיכתבו מקצת אותיות במקום מקצת אחר.

מנה – מָנָה, מָנִיתִי, **וּמָנִיתִי** אֶתְכֶם (ישעיהו סה יב), וְאַתָּה **תִּמְנֶה** לְךָ חֵיל (מ"א כ כה), **מוֹנָה** מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים (תהלים קמז ד), גַּם זַרְעֲךָ **יִמָּנֶה** (בראשית יג טז), לֹא יִסָּפְרוּ וְלֹא **יִמָּנוּ** (מ"א ח ה), **הַמָּנֶה** יִהְיֶה לָכֶם (יחזקאל מה יב), **לַמָּנִי** מִמְסָךְ (ישעיהו סה יא).

וע"א: אֲשֶׁר **מִנָּה** אֶת מַאֲכַלְכֶם (דניאל א י), וְלֵילוֹת עָמָל **מִנּוּ** לִי (איוב ז ג), **וַיְמַן** לָהֶם הַמֶּלֶךְ (דניאל א ה), **וַיְמַן** יְיָ דָּג גָּדוֹל (יונה ב א), מְנָה, מְנִיתִי, וּמֵהֶם **מְמֻנִּים** עַל הַכֵּלִים (דה"א ט כט), וַיִּקְרְאוּ (בְּנֵי) ([בֵּית]) יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ **מָן** (שמות טז לא) – שם בפלס קָו, כלומר: מתנה וחלק זה לנו מאת ה' ית'.

מסה – הִמְסָה – פועל כבד, הִמְסִיתִי, עַרְשִׁי **אַמְסֶה** (תהלים ו ז), **וַתֶּמֶס** כָּעָשׁ חֲמוּדוֹ (תהלים לט יב), **הִמְסִיו** אֶת לֵב הָעָם (יהושע יד ח) – היה ראוי להיות הִמְסוּ על הדרך הידוע בחסרון הלמ"ד, כמו הִרְבּוּ, הִפְנוּ, ועל עקרו הִמְסִיו, ונשתנה מן העקר ומן הדרך כאחד. וי"מ הִמְסִיו לשון יחיד, על משקל הִפְקִיד, והו"ו תמורת ה"א למ"ד הפעל, והיו"ד למשך. ועל כן אמרו מקצת סופרים כי (מלת) ([מלה]) זאת יוצאת על מוצא לשון ארמית – **אִשְׁתִּיו** חַמְרָא (דניאל ה ד), **וּרְמִיו** לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא (דניאל ג כא), **הַיְתִיו** מָאנֵי דַהֲבָא (דניאל ה ג), כמו שעשו בכָל **תַּגְמוּלוֹהִי** עֲלָי(ו) (תהלים קטז יב) שנהגו בו מנהג יְדוֹהִי, עֲלוֹהִי, שהן בלשון ארמית. אך **הִמֵּס יְמַס** (ש"ב יז י), וְלֹא **יִמַּס** אֶת לְבַב אֶחָיו (דברים כ ח), **הֵמַסּוּ** אֶת לְבָבֵנוּ (דברים א כח), הם באים מעקר אחר.

מצה – מָצָה, מָצִיתִי, **וּמָצִית** (יחזקאל כג לד), אַךְ שְׁמָרֵיהָ **יִמְצוּ** יִשְׁתּוּ (תהלים עה ט), **וַיִּמָּץ** טַל מִן הַגִּזָּה (שופטים ו לח).

ולשון נִפְעַל: **וְנִמְצָה** דָמוֹ (ויקרא א טו), **יִמָּצֵה** אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ה ט) בצרי על העקר.

ויתכן להיות מעקר זה ועניין אחר: לֹא **הִמְצִיתָךְ** בְּיַד (שָׁאוּל) ([דָּוִד]) (ש"ב ג ח) – מן מָצָא. ובא אֵין בְּשׁוֹרָה **מֹצֵאת** (ש"ב יח כב) בנוח האל"ף, **כְּמוֹצְאֵת** שָׁלוֹם (שה"ש ח י) בנוע האל"ף.

מרה – אֲשֶׁר **מָרָה** אֶת פִּי יְיָ (מ"א יג כו), כִּי **מָרוֹ מָרִיתִי** (איכה א כ), כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת **מָרְיְךָ** (דברים לא כז), גַּם הַיּוֹם **מָרִי** שִׂחִי (איוב כג ב), כִּי בֵּית **מְרִי** הֵמָּה (יחזקאל ב ה), סוֹרֵר **וּמוֹרֶה** (דברים כא יח), שִׁמְעוּ נָא **הַמֹּרִים** (במדבר כ י), **מֹרֶה** מְאֹד (מ"ב יד כו).

הִמְרָה, הִמְרִיתִי, כִּי **הִמְרוּ** אֶת רוּחוֹ (תהלים קו לג), אֲשֶׁר **יַמְרֶה** אֶת פִּיךָ (יהושע א יח), **וַתֶּמֶר** אֶת מִשְׁפָּטַי לִרְשָׁעָה (יחזקאל ה ו), **מַמְרִים** הֱיִיתֶם (דברים ט ז), **לַמְרוֹת** עֵנִי כְבוֹדוֹ

(ישעיהו ג ח), פתחות למ"ד לַמְרוֹת יורה שהוא מן הפועל הכבד, והיה ראוי להיות לְהַמְרוֹת, אלא שהפילו הה"א והטילו פתחותה על הלמ"ד לפניה. וכמהו **לַצְּבוֹת** בֶּטֶן **וְלַנְפִּל** יֶרֶךְ (במדבר ה כב), **לַנְחֹתָם** הַדֶּרֶךְ (שמות יג כא), **לַשְׁמַע** (תהלים כו ז) – עקרו לְהַצְּבוֹת, לְהַנְחוֹתָם, לְהַשְׁמִיעַ. אך אַל **תַּמֵּר** בּוֹ (שמות כג כא) יוצא מעקר אחר.

משׁה – כִּי מִן הַמַּיִם **מְשִׁיתִהוּ** (שמות ב י), הִמְשָׁה, הִמְשֵׁיתִי, **יַמְשֵׁנִי** מִמַּיִם רַבִּים (ש"ב כב יז).

נדה – נִדָּה, נָדִיתִי, **הַמְנַדִּים** לְיוֹם רָע (עמוס ו ג), אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שׂנְאֵיכֶם **מְנַדֵּיכֶם** (ישעיהו סו ה).

נהה – **וְנָהָה נְהִי** נְהִיָּה (מיכה ב ד), נָהִיתִי, אָנָהָה, **נָהֵה** עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם (יחזקאל לב יח), אֶל יוֹדְעֵי **נָהִי** (עמוס ה טז). וקרוב מעניין זה: **וַיִּנָּהוּ** כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל (ש"א ז ב). ולא יצא מעקר זה ולֹא **נֹהַ** בָּהֶם (יחזקאל ז יא), וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ **בְּנֵיהֶם** קִינָה (יחזקאל כז לב).

נוה – נָוָה, נָוֵיתִי, גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא **יִנְוֶה** (חבקוק ב ה).

נזה – נָזָה, נָזִיתִי, וַאֲשֶׁר **יִזֶּה** מִדָּמָהּ... אֲשֶׁר **יִזֶּה** עָלֶיהָ (ויקרא ו כ), **וַיִּז** מִדָּמָהּ אֶל הַקִּיר (מ"ב ט לג).

והפועל הכבד: הִזֶּה – גם הוא בהבליע הנו"ן – **וְהִזָּה** מִן הַדָּם (ויקרא ד ו), כֵּן **יַזֶּה** גּוֹיִם רַבִּים (ישעיהו נב טו), **יַזֶּה** שֶׁבַע פְּעָמִים (ויקרא טז יד), **הַזֵּה** עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת (במדבר ח ז), **וַיַּז** מִמֶּנּוּ (ויקרא ח יא), **וּמַזֵּה** מֵי הַנִּדָּה (במדבר יט כא).

נחה – נָחָה, נָחִיתִי, **נָחִיתָ** כַּצֹּאן עַמֶּךָ (תהלים עז כא), מִי **נָחַנִי** עַד אֱדוֹם (תהלים ס יא), לְךָ **נָחֵה** אֶת הָעָם (שמות לב לד), **וּנְחֵנִי** בְּאֹרַח מִישׁוֹר (תהלים כז יא). והפועל הכבד: הִנְחָה, יַנְחֶה, **תַּנְחֵם** אֹתָךְ (משלי ו כב), **יְנַחֵנִי** בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק (תהלים כג ג), **לְהַנְחֹתָם** בְּהַדֶּרֶךְ (נחמיה ט יט).

נטה – כִּי יוֹאָב **נָטָה** אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא **נָטָה** (מ"א ב כח), **נְטֵה** לְךָ עַל יְמִינְךָ (ש"ב ב כא), **נטוי** ([קרי: נָטְיוּ]) רַגְלָי (תהלים עג ב), אִם **תִּטֶּה** אַשֻּׁרַי (איוב לא ז), לֹא **נָטָה** יָמִין וּשְׂמֹאול (במדבר כ יז), אַל **תֵּט** יָמִין וּשְׂמֹאול (משלי ד כז), **וַיִּטּוּ** אַחֲרֵי הַבָּצַע (ש"א ח ג).

ויש בעניין זה עוד פועל קל כזה מתעבר אל פעול, לפי שזה שהזכרתי איננו מתעבר אל פעול, שהוא נוטה בעצמו, אבל **נָטֵה** אֶת מַשְׁךְ (שמות ח יב), משה הוא הנוטה והמטה הוא הנטוי, וכן הִנְנִי **נֹטֶה** אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם (ישעיהו סו יב), האל הוא הנוטה והשלום הוא הנטוי, **נָטִיתִי** לִבִּי (תהלים קיט קיב), **וַיֵּט** מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ (שמות י כב).

ובעניין זה פועל כבד: וְעָלַי **הִטָּה** חֶסֶד (עזרא ז כח), לֹא **תַטָּה** מִשְׁפַּט (שמות כג ו), **וַיַּטּוּ** מִשְׁפָּט (ש"א ח ג), **וַיַּט** עָלֵינוּ חֶסֶד (עזרא ט ט), אַל **תַּט** לִבִּי לְדָבָר רָע (תהלים קמא ד), דַּרְכּוֹ שָׁמַרְתִּי וְלֹא **אָט** (איוב כג יא), **הַט** אָזְנְךָ (תהלים יז ו) – עקרו וַיַּטֶּה, אל תַּטֶּה, הַטֵּה, אַטֵּה.

ויש בעקר זה עניין אחר, גם הוא מתעבר אל פעול ונתלה בו: **נִטָּה** שָׁמַיִם (ישעיהו מד כד), האל הנוטה והשמים הנטויים.

ולשון נִפְעַל: כִּנְחָלִים **נִטָּיוּ** (במדבר כד ו), ועקרו נִנְטִיוּ – נִפְעָלוּ, וְקוֹ **יִנָּטֶה** (זכריה א טז).

נכה – הִכָּה – פועל כבד, **וְהִכִּיתָ** אֶת כָּל זְכוּרָהּ (דברים כ יג), **וַיַּךְ** הַבָּרָד (שמות ט כה), **הַכֵּה תַכֶּה** (דברים יג טז), **יַךְ** וְיַחְבְּשֵׁנוּ (הושע ו א), **וָאַךְ** אוֹתָךְ (שמות ט טו), **וְהַךְ** אֶת עֲפַר הָאָרֶץ (שמות ח יב), אֲשֶׁר **הֻכָּה** אֶת הַמִּדְיָנִית (במדבר כה יד) – פועל לֹא הוזכר פועלו, וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרְאֵל **הַמֻּכֶּה** (שם), וְשֵׁם הָאִשָּׁה **הַמֻּכָּה** (שם פסוק טו), וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ **מֻכִּים** (שמות ה טז)] לרבים הזכרים, **מֻכֵּי** חֶרֶב (ירמיהו יח כא), כי הוא טפל אל חֶרֶב, יֻכֶּה, תֻּכֶּה – למי שאתה מדבר אליו, ולרבים: עַל מֶה **תֻכּוּ** עוֹד (ישעיהו א ה), וְהַפְשֻׁתָה וְהַשְׁעֵרָה **נֻכָּתָה** (שמות ט לא) – הנו"ן פ"א הפועל, והתי"ו במקום למ"ד הפועל, ומשקלו **חֻפְּשָׂה** (ויקרא יט כ), **רֻטָּשָׁה** (הושע י יד), **שֻׁדְּדָה** (ירמיהו מח א). לֹא **נֻכּוּ** (שמות ט לב) – על משקל וְ**שֻׁפּוּ** עַצְמוֹתָיו לֹא **רֻאוּ** (איוב לג כא).

ויש בעקר עניין שני או קרוב לראשון: **נְכֵה** רַגְלַיִם (ש"ב ד ד), אַךְ **נְכָאִים** (ישעיהו טז ז), **נִכְאוּ** מִן הָאָרֶץ (איוב ל ח), נו"ן הכתובה בנִכְאוּ היא כנו"ן נִפְעָלוּ, **נִטְבְּלוּ** בְּקִצָה הַמָּיִם (יהושע ג טו), והנו"ן שהיא כנגד פ"א נִפְעָלוּ וט"ת נִטְבְּלוּ נבלעת בכ"ף הדגושה.

נצה – נָצָה, נָצִיתִי, כִּי **נָצוּ** גַּם נָעוּ (איכה ד טו), **בְּנִצָּתָהּ** (ויקרא א טז), כִּי **נָצֹא** תֵּצֵא (ירמיהו מח ט).

וע"א והוא פועל כבד: הִצָּה, אֲשֶׁר **הִצּוּ** עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן (במדבר כו ט), **בְּהַצֹּתָם** עַל יְיָ (במדבר כו ט), **בְּהַצּוֹתוֹ** אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם (תהלים ס ב), אַנְשֵׁי **מַצָּתֶךָ** (ישעיהו מא יב), אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב **מַצָּה** (משלי יז יט), שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים **נִצִּים** (שמות ב יג), כִּי **יִנָּצוּ** אֲנָשִׁים (דברים כה יא), **וַיִּנָּצוּ** בַּמַּחֲנֶה (ויקרא כד י), **וַיִּנָּצוּ** שְׁנֵיהֶם (ש"ב יד ו).

נשה – נהגו בעקר זה להוציאו בשתי לשונות: בלשון ה"א ובלשון אל"ף. וזהו לשון הה"א: נָשָׂה, נָשִׂיתִי, וְנָשׂוּ אֶת כְּלִמָּתָם (יחזקאל לט כו) – על משקל וְעָשׂוּ אֲרוֹן (שמות כה י), אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע (תהלים לב א), שלולא שהוא נופל בפֶּשַׁע היה נְשׂוּי בקמצות הנו"ן, כמו כְּקִיר נָטוּי (תהלים סב ד) בקמצות הנו"ן, ואילו היה מלשון האל"ף, היה נָשׂוּא, כמו

נְשֵׂא עָוֹן (ישעיהו לג כד). וזהו לשון האל"ף: נָשָׂא, נָשָׂאתִי פָּנֶיךָ (בראשית יט כא), יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו (במדבר ו כו) אֵל נְשָׂא יָדֶךָ (תהלים י יב), נְשֵׂא עָוֹן (ישעיהו לג כד).

ויש בו פועל כבד: **נְשֵׂא** מַמְלַכְתּוֹ (ש"ב ה יב), על משקל **מִלֵּא** אֹתָם חָכְמַת לֵב (שמות לה לה), וַיְנַטְּלֵם **וַיְנַשְּׂאֵם** (ישעיהו סג ט), וְכַאֲרִי **יִתְנַשָּׂא** (במדבר כג כד), כִּי **נִשֵּׂאת** לְמַעְלָה מַלְכוּתוֹ (דה"א יד ב).

ויתכן להיות **נָסָה** עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְיָ (תהלים ד ז) מעקר זה, ואע"פ שנכתב בסמ"ך ובה"א לפי מדבר הלשון ומשמע האזן, לפי שנהגו לכתוב ה"א במקום אל"ף, ויורה על דבר זה שלא נאמר נָסֵה, כמו קָנָה, בָּנָה ורעיהם, אלא נאמר נָסָה, כמו **קָרָא** נָא (שופטים ז ג), **רְפָא** נָא לָהּ (במדבר יב יג), וכן נכתב **רְפָה** שִׁבְרֵיהָ כִּי מָטָה (תהלים ס ד) בה"א במקום אל"ף.

נסה – פועל כבד: נָסָה אֶת אַבְרָהָם (בראשית כב א), כִּי לֹא נִסִּיתִי (ש"א יז לט), אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם (תהלים צה ט), לֹא תְנַסּוּ (דברים ו טז), מַסָּה וּמְרִיבָה (שמות יז ז).

נקה – וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי (יואל ד כא), וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ (ירמיהו ל יא), מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי (תהלים יט יג), לֹא יוּכְלוּ נָקִין (הושע ח ה), נְקִיּוֹן שִׁנַּיִם (עמוס ד ו), דָּם נָקִי (דברים יט י), נְקִי כַפַּיִם (תהלים כד ד) – משקלו פָּעִיל, אם תרצה אמור שהיו"ד הזאת היא במקום למ"ד פְּעִיל ודל"ת שָׁרִיד וטי"ת פָּלִיט, ויו"ד המשך שהיא כנגד יו"ד שָׁרִיד ופָלִיט אבדה מן הכתב ומן הלשון בעבור כי נפגשו שני נחים נסתרים, ויש לומר שזאת היו"ד שבשָׁרִיד ופָלִיט, ולמ"ד הפועל שהיתה כנגד דל"ת שָׁרִיד וטי"ת פָּלִיט אבדה גם מטעם זה הנזכר. אך נָקִיא (יואל ד יט) הנכתב באל"ף שלם על עקרו, שהיו"ד שבו לנגד יו"ד שָׁרִיד וְרָבִיד, והאל"ף כנגד שני הדל"תין וטי"ת פָּלִיט ולמ"ד פָּעִיל, והיא מומרת מן ה"א נקה.

ולשון נִפְעַל: **וְנִקָּה** הָאִישׁ מֵעָוֹן (במדבר ה לא), **וְנִקִּיתָ** מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת (בראשית כד ח), **וְנִקְּתָה** וְנִזְרְעָה זֶרַע (במדבר ה כח), **וְנִקְּתָה** לְאֶרֶץ תֵּשֵׁב (ישעיהו ג כו), הנו"ן נבלעת בקו"ף. ולעתיד: לֹא **יְנַקֶּה** (משלי ו כט) – זאת הנו"ן הוא פ"א הפועל ונו"ן נִפְעַל נבלעה בה, אָז **תִּנָּקֶה** מֵאָלָתִי (בראשית כד מא), נָקֹה **תִּנָּקֶה** (ירמיהו מט יב), הִנָּקֵה **תִּנָּקוּ** (ירמיהו כה כט).

נשה – נָשָׁה, **נָשִׁיתִי** טוֹבָה (איכה ג יז).

ולשון נפעל: נִשָּׁה, כמו **וְנִקָּה** הָאִישׁ (במדבר ה לא), יְנַשֶּׁה על משקל **יְנַקֶּה** (שמות כ ז), יִשְׂרָאֵל לֹא **תִנָּשֵׁנִי** (ישעיהו מד כא), צוּר יְלָדְךָ **תֶּשִׁי** (דברים לב יח), עקרו תִּנְשֶׁה – פועל עתיד מן הקל, כמו **תִּמְחֶה** אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק (דברים כה יט), אבל אבדה הנו"ן ונשאר במקומה נח נסתר, והוא מעין **תֶּמְחִי** (ירמיהו יח כג).

והפועל הכבד: הִשָּׁה, הִשִּׁיתִי, כִּי **הִשָּׁה** אֱלוֹהַּ חָכְמָה (איוב לט יז), כִּי **יַשֶּׁה** לְךָ אֱלוֹהַּ (איוב יא ו), וחשוב כי **נַשַּׁנִי** אֱלֹהִים (בראשית מא נא) כי לא בא מעקר זה, בעבור כי נַשַּׁנִי בפתחות הנו"ן ויצא על משקל כִּי חַנַּנִי אֱלֹהִים (בראשית לג יא) היוצא מעקר חָנַן, ולא נאמר נְשַׁנִי בחרק הנו"ן כמו **צִוַּנִי** דָבָר (ש"א כא ג).

ובעקר עניין שני: לֹא **נָשִׁיתִי** וְלֹא **נָשׁוּ** בִּי (ירמיהו טו י), **וְנָשָׂא** בוֹ אָלָה (מ"א ח לא), וְשַׁלְּמִי אֶת **נַפְשִׁיךְ** (מ"ב ד ז), **וְהַנֹּשֶׂה** בָּא לְקַחַת (מ"ב ד א), **כַּנֹּשֶׂה** כַּאֲשֶׁר **נֹשֶׂא** בוֹ (ישעיהו כד ב).

והפועל הכבד: הִשָּׁה, הִשִּׁיתִי, כִּי **תַשֶּׁה** בְרֵעֶךָ **מַשַּׁאת** מְאוּמָה (דברים כד י) – עקרם להיות תִּנְשֶׁה, מַנְשַׁאַת, ועל כן נכתב מַשַּׁאת מְאוּמָה באל"ף על האמת והעקר.

סוה – וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו **מַסְוֶה** (שמות לד לג).

סחה – סְחֵיתִי – פועל כבד – **וְסִחֵיתִי** עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה (יחזקאל כו ד), ולולי מקום החי"ת היה דגש, כמו קְוִיתִי, צְוִיתִי; אֶסְחֶה, מְסָחֶה.

סלה – סָלָה, סָלִיתִי, **סָלִיתָ** כָּל שׁוֹגִים מַחֲקֵקֵיךְ (תהלים קיט קיח).

והפועל הכבד: **סָלָה** כָּל אַבִּירַי אֲדֹנָי (איכה א טו), יְסַלֶּה, מְסַלֶּה.

ועניין שני בעקר זה: לֹא **תְסַלֶּה** בְּכֶתֶם אוֹפִיר (איוב כח טז), אבל **הַמְסַלְּאִים** בַּפָּז (איכה ד ב) מעניין זה, הוא נאמר על לשון אל"ף, האחד מְסַלֵּא והרבים מְסַלְּאִים, כמו **מְדֻכָּא** מֵעֲוֹנֹתֵינוּ (ישעיהו נג ה) – וְהָיוּ שָׁתֻתֶיהָ **מְדֻכָּאִים** (ישעיהו יט י); ואילו נאמר על לשון ה"א, היה נאמר לאחד מְסֵלֶּה, כמו **מְצֻפֶּה** עַל חָרֵשׁ (משלי כו כג), ולרבים מְסֵלִּים, כמו **מְצֻפִּים** זָהָב (שמות כו לב).

סעה – סָעָה, סָעִיתִי, אֶסְעֶה, מֵרוּחַ **סַעָה** מִסְתַּעֵר (תהלים נה ט).

ספה – סָפָה, סָפִיתִי, הַאַף **תִּסְפֶּה** (בראשית יח כג), **סָפְתָה** בְהֵמוֹת (ירמיהו יב ד).

ולשון נִפְעַל: יֵרֵד **וְנִסְפֶּה** (ש"א כו י), וְיֵשׁ **נִסְפֶּה** בְּלֹא מִשְׁפָּט (משלי יג כג).

ועניין שני: **סְפוֹת** הָרָוָה אֶת הַצְּמָאָה (דברים כט יח), **סְפוֹת** חַטָּאת עַל חַטָּאת (ישעיהו ל א), **לִסְפּוֹת** עוֹד עַל חֲרוֹן אַף יְיָ (במדבר לב יד).

עבה – עָבָה, עָבִיתִי, **עָבִיתָ** כָּשִׁיתָ (דברים לב טו), עָבֶה, על משקל הָיָה **דָוֶה** (איכה ה יז), ולנקבה: קָטְנִי **עָבָה** (מ"א יב י) – בשביל שהיא אָצְבַּע. **בְּמַעֲבֵה** הָאֲדָמָה (מ"א ז מו), **בַּעֲבִי** גַּבֵּי מָגִנָּיו (איוב טו כו), **וְעָבְיוֹ** טָפַח (מ"א ז כו).

עגה – נמצא ממנו לשון נִפְעַל: נַעֲגָה כמו נַעֲשָׂה, יֵעָגֶה, הֲלָהֵן **תֵּעָגֵנָה** (רות א יג), על משקל אֲשֶׁר לֹא **תֵעָשֶׂינָה** (ויקרא ד ב).

עדה – עֲדָה, עֲדִיתִי, **וְעָדִית עָדִי** (יחזקאל כג מ), **וַאֲעִדֵּךְ עֲדִי** (וַאלְבִּישֵׁךְ רִקְמָה) (יחזקאל טז יא), **וַתַּעַד** נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ (הושע ב טו) – התי"ו בפתח מפני העי"ן כמו וַתַּעַשׂ, **וַתַּעֲדִי** זָהָב (יחזקאל טז יג), וּצְבִי **עֶדְיוֹ** (יחזקאל ז כ).
ועניין אחר: לֹא **עֵדָה** עָלָיו שָׂחַל (איוב כח ח). ויתכן להיות מעניין זה **מַעֲדָה** בֶּגֶד (משלי כה כ).

עוה – עָוָה, עָוִינוּ, **עָוְתָה** וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה (אסתר א טז) – כמו עָשְׂתָה. ומעניין זה עָוֹן, כמו גָּאוֹן מן גָּאָה, שָׁאוֹן מן שָׁאָה.
והפועל הכבד: **הֶעֱוָה** עַבְדְּךָ (ש"ב יט כ), **הֶעֱוִינוּ** (ו)הִרְשָׁעְנוּ (תהלים קו ו), אֶעֱוֶה, מַעֲוֶה.
ופועל כבד אחר: **וְעִוָּה** פָּנֶיהָ (ישעיהו כד א), אֲעַוֶּה, יְעַוֶּה, מְעַוֶּה, **עַוֵּה עַוֵּה עַוֵּה** אֶשְׁיֹמֶנָּה (יחזקאל כא לב).

עטה – **וְעָטָה** אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר **יַעְטֶה** הָרֹעֶה אֶת בִּגְדוֹ (ירמיהו מג יב), **עֹטֶה** אוֹר כַּשַּׂלְמָה (תהלים קד ב), כְּבֶגֶד **יַעְטֶה** (תהלים קט יט), **מַעֲטֵה** תְהִלָּה (ישעיהו סא ג), **וְעִטָּךְ עָטֹה** (ישעיהו כב יז).
ויש עניין אחר: שַׂלְמָה אֶהְיֶה **כְּעֹטְיָה** (שה"ש א ז) – על העיקר.

עלה – וּמֹשֶׁה **עָלָה** אֶל הָאֱלֹהִים (שמות יט ג), מִי זֹאת **עֹלָה** מִן הַמִּדְבָּר (שה"ש ג ו), **עָלִיתָ** לַמָּרוֹם (תהלים סח יט), **עָלָה נַעֲלָה** (במדבר יג ל), מִמִּדְבָּר **עָלָה** (הושע יג טו), **עֹלִים** אֶל הָאֱלֹהִים (ש"א י ג), **וַיַּעַל** אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם (בראשית יז כב), **וַיַּעַל** מֹשֶׁה (שמות יט כ) בפתח מפני העי"ן, והיה ראוי להיות על משקל וַיָּבֶן, וַיִּצָּף. ומעניין זה **עֲלִיָּה**, וְשֵׁשׁ **מַעֲלוֹת** לַכִּסֵּא (דה"ב ט יח).
והפועל הכבד: הֶעֱלָה, אֲשֶׁר **הֶעֱלָנוּ** מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות לב א), **הֶעֱלִיתָ** מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי (תהלים ל ד), כֻּלּוֹ בְּחַכָּה **הַעֲלָה** (חבקוק א טו), **מַעֲלִים** אֶת אֲרוֹן יְיָ (ש"ב ו טו), אֶלֶף עֹלוֹת **יַעֲלֶה** שְׁלֹמֹה (מ"א ג ד). **וַיַּעַל** עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ (בראשית ח כ), נשתוה זה בדבר הלשון עם **וַיַּעַל** מֹשֶׁה שהוא מן עָלָה, והמבדיל ביניהם, שוַיַּעַל מֹשֶׁה הוא העולה בעצמו, ומשפטו להיות וַיַּעֲל כמו וַיִּבֶן, וַיַּעַל עֹלֹת הוא מעלה והעולות פעולות, כלומר מעולות ([אולי: מוּעֲלוֹת]), וגזרתו מן הֶעֱלָה, וראוי היה להיות וַיֶּעֱל, כמו **וַיֶּפֶן** זָנָב אֶל זָנָב (שופטים טו ד) שהוא מן הִפְנָה, **וַיֶּקֶשׁ** אֶת עָרְפּוֹ (דה"ב לו יג) מן הִקְשָׁה. לָמָּה זֶּה **הֶעֱלִיתָנוּ** מִמִּצְרַיִם (שמות יז ג), אַל **תַּעֲלֵנִי** בַּחֲצִי יָמַי (תהלים קב כה), **בְּהַעֲלוֹת** יְיָ אֶת אֵלִיָּהוּ (מ"ב ב א), הוּא **הַמַּעֲלֶה** אוֹתָנוּ וְאֶת אֲבוֹתֵינוּ (יהושע כד יז), **וְהַעַל** אֶת הַצְּפַרְדְּעִים (שמות ח א), **הַעַל** אֶת הָעָם הַזֶּה (שמות לג יב) – חסרי למ"ד, ועקרם וְהַעֲלֵה, הַעֲלֵה.

ועניין שני: הֶעֱלָה אֶת נַרְתֶּיהָ (שמות כה לז), וְהַעֲלֹתָ אֶת נֵרֹתֶיהָ (שמות מ ד), בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת (במדבר ח ב).

ענה – עָנִיתִי מְאֹד (תהלים קטז י), וְעָנִיתָ וְאָמַרְתְּ (דברים כו ה), וַיַּעַן כָּל הָעָם (שמות כד ג), וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו (שמות יט ח). וקרוב לעניין זה: שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו (דברים יט יח), לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ (שמות כ יג), וְעָנָתָה בִּי צִדְקָתִי (בראשית ל לג), וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה (חבקוק ב יא), עֲנֵה בִי (מיכה ו ג), וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו (הושע ה ה).

והפועל הכבד: הֶעֱנָה, יַעֲנֶה, אַעֲנֶה אַף אֲנִי חֶלְקִי (איוב לב יז), כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים (מיכה ג ז).

וע"א: עֱנוּ לַיְיָ בְּתוֹדָה (תהלים קמז ז), עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ (במדבר כא יז), וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם (שמות טו כא). וקרוב לו: וְעָנָתָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו (ישעיהו יג כב), וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ (הושע ב יז).

והפועל הכבד מעניין זה: לְמְנַצֵּחַ עַל מָחֲלַת לְעַנּוֹת (תהלים פח א), כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ לָהּ (ישעיהו כז ב), קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ (שמות לב יח).

ועניין שלישי: עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי (תהלים קב כד), עִנִּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי (תהלים לה יג), וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ (דברים ח ג), אִם עַנֵּה תְעַנֶּה (שמות כב כב).

ולשון נפעל לשעבר: נֶעֱנָה. ושם האיש ממנו לכל זמן: נֶעֱנֶה, בסגול בנו"ן – נִגַּשׁ וְהוּא נֶעֱנֶה (ישעיהו נג ז). ושם הנקבה: נֶעֱנָה – וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׁבִּיעַ (ישעיהו נח י), למ"ד הפועל חסר, ועקרו נֶעֱנֵיָה, כמו נַעֲלָמָה (נחום ג יא). לַעֲנֹת מִפָּנַי (שמות י ג), כמו לֵרָאוֹת פָּנֵי (ישעיהו א יב) הנאמר מן נִרְאֶה, יֵרָאֶה, ומשפטם לְהֵעָלוֹת ([אולי צ"ל: לְהֵעָנוֹת]), לְהֵרָאוֹת, כמו לְהֵעָשׂוֹת, וראויים להדגש, כמו לְהִבָּנוֹת (חגי א ב), לְהִמָּנוֹת (קהלת א טו), לולי העי"ן והרי"ש. עֲנוּת עָנִי (תהלים כב כה), הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים (ישעיהו מא יז).

עצה – עָצָה, עָצִיתִי, אֶעֱצֶה, עֵצָה עֵינָיו לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת (משלי טז ל).

עקה – וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ (דברים כב ח).

ערה – נמצא בעקר זה ארבעה עניינים. הראשון: הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ (ישעיהו נג יב) – פועל כבד, הֶעֱרִיתִי, יְעֹרֶה, מְעֹרֶה.

ויש בו פועל כבד אחר: עֵרָה, עֵרִיתִי, אַל תְּעַר נַפְשִׁי (תהלים קמא ח), וַתְּעַר כַּדְּהּ (בראשית כד כ).

והעניין השני: אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה (ויקרא כ יח), עֹרֶם וְעֵרִיָּה (יחזקאל טז ז).

ויש בו פועל כבד אחר: עֵרָה, פָּתְחֵן יְעֵרֶה (ישעיהו ג יז), עָרוֹת יְסוֹד (חבקוק ג יג), וצווי הזכר: עֵרָה, ולנקבה: עָרִי, ולרבים: עָרוּ. וראויים להדגש כל אלה לולי הרי"ש, כמו צִוָּה,

יְצַוֶּה, צַוּוּ. אבל **עָרוּ** | **עֲרוּ** עַד הַיְסוֹד בָּהּ (תהלים קלז ז), שב הטעם לאחור מן הרי"ש אל העי"ן בראשון מפני הטעם שקבעוהו בשני בראש אותיותיו, כמו שעשו **בתָּעוּ** בַּמִּדְבָּר (תהלים קז ד) ([אולי: **תָּעוּ** מִדְבָּר (ישעיהו טז ח)]) שקבעו הטעם בתי"ו והיה מקומו בעי"ן; ועל כן חזר הראשון לאחור, שלא יפגשו הטעמים זה בזה על מנהגם, כמו **וַיָּחֶל** עֹוד (בראשית ח י), **וְהָיָה** קֹדֶשׁ (עובדיה א יז), **עָבַר** יֹום (צפניה ב ב) ואחיהם.]

והעניין השלישי **עָרוֹת** עַל יְאוֹר (ישעיהו יט ז), הוא המקור שהוא שם הפועל מן הכבד.

ויתכן להיות לשון נקבות רבות, האחת מהן עָרָה, כמו בָּלָה, בָּלוֹת. ולשון הִתְפַּעֵל: **וּמִתְעָרָה** כְּאֶזְרָח (תהלים לז לה).

עשׂה **עָשָׂה** יְיָ אֲשֶׁר זָמָם (איכה ב יז), אָנֹכִי **עָשִׂיתִי** אֶרֶץ (ישעיהו מה יב), הוּא **עָשְׂךָ** וַיְכֹנְנֶךָּ (דברים לב ו), **הָעֲשָׂיָה** בְּהַר סִינַי (במדבר כח ו), כִּי **עָשָׂה יַעֲשֶׂה** לוֹ כְּנָפַיִם (משלי כג ה), יֵעָשֶׂה, נַעֲשֶׂה, וַיַּעַשׂ – בפתח מפני העי"ן, אֵין **נַעֲשָׂה** פִּתְגָם (קהלת ח יא), לֹא **יֵעָשֶׂה** (בראשית כט כו), עַד חֶצִי הַמַּלְכוּת **וְתֵעָשׂ** (אסתר ה ו) – עקרו להיות וְתֵעָשֶׂה.

ועניין שני: עָשָׂה, עָשִׂיתִי, הִנְנִי **עֹשֶׂה** אֶת כָּל מְעַנַּיִךְ (צפניה ג יט), **בַּעֲשׂוֹת** מִמְּצָרִים דַּדַּיִךְ (יחזקאל כג כא).

ובעניין זה פועל כבד: עִשָּׂה, עִשִּׂיתִי, וְשָׁם **עִשּׂוּ** דַּדֵּי בְתוּלֵיהֶן (יחזקאל כג ג). ולא יצא מן עקר זה **וַעֲסוֹתָם** רְשָׁעִים (מלאכי ג כא) כמו שדמו הטועים.

פאה – הִפְאֶה, הִפְאֵיתִי, יִפְאֶה, מַפְאֶה, אָמַרְתִּי **אַפְאֵיהֶם** (דברים לב כו).

פדה – **פָּדָה** בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי (תהלים נה יט), **פָּדִיתָה** אוֹתִי יְיָ (תהלים לא ו), וְהוּא **יִפְדֶּה** אֶת יִשְׂרָאֵל (תהלים קל ח), **פּוֹדֶה** יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו (תהלים לד כג), **פְּדִיוֹן** נַפְשָׁם (תהלים מט ט), וְ**הַפּוֹדֵךְ** מִבֵּית עֲבָדִים (דברים יג ו) – חסר הלמ"ד, ובהפסק הטעם: פּוֹדֵךְ, כמו **עָשְׂךָ** (ישעיהו מד ב).

והפועל הכבד: הִפְדֵּה, הִפְדֵּיתִי, אֲשֶׁר לֹא ([לוֹ]) יְעָדֵהּ **וְהָפְדָּהּ** (שמות כא ח), **וְהָפְדֵּה** לֹא נִפְדָּתָה (ויקרא יט כ).

פכה – פועל כבד: פִּכָּה, פִּכִּיתִי, מְפַכֶּה, וְהִנֵּה מַיִם **מְפַכִּים** (יחזקאל מז ב).

פלה – **וְהִפְלָא** יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ (דברים כח נט), **וְהִפְלֵיתִי** בַּיּוֹם הַהוּא (שמות ח יח), אֲשֶׁר **יַפְלֶה** יְיָ (שמות יא ז), **הַפְלֵה** חֲסָדֶיךָ (תהלים יז ז). וכבר נשתמשו בעקר זה בשתי לשונות, בלשון אל"ף: עִשֵּׂה **פָּלָא** (שמות טו יא), **פְּלָאוֹת** עֲדוֹתֶיךָ (תהלים קיט קכט), כִּי **הִפְלִיא** חַסְדּוֹ לִי (תהלים לא כב) – הִפְלִיא זה מלשון אל"ף, ואילו נאמר מלשון ה"א נאמר הִפְלָא כמו הִרְבָּה וחבריו, עִשֵּׂה **נִפְלָאוֹת** (תהלים עב יח), **נִפְלָאִים** מַעֲשֶׂיךָ (ה') (תהלים קלט יד). אך **וְנִפְלִינוּ** אֲנִי וְעַמֶּךָ (שמות לג טז) מלשון הה"א, כמו **וְנִגְלִינוּ** אֵלֵיהֶם (ש"א יד ח). אבל

נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ (ש"ב א כו) מלשון אל"ף שהיא יוצאה במוצא הגרון והתי"ו מוספת בו, כמו שהזכרתי ב**הֶחְבְּאַתָה** (יהושע ו יז), ואילו נאמר מלשון הה"א, נאמר נִפְלְאתָה כמו נִגְלְתָה, או נִפְלָתָה בהפסק הטעם, כמו עַל מִי **נִגְלָתָה** (ישעיהו נג א). אבל הִיא **נִפְלָאת** בְּעֵינֵינוּ (תהלים קיח כג), יש לאמר כי הוא מלשון אל"ף והניחוה והסתירוה, והתי"ו הוא במקום ה"א הנקבה, ועקרו נִפְלְאָה; ויש לומר כי הוא מלשון ה"א, והאל"ף בו נוספת מפני משך הקמץ לפניה, ועקרו נִפְלְתָה, כמו **וְהִרְצָת** (ויקרא כו לד) שמשפטו וְהִרְצָתָה, **וְעָשָׂת** אֶת הַתְּבוּאָה (ויקרא כה כא) שעקרו וְעָשְׂתָה.

פנה – כִּי **פָנָה** אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים (דברים לא יח), **וּפָנִיתָ** בַבֹּקֶר (דברים טז ז), **וּפָנִיתִי** אֲלֵיכֶם (ויקרא כו ט), וּבְכֹל אֲשֶׁר **יִפְנֶה** יַרְשִׁיעַ (ש"א יד מז), **פְּנֵה** אֵלַי וְחָנֵנִי (תהלים כה טז), **פָּנָה** הַיּוֹם (דברים כט יז), **וַיִּפֶן** וַיֵּרֶד מֹשֶׁה (שמות לב טו) – עקרו וַיִּפְנֶה.

והפועל הכבד: **הִפְנָה** עֹרֶף (ירמיהו מח לט), **וַיֶּפֶן** זָנָב אֶל זָנָב (שופטים טו ד) – משפטו וַיַּפְנֶה, עִמְּדוּ עָמֹד וְאֵין **מַפְנֶה** (נחום ב ט), וְהָיָה **כְּהַפְנֹתוֹ** שִׁכְמוֹ (ש"א י ט). והפעול מן הכבד: אֲשֶׁר **מָפְנָה** צָפוֹנָה (יחזקאל ט ב).

ובעקר ענין אחר והוא מין אחר מן הפועל הכבד: **וּפְנֵה** דֶּרֶךְ לְפָנַי (מלאכי ג א), וְאָנֹכִי **פְּנִיתִי** הַבַּיִת (בראשית כד לא), **פַּנּוּ** דֶּרֶךְ (ישעיהו מ ג), יְפֻנֶּה, מְפֻנֶּה.

פעה – פָּעִיתִי, כַּיּוֹלֵדָה **אֶפְעֶה** (ישעיהו מב יד).

פצה – וְאָנֹכִי **פָּצִיתִי** פִּי (שופטים יא לה), אֲשֶׁר **פָּצוּ** שְׂפָתַי (תהלים סו יד), הֶבֶל **יִפְצֶה** פִּיהוּ (איוב לה טז), **פְּצֵה** פִיךְ וֶאֱכֹל (יחזקאל ב ח), **וּפִצֶּה** פֶּה (ישעיהו י יד).

ועניין שני: **הַפּוֹצֶה** אֶת דָּוִד (תהלים קמד י), **פְּצֵנִי** וְהַצִּילֵנִי (תהלים קמד ז).

פרה – פָּרָה, פָּרִיתִי, **וּפְרִיתֶם** בָּאָרֶץ (ירמיהו ג טז), **וּפָרִינוּ** בָאָרֶץ (בראשית כו כב), **פָּרֵה** וּרְבֵה (בראשית לה יא), **פֹּרֶה** רֹאשׁ (דברים כט יז), בֶּן **פֹּרָת** יוֹסֵף (בראשית מט כב), אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן **פֹּרִיָה** (תהלים קכח ג), כִּי עֵץ נָשָׂא **פִרְיוֹ** (יואל ב כב), עֵץ **פְּרִי** (בראשית א יא).

והפועל הכבד: הִפְרָה, כִּי **הִפְרַנִי** (בראשית מא נב), **וְהִפְרַתִי** אֹתְךָ (בראשית יז ו), **וַיָּפֶר** אֶת עַמּוֹ (תהלים קה כד) – ראוי להיות וַיַּפְרֶה.

פשה – כִּי **פָשָׂה** הַנֶּגַע (ויקרא יג נא), לֹא **פָשְׂתָה** בָעוֹר (ויקרא יג כח), פָּשֹׂיתִי, אִם **פָּשֹׂה תִפְשֶׂה** בָּעוֹר (ויקרא יג כז).

פתה – פָּתִיתִי, פֶּן **יִפְתֶּה** לְבַבְכֶם (דברים יא טז), **וַיִּפְתְּ** בַּסֵּתֶר לִבִּי (איוב לא כז), **וּפֹתֶה** תָּמִית קִנְאָה (איוב ה ב), כְּיוֹנָה **פוֹתָה** אֵין לֵב (הושע ז יא), **פָּתַי** יַאֲמִין לְכָל דָּבָר (משלי יד טו), **פְּתַיּוּת** וּבַל יָדְעָה מָה (משלי ט יג).

והפועל הכבד: פְּתֶה, **פִּתִּיתִי** אֶת הַנָּבִיא (יחזקאל יד ט), **פִּתִּיתַנִי** יְיָ וָאֶפָּת (ירמיהו כ ז), מִי **יְפַתֶּה** אֶת אַחְאָב (מ"א כב כ), **פַּתִּי** אוֹתוֹ (שופטים טז ה), הִנֵּה אָנֹכִי **מְפַתֶּיהָ** (הושע ב טז). ולא יכון להיות מן עקר זה **וַהֲפִתִּיתָ** בִּשְׂפָתֶיךָ (משלי כד כח).

ולשון נִפְעַל: אִם **נִפְתָּה** לִבִּי עַל אִשָּׁה (איוב לא ט), פִּתִּיתַנִי יְיָ **וָאֶפָּת** (ירמיהו כ ז) – עקרו להיות וְאִפָּתֶה, כמו **תִּגַּל** (ישעיהו מז ג) **וַיִּקַּר** (במדבר כג ד), שעקרם תִּגְלֶה, וַיִּקָּרֶה, כמו שהודעתיך.

ויש בעקר עוד ענין אחר הִפְתֶּה, הִפְתִּיתִי, **יַפְתְּ** אֱלֹהִים לְיֶפֶת (בראשית ט כז) – עקרו יַפְתֶּה, כמו **וַיַּשְׁקֵן** אֶת צֹאן לָבָן (בראשית כט י) שמשפטו וַיַּשְׁקֶה.

צבה – צָבָה, צָבִיתִי, **וְצָבְתָה** בְטָנָהּ (במדבר ה כז), וְאֶת בִּטְנֵךְ **צָבָה** (במדבר ה כא) – לשון נקבה, ויאמר לזכר צָבֶה כמו קָשֶׁה, ולנקבה צָבָה כמו קָשָׁה.

והפועל הכבד: הִצְבָּה, הִצְבִּיתִי, **לַצְבוֹת** בֶּטֶן (במדבר ה כב) – פתחות הלמ"ד מוכחת שהוא מן הפועל הכבד והיה ראוי להיות לְהַצְבּוֹת, והוטלה פתחות הה"א שנגרעה על הלמ"ד לפניה, כמו שהזכרתי כבר בלַנְחֹתָם (שמות יג כא), **לשבית** ([אולי: **לַשְׁמֵעַ** (תהלים כו ז)], **לַשְׁמֵד** (ישעיהו כג יא). ואי איפשר להיות מעקר זה (ו)**הַנְּצָבָה** לֹא יְכַלְכֵּל (זכריה יא טז) כמו שדמו אנשים טועים.

ויש בעקר עניין אחר: כָּל **צֹבֶיהָ** וּמְצֹדָתָהּ (ישעיהו כט ז), וחשוב כי ראוי להיות צוֹבְאֶיהָ, ונהגו בו כמנהג **חֹטְאִים** לַיְיָ (ש"א יד לג), **קֹרְאִים** אֶל יְיָ (תהלים צט ו), בהניח מהם למ"ד הפועל. אבל חֹטְאִים, קֹרְאִים, נכתבו על העקר, וזה נכתב לפי דבור הלשון ומשמע האזן.

צדה – וַאֲשֶׁר לֹא **צָדָה** (שמות כא יג), צָדִיתִי, וְאַתָּה **צָדִיתָ** אֶת נַפְשִׁי (ש"א כד יא), **בְּצָדְיָה** (במדבר לה כ).

וחשוב כי **נִצְדּוּ** עָרֵיהֶם (צפניה ג ו) לשון נִפְעַל מעקר זה, והוא עניין אחר מלשון שממה, בלשון ארמי צַדְיָה, יִצְדֶּה, יִצְדּוּ.

צוה – **צָוָה** יְיָ (שמות ז ו) – פועל כבד, **וְצִוִּיתִי** אֶת בִּרְכָתִי (ויקרא כה כא), אֲנִי **צִוֵּיתִי** (ישעיהו יג ג), **וַיְצַו** אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ (בראשית מד א), **צַו** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כד ב), **יְצַו** יְיָ אִתְּךָ (דברים כח ח). והפועל שלא הוזכר פועלו: כַּאֲשֶׁר **צִוָּה** (במדבר ג טז), כִּי כֵן **צִוִּיתִי** (ויקרא ח לה), אֵת אֲשֶׁר **יְצִוֶּה** (שמות לד לד). ושם הפועל: מִצְוָה – שֹׁמֵר **מִצְוָה** (משלי יט טז), שְׁמֹר **מִצְוֹתַי** וֶחְיֵה (משלי ד ד), כִּי **צִו לָצָו** (ישעיהו כח י).

צלה – צָלִיתִי, יִצְלֶה, כִּי אִם **צְלִי** אֵשׁ (שמות יב ט), **לִצְלוֹת** לַכֹּהֵן (ש"א ב טו).

צעה – צָעָה, צָעִיתִי, יִצְעֶה, **צָעָה** בְּרֹב כֹּחוֹ (ישעיהו סג א), אַתְּ **צָעָה** זֹנָה (ירמיהו ב כ). אך צֹעִים **וְצֵעָהוּ** (ירמיהו מח יב) – פועל כבד, יְצַעֶה, מְצַעֶה, ולולי העי"ן היה נדגש.

צפה – צָפָה, צָפִיתִי, יִצְפֶּה, עֵינָיו בַּגּוֹיִם **תִּצְפֶּינָה** (תהלים סו ז), **יִצַּף** יָיִ (בראשית לא מט), עקרו יִצְפֶּה, **צָפָה** נְתַתִּיךָ (יחזקאל ג יז), **צָפוּ** עוֹרִים כֻּלָּם לֹא יָדָעוּ (ישעיהו נו י).
והפועל הכבד: צִפָּה, **בְּצִפִּיתָנוּ צִפִּינוּ** (איכה ד יז), בֹּקֶר אֶעֱרֹךְ לְךָ **וַאֲצַפֶּה** (תהלים ה ד), **צַפֵּה** דֶּרֶךְ (נחום ב ב), אֶל דַּרְכְּךָ עִמְדִי **וְצַפִּי** (ירמיהו מח יט).
ועניין אחר: **וְצָפָה** רָאשֵׁיהֶם (שמות לו לח), **וְצִפִּיתָ** אֹתָם (שמות כה יג), **וַיְצַף** אֶת הַבַּיִת (דה"ב ג ו), **צִפּוּי** לַמְּזִבֵּחַ (במדבר יז ג), **מְצֻפֶּה** עַל חָרֶשׂ (משלי כו כג).

קהה – קָהָה, קָהִיתִי, אֶקְהֶה, **תִּקְהֶינָה** שִׁנָּיו (ירמיהו לא כט).
והפועל הכבד: **אִם קֵהָה** הַבַּרְזֶל (קהלת י י), קֵהֵיתִי, יְקֵהֶה, מְקֻהֶה, ולולא הה"א היה דגש.

קוה – קָוָה, קִוִּיתִי, **וְקִוֵּי** יְיָ הֵמָּה יִירְשׁוּ אָרֶץ (תהלים לז ט), אֲשֶׁר לֹא יֵבֹשׁוּ **קֹוָי** (ישעיהו מט כג), **מִקְוֵה** יִשְׂרָאֵל (ירמיהו יד ח).
והפועל הכבד: **קִוִּיתִי** יְיָ **קִוְּתָה** נַפְשִׁי (תהלים קל ה), **וַיְקַו** לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים (ישעיהו ה ב), יְקַו לְאוֹר וְאֵין (איוב ג ט), **קִוֵּה** אֶל יְיָ (תהלים כז יד).
ועניין שני, לשון נִפְעַל: נִקְוָה, **וְנִקְווּ** אֵלֶיהָ כָל הַגּוֹיִם (ירמיהו ג יז), **יִקָּווּ** הַמַּיִם (בראשית א ט), יְקֻוֶּה, והשם: **מִקְוֵה** מַיִם (ויקרא יא לו).
ועניין שלישי: **קָו** הַמִּדָּה (ירמיהו לא לח), אֶת **תִּקְוַת** חוּט הַשָּׁנִי (יהושע ב יח). ויתכן להיות מזה אִם **אֲקַוֶּה** שְׁאוֹל בֵּיתִי (איוב יז יג).

קלה – קָלָה, קָלִיתִי, אֲשֶׁר **קָלַם** מֶלֶךְ בָּבֶל (ירמיהו כט כב), אָבִיב **קָלוּי** בָּאֵשׁ (ויקרא ב יד).
ועניין שני: הִקְלָה – פועל כבד, הִקְלִיתִי, יַקְלֶה, **מַקְלֶה** אָבִיו וְאִמּוֹ (דברים כז טז).
ולשון נִפְעַל: **וְנִקְלָה** כְּבוֹד מוֹאָב (ישעיהו טז יד), וְאָנֹכִי אִישׁ רָשׁ **וְנִקְלֶה** (ש"א יח כג).
אך וּמַדּוּעַ **הֻקְלֹתַנִי** (ש"ב יט מד), הֵן **קַלֹּתִי** מָה אֲשִׁיבֶךָּ (איוב מ ד), **וַתֵּקַל** גְּבִרְתָּהּ (בראשית טז ד), **וָאֵקַל** בְּעֵינֶיהָ (שם פסוק ה), וּבְזֵי **יֵקָלוּ** (ש"א ב ל), אינם באים מעקר זה.

קנה – **קָנִיתִי** אִישׁ אֶת יְיָ (בראשית ד א), זְכֹר עֲדָתְךָ **קָנִיתָ** קֶדֶם (תהלים עד ב), **קִנֵּה** שָׁמַיִם וָאָרֶץ (בראשית יד יט), הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ **קָנָּךָ** (דברים לב ו) – מפני הפסק הטעם, ואילו נמשך נאמר קָנְךָ כמו הוּא **עָשָׂךְ** (שם).
ועניין שני אֲשֶׁר **קָנָה** אַבְרָהָם (בראשית כה י), כִּי **תִקְנֶה** עֶבֶד עִבְרִי (שמות כא ב), **וַיִּקֶן** אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה (בראשית לג יט), אוֹ **קָנֹה** (ויקרא כה יד), כִּי **יִקְנֶה** נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ (ויקרא כב יא), לְאַבְרָהָם **לְמִקְנָה** (בראשית כג יח).
ועניין שלישי: כִּי אָדָם **הִקְנַנִי** מְנֹעוּרָי (זכריה יג ה), נאמר כי הוא מעניין **וּמִקְנֶה** רַב (במדבר לב א), **מִקְנֵהֶם** וְקִנְיָנָם (בראשית לד כג).

קצה – קְצָה, קִצִּיתִי, יְקַצֶּה, **מְקַצֶּה** רַגְלַיִם (משלי כו ו), **לְקַצּוֹת** בְּיִשְׂרָאֵל (מ"ב י לב).
קרה – קֶרָה – פועל כבד, קֵרִיתִי, הַמָּה **קֵרוּהוּ** (נחמיה ג ג), **הַמָּקֳרֶה** בַּמַּיִם (תהלים קד ג), יְמַדְּ **הַמָּקֳרֶה** (קהלת י יח), **לְקָרוֹת** אֶת שַׁעֲרֵי הַבִּירָה (נחמיה ב ח), לולי הרי"ש היו כל אלה בדגש, כמו **הַמָּכָּסֶה** (בראשית יח יז), **לְכַסּוֹת** (שמות כח מב) וחבריהם.
ועניין שני: הִקְרֵיתִי, **וְהִקְרִיתֶם** לָכֶם (במדבר לה יא). ולא ימנע שיצא מקְרַית מֶלֶךְ רָב (תהלים מח ג), **קְרַיַּת** חָנָה דָוִד (ישעיהו כט א).
ועניין שלישי: כי **הִקָּרֶה** יְיָ אֱלֹהֶיךָ (בראשית כז כ), אַקָּרֶה, יַקָּרֶה, מַקָּרֶה, **הַקָּרֵה** נָא לְפָנַי (בראשית כד יב). ויתכן להיות **וְהִקְרִיתֶם** מעניין זה.
ולשון נִפְעַל בעניין זה: נִקְרָה, נִקְרֵיתִי, **יִקָּרֶה** יְיָ (במדבר כג ג), **אִקָּרֶה** כֹּה (במדבר כג טו), **וַיִּקָּר** יְיָ (במדבר כג טז) – עקרו להיות וַיִּקָּרֶה. ונאמר כי אִם **יִקָּרֵךְ** עָוֹן (ש"א כח י) כמו זה לשון נִפְעַל ועל כן נדגש הקו"ף, ולא כן הדבר, למען כי אין הקו"ף בקמץ כמו חבריו. אך יתכן להיות פועל עתיד מן הקל, כמו יִבָּנֵךְ מן בָּנָה, עוֹד **אֶבְנֵךְ** (ירמיהו לא ג), יִרָאֵךְ מן רָאָה, אבל נדגשה הקו"ף שלא כדת לבאר את מוצאה מן החך, כמנהגם לדגש אותיות שלא במקום דגש כי אם לבאר מוצאם, כמו קו"ף **מַקָּרֶה** לָיְלָה (דברים כג יא) **וּמַקָּדֵשׁ** אֲדֹנָי (שמות טו יז), וצד"י וְלֹא יָכְלָה עוֹד **הַצְּפִינוֹ** (שמות ב ג), וקו"ף נָנוּסָה **וּנְתַקְּנֵהוּ** (שופטים כ לב). ויש עוד לאמר בדגש מִקֶּרֶה לָיְלָה כי הוא מִן קֶרֶה כמו **מִדָּאָגָה** מִדָּבָר (יהושע כב כד). וכבר דברו עוד בעניין זה בלשון אל"ף גלוייה במוצא שפתים, נאמר **וּקְרָאָהוּ** אָסוֹן (בראשית מב לח), כִּי **יִקָּרֵא** קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ (דברים כב ו), שְׁתַּיִם הֵנָּה **קֹרְאֹתַיִךְ** (ישעיהו נא יט), מַדּוּעַ **קָרָאנִי** אֱלֶה (ירמיהו יג כב), **וַתִּקְרֵא** אֹתָם (ירמיהו לב כג), הִנֵּה הוּא יֹצֵא **לִקְרָאתֶךָ** (שמות ד יד), אך נחה אל"ף לִקְרָאתֶךָ להקל.
קשׁה – קָשֶׁה, קָשִׁיתִי, לֹא יִקָּשֶׁה בְעֵינֶךָ (דברים טו יח), **וַיִּקַּשׁ** דִּבֵּר אִישׁ יְהוּדָה (ש"ב יט מד) – משפטו להיות וַיִּקָּשֶׁה, אֲדֹנִים **קָשֶׁה** (ישעיהו יט ד), אֶל **קָשִׁי** הָעָם הַזֶּה (דברים ט כז).
והפעל הכבד: כִּי **הִקְשָׁה** יְיָ אֱלֹהֶיךָ (דברים ב ל), **וַיְקַשׁ** אֶת עָרְפּוֹ (דה"ב לו יג), וַיְהִי **בְהַקְשֹׁתָהּ** (בראשית לה יז), **וּמַקְשֶׁה** לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה (משלי כח יד).
ופועל כבד ממין אחר: קָשֹׁה, קִשִּׁיתִי, אֲקַשֶּׁה, יְקַשֶּׁה, **וַתְּקַשׁ** בְּלִדְתָּהּ (בראשית לה טז) – משפטו להיות וַתְּקַשֶּׁה.
ראה – כִּי **רָאָה** יְיָ (בראשית כט לב), **רָאֹה רָאִיתִי** (שמות ג ז), וְאִם **יִרְאֶה** הַכֹּהֵן (ויקרא יג נג), אֶסְרָה נָּא **וְאֶרְאֶה** (שמות ג ג), **וַתֵּרֶא** הָאִשָּׁה (בראשית ג ו), וְאֶרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל (יחזקאל א כז), **וַיַּרְא** יְיָ כִּי סָר לִרְאוֹת (שמות ג ד), **רֹאֶה** אָנֹכִי (בראשית לא ה), אָמַרְתְּ אֵין **רֹאָנִי**

(ישעיהו מז י), אַתָּה אֵל **רָאִי** (בראשית טז יג). ויתכן להיות מעניין זה **לְרַאֲוָה** בָּךְ (יחזקאל כח יז). ודע כי אמרו וַיַּרְא ולא אמרו וַתַּרְא ולא וָאַרְא ולא וַנַּרְא, והיה ראוי להיות וַיֵּרֶא כמו וָאֵרֶא, וַתֵּרֶא. ואחשוב כי נהגו בו מנהג **וַיִּשְׁבְּ** יִשְׁמָעֵאל (ירמיהו מא י), אלא שבחרו להניע היו"ד בפתח, שתנועת הפתח קלה מחברותיה, ועוד כדי שלא יתערב אילו היתה בחרק, בפועל העתיד מן יָרָה.

והפועל הכבד: אֲשֶׁר **הֶרְאָה** יְיָ (במדבר ח ד), **הֶרְאִיתִיךָ** בְעֵינֶיךָ (דברים לד ד), **אַרְאֶנּוּ** נִפְלָאוֹת (מיכה ז טו), וְנַחַת זְרוֹעוֹ **יַרְאֶה** (ישעיהו ל ל), **וַיַּרְא** אֹתָם אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ (מ"ב יא ד) – נפתח יו"ד זה על המשפט, שראוי להיות וַיַּרְאֶה, אלא שחסר הה"א, כמו וַיִּשָּׁק, אבל האל"ף אע"פ שנופלת מן המקרא קבעוה במכתב ללמד על העקר. והפועל שלא נקרא שם פועלו: **וְהָרְאָה** אֶת הַכֹּהֵן (ויקרא יג מט), אֲשֶׁר אַתָּה **מָרְאָה** (שמות כה מ), כמו אֲשֶׁר **מָפְנָה** צָפוֹנָה (יחזקאל ט ב).

ולשון נִפְעַל: נִרְאָה, נִרְאֵיתִי, וְלֹא **נִרְאֲתָה** (שופטים יט ל), כִּי בֶּעָנָן **אֵרָאֶה** (ויקרא טז ב), וְלֹא **יֵרָאֶה** לְךָ שְׁאֹר (שמות יג ז), וְגַם אִישׁ אַל **יֵרָא** (שמות לד ג) – עקרו להיות יֵרָאֶה. והנפעל שהוא שם לאיש או לכל דבר: נִרְאֶה בסגול, כמו שנאמר לַיְיָ **הַנִּרְאֶה** אֵלָיו (בראשית יב ז). ולנפעלת הנקבה: נִרְאָה חסר למ"ד, והיה ראוי להיות נִרְאָיָה כמו רוּחַ **נִשְׁבָּרָה** (תהלים נא יט).

והפועל שלא הוזכר פועלו ממין כבד אחר: רָאָה, רָאֵיתִי, וְשֶׁפּוּ עַצְמוֹתָיו לֹא **רָאוּ** (איוב לג כא).

רבה – נתקבצו בעקר זה ארבעה עניינים. הראשון, רָבָה, רָבִיתִי, וְחָיִיתָ **וָרָבִיתָ** (דברים ל טז), **יִרְבּוּ** עַצְבוֹתָם (תהלים טז ד), וְכִי **יִרְבֶּה** מִמְּךָ (דברים יד כד), **וַיֵּרֶב** הָעָם (שמות א כ), וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ **יִרְבְּיָן** (דברים ח יג), פֶּרֶה **וּרְבֵה** (בראשית לה יא), לְמַעַן **רְבוֹת** מוֹפְתַי (שמות יא ט). אך **לָרֹב** עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (בראשית ו א), **רַב** לָךְ (דברים ג כו), **רַבֵּי** תוֹרָתִי (הושע ח יב), **רַבִּים** אֹמְרִים (תהלים ג ג), אינם מעקר זה, התבונן תבין.

והפועל הכבד: **הִרְבָּה** אֶפְרַיִם (הושע ח יא), **וְהִרְבֵּיתִי** אֶתְכֶם (ויקרא כו ט), **הִרְבִּיתָ** הַגּוֹי (ישעיהו ט ב), לֹא **יַרְבֶּה** לוֹ סוּסִים (דברים יז טז), **הַרְבֵּה אַרְבֶּה** (בראשית ג טז), **וַיֶּרֶב** בְּבַת יְהוּדָה (איכה ב ה), (מֵהַרְבּוֹת) ([**מֵהַרְבַּת**]) גֹּאֵל הַדָּם (ש"ב יד יא). וצווי הזכר: הַרְבֵּה, ולרבים: הַרְבּוּ. וכן המקור שהוא שם הפועל: אִם מְעַט וְאִם **הַרְבֵּה** (קהלת ה יא), **הַרְבֵּה** בָּכָה (עזרא י א). ונבנה עוד מקור שהוא שם הפועל על בניין אחר: **הַרְבּוֹת** סוּס (דברים יז טז), **לְהַרְבּוֹת** לוֹ (משלי כב טז).

ופועל כבד אחר: רִבָּה, רִבִּיתִי, אֲרַבֶּה, **רַבֵּה** צְבָאֶךָ וְצֵאָה (שופטים ט כט).

והעניין השני: רִבָּה, רִבִּיתִי, וְלֹא **רִבִּיתָ** בִּמְחִירֵיהֶם (תהלים מד יג), **וּבְמַרְבִּית** לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ (ויקרא כה לז).
והעניין השלישי: אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי **וְרִבִּיתִי** (איכה ב כב), **רִבָּתָה** גוֹרֶיהָ (יחזקאל יט ב), **תַּרְבּוּת** אֲנָשִׁים חַטָּאִים (במדבר לב יד).
והעניין הרביעי: רָבָה, רָבִיתִי, וַיְהִי **רַבָּה** קַשֶּׁת (בראשית כא כ). אך וַיְמָרְרֵהוּ **וְרֹבּוּ** (בראשית מט כג), הַשְׁמִיעוּ אֶל בָּבֶל **רַבִּים** (ירמיהו נ כט), יָסֹבּוּ עָלַי **רַבָּיו** (איוב טז יג), אע"פ שהם מעניין זה אינם מעקר זה כמו שדמו אנשים טועים.

רדה – רָדִיתִי, **רְדִיתֶם** אֹתָם (יחזקאל לד ד), לֹא **תִרְדֶּה** בוֹ בְּפָרֶךְ (ויקרא כה מג), שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי **וַיִּרְדָּנָּה** (איכה א יג), **וַיֵּרֶד** מִיַּעֲקֹב (במדבר כד יט), **וַיֵּרֶד** מַיִם עַד יָם (תהלים עב ח).
והפועל הכבד: הִרְדֶּה, הִרְדִּיתִי, וּמְלָכִים **יַרְדְּ** (ישעיהו מא ב) – עקרו יַרְדֶּה, כמו וַיַּשְׁק.
ופועל כבד אחר: רְדָה, רִדִּיתִי, יְרַדֶּה, אָז **יָרַד** שָׂרִיד (שופטים ה יג), **יָרַד** לִי בַּגִּבּוֹרִים (שופטים ה יג) – עקרו יְרֻדֶּה, כמו יְצֻו שעקרו יְצַוֶּה, **יָקוּ** לְאוֹר וָאַיִן (איוב ג ט) שראוי להיות יָקֻוֶּה.
ועניין שני: **רָדָה** הַדְּבָשׁ (שופטים יד ט), **וַיִּרְדֵּהוּ** אֶל כַּפָּיו (שופטים יד ט).

רהה – רָהָה, רָהִיתִי, יִרְהֶה, אַל תִּפְחֲדוּ וְאַל **תִּרְהוּ** (ישעיהו מד ח).

רוה – רָוִיתִי, יִרְוֶה, **יִרְוֵין** מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ (תהלים לו ט), כְּגַן **רָוֶה** (ישעיהו נח יא), סְפוֹת **הָרָוָה** (דברים כט יח), כּוֹסִי **רְוָיָה** (תהלים כג ה), וַתּוֹצִיאֵנוּ **לָרְוָיָה** (תהלים סו יב).
והפועל הכבד: כִּי אִם **הִרְוָה** אֶת הָאָרֶץ (ישעיהו נה י), כִּי **הִרְוֵיתִי** נֶפֶשׁ עֲיֵפָה (ירמיהו לא כד), **הִרְוַנִי** לַעֲנָה (איכה ג טו), יִרְוֶה, **וּמַרְוֶה** גַּם הוּא יוֹרֶא (משלי יא כה).
ופועל כבד אחר: רְוָה, **וְרִוִּיתִי** נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים (ירמיהו לא יג), תְּלָמֶיהָ **רַוֵּה** (תהלים סה יא).

רזה – רָזָה, רָזִיתִי, כִּי **רָזָה** אֵת כָּל אֱלֹהֵי הָאָרֶץ (צפניה ב יא) – פועל עובר. ושם איש או כל מאומה: רָזֶה, כמו רָוֶה, דָּוֶה. ולנקבה: הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם **רָזָה** (במדבר יג כ) על משקל דָּוָה, סְפוֹת **הָרָוָה** (דברים כט יח). וְאֵיפַת **רָזוֹן** (מיכה ו י), בְּמִשְׁמַנָּיו **רָזוֹן** (ישעיהו י טז) – הו"ו והנו"ן נוספות ולמ"ד הפועל נופלת. אך וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת **רָזוֹן** (משלי יד כח), הנו"ן עקר והוא על משקל קָטוֹן, שהוא מן **וְרוֹזָנִים** נוֹסְדוּ יָחַד (תהלים ב ב).
ולשון נִפְעַל מהעקר הזה: נִרְזָה, יֵרָזֶה – וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ **יֵרָזֶה** (ישעיהו יז ד).

רמה – רָמָה, רָמִיתִי, אֲרָמָה, מְקוֹל פָּרָשׁ **וְרֹמַה** קֶשֶׁת (ירמיהו ד כט), רוֹמִים, נוֹשְׁקֵי **רוֹמֵי** קֶשֶׁת (תהלים עח ט).

ועניין שני: רִמָּה – פועל כבד, כֵּן אִישׁ **רִמָּה** אֶת רֵעֵהוּ (משלי כו יט), וְלָמָּה **רִמִּיתָנִי** (בראשית כט כה), הֲמָה **רִמּוּנִי** (איכה א יט), מֹאזְנֵי **מִרְמָה** (הושע יב ח), הֶחֱזִיקוּ **בַּתַּרְמִית** (ירמיהו ח ה), **בְּתָרְמָה** לֵאמֹר (שופטים ט לא).

רנה – רָנָה, רְנִיתִי, אֶרְנָה, עָלָיו **תִּרְנָה** אַשְׁפָּה (איוב לט כג).

רעה – וְרָעָה הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן (ירמיהו נ יט), אֲנִי **אֶרְעָה** צֹאנִי (יחזקאל לד טו), הַצֹּאן לֹא **תִרְעוּ** (יחזקאל לד ג), **רָעֵה** אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה (זכריה יא ד), **רֹעֵה** יִשְׂרָאֵל (תהלים פ ב), **לְרָעוֹת** בַּגַּנִּים (שה"ש ו ב), **מִרְעֶה** שָׁמֵן (דה"א ד מ), **כְּמַרְעִיתָם** וַיִּשְׂבָּעוּ (הושע יג ו).

ועניין שני: רֵעָה, רֵעִיתִי – פועל כבד, ולולי העי"ן היה דגש, אֲשֶׁר **רֵעָה** לוֹ (שופטים יד כ), ושם האיש: **לְמֵרֵעֵהוּ** (שם), ועוד: **רֵעֶה** דָּוִד (ש"ב טו לז), **רַעְיָתִי** יָפָתִי (שה"ש ב י), אִשָּׁה **רְעוּתָהּ** (ישעיהו לד טו).

ולשון הִתְפַּעֵל: אַל **תִּתְרַע** אֶת בַּעַל אָף (משלי כב כד) – עקרו תִּתְרָעֶה, כמו **תִּתְנַּר** (דברים ב ט) – תִּתְגָּרֶה. אך אִישׁ **רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ** (משלי יח כד), לָמָּה **תָּרִיעִי רַע** (מיכה ד ט), אינם מעקר זה.

ועניין שלישי: **וּבְרַעְיוֹן** לִבּוֹ (קהלת ב כב), **וּרְעוּת** רוּחַ (קהלת א יד).

רפה – הִנֵּה נָא **רָפָה** הַיּוֹם (שופטים יט ט), רָפִיתִי, אָז **רָפְתָה** רוּחָם (שופטים ח ג), וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה **יִרְפֶּה** (ישעיהו ה כד), צִיּוֹן אַל **יִרְפּוּ** יָדָיִךְ (צפניה ג טז), **מֵרִפְיוֹן** יָדָיִם (ירמיהו מז ג), וְיַדַּיִם **רָפוֹת** תְּחַזֵּק (איוב ד ג).

ולשון נִפְעַל: נִרְפָּה, ושם הנפעל: נִרְפֶּה, כמו וַיֵּשׁ **נִסְפֶּה** (משלי יג כג), ולרבים: **נִרְפִּים** אַתֶּם **נִרְפִּים** (שמות ה יז).

והפועל הכבד: וּמְזִיחַ אֲפִיקִים **רִפָּה** (איוב יב כא), **תְּרַפֶּינָה** (כַּנְפֵיהֶם) ([כַּנְפֵיהֶן]) (יחזקאל א כד), כִּי עַל כֵּן הוּא **מְרַפֵּא** אֶת יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה (ירמיהו לח ד).

וע"א: רָפָה, רָפִיתִי, **וַיֵּרֶף** מִמֶּנּוּ (שמות ד כו).

ויש בו פועל כבד: הִרְפָּה, הִרְפֵּיתִי, **הַרְפֵּה** מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֲדָשִׁים (שופטים יא לז), **הֶרֶף** מִמֶּנִּי (דברים ט יד), **הֶרֶף** מֵאַף (תהלים לז ח) – חסרי למ"ד ועקרם הַרְפָּה.

ועניין שלישי: **וַיִּרְפּוּ** אֶת שֶׁבֶר ([בַּת]) עַמִּי (ירמיהו ח יא), **רִפְאנוּ** אֶת בָּבֶל (ירמיהו נא ט).

ולשון נִפְעַל: וְלֹא **נִרְפָּתָה** (שם), ולולי הפסק טעם בא ולא נִרְפְּתָה, כמו **נִדְמְתָה** אַשְׁקְלוֹן (ירמיהו מז ה), ואילו בא מלשון אל"ף נאמר נִרְפְּאָה, אבל נאמר על משקל **נִגְלָתָה** (ישעיהו נג א). **וַיִּרְפּוּ** הַמַּיִם (מ"ב ב כב), כמו **וַיֵּעָלוּ** מֵעַל מִשְׁכַּן קֹרַח (במדבר טז כז).

ונאמר עניין זה בלשון אל"ף: **רָפְאַנִי** יְיָ **וְאֵרָפֵא** (ירמיהו יז יד), **תֵּרָפְאוּ** (ש"א ו ג), **וַיִּרְפְּאוּ** אֶת שֶׁבֶר (בַּת) עַמִּי (ירמיהו ו יד), ומבלעדי אלה הרבה.

רצה – רָצִיתָ, יְיָ לֹא **רָצָם** (הושע ח יג), כִּי **רָצוּ** עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ (תהלים קב טו), **וְאֶרְצֶה** בּוֹ וְאֶכָּבְדָה (חגי א ח), **רְצֵה** יְיָ לְהַצִּילֵנִי (תהלים מ יד), יְהִי **רְצוּי** אֲחָיו (דברים לג כד), וְלֹא יִסְיף **לְרְצוֹת** עוֹד (תהלים עז ח), **רוֹצֶה** יְיָ אֶת יְרֵאָיו (תהלים קמז יא), **וְנִרְצָה** לוֹ (ויקרא א ד), פִּגּוּל הוּא לֹא **יֵרָצֶה** (ויקרא יט ז).

ועניין אחר: עַד **רָצְתָה** הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ (דה"ב לו כא), אָז **תִּרְצֶה** הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ (ויקרא כו לד), וְהֵם **יִרְצוּ** אֶת עֲוֹנָם (ויקרא כו מג), כִּי **נִרְצָה** עֲוֹנָהּ (ישעיהו מ ב).

ובעניין זה פועל כבד: הִרְצֵיתָ, הִרְצֵיתִי, **וְהִרְצָת** אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ (ויקרא כו, לד-לה) – היה ראוי להיות וְהִרְצָתָה, וכן **וְעָשָׂת** אֶת הַתְּבוּאָה (ויקרא כה כא) משפטו להיות וְעָשְׂתָה, ועמדה התי"ו במקום ה"א הנקבה, שדרכם להחליף זו בזו, וחסר למ"ד הפועל.

ועוד עניין שלישי בעקר זה: רָצָה, רָצִיתִי, אִם רָאִיתָ גַּנָּב **וַתִּרֶץ** עִמּוֹ (תהלים נ יח) – חסר ה"א, וראוי להיות וַתִּרְצֶה, וְהַחַיּוֹת **רָצוֹא** וָש�ُוב (יחזקאל א יד) – האל"ף היא כתובה במקום הה"א, והו"ו לפניה מוספת כמו ו"ו זָכוֹר, שָׁמוֹר, ואילו היה וַתֵּרֶץ עִמּוֹ מן רָץ, יָרוּץ, נאמר וַתָּרָץ עמו, כמו **וַתָּרָץ** וַתַּגֶּד לְאָבִיהָ (בראשית כט יב). ואילו היה מן הפועל הכבד – הֵרִיץ, יָרִיץ, כּוּשׁ **תָּרִיץ** יָדָיו (תהלים סח לב), היה וַתָּרֶץ, כמו וַתָּשֶׂם מן הֵשִׂים, וַתָּשֶׁב מן הֵשִׁיב.

רשׁה – **כְּרִשְׁיוֹן** כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס (עזרא ג ז).

שׁאה – שָׁאָה, שָׁאִיתִי, עַד אֲשֶׁר אִם **שָׁאוּ** עָרִים (ישעיהו ו יא), יִשְׁאֶה, שׁוֹאָה, **וּשְׁאִיָּה** יֶכֶת שָׂעָר (ישעיהו כד יב).

ולשון נִפְעַל: נִשְׁאֶה, יִשָּׁאֶה, וְהָאֲדָמָה **תִּשָּׁאֶה** שְׁמָמָה (ישעיהו ו יא). ומן העניין הזה בלשון הִתְפַּעֵל, אלא שפ"א הפועל מוקדמת בעבור כי היא שי"ן: וְהָאִישׁ **מִשְׁתָּאֵה** (בראשית כד כא) – כמו משתומם, שָׁמָּה וּשְׁאִיָּה בעניין אחד, כמו שנאמר **וָאֶשְׁתּוֹמֵם** עַל הַמַּרְאֶה (דניאל ח כז). ויתכן להיות מעקר זה ומעניין זה בְּבֹא **כְּשׁוֹאָה** פַּחְדְּכֶם (משלי א כז), לְהַשְׁבִּיעַ **שְׂאָה** וּמְשׂאָה (איוב לח כז). אבל וּמְשׂאָה רחוק להיות מעקר זה, וכן **תְּשֵׂאוֹת** מְלֵאָה (ישעיהו כב ב) לא יצא מעקר זה, לפי שהוא על משקל תְּבוּנוֹת, אע"פ שהעניין אחד.

ויש בעקר זה עוד עניין שני: **כִּשְׁאוֹן** מַיִם רַבִּים **יִשָּׂאוּן** (ישעיהו יז יג), ומעניין זה **תְּשֵׂאוֹת** מְלֵאָה (ישעיהו כב ב). אבל איננו מעקר זה, כמו שאמרתי כבר.

שׁבה – אֲשֶׁר **שָׁבָה** יִשְׁמָעֵאל (ירמיהו מא יד), הַאֲשֶׁר **שָׁבִיתָ** (מ"ב ו כב), **וְשָׁבִיתָ שְׁבִיוֹ** (דברים כא י), **וַיִּשְׁבְּ** מִמֶּנּוּ **שֶׁבִי** (במדבר כא א), **וּשְׁבֵה** שָׁבְיְךָ (שופטים ה יב), **שֹׁבִים** לְשֹׁבֵיהֶם (ישעיהו יד ב), **כִּשְׁבִיוֹת** חָרֵב (בראשית לא כו), **וְשָׁב** (**שבותם**) ([קרי: שְׁבִיתָם])

(צפניה ב ז), **וּשְׁבוּת שְׁבִיתַיִךְ** (יחזקאל טז נג), **שׁוּבָה** יְיָ אֶת (**שבותנו**) ([קרי: שְׁבִיתֵנוּ]) (תהלים קכו ד).

והנִפְעַל: כִּי **נִשְׁבָּה** אָחִיו (בראשית יד יד), וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם **נִשְׁבּוּ** (ש"א ל ג), יִשָּׁבֶה, תִּשָּׁבֶה.

שגה – וּמַה **שָּׁגִיתִי** (איוב ו כד), בְּאַהֲבָתָהּ **תִּשְׁגֶּה** תָּמִיד (משלי ה יט), וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל **יִשְׁגּוּ** (ויקרא ד יג), מֵאִישׁ **שְׁגָגָה** וּמִפֶּתִי (יחזקאל מה כ), **לִשְׁגוֹת** מֵאִמְרֵי דָעַת (משלי יט כז).

והפועל הכבד: הִשְׁגָּה, הִשְׁגִּיתִי, **מַשְׁגֶּה** עִוֵּר בַּדָּרֶךְ (דברים כז יח), **מַשְׁגֶּה** יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע (משלי כח י).

ועניין אחר: **שִׁגָּיוֹן** לְדָוִד (תהלים ז א), עַל **שִׁגְיֹנוֹת** (חבקוק ג א).

שגה – שָׁגִיתִי, וְאַחֲרִיתְךָ **יִשְׁגֶּה** מְאֹד (איוב ח ז), **יִשְׁגֶּה** אָחוּ בְלִי מָיִם (איוב ח יא).

והפועל הכבד: הִשְׁגָּה, הִשְׁגִּיתִי, וְשַׁלְוֵי עוֹלָם **הִשְׁגּוּ** חָיִל (תהלים עג יב). וכבר נאמר בלשון אל"ף: **מַשְׁגִּיא** לַגּוֹיִם (איוב יב כג), כמו מַפְלִיא, מַצְבִּיא; ואילו היה מלשון הה"א נאמר מַשְׁגֶּה, כמו מַשְׁגֶּה. הֵן אֵל **שַׁגִּיא** (איוב לו כו).

שוה – נמצא בעקר זה שלשה עניינים. הראשון: פֶּן **תִּשְׁוֶה** לּוֹ גַּם אָתָּה (משלי כו ד), וְכָל חֶפְצֶיךָ לֹא **יִשְׁווּ** בָהּ (משלי ג טו), וְאֶשֶׁת מִדְיָנִים **נִשְׁתָּוָה** (משלי כז טו). וקרוב לו: כִּי אֵין הַצַּר **שָׁוֶה** (אסתר ז ד).

והפועל הכבד: הֲלוֹא אִם **שִׁוָּה** פָנֶיהָ (ישעיהו כח כה).

והעניין השני: אִם לֹא **שִׁוִּיתִי** וְדוֹמַמְתִּי (תהלים קלא ב), **שִׁוִּיתִי** יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד (תהלים טז ח), **שִׁוִּיתִי** עֵזֶר עַל גִּבּוֹר (תהלים פט כ), הוֹד וְהָדָר **תְּשַׂוֶּה** עָלָיו (תהלים כא ו), **מְשַׁוֶּה** רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת (תהלים יח לד).

והעניין השלישי: וְלֹא **שָׁוָה** לִי (איוב לג כז), וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ **שֹׁוֶה** לִי (אסתר ה יג), אֵין **שֹׁוֶה** לְהַנִּיחָם (אסתר ג ח).

שחה – שָׁחָה, שָׁחִיתִי, יִשְׁחֶה, כַּאֲשֶׁר יִפָּרֵשׂ **הַשֹּׂחֶה** לִשְׂחוֹת (ישעיהו כה יא), כִּי נָאוּ הַמַּיִם מֵי **שָׂחוּ** (יחזקאל מז ה). והפועל הכבד: הִשְׁחָה, יִשְׁחֶה, **אַשְׁחֶה** בְכָל לַיְלָה (תהלים ו ז).

שטה – וְאַתְּ כִּי **שָׁטִית** (במדבר ה כ), כִּי **תִשְׁטֶה** אִשְׁתּוֹ (במדבר ה יב), אַל **יַשְׁטְ** אֶל דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ (משלי ז כה), **שְׁטֵה** מֵעָלָיו (משלי ד טו).

שכה – וְעַל כָּל **שְׁכִיוֹת** הַחֲמָדָה (ישעיהו ב טז), **מַשְׁכִּיתָם** (במדבר לג נב), **בְּמַשְׁכִּיוֹת** כֶּסֶף (משלי כה יא).

שלה – שָׁלָה, שָׁלִיתִי, **שָׁלוּ** כָּל בֹּגְדֵי בָגֶד (ירמיהו יב א), אֹיְבֶיהָ **שָׁלוּ** (איכה א ה), **יִשְׁלָיוּ** אֹהָלִים לְשׁוֹדְדִים (איוב יב ו) – על העקר ומלאת החסרון. וכבר נשתמשו בעקר זה בלשון ו"ו היא למ"ד הפעל במקום הה"א: לֹא **שָׁלְוֹתִי** וְלֹא שָׁקַטְתִּי (איוב ג כו), **שַׁלְוָו** הָיִיתִי (איוב טז יב), **וְשַׁלְוָוֹת** הַשְׁקֵט (יחזקאל טז מט), יֹשֶׁבֶת **וּשְׁלַוָה** (זכריה ז ז), **וְשַׁלְוֵי** עוֹלָם (תהלים עג יב).

ועניין שני בעקר זה: הִשְׁלָה, לֹא **תַשְׁלֶה** אֹתִי (מ"ב ד כח).

ולשון נִפְעַל: נִשְׁלָה, נִשְׁלֵיתִי, בָּנַי עַתָּה אַל **תִּשָּׁלוּ** (דה"ב כט יא).

שנה – כִּי אֲנִי יְיָ לֹא **שָׁנִיתִי** (מלאכי ג ו), **יִשְׁנָא** הַכֶּתֶם הַטּוֹב (איכה ד א), עִם **שׁוֹנִים** אַל תִּתְעָרָב (משלי כד כא), וְדָתֵיהֶם **שׁנוֹת** מִכָּל עָם (אסתר ג ח).

והפועל הכבד: **וְשִׁנָּא** אֵת בִּגְדֵי כִלְאוֹ (מ"ב כה כט), **מְשַׁנֶּה** פָּנָיו (איוב יד כ), וְעֹז פָּנָיו **יְשֻׁנֶּא** (קהלת ח א), **וַיְשַׁנּוּ** אֶת טַעְמוֹ (ש"א כא יד).

ועניין שני: וְלֹא **שָׁנָה** לוֹ (ש"ב כ י), וְלֹא **אֲשַׁנֶּה** לוֹ (ש"א כו ח), אִם **תִּשְׁנוּ** יָד אֶשְׁלַח בָּכֶם (נחמיה יג כא), וַיֹּאמֶר **שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ** (מ"א יח לד), **וּמְשָׁנֶה** כֶּסֶף (בראשית מג טו).

נִשְׁנָה, יִשָּׁנֶה, וְעַל **הַשְּׁנוֹת** הַחֲלוֹם (בראשית מא לב).

שסה – הוּא **יִשְׁסֶה** (הושע יג טו), **שִׂסּוּם** אֶת הַגֱּרָנוֹת (ש"א כג א), זֶה חֵלֶק **שׁוֹסֵינוּ** (ישעיהו יז יד).

והפעל הכבד: שׁוֹסֶה, יְשׁוֹסֶה, וַעֲתוּדוֹתֵיהֶם **שׁוֹסֵתִי** (ישעיהו י יג), מְשׁוֹסֶה, וּמְשַׁנְּאֵינוּ **שָׁסוּ** לָמוֹ (תהלים מד יא). אך **שַׁסֵּהוּ** כָּל עִבְרֵי דָרֶךְ (תהלים פט מב) לא יצא מעקר זה על אחד מן הפנים, כי לו היה מן הקל היה שָׁסוּהוּ קמוץ השי"ן, כמו עָשׂוּהוּ, ולו היה מן הכבד היה נאמר שִׁסּוּהוּ בחרק השי"ן, כמו עִנּוּהוּ, צִוּוּהוּ.

שעה – אסף עקר זה ארבעה עניינים. הראשון: וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא **שָׁעָה** (בראשית ד ה), **וַיִּשַׁע** יְיָ אֶל הֶבֶל (שם פסוק ד).

והעניין השני: **יִשְׁעֶה** הָאָדָם עַל עֹשֵׂהוּ (ישעיהו יז ז), וְלֹא **יִשְׁעֶה** אֶל הַמִּזְבְּחוֹת (ישעיהו יז ח), וְלֹא **שָׁעוּ** עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיהו לא א), וְאַל **יִשְׁעוּ** בְּדִבְרֵי שָׁקֶר (שמות ה ט).

והשלישי: וְלֹא **תִשְׁעֶינָה** עֵינֵי רֹאִים (ישעיהו לב ג). ויתכן להיות מזה אַל **תִּשְׁתַּע** כִּי אֲנִי אֱלֹהֶיךָ (ישעיהו מא י), וראוי להיות אל תִּשְׁתָּעֶה, כמו שהודעתיך באַל **תִּתְנַּר** בָּם (דברים ב ט), **תִּתְכַּס** (בראשית כד סה). רק וְעֵינָיו **הָשַׁע** (ישעיהו ו י) איננו מעקר זה.

והרביעי: שָׁעָה, שָׁעִיתִי, **שְׁעֵה** מֵעָלָיו וְיֶחְדָּל (איוב יד ו), **שְׁעוּ** מִנִּי אֲמֵר בַּבֶּכִי (ישעיהו כב ד).

ולא יצא מעקר זה **הָשַׁע** מִמֶּנִּי וְאַבְלִיגָה (תהלים לט יד), ולא **וְאֶשְׁעָה** בְּחֻקֶּיךָ תָּמִיד (תהלים קיט קיז), לפי שהוא על משקל **וְאֶקְחָה** פַּת לֶחֶם (בראשית יח ה), **נִסְעָה** וְנֵלֵכָה (בראשית לג יב), על כן לא יתכן להיות רק כמוהם מן לשע או מן נשע, והיתה השי"ן בו ראויה להדגש, וגם כן היתה ראויה הקו"ף וְאֶקְחָה וסמ"ך נִסְעָה, אבל הרפום להקל מעליהם.

שפה – שֻׂפָּה, שִׂפֵּיתִי – פועל לא הוזכר פועלו, **וְשֻׂפּוּ** עַצְמוֹתָיו לֹא רֵאוּ (איוב לג כא). אך וַיֵּלֶךְ **שָׂפִי** (במדבר כג ג) אחד מן הַשְּׂפָיִים, כמו עֶדִי מן עֲדָיִים.

שקה – הִשְׁקָה – פועל כבד – **וְהִשְׁקָה** אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד יח), **וְהִשְׁקָה** אֶת הַמַּיִם (במדבר ה כז), **וְהִשְׁקִיתִי** אֶרֶץ צָפָתְךָ (יחזקאל לב ו), וְגַם הַגְּמַלִּים **הִשְׁקָתָה** (בראשית כד מו), **וַיַּשְׁקְ** אֶת צֹאן לָבָן (בראשית כט י), **וְהַשְׁקוֹת** בְּכְלֵי זָהָב (אסתר א ז), הָיִיתִי **מַשְׁקֶה** לַמֶּלֶךְ (נחמיה א יא), וְכָל **מַשְׁקֶה** אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה (ויקרא יא לד), שִׁמְנִי **וְשִׁקּוּיִי** (הושע ב ז). וכבר הומר מיו"ד זאת ו"ו: **וְשִׁקֲוִי** בִּבְכִי מָסְכְתִּי (תהלים קב י). והפועל שלא הוזכר פועלו: שֻׁקָּה, יְשֻׁקֶּה – וּמֹחַ עַצְמוֹתָיו **יְשֻׁקֶּה** (איוב כא כד), מְשֻׁקֶּה.

שרה – פועל כבד: שֵׂרִיתִי, אִם לֹא **שֵׂרִיתִיךָ** לְטוֹב (ירמיהו טו יא) – לולי הרי"ש היה נדגש, יְשָׂרֶה, מְשָׂרֶה.

שׂרה – וּבְאוֹנוֹ **שָׂרָה** אֶת אֱלֹהִים (הושע יב ד), כִּי **שָׂרִיתָ** עִם אֱלֹהִים (בראשית לב כט), לְמַרְבֵּה **הַמִּשְׂרָה** (ישעיהו ט ו).

ששה – שִׁשָּׂה – פועל כבד עובר, שִׁשִּׂיתִי, **וְשִׁשִּׂיתֶם** הָאֵיפָה (יחזקאל מה יג), יְשַׁשֶּׂה, מְשַׁשֶּׂה.

ובעקר עניין אחר: וְשִׁבַּרְתִּיךָ **וְשִׁשֵּׁאתִיךָ** (יחזקאל לט ב) – האל"ף כתובה במקום למ"ד הפועל.

שתה – וּמַיִם לֹא **שָׁתָה** (שמות לד כח), וּמַיִם לֹא **שָׁתִיתִי** (דברים ט ט), אֲשֶׁר **יִשְׁתֶּה** אֲדֹנִי בּוֹ (בראשית מד ה), **וַיִּשְׁתְּ** מִן הַיַּיִן (בראשית ט כא), בַּל **יִשְׁתָּיוּן** (תהלים עח מד), **מִשְׁתֶּה** וְשִׂמְחָה (אסתר ט יז).

ולשון נִפְעַל: נִשְׁתָּה, יִשָּׁתֶה – וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר **יִשָּׁתֶה** (ויקרא יא לד).

תוה – **וְהִתְוִיתָ** תָּוּ (יחזקאל ט ד), וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל **הִתְוּוּ** (תהלים עח מא), אַתְוֶה, מַתְוֶה, הַתְוֶה, הַתְוּוּ, הַתְוִי.

ופועל כבד אחר: תִּוָּה, תִּוִּיתִי, **וַיְתָו** עַל דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר (ש"א כא יד) – משפטו להיות וַיְתַוֶּה, כמו וַיְצַו – וַיְצַוֶּה. וחשוב מעקר זה **תְּתָאוּ** לָכֶם (במדבר לד ז), האל"ף כתובה במקום ו"ו,

נאמר תֵּאָה, תֵּאִיתִי, יְתָאֶה, מְתָאֶה, תְּתָאוּ. ונאמר כי **וְהִתְאַוִּיתֶם** לָכֶם (במדבר לד י) מעקר זה, והוא דבר רחוק מאד, מפני שלא נאמר וְהִתְאֵיתֶם או וְהִתְוֵיתֶם עד שיצא על משקל והפעלתם, אבל וְהִתְאַוִּיתֶם, אם יהיה מעקר זה נמצא יוצא על משקל וְהִפְעַלְתֶּם ולא נמצא בכל המקרא כמהו, ועל כן נכון להיותו מעקר אחר.

תכה – תֻּכָּה – פועל לא הוזכר פועלו על משקל צָוָה, ולרבים: **תֻּכּוּ** לְרַגְלֶךָ (דברים לג ג) – על משקל **וְשֻׁפּוּ** עַצְמוֹתָיו (איוב לג כא), יְתֻכֶּה, מְתֻכֶּה.

תלה – **וְתָלָה** אוֹתְךָ (בראשית מ יט), **וְתָלִיתָ** אֹתוֹ עַל עֵץ (דברים כא כב), **תְּלֻה** אֶרֶץ (איוב כו ז), כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים **תָּלוּי** (דברים כא כג), **תְּלָאִים** לְךָ (דברים כח סו), וְעַמְּי **תְּלוּאִים** (הושע יא ז).

והפועל הכבד: תְּלָה, תְּלִיתִי, שִׁלְטֵיהֶם **תְּלוּ** עַל חוֹמוֹתַיִךְ (יחזקאל כז יא).

תנה – תָּנָה, תָּנִיתִי, יְתָנֶה, גַּם כִּי **יִתְּנוּ** בַגּוֹיִם (הושע ח י).

והפועל הכבד: הִתְנָה, הִתְנֵיתִי, **הִתְּנוּ** אֲהָבִים (הושע ח ט).

ופועל כבד אחר: תְּנָה, תִּנֵּיתִי, **לְתַנּוֹת** לְבַת יִפְתָּח (שופטים יא מ), כמו עִנָּה, עִנֵּיתִי, לְעַנּוֹת.

תעה – תָּעָה לְבָבִי (ישעיהו כא ד), **תָּעִיתִי** כְּשֶׂה אֹבֵד (תהלים קיט קעו), וּבַשֶּׁכָר **תָּעוּ** (ישעיהו כח ז), וְהִנֵּה **תֹּעָה** (בראשית לז טו), **וַתֵּתַע** (בראשית כא יד) ועקרו וַתִּתְעֶה, וּלְדַבֵּר אֶל יֵי **תּוֹעָה** (ישעיהו לב ו), **בְּתָעוֹת** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל מד טו).

ולשון נִפְעַל: נִתְעָה – אַל יַאֲמֵן בַּשָּׁוְא **נִתְעָה** (איוב טו לא), **כְּהִתָּעוֹת** שִׁכּוֹר (ישעיהו יט יד).

והפועל הכבד: כִּי רוּחַ זְנוּנִים **הִתְעָה** (הושע ד יב), כִּי **הִתְעִיתֶם** בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם (ירמיהו מב כ), **וַיֶּתַע** מְנַשֶּׁה (דה"ב לג ט) – בסגול תחת היו"ד, עקרו וַיַּתְעֶה, על כן תי"ו וַתֵּתַע הראשנה הנקודה בצרי, שמשפטו וַתִּתְעֶה בחרק, שהיא התועה, אבל מנשה הוא המתעה, ועל כן ראוי להיות וַיַּתְעֶה. וְרֶסֶן **מַתְעֶה** עַל לְחָיֵי עַמִּים (ישעיהו ל כח), מְאַשְּׁרֵיךְ **מַתְעִים** (ישעיהו ג יב).

תם המאמר השלישי מספר מחברת אותיות הנוח והמשך שחבר ר' יהודה בר' דוד המכונה חיוג דממדינת פאס, שתרגם אותו בלשון הקדש ר' משה הכהן בר' שמואל קרטבי לבחור החמד ר' יצחק בר' שלמה הנשיא, המקום יזכהו להתבונן וללמוד וללמד וישמרהו ויחייהו וכן יהי רצון, וכתומו תם כל הספר.